

Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Έκθεση Αναφοράς για την κατάσταση των Γυναικών στην Ελλάδα

Μάρτιος 2024

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) είναι το ανεξάρτητο συμβουλευτικό όργανο της ελληνικής Πολιτείας και ο Εθνικός Θεσμός σε θέματα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Έχει ιδρυθεί με το Ν. 2667/1998 βάσει κανόνων των Ηνωμένων Εθνών (Αρχές των Παρισίων) όπως αυτός αντικαταστάθηκε με τον Ν. 4780/2021. Σε αυτήν μετέχουν πρόσωπα οριζόμενα από είκοσι φορείς (ανεξάρτητες Αρχές, συνδικαλιστικές οργανώσεις, οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και ερευνητικά ιδρύματα)

Νεοφύτου Βάμβα 6, 106 74 Αθήνα

T: 210 72 33 221-2, W: www.nchr.gr, E: info@nchr.gr

Περιεχόμενα

ΓΛΩΣΣΑΡΙ.....	5
Έκθεση Αναφοράς για την Κατάσταση των Γυναικών στην Ελλάδα.....	6
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ.....	6
i) Ο ρόλος και η αποστολή της ΕΕΔΑ.....	6
ii) Συμβολή της ΕΕΔΑ στον έλεγχο της χώρας από περιφερειακά και διεθνή όργανα.....	11
ii) Δομή, Μεθοδολογία και προτεραιότητες της Έκθεσης Αναφοράς.....	15
ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ.....	17
Α. Ισότητα ενώπιον του Νόμου και απαγόρευση διακρίσεων σε βάρος των γυναικών και των κοριτσιών.....	17
Β. Στερεότυπα φύλου, επιβλαβείς πρακτικές και ΜΜΕ.....	26
Γ. Η ισότητα των φύλων στην εκπαίδευση και τον πολιτισμό.....	34
i) Γυναίκες και κορίτσια Ρομά.....	39
ii) ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα.....	42
iii) Γυναίκες και κορίτσια με αναπηρία.....	45
Δ. Ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στην εργασία.....	48
i) Γυναίκες Ρομά.....	58
ii) Γυναίκες με αναπηρία.....	60
ΔΑ'. Γυναίκες σε θέσεις ευθύνης στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα.....	63
ΔΒ'. Τηλεργασία.....	66
ΔΓ'. Συμφιλίωση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής.....	69
ΔΔ'. Σεξουαλική Παρενόχληση στο χώρο εργασίας.....	72
Ε. Ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική και δημόσια ζωή.....	78
ΣΤ. Γάμος, Σύμφωνο Συμβίωσης και οικογενειακή ζωή.....	85
i) Αναδοχή και τεκνοθεσία.....	89
ii) ΛΟΑΤΚΙ+ Πρόσωπα και ταυτότητα φύλου.....	91
iii) Γυναίκες και κορίτσια Ρομά.....	94
iv) Γυναίκες με αναπηρία.....	96

Z. Βία κατά των Γυναικών και ενδοοικογενειακή βία	98
<i>i) Δράσεις ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης της ΕΕΔΑ πλαίσιο της πρόληψης και προστασίας από την ενδοοικογενειακή βία και τη βία κατά των γυναικών...</i>	108
<i>ii) Εξειδικευμένες Υπηρεσίες και Δομές φιλοξενίας θυμάτων βίας</i>	113
<i>iii) Κυβερνοβία κατά γυναικών και κοριτσιών</i>	118
<i>iv) Γυναικοκτονίες</i>	121
H. Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη	126
<i>i) Ποινική Διαμεσολάβηση</i>	133
Θ. Εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση.....	136
<i>i) Εργασία στο σεξ</i>	140
I. Γυναίκες μετανάστριες, πρόσφυγες και αιτούσες άσυλο	143
ΙΑ'. Γυναίκες, κλιματική αλλαγή και κοινωνική δικαιοσύνη	150

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

ΓΓΔΟΠΙ	Γενική Γραμματεία Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας
ΓΓΙΑΔ	Γενική Γραμματεία Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
ΕΕΔΑ	Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΣΑμεΑ	Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία
ΕΣΔΔΠ	Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού
ΕΣΔΙΦ	Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων
ΕΙΙΦ	Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων
ΛΟΑΤΚΙ	Λεσβία, Ομοφυλόφιλος, Αμφιφυλόφιλο, Τρανς Κουίρ, Ιντερσέξ
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
ΣΥΔ	Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
CEACR	Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women
COBs	Concluding Observations
CRC	Convention on the Rights of the Child
EIGE	European Institute for Gender Equality
GREVIO	Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence
ILO	International Labour Convention

Έκθεση Αναφοράς για την Κατάσταση των Γυναικών στην Ελλάδα*

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ι) Ο ρόλος και η αποστολή της ΕΕΔΑ

Η Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ), το **ανεξάρτητο συμβουλευτικό όργανο της ελληνικής Πολιτείας** σε θέματα προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο **Εθνικός Θεσμός Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων** (ΕΘΑΔ) στην Ελλάδα, ιδρύθηκε με τον **N. 2667/1998**, κατ' εφαρμογή των **Αρχών των Παρισίων** που υιοθέτησε η **Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ** με την απόφασή της 48/134 «*Εθνικοί Θεσμοί για την προώθηση και την προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*» (ΕΘΑΔ) της 20ης Δεκεμβρίου 1993.

Πρώτη Πρόεδρος της ΕΕΔΑ διετέλεσε η αείμνηστη Αλίκη Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, Πρόεδρος του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΙΜΔΑ) και σημαντική υπερασπίστρια των δικαιωμάτων των γυναικών στη χώρα μας, η οποία συνέβαλε τα μέγιστα και στη σύνταξη του ιδρυτικού νόμου της ΕΕΔΑ (N. 2667/1998) κατά τα πρότυπα των Αρχών των Παρισίων. Το ΙΜΔΑ μετέχει σταθερά στη σύνθεση της Εθνικής Επιτροπής. Μετά από μία 20ετία και πλέον, η ιδρυτική νομοθεσία της ΕΕΔΑ τροποποιήθηκε με τον **N. 4780/2021**, του οποίου οι διατάξεις διέπουν σήμερα τη λειτουργία της Εθνικής Επιτροπής. Στην τροποποίηση της νομοθεσίας της Επιτροπής συνέβαλε η νυν Πρόεδρος της Καθηγήτρια Μαρία Γαβουνέλη, μέλος ορισθέν από τον Σύνδεσμο για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, κατά τη διάρκεια της πρώτης θητείας της οποίας (2019-2022) έγινε το βήμα προς την ανεξαρτητοποίηση και αυτονόμηση της ΕΕΔΑ. Με τον **N. 4780/2021** η ΕΕΔΑ απέκτησε νομική προσωπικότητα, λειτουργική ανεξαρτησία, διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια. Από το 2001, στην ΕΕΔΑ αναγνωρίζεται καθεστώς Α' (πλήρης συμμόρφωση με τις Αρχές των Παρισίων των Ηνωμένων Εθνών), ενδεικτικό της ανεξαρτησίας της και της αποτελεσματικής εκπλήρωσης του ρόλου της.

Σύμφωνα με το ιδρυτικό νόμο της, η κύρια αποστολή της Εθνικής Επιτροπής συνίσταται:

- στη διαρκή **παρακολούθηση** της εξέλιξης των θεμάτων προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και τη συνεχή **ενημέρωση** και προώθηση της σχετικής έρευνας

* Το παρόν κείμενο υιοθετήθηκε από την Ολομέλεια της ΕΕΔΑ στις 18.1.2024. Εισηγήτριες: Καθ. Μαρία Γαβουνέλη, Πρόεδρος ΕΕΔΑ και ΔΝ Κατερίνα Χαροκόπου, Επιστημονική Συνεργάτιδα ΕΕΔΑ. Με ιδιαίτερες ευχαριστίες στην κα Κέλη Διαβάτη, Μεταφράστρια ΕΕΔΑ.

- στην παροχή **συμβουλευτικής** προς την Κυβέρνηση, τη Βουλή και άλλες δημόσιες αρχές για νομοθετικά μέτρα, μέτρα πολιτικής και διοικητικά μέτρα με αντίκτυπο στα ανθρώπινα δικαιώματα
- στην **ανταλλαγή εμπειριών** σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο με τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς, όπως ο ΟΗΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης, η Ευρωπαϊκή Ένωση, ο ΟΑΣΕ, με τις ομόλογες Επιτροπές άλλων κρατών και με την Κοινωνία των Πολιτών, και
- στην **εμπέδωση** μιας κουλτούρας σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσα από εκπαιδευτικές δράσεις και καμπάνιες ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης.

Ειδικότερα η ΕΕΔΑ έχει στο πλαίσιο της αποστολής της, την αρμοδιότητα για **συνεχή επισήμανση σε όλα τα όργανα της Πολιτείας** της ανάγκης αποτελεσματικής κατοχύρωσης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, την ενημέρωση της κοινής γνώμης για τους σχετικούς κινδύνους παραβίασης που ελλοχεύουν **και προπαντός την παροχή συμβουλών προς την Ελληνική Πολιτεία** για τη χάραξη σωστής κεντρικής πολιτικής για θέματα που άπτονται των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

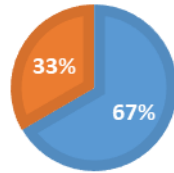
Επιπρόσθετη εγγύηση της ανεξαρτησίας της είναι η **πλουραλιστική και πολυφωνική σύνθεση της Επιτροπής**, η οποία της επιτρέπει να καλλιεργεί ένα μοναδικό διάλογο μεταξύ των διαφόρων φορέων της Κοινωνίας των Πολιτών και της Πολιτείας. Η **Ολομέλειά της απαρτίζεται συνολικά από 20 μέλη** που υποδεικνύονται από Ανεξάρτητες Αρχές, Συνδικαλιστικές Οργανώσεις, Οργανώσεις Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, Ερευνητικά Ιδρύματα, Δικηγορικούς Συλλόγους. Στην **Επιτροπή μετέχουν ως λειτουργικοί σύνδεσμοι εκπρόσωποι των πολιτικών κομμάτων** που εκπροσωπούνται στη Βουλή, **του Κοινοβουλίου και των Υπουργείων**, περίπου 30 στο σύνολο. Ισάριθμοι είναι και οι αναπληρωτές που ορίζονται τόσο για τα μέλη όσο και για τους λειτουργικούς συνδέσμους.

Αναλυτικά οι Γυναίκες στην ΕΕΔΑ:

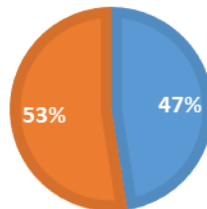
ΠΡΟΕΔΡΕΙΟ ΕΕΔΑ

■ Γυναίκες ■ Άνδρες

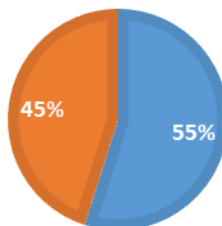
ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ ΕΕΔΑ

■ Γυναίκες ■ Άνδρες

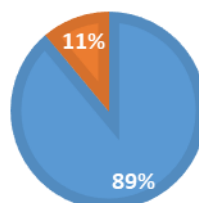
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΙ ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ ΕΕΔΑ

■ Γυναίκες ■ Άνδρες

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΕΕΔΑ

■ Γυναίκες ■ Άνδρες

Επίσης η ΕΕΔΑ διατυπώνει Παρατηρήσεις στις Εκθέσεις που υποβάλλει η Ελλάδα κατά τον περιοδικό έλεγχο εφαρμογής από τη χώρα μας των διεθνών δεσμεύσεων που έχει αναλάβει από την προσχώρηση σε διεθνή κείμενα προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου, ενώ παράλληλα **υποβάλλει τις δικές της ανεξάρτητες Εκθέσεις.**

Στην πράξη η ΕΕΔΑ, ως θεματοφύλακας των δικαιωμάτων του ανθρώπου σε διεθνές, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, διαδραματίζει ρόλο **Γέφυρας** τόσο μεταξύ της Πολιτείας και της Κοινωνίας των πολιτών, όσο και μεταξύ των διεθνών δεσμεύσεων της χώρας για την εφαρμογή των δικαιωμάτων του ανθρώπου και της ουσιαστικής απόλαυσής τους στην πράξη.

Η Εθνική Επιτροπή, στο πλαίσιο του διττού της ρόλου, ως το ανεξάρτητο συμβουλευτικό όργανο της Ελληνικής Πολιτείας και ο Εθνικός Θεσμός Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, **παρακολουθεί στενά από την ίδρυσή της τα ζητήματα ισότητας των φύλων**, αποδίδοντας ύψιστη σημασία στην προστασία των δικαιωμάτων των γυναικών και την καταπολέμηση των έμφυλων διακρίσεων.¹ Πέραν της παρακολούθησης της διάστασης της έμφυλης ισότητας διαθεματικά σε όλες τις πτυχές της, η Εθνική Επιτροπή έχει ειδικότερα εστιάσει στο ζήτημα της **ενδοοικογενειακής βίας**, στις **οικογενειακές σχέσεις**, στην προστασία των **εργασιακών δικαιωμάτων** των γυναικών, στην ισότιμη συμμετοχή τους στην πολιτική και δημόσια ζωή, ενώ διαχρονικά κι επισταμένα παρακολουθεί τα θέματα ισότητας των φύλων όσον αφορά τις **κατηγορίες γυναικών με πρόσθετη ευαλωτότητα**, όπως γυναίκες μετανάστριες/πρόσφυγες, γυναίκες με αναπηρίες, γυναίκες Ρομά, ηλικιωμένες και ΛΑΤ γυναίκες.² Ταυτόχρονα, η **Επιτροπή εργάζεται σταθερά για την εξάλειψη των έμφυλων διακρίσεων** και την ενδυνάμωση των γυναικών στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, την καταπολέμηση της έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας, αλλά και τη στήριξη όλων των ευάλωτων ομάδων γυναικών.³

¹ Βλ. Ιστοσελίδα της ΕΕΔΑ: Αποφάσεις-Θέσεις [ΙΣΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ](#).

² Την ορολογία ΛΑΤ γυναίκες (LBTI women) χρησιμοποιεί η Ομάδα GREVIO στην [Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα](#), στις παρ. 16, 18, 34, 63, 137, 172, 14 Νοεμβρίου 2023.

³ Βλ. τα Δελτία Τύπου της ΕΕΔΑ για την Παγκόσμια μέρα της γυναίκας, για την εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών. Βλ. πρόσφατο [ΔΤ ΕΕΔΑ](#) Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας: Η εξάλειψη των έμφυλων διακρίσεων δεν μπορεί να περιμένει, 8 Μαρτίου 2023.

Έμπρακτη απόδειξη του ρόλου και της συμβολής της στην αποκατάσταση και εμπέδωση της ισότιμης μεταχείρισης των γυναικών στην άσκηση όλων των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών, αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων τους, με στόχο την επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας, συνιστά ο ίδιος ο **πλουραλιστικός χαρακτήρας της ΕΕΔΑ**. Πρέπει να σημειωθεί ότι μεταξύ των φορέων που υποδεικνύουν μέλη στην Ολομέλεια της ΕΕΔΑ συγκαταλέγεται και η αρχαιότερη γυναικεία Οργάνωση της Ελλάδας, ο **Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας που υποδεικνύει μέλος**, το οποίο συμμετέχει με δικαίωμα ψήφου στην Ολομέλεια της Επιτροπής και προεδρεύει κατά την τρέχουσα θητεία (2022-2026). Επιπλέον υπογραμμίζεται, ότι με δικαίωμα ψήφου συμμετέχει στην Ολομέλεια της Επιτροπής, μεταξύ των άλλων, ένα πρόσωπο που ορίζεται από κοινού από το **Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών (Σ.Υ.Δ.)**, το **Φεστιβάλ Υπερηφάνειας Αθήνας - Athens Pride**, την **Ομοφυλοφιλική και Λεσβιακή Κοινότητα Ελλάδας (ΟΛΚΕ)**, την **COLOUR YOUTH - Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας (COLOUR YOUTH)** και τις **Οικογένειες Ουράνιο Τόξο**.

Βασικό εργαλείο για την ανάδειξη της κατάστασης των δικαιωμάτων των γυναικών στην Ελλάδα συνιστούν και οι δράσεις ευαισθητοποίησης, οι δημόσιες συζητήσεις, οι εκπαιδευτικές δράσεις και τα σεμινάρια, συμπεριλαμβανομένων και των εκπαιδύσεων σε επαγγελματίες, Παν/μια και Σχολεία, που πραγματοποιεί σε τακτική βάση η Επιτροπή με σκοπό την καλλιέργεια μιας κουλτούρας σεβασμού των δικαιωμάτων, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω. Η ΕΕΔΑ, στο πλαίσιο του θεσμικού της ρόλου, **συνδιαλέγεται** σε σταθερή βάση με **θεσμικούς φορείς και σημαίνοντα πρόσωπα** της πολιτικής, της επιστήμης και της κοινωνίας για επίκαιρα θέματα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως εν προκειμένω η **ισότητα φύλων, η εναρμόνιση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, η ανάδειξη γυναικών σε θέσεις εξουσίας, και η καταπολέμηση έμφυλων διακρίσεων και βίας**, ώστε να καταδειχθούν κενά, να συζητηθούν επιμέρους πτυχές και να προταθούν ικανές λύσεις. Συμπληρωματικά η ΕΕΔΑ αξιοποιεί και άλλα εργαλεία (**ακροάσεις προσώπων και φορέων, διμερείς επαφές, συνεργασία με ακαδημαϊκά ιδρύματα, έρευνα στο πεδίο κ.ο.κ.**), εστιάζοντας και σε πιο ειδικά πεδία ενδιαφέροντος, όπως **γυναίκες με πολλαπλές ευαλωτότητες** (Άτομα με αναπηρίες, ΛΑΤ γυναίκες, ρομά, γυναίκες

πρόσφυγες/μετανάστριες), γυναίκα και υγεία, γυναίκα και περιβάλλον, γυναίκα και επίτευξη στόχων βιώσιμης ανάπτυξης. Σε κάθε περίπτωση, οι γνώσεις και η εμπειρία της Εθνικής Επιτροπής σε θέματα προώθησης και προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, μπορούν να συμβάλλουν έμπρακτα στην προώθηση και πραγμάτωση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων.

ii) Συμβολή της ΕΕΔΑ στον έλεγχο της χώρας από περιφερειακά και διεθνή όργανα

Κατά τα τελευταία έτη, η ΕΕΔΑ έχει διατυπώσει τις ακόλουθες Παρατηρήσεις στο πλαίσιο της παρακολούθησης της συμμόρφωσης της Ελλάδας με τις διεθνείς της δεσμεύσεις:

- Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών μετά την κατάρτιση του θεματικού καταλόγου (CEDAW), 2 Ιανουαρίου 2024
- Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ στο σχέδιο απάντησης της Ελλάδας για την κατάρτιση του καταλόγου θεμάτων της περιοδικής Έκθεσης για τη CEDAW, 9 Απριλίου 2023
- Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ επί της 5ης Ελληνικής Έκθεσης για την εφαρμογή του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (ESC), 11 Ιανουαρίου 2023
- Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ επί της 23ης και 24ης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας προς την Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη κάθε Μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (CERD), 28 Σεπτεμβρίου 2021
- Παρατηρήσεις για το Σχέδιο της Τρίτης Περιοδικής Έκθεσης της Ελληνικής Δημοκρατίας για την εφαρμογή του Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ICCPR), 24 Σεπτεμβρίου 2021

- Προφορική δήλωση της ΕΕΔΑ ενώπιον της Επιτροπής της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων Κατά των Γυναικών (CEDAW), 11 Νοεμβρίου 2020
- Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών πριν την κατάρτιση του θεματικού καταλόγου (CEDAW), 21 Οκτωβρίου 2020
- Γραπτές Πληροφορίες της ΕΕΔΑ σχετικά με την εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Φυλετικών Διακρίσεων (ICERD) στην Ελλάδα, 11 Ιουλίου 2016.

Σε όλες τις ανωτέρω Εκθέσεις της ΕΕΔΑ, περιλαμβάνονται σχόλια και προτάσεις για την ουσιαστική ενσωμάτωση της αρχής της ισότητας των φύλων σε όλους τους τομείς και τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής, καθώς και για την αποτελεσματική προστασία και εφαρμογή των δικαιωμάτων των γυναικών που κατοχυρώνει η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Καταπολέμηση των Διακρίσεων κατά των Γυναικών με ιδιαίτερη έμφαση στις ευάλωτες ομάδες γυναικών. Έμφαση στην προστασία των ευάλωτων ομάδων γυναικών διαπιστώνεται και στο κείμενο των Καταληκτικών Παρατηρήσεων της Επιτροπής των ΗΕ για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (εφεξής Επιτροπή CEDAW), το 2024. Η Επιτροπή CEDAW ανήσυχη, καλεί την Πολιτεία να λάβει τόσο άμεσα προσωρινά μέτρα προκειμένου να επιταχυνθεί η ουσιαστική ισότητα των ευάλωτων ομάδων γυναικών όσο και επιμέρους εξειδικευμένα μέτρα για την εν γένει βελτίωση της κατάστασής τους.⁴

Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο του γενικού καθήκοντος της παρακολούθησης της συμμόρφωσης των αρμόδιων κρατικών αρχών με τα διεθνή, περιφερειακά και εθνικά πρότυπα για τα δικαιώματα του ανθρώπου (monitoring), η ΕΕΔΑ παρεμβαίνει δημόσια με δηλώσεις, ανακοινώσεις κ.ά. όπου κρίνει απαραίτητο και σύμφωνα με τις εσωτερικές δημοκρατικές διαδικασίες που προβλέπει ο ιδρυτικός της νόμος και ο Κανονισμός της. Άλλωστε, η πλουραλιστική σύνθεση της ΕΕΔΑ, στην οποία συμμετέχουν πρόσωπα διαφορετικής προέλευσης και διαφορετικών απόψεων με γνώση και εμπειρία σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ανεξαρτησία γνώμης, οι οποίοι αποτελούν μια «μικρογραφία» της κοινωνίας, εγγυάται τη σφαιρική αντιμετώπιση των ζητημάτων και μια γόνιμη ζύμωση στους κόλπους της ΕΕΔΑ, όπου όλες οι θέσεις της Επιτροπής δοκιμάζονται και εφόσον επιτευχθεί μια ευρεία συναίνεση, εντέλει υιοθετούνται και δημοσιεύονται:

⁴ Βλ. Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, [CEDAW/C/GRC/CO/8-9](#), 20 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 19 επ.

Δήλωση της ΕΕΔΑ για την αποχώρηση της Τουρκίας από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, 1 Απριλίου 2021

Δήλωση της ΕΕΔΑ για τα φαινόμενα σεξουαλικής κακοποίησης στο πλαίσιο εκμετάλλευσης σχέσης εξουσίας με αφορμή τις πρόσφατες καταγγελίες στο χώρο του αθλητισμού, 21 Ιανουαρίου 2021

Παρέμβαση της ΕΕΔΑ στη συνεδρίαση της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Ισότητας, Νεολαίας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της Βουλής με θέμα: "Ενδοοικογενειακή βία στον καιρό του κορονοϊού: Οι γυναικείες οργανώσεις καταθέτουν την εμπειρία τους", 22 Μαΐου 2020.

Ιδιαίτερη έμφαση έδωσε η ΕΕΔΑ στην κύρωση της Σύμβασης αριθ. 190 της ΔΟΕ για την εξάλειψη της βίας και της παρενόχλησης στον κόσμο της εργασίας, υποβάλλοντας τον Ιούνιο του 2021 αναλυτική έκθεση παρατηρήσεων και συστάσεων για τη λήψη εκ μέρους της Πολιτείας των κατάλληλων μέτρων εφαρμογής, ώστε η Σύμβαση να μην μείνει ανενεργή. Νωρίτερα, στις 25 Μαΐου του 2021 η ΕΕΔΑ είχε διοργανώσει ακρόαση προσώπων και φορέων με θέμα το υπό διαβούλευση εργασιακό νομοσχέδιο, αξιοποιώντας την βάσει νόμου αρμοδιότητά της αυτή (Άρθρο 18, παρ. 4, Ν. 4780/2021), ενώ παράλληλα πραγματοποίησε σειρά παράλληλων ειδικών δράσεων για την προώθηση της ανάγκης κύρωσης της Σύμβασης 190. Αναλυτικά, η σχετική δραστηριότητα της ΕΕΔΑ:

Δελτίο Τύπου της ΕΕΔΑ για την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας: ο αγώνας για την εξάλειψη των έμφυλων διακρίσεων συνεχίζεται, 8 Μαρτίου 2021.

Ραδιοφωνική συνάντηση των δύο Αντιπροέδρων της ΕΕΔΑ στην εκπομπή Δικαιώματα στα FM (Αθήνα 9,84) της Ελληνικής Ένωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΛΕΔΑ) με θέμα το υπό διαβούλευση εργασιακό νομοσχέδιο (Έλλη Βαρχαλαμά και Γιάννη Ιωαννίδη), 30 Μαΐου 2021.

Συμμετοχή της Β' Αντιπροέδρου της ΕΕΔΑ και της Προέδρου του Σωματείου Υποστήριξης Διεμφυλικών, Μαρίνα Γαλανού, μέλους της ΕΕΔΑ στη συνεδρίαση της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Ισότητας, Νεολαίας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου με

θέμα: «metoo_greece»: Μέτρα για την πρόληψη και καταπολέμηση της ηθικής και σεξουαλικής παρενόχλησης και βίας στη δημόσια ζωή", 2 Ιουνίου 2021.

Παρατηρήσεις στο ΣχΝ του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων «Για την Προστασία της Εργασίας - Σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής «Επιθεώρηση Εργασίας» - Κύρωση της Σύμβασης 190 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την εξάλειψη της βίας και παρενόχλησης στον κόσμο της εργασίας - Κύρωση της Σύμβασης 187 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για το Πλαίσιο Προώθησης της Ασφάλειας και της Υγείας στην Εργασία - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1158 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Ιουνίου 2019 για την ισορροπία μεταξύ της επαγγελματικής και της ιδιωτικής ζωής», 14 Ιουνίου 2021.

Τονίζεται, ότι η ΕΕΔΑ, σύμφωνα με τις διατάξεις της νομοθεσίας της, έχει, μεταξύ άλλων, ως αποστολή «την ανταλλαγή εμπειριών σε διεθνές επίπεδο με ανάλογα όργανα διεθνών οργανισμών, όπως ο ΟΗΕ, το Συμβούλιο της Ευρώπης, ο ΟΑΣΕ ή άλλων Κρατών» και τη διατήρηση «μόνιμης επικοινωνίας και συνεργασίας με διεθνείς οργανισμούς, παρεμφερή όργανα άλλων χωρών, εθνικές ή διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις».⁵

Παράλληλα, η ΕΕΔΑ μετέχει με την ιδιότητά της ως ΕΘΑΔ σε διεθνή και ευρωπαϊκά δίκτυα ομόλογων θεσμών, όπου έχει εκλεγεί μάλιστα μέλος των Διοικητικών Συμβουλίων αυτών. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, υπό τη σκέπη του Ευρωπαϊκού Δικτύου

⁵ Άρθρο 11 του Ν. 4780/2021.

Εθνικών Θεσμών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (European Network of National Human Rights Institutions, ENNHRI) λειτουργεί η *Ομάδα Εργασίας για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα*, όπου προεδρεύει η ΕΕΔΑ και η *Ομάδα Εργασίας για την Μετανάστευση και το Άσυλο*, όπου επίσης προεδρεύει η ΕΕΔΑ.

ii) Δομή, Μεθοδολογία και προτεραιότητες της Έκθεσης Αναφοράς

Για την σύνταξη της παρούσας Έκθεσης αξιοποιήθηκαν όλα τα εργαλεία της Εθνικής Επιτροπής, ήτοι οι μέχρι σήμερα γνωμοδοτήσεις, συστάσεις, προτάσεις, εκθέσεις και θέσεις της για τα ζητήματα που άπτονται της κατάστασης των δικαιωμάτων των γυναικών στην Ελλάδα. Παράλληλα χρησιμοποιήθηκαν τα συμπεράσματα και τα πορίσματα σε συνέχεια της επικοινωνίας και συνεργασίας με τις ανεξάρτητες αρχές του τόπου, καθώς και με τα αρμόδια όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τους περιφερειακούς και διεθνείς οργανισμούς και τα παρεμφερή όργανα άλλων χωρών για τα συναφή προς το αντικείμενο θέματα.

Επισημαίνεται, ότι η ΕΕΔΑ, ενέταξε στην Έκθεση και τις διαπιστώσεις και προτάσεις που ανέπτυξε κατά την προετοιμασία της συνεισφοράς της στην **εκπόνηση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025 (ΕΣΔΙΦ)**, ως αρωγός στο έργο του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων και της πρώην Γενικής Γραμματείας Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, νυν Γενική Γραμματεία Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η ΕΕΔΑ δράττεται της ευκαιρίας να υπενθυμίσει την **πάγια ετοιμότητα και προθυμία της για την απαιτούμενη θεσμική συνεργασία** ύστερα από τη μεταφορά της αρμοδιότητας της Ισότητας των Φύλων και των αρμόδιων φορέων (Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ), Υπηρεσιακές Μονάδες για την Ισότητα των Φύλων των Υπουργείων κ.λ.π.) από το Υπουργείο Εσωτερικών στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων (ΠΔ 81/2019) και την πιο πρόσφατη μεταφορά της στο νεοϊδρυθέν Υπουργείο Κοινωνικής Συνοχής και Οικογένειας (Π.Δ. 77/2023), το οποίο ανέλαβε, μεταξύ άλλων, σημαντικές αρμοδιότητες του Υπουργείου Εργασίας που σχετίζονται με την πολιτική απασχόλησης, όπως η κοινωνική ένταξη, η ισότητα των φύλων, η κοινωνική στέγαση. Υπό το παρόν πλαίσιο, η ΕΕΔΑ απευθύνει **Σύσταση**

προς την Πολιτεία για την ανάγκη διατήρησης του χαρτοφυλακίου και των πρωτοβουλιών για την Ισότητα των Φύλων ψηλά ανάμεσα στις εθνικές προτεραιότητες, λαμβανομένης υπόψη μάλιστα και της χαμηλής κατάταξης της χώρας μας στην ΕΕ βάσει του Δείκτη Ισότητας των Φύλων (Gender Equality Index) του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου για την Ισότητα των Φύλων (European Institute for Gender Equality, εφεξής EIGE), όπως αναλύεται παρακάτω στην παρούσα Έκθεση.⁶

Υπό το πρίσμα αυτό, η Εθνική Επιτροπή εναρμονίζεται με τις προτάσεις και διαπιστώσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ανακοίνωσή της προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την *Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή* και την *Επιτροπή των Περιφερειών*: «Μια Ένωση ισότητας — Στρατηγική για την ισότητα των φύλων 2020-2025» (COM(2020) 152 final),⁷ σύμφωνα με τις οποίες, στόχος πρέπει να είναι μια Ευρώπη με ισότητα των φύλων, όπου η έμφυλη βία, οι διακρίσεις λόγω φύλου και η διαρθρωτική ανισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών θα αποτελούν παρελθόν και στην οποία γυναίκες και άνδρες, κορίτσια και αγόρια, σε όλη την πολυμορφία τους, θα είναι ίσοι.⁸

Παράλληλα, για την σύνταξη των πορισμάτων της Έκθεσης αξιοποιήθηκε η ανταλλαγή απόψεων στα διεθνή και ευρωπαϊκά fora, στα οποία συμμετέχει η ΕΕΔΑ με την ιδιότητά της ως ΕΘΑΔ. Και βέβαια στο πλαίσιο αυτό, η ΕΕΔΑ παρακολουθεί σταθερά τη βαθμολογία της χώρας στην κατάταξη στην **ΕΕ βάσει του Δείκτη Ισότητας των Φύλων**, όπου, πρέπει να αναφερθεί ότι από το 2022 η χώρα μας ξεκίνησε να σημειώνει μικρή πρόοδο συνολικά και σε επιμέρους δείκτες (π.χ. εργασία και συμμετοχή), μετακινούμενη από την τελευταία θέση, στην οποία βρισκόταν σταθερά από το έτος 2013, προς τα πάνω στους συγκριτικούς δείκτες. Μάλιστα το έτος 2023, η συνολική βαθμολογία της Ελλάδας ανέρχεται στο 58 με ανώτατο το 100, μετακινούμενη για πρώτη φορά από την τελευταία στην τέταρτη θέση από το τέλος στο συνολικό συγκριτικό δείκτη, και με το μέσο όρο της ΕΕ να είναι στο 70,2, δηλ. περίπου 12 μονάδες χαμηλότερα από τον μέσο όρο, σύμφωνα πάντα με την έρευνα του EIGE.⁹

Η ΕΕΔΑ επανέρχεται και στην παρούσα Έκθεση στη γενική της **πάγια παρατήρηση, ότι ενώ η Ελλάδα αποτελεί μια από τις ελάχιστες χώρες που έχει κατακτήσει την πλήρη ισότητα στο νόμο**, έχει με άλλα λόγια καταφέρει να υιοθετήσει ένα ολοκληρωμένο νομοθετικό πλαίσιο για την ουσιαστική ισότητα των φύλων και να

⁶ Βλ. στο παρόν σελ. 17-18.

⁷ [Ανακοίνωση](#) της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Στρατηγική για την ισότητα των φύλων 2020-2025 (COM(2020) 152) final, 5 Μαρτίου 2020.

⁸ [Ανακοίνωση](#) της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Στρατηγική για την ισότητα των φύλων 2020-2025 (COM(2020) 152) final, 5 Μαρτίου 2020, σελ. 2.

⁹ Βλ. EIGE [Δείκτης Ισότητας των Φύλων 2023](#) ΕΛΛΑΔΑ, EIGE, [Progress on gender equality in Greece since 2010](#). Βλ. και επόμενη σελ. του παρόντος.

σχεδιάσει πολιτικές και πρακτικές προς αυτή την κατεύθυνση, γεγονός ούτε αυτονόητο ούτε αμελητέο, **στην πράξη διαπιστώνεται απουσία αποτελεσματικής συμμόρφωσης με τους ισχύοντες κανόνες και τις δεσμεύσεις και αδυναμία επιβολής κυρώσεων και ποινών από τις αρμόδιες κρατικές αρχές με αποτέλεσμα να επικρατεί ένα καθεστώς ατιμωρησίας.**

Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, στην παρούσα Έκθεση για την κατάσταση των δικαιωμάτων των γυναικών στην Ελλάδα, παρουσιάζονται επιλεκτικά οι θέσεις της ΕΕΔΑ στα εξής ζητήματα:

ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A. Ισότητα ενώπιον του Νόμου και απαγόρευση διακρίσεων σε βάρος των γυναικών και των κοριτσιών

Η ΕΕΔΑ παρακολουθώντας από κοντά τις σταδιακές εξελίξεις της τελευταίας δεκαετίας ως προς το εθνικό νομοθετικό πλαίσιο για την ίση μεταχείριση και την ισότητα των φύλων, αναγνωρίζει μεν τα σημαντικά βήματα που έχουν γίνει σε επίπεδο νομοθεσίας, ωστόσο ταυτόχρονα, οφείλει να επαναλάβει τις ανησυχίες της για την αποτυχία των αρμόδιων κρατικών αρχών να προβούν σε όλα τα απαραίτητα μέτρα και τους ελέγχους για την αποτελεσματική εφαρμογή του κανονιστικού πλαισίου για την εξάλειψη διακρίσεων και την ουσιαστική ισότητα των φύλων. Πρόκειται για ένα από τα πάγια φαινόμενα της ελληνικής πραγματικότητας, το οποίο η ΕΕΔΑ δεν παραλείπει να τονίσει με κάθε ευκαιρία. Αφενός μεν λοιπόν διαπιστώνεται η ελλιπής και **μη αποτελεσματική τήρηση των κανόνων και δεσμεύσεων που έχει αναλάβει η Ελληνική Πολιτεία**, αφετέρου δε, η μη επιβολή συνεπειών και κυρώσεων με συνέπεια την επικράτηση ενός **γενικευμένου καθεστώτος ατιμωρησίας** και άρα απουσία αληθινής προστασίας. Τις διαπιστώσεις της αυτές, η ΕΕΔΑ, πέραν των Εκθέσεων της προς τα διεθνή όργανα, τόνισε επισταμένα τον Σεπτέμβριο του 2021, στις πρόσφατες *Παρατηρήσεις της στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025* (εφεξής *Παρατηρήσεις ΕΣΔΙΦ 2021-2025*) προς το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Συνοχής.¹⁰

Από το 2020 και έπειτα, η Ελλάδα πλέον, σε επίπεδο πολιτικών, δεσμεύεται από την Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ισότητα των Φύλων (2020-2025), δέσμευση που αποτυπώνεται και στο *ΕΣΔΙΦ 2021-2025*, στη διαμόρφωση του οποίου συνέβαλε και η ΕΕΔΑ με τις Παρατηρήσεις και τις *Συστάσεις* της,¹¹ όπως σημειώθηκε και παραπάνω. Στην *Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Ισότητα των Φύλων 2020-2025*,

¹⁰ Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025 του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 27 Σεπτεμβρίου 2021, σελ. 20-21.

¹¹ Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025 του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 27 Σεπτεμβρίου 2021, σελ. 9-11.

αναφέρεται κανένα Κράτος-Μέλος δεν έχει επιτύχει πλήρη ισότητα των φύλων, η δε πρόοδος εξακολουθεί να συντελείται με αργούς ρυθμούς. Κατά μέσο όρο, τα Κράτη-Μέλη της ΕΕ έλαβαν το 2023 βάσει του Δείκτη Ισότητας των Φύλων του EIGE, βαθμολογία 70,2/100, η οποία έχει βελτιωθεί κατά μόλις 2,8 βαθμούς από το 2019 και κατά μόλις 5,4 βαθμούς από το 2005.¹² Πρέπει να σημειωθεί, ότι το **φαινόμενο της ατιμωρησίας είναι παγκόσμιο**, όπως υπογραμμίζεται και στην Έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, η οποία αναδεικνύει το θέμα της ατιμωρησίας των εγκληματιών και παραβατών του δικαίου, της απουσίας δηλαδή λογοδοσίας των υπευθύνων των παραβιάσεων.¹³ Η αντιμετώπιση της ατιμωρησίας σε παγκόσμιο επίπεδο είναι επείγον καθήκον καταλήγει ή Έκθεση, διαπίστωση που τονίζεται σε πολλά από τα πρόσφατα ψηφίσματα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Η **έλλειψη διαθέσιμων αναλυτικών και αξιόπιστων δεδομένων** συνιστά επίσης βασική πρόκληση που εμποδίζει την πρόοδο και την οποία είχε επισημάνει με ιδιαίτερη ανησυχία η Επιτροπή CEDAW από το 2013 στις Καταληκτικές της Παρατηρήσεις, και βεβαίως επαναλαμβάνει στις Καταληκτικές Παρατηρήσεις της το 2024.¹⁴ Εκτός του ότι πρόκειται για υποχρέωση που προβλέφθηκε ρητά από την νομοθεσία (Άρθρο 13 του Ν. 4604/2019), η μη τακτική και συνεκτική συλλογή στατιστικών στοιχείων δεν επιτρέπει την αποτελεσματική αξιολόγηση της πορείας υλοποίησης της ουσιαστικής ισότητας των φύλων στην πράξη, ούτε και την αξιολόγηση των επιδόσεων της χώρας συγκριτικά με άλλες. Σε ενωσιακό για παράδειγμα επίπεδο, συχνά δεν διατίθενται επικαιροποιημένα ανά κατηγορία στοιχεία για την Ελλάδα από το EIGE.¹⁵

Η ΕΕΔΑ έχει επανειλημμένα ασχοληθεί από το 2006 με το θέμα της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης και της απαγόρευσης των διακρίσεων, διατυπώνοντας συστάσεις για την προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας στο γράμμα και το πνεύμα των Ευρωπαϊκών Οδηγιών για την ίση μεταχείριση.¹⁶ Από αυτή την άποψη, η ΕΕΔΑ,

¹² Δείκτης Ισότητας των Φύλων (Gender Equality Index-Comparing scores), EIGE Βλ. και [Ανακοίνωση](#) της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Στρατηγική για την ισότητα των φύλων 2020-2025 (COM(2020) 152) final.

¹³ «Η κατάσταση της ατιμωρησίας στον κόσμο» [Σύνοψη της έκθεσης του 2021](#) για τα Παγκόσμια Δικαιώματα, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, [Ψήφισμα](#) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 17ης Φεβρουαρίου 2022 σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη δημοκρατία στον κόσμο και την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα αυτό - Ετήσια έκθεση για το 2021 (2021/2181(INI)) Ανθρώπινα δικαιώματα και δημοκρατία στον κόσμο.

¹⁴ [Καταληκτικές Παρατηρήσεις](#) της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW των ΗΕ [CEDAW/C/GRC/CO/7](#), 26 Μαρτίου 2013, παρ. 2, 20, 22, 26, 28, 32, 33, 39, και Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, [CEDAW/C/GRC/CO/8-9](#), 19 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 49-50.

¹⁵ Ιστοσελίδα EIGE [Δείκτης Ισότητας των Φύλων](#)

¹⁶ ΕΕΔΑ Παρατηρήσεις σχετικά με το Σχέδιο Νόμου «Εφαρμογή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών όσον αφορά στην πρόσβαση στην απασχόληση, στην επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση, στους όρους και συνθήκες εργασίας», 22 Ιούνιος 2006, Παρατηρήσεις επί του Σ/Ν "Εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα

αποδίδοντας ιδιαίτερη σημασία στην καταπολέμηση των ανισοτήτων των φύλων, τονίζει σε κάθε ευκαιρία τη σημασία υιοθέτησης και υλοποίησης νομοθετικών μέτρων για την ισότητα των φύλων. Το 2010 στις Παρατηρήσεις της για το Σχέδιο του **N. 3896/2010 σχετικά με την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης-Εναρμόνιση της κείμενης νομοθεσίας με την Οδηγία 2006/54/ΕΚ του ΕΚ και του Συμβουλίου**, το οποίο αποτέλεσε το πρώτο εξειδικευμένο νομοθετικό πλαίσιο που θεσπίζει την ίση μεταχείριση και απαγορεύει τις διακρίσεις σε βάρος ανδρών και γυναικών στην απασχόληση, η ΕΕΔΑ υπογράμμισε την ανάγκη για νομικές βελτιώσεις προς την κατεύθυνση της ουσιαστικής συμμόρφωσης με το Ενωσιακό πλαίσιο, όπως την κατοχύρωση **i)** της ίσης μεταχείρισης στα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, **ii)** της προστασίας από κάθε πιθανή μορφή θυματοποίησης στις εργασιακές σχέσεις, συμπεριλαμβανομένης της επαγγελματικής κατάρτισης, **iii)** της αποτελεσματικής νομικής προστασίας των θυμάτων, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος παρέμβασης ενώπιον οποιασδήποτε διοικητικής αρχής και οποιουδήποτε δικαστηρίου από οποιαδήποτε νομική οντότητα με έννομο σχετικό συμφέρον (π.χ. αναγνωρισμένα επαγγελματικά σωματεία εργαζομένων ή εργοδοτών, αναγνωρισμένες ενώσεις τους ή επιμελητήρια, γυναικείες ΜΚΟ, μη κερδοσκοπικές ενώσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα), **iv)** της αντιστροφής του βάρους απόδειξης σε δικαστικές και εξωδικαστικές διαδικασίες, **v)** της ενίσχυσης του ρόλου του Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας (ΣΕΠΕ).¹⁷ Ωστόσο, οι περισσότερες από τις Παρατηρήσεις της Επιτροπής δεν έγιναν δεκτές από τις αρμόδιους κρατικούς φορείς.

Το 2016 η ΕΕΔΑ καλωσόρισε την υιοθέτηση του **N. 4443/2016 για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών και την απαγόρευση των διακρίσεων σε θέματα εργασίας και απασχόλησης**,¹⁸ ο οποίος σκοπό είχε να βελτιώσει τον Ν. 3304/2005, που με τη σειρά του είχε μεταφέρει στο εθνικό δίκαιο τις Οδηγίες 2000/43/ΕΕ και 2000/78/ΕΕ, με γνώμονα την ορθή μεταφορά των εν λόγω Οδηγιών. Αναφορικά με τις πρόσφατες εξελίξεις σχετικά με τη νομοθεσία περί ίσης μεταχείρισης, η ΕΕΔΑ εξέφρασε την ικανοποίησή της για την ένταξη της ταυτότητας φύλου και των χαρακτηριστικών φύλου, καθώς και της

εργασίας και απασχόλησης - Εναρμόνιση της κείμενης νομοθεσίας με την Οδηγία 2006/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, 1 Νοεμβρίου 2010, Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ επί του Σχεδίου Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, γενεαλογικών καταβολών, θρησκευτικών ή άλλων...», 20 Σεπτεμβρίου 2016.

¹⁷ Παρατηρήσεις επί του Σ/Ν "Εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης - Εναρμόνιση της κείμενης νομοθεσίας με την Οδηγία 2006/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, 1 Νοεμβρίου 2010.

¹⁸ Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ επί του Σχεδίου Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, γενεαλογικών καταβολών, θρησκευτικών ή άλλων...», 20 Σεπτεμβρίου 2016.

κοινωνικής και οικογενειακής κατάστασης στους λόγους απαγόρευσης διακρίσεων στη δημόσια και ιδιωτική απασχόληση.¹⁹ Ωστόσο η ΕΕΔΑ διευκρίνισε στις Παρατηρήσεις της για το ΣχΝ, ότι ο **N. 4443/2016**, ενώ θεωρητικά διευρύνει το πεδίο εφαρμογής της ίσης μεταχείρισης, εισάγοντας **νέους λόγους διάκρισης**, όπως η **ταυτότητα φύλου και τα χαρακτηριστικών φύλου** και αντικαθιστώντας τον όρο *γενετήσιος προσανατολισμός* με τον καταλληλότερο όρο *σεξουαλικός προσανατολισμός*, ώστε να αντιμετωπιστούν πιο αποτελεσματικά οι διακρίσεις στην εργασία, το πεδίο εφαρμογής του παραμένει περιορισμένο. Παρά το γεγονός δηλαδή ότι η ίση μεταχείριση αποτελεί συνταγματική επιταγή, ο νόμος δεν εφαρμόζεται σε όλους τους τομείς, αλλά εξακολουθεί να εφαρμόζεται κυρίως στον τομέα της απασχόλησης, ενώ σε άλλους τομείς ο νόμος προβλέπει μόνο συγκεκριμένες μορφές απαγόρευσης των διακρίσεων. Κατά μία έννοια, ορισμένοι λόγοι διάκρισης, όπως η φυλή, το χρώμα, η εθνική ή εθνοτική καταγωγή, ιεραρχούνται ως πιο σοβαροί από τους υπόλοιπους, ήτοι την αναπηρία, την χρόνια πάθηση, την ηλικία, τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου.²⁰ Πιο συγκεκριμένα, ο **N. 4443/2016** αναγνωρίζει ότι απαγορεύονται οι διακρίσεις λόγω φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα ως προς **α)** την κοινωνική μέριμνα συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής ασφάλισης και της υγειονομικής περίθαλψης, **β)** τις κοινωνικές παροχές και τις φορολογικές ελαφρύνσεις ή τα πλεονεκτήματα, **γ)** την εκπαίδευση και **δ)** την πρόσβαση στην παροχή αγαθών και υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένης της στέγασης. Υπό το πρίσμα αυτό, οι **διακρίσεις λόγω αναπηρίας, ηλικίας, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου και άλλων χαρακτηριστικών δεν απαγορεύονται ρητά σε όλους τους παραπάνω τομείς**. Το αποτέλεσμα είναι, ο νόμος να αποτρέπει για παράδειγμα, την άνιση μεταχείριση κατά την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, την εκπαίδευση, τα κοινωνικά επιδόματα, την πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες των Ρομά, αλλά όχι των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων ή των ατόμων με αναπηρία.²¹ Αξίζει να σημειωθεί εδώ, ως θετική εξέλιξη, η υιοθέτηση του **N. 5023/2023**, μέσω του οποίου

¹⁹ Άρθρο 1 του Ν. 4443/2016. Βλ. Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ επί του Σχεδίου Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, γενεαλογικών καταβολών, θρησκευτικών ή άλλων...», 20 Σεπτεμβρίου 2016, σελ. 13.

²⁰ Βλ. Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ενοποιημένη έκδοση της Νίκαιας), Μέρος Πρώτο: Αρχές, Άρθρο 13 παρ. 1. «Με την επιφύλαξη των άλλων διατάξεων της παρούσας Συνθήκης και εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που αυτή αναθέτει στην Κοινότητα, το Συμβούλιο, αποφασίζοντας ομόφωνα μετά από πρόταση της Επιτροπής και μετά από διαβούλευση με το ΕΚ, μπορεί να λάβει τα κατάλληλα μέτρα για την καταπολέμηση των διακρίσεων με βάση το φύλο, τη φυλετική ή εθνική καταγωγή, τη θρησκεία ή τις πεποιθήσεις, την αναπηρία, την ηλικία ή τον σεξουαλικό προσανατολισμό.»

²¹ Βλ. Βασίλης Σωτηρόπουλος, «*Τι αφορά ο νέος νόμος κατά των διακρίσεων*;» στο BlogSpot E-Lawyer, 10.12.2016.

προβλέπεται η επέκταση της αρχής της ίσης μεταχείρισης για τα άτομα με αναπηρία και σε άλλους κοινωνικοπολιτικούς τομείς.²²

Η ΕΕΔΑ, ειδικότερα ως προς το **βάρος απόδειξης**, επανέλαβε στις Παρατηρήσεις της για το ΣχΝ, την ικανοποίησή της για την σχετική διάταξη (βλ. Άρθρο 9 του [N. 4443/2016](#)), επαναλαμβάνοντας την πάγια θέση της για εφαρμογή του κανόνα περί μεταφοράς του βάρους απόδειξης ενώπιον όχι μόνο των δικαστηρίων αλλά και κάθε άλλης αρμόδιας αρχής, όπως ακριβώς απαιτούν οι ως άνω Ενωσιακές Οδηγίες για την αρχή της ίσης μεταχείρισης. Η Επιτροπή θεωρεί ότι η ισχύς του κανόνα της μεταφοράς του βάρους απόδειξης δεν θα έπρεπε να περιορίζεται μόνο ενώπιον των δικαστηρίων και των αρμοδίων διοικητικών αρχών αλλά θα έπρεπε να επεκταθεί και στην περίπτωση των καταγγελιών ενώπιον των φορέων προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης. Επιπρόσθετα, όπως έχει επανειλημμένα τονίσει, για την πλήρη και αποτελεσματική εφαρμογή του κανόνα της μεταφοράς του βάρους απόδειξης, ταυτόχρονα είναι απαραίτητη η εισαγωγή των αναγκαίων τροποποιήσεων στους Κώδικες Πολικής και Διοικητικής Δικονομίας, καθώς επίσης και στην νομοθεσία του Συμβουλίου της Επικρατείας, διότι ο κανόνας των Οδηγιών αποτελεί εξαίρεση από το γενικό κανόνα που ισχύει στην πολιτική και διοικητική δίκη σύμφωνα με τον οποίο το πρόσωπο που προσφεύγει στα δικαστήρια ή τις αρμόδιες διοικητικές αρχές, φέρει το βάρος επίκλησης και απόδειξης των γεγονότων στα οποία στηρίζει το αίτημά του.

Η ΕΕΔΑ έχει αναγνωρίσει ότι την πρώτη προσπάθεια σύνταξης ενός οριζόντιου νομοσχεδίου με στόχο τη δημιουργία των συνθηκών εκείνων που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας των φύλων και στην εξάλειψη των ανισοτήτων των φύλων σε όλους τους τομείς της ιδιωτικής, δημόσιας, κοινωνικής και οικονομικής ζωής, συνιστά ο **N. 4604/2019 για την προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης βίας**.²³ Πράγματι με τον νόμο για την ουσιαστική ισότητα των φύλων, όπως έχει επικρατήσει να λέγεται, θεσπίστηκε ένα συνεκτικό πλαίσιο κανόνων με αντικείμενο την προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, την πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης βίας, συμπεριλαμβανομένης της ενδοοικογενειακής βίας όπως προβλέπεται από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης. Στα θετικά του νόμου προσμετρώνται, μεταξύ άλλων, η υιοθέτηση των εννοιών της *ένταξης της διάστασης*

²² Βλ. στο παρόν, σελ...

²³ [Κείμενο παρατηρήσεων της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου \(ΕΕΔΑ\)](#) στο σχέδιο απάντησης της Ελλάδας για την κατάρτιση του καταλόγου θεμάτων (list of issues) ενόψει της υποβολής της 8ης και 9ης περιοδικής Έκθεσης για τη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW), 9 Απριλίου 2023, σελ. 6, και [Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ](#) για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών - CEDAW, 21 Οκτωβρίου 2020, σελ. 1-2. Όπως ορίζει το Άρθρο 2 παρ. 9 του Ν. 4604/2019, η διάκριση λόγω φύλου συνιστά σωματική, ψυχολογική ή λεκτική συμπεριφορά, μέσω της οποίας τα άτομα υποβιβάζονται, μεταξύ άλλων, για λόγους ταυτότητας φύλου.

του φύλου σε όλες τις πολιτικές (gender mainstreaming), του προϋπολογισμού για το φύλο (gender budgeting) και της πολλαπλής διάκρισης που εισάγονται για πρώτη φορά στην ελληνική νομοθεσία (Άρθρο 2 του Ν. 4604/2019). Ταυτόχρονα όμως η ΕΕΔΑ επισημαίνει, ότι οι **νέες διατυπώσεις** που υιοθετήθηκαν από τον **Ν. 4604/2019 εγείρουν ερωτήματα ως προς τη συμβατότητα του νόμου με το δίκαιο της ΕΕ**, για παράδειγμα οι ορισμοί γενικών εννοιών, όπως η *άμεση και έμμεση διάκριση* ή η *θετική δράση*, οι οποίοι υπολείπονται του εθνικού και του Ενωσιακού κεκτημένου (Οδηγία 2006/54/ΕΕ για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης (αναδιατύπωση)).²⁴ Έτσι στον **ορισμό της άμεσης διάκρισης** η φράση της Οδηγίας 2006/54/ΕΕ «*μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή...*», η οποία είχε μεταφερθεί αυτούσια στον προγενέστερο Ν. 3896/2010, αντικαθίσταται από την φράση «*πράξη ή παράλειψη που αποκλείει ή θέτει σε εμφανώς μειονεκτική θέση...*», αποδυναμώνοντας σε κάποιο βαθμό την προστασία του θύματος. Το ίδιο ισχύει και για τον **ορισμό της έμμεσης διάκρισης**, όπου η φράση «*ενδέχεται να θέσει σε μειονεκτική θέση πρόσωπα...*», παρότι πρόκειται για διατύπωση θετική και ισχυρή, αντικαθίσταται από την φράση «*που θέτει σε μειονεκτική θέση τα πρόσωπα λόγω φύλου...*».²⁵ Πιο περιοριστική προσέγγιση σε σχέση με αυτή των ανωτέρω Οδηγιών της ΕΕ και του Ν. 3896/2010, υιοθετείται και όσον αφορά τον **ορισμό της σεξουαλικής παρενόχλησης**,²⁶ καθώς από την φράση «*με σκοπό ή αποτέλεσμα την προσβολή...*», στον νόμο του 2019 παραλείπεται ο όρος «*σκοπός*». Εκτός των άλλων, ο συγκεκριμένος νόμος **δεν περιέχει ρητή απαγόρευση με βάση τα χαρακτηριστικά φύλου**, σε αντίθεση με τις διατάξεις των Ν. 4443/2016 και 4491/2017. Επιπλέον, στο κείμενο του νόμου **δεν γίνεται καμία ρητή αναφορά στις Οδηγίες της ΕΕ** και ως εκ τούτου το πλαίσιο δεν εναρμονίζεται με το Άρθρο 33 της Οδηγίας 2006/54/ΕΕ και το Άρθρο 18 της Οδηγίας 2000/78/ΕΕ, που προβλέπουν ότι όταν τα Κράτη-Μέλη θεσπίζουν νομοθετικά μέτρα για την εναρμόνισή τους, τα τελευταία θα πρέπει να περιέχουν ρητή αναφορά στην αντίστοιχη Οδηγία ή να συνοδεύονται από την αναφορά αυτή κατά την επίσημη

²⁴ Βλ. Άρθρο 14: “Απαγόρευση διακρίσεων” της Οδηγίας 2006/54/ΕΕ για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης (αναδιατύπωση), όπου προβλέπεται ρητά ότι η διαφορετική μεταχείριση που βασίζεται σε χαρακτηριστικό στοιχείο σχετικό με το φύλο δεν συνιστά διάκριση.

²⁵ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκό δίκτυο νομικών εμπειρογνομόνων για την ισότητα των φύλων και τις μη διακρίσεις, Παναγιώτα Πετρόγλου, [Country report gender equality: Greece 2020](#) και [greece-country-report-gender-equality-2023](#). Επισημαίνεται, ότι, στην περίπτωση της άμεσης και έμμεσης διάκρισης, χρησιμοποιείται μόνο ο ενεστώτας («αποκλείει ή βάζει σε κατώτερη θέση»), παραλείποντας τον παρελθοντικό χρόνο και τον χρόνο συνθήκης («είναι, έχει ή θα αντιμετωπιζόταν σε συγκρίσιμη κατάσταση») που χρησιμοποιούνται από τις σχετικές Οδηγίες και το προγενέστερο νομοθετικό πλαίσιο.

²⁶ Ως προς τον νέο όρο «*σεξουαλική παρενόχληση*» δεν ορίζεται «*με σκοπό ή αποτέλεσμα την προσβολή της αξιοπρέπειας ενός προσώπου...*» όπως στην Οδηγία 2006/54/ΕΕ και στον Ν. 3896/2010, αλλά μόνο «*...με αποτέλεσμα.....*».

δημοσίευσή τους. Σημαντική ρύθμιση συνιστά η πρόβλεψη του Ν. 4604/2019 για σύσταση του **Εθνικού Συμβουλίου Ισότητας των Φύλων**, το συλλογικό συμβουλευτικό γνωμοδοτικό όργανο στο Άρθρο 9, παρ. 2 στοιχείο ζ) του Ν. 4604/2019, όπως τροποποιήθηκε με το Άρθρο 20 παρ. 2 του Ν. 4808/2021. Η ΕΕΔΑ τον Απρίλιο του 2023, στις *Παρατηρήσεις της στο σχέδιο απάντησης της Ελλάδας για την κατάρτιση του καταλόγου θεμάτων της περιοδικής Έκθεσης για τη CEDAW* (εφεξής *Παρατηρήσεις Έκθ. Κράτους 2023*) εξέφρασε την ανησυχία της για το γεγονός ότι, παρά την αντίθετη διατύπωση της διάταξης (Άρθρο 9, παρ. 4 του Ν. 4604/2019), δεν έχει ποτέ κληθεί να παραστεί ή να συμμετάσχει σε συνεδρίαση του το αναγνωρισμένο από την Πολιτεία Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών (ΣΥΔ), που ορίζει και μέλος στην Ολομέλεια της Εθνικής Επιτροπής. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία (ΕΣμεΑ) που επίσης δεν κλήθηκε ποτέ να παραστεί ή να συμμετάσχει εκπρόσωπος, και η οποία επίσης ορίζει μέλος στην Ολομέλεια της Εθνικής Επιτροπής.²⁷ Δεν υπάρχει ούτε ενημερωμένη πληροφόρηση σχετικά με τη σύσταση και τη λειτουργία του Εθνικού Συμβουλίου Ισότητας των Φύλων.

Επίσης, όσον αφορά το δικαίωμα παρέμβασης υπέρ του θύματος διακρίσεων ενώπιον των δικαστηρίων σε όλα τα στάδια της διαδικασίας σύμφωνα με το Άρθρο 23 του Ν. 4604/2019, αυτό περιορίζεται σε αναγνωρισμένα επαγγελματικά σωματεία εργαζομένων ή εργοδοτών και αναγνωρισμένες ενώσεις τους ή επιμελητήρια, δημιουργώντας έτσι νομική αβεβαιότητα ως προς το εάν γυναικείες ΜΚΟ έχουν το δικαίωμα να παρέμβουν. Λαμβανομένων υπόψη των παραπάνω, η ΕΕΔΑ διαπιστώνει οπισθοδρόμηση όσον αφορά το κεκτημένο για την ισότητα των φύλων.²⁸ Με την ευκαιρία η ΕΕΔΑ υπενθυμίζει, ότι κατά τη διάρκεια των πρόσφατων συνταγματικών τροποποιήσεων, δεν εισακούστηκε η πρότασή της για επέκταση των λόγων απαγόρευσης διακρίσεων, ώστε να περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, το φύλο, η ταυτότητα φύλου και τα χαρακτηριστικά φύλου (Άρθρο 5, παρ. 2).²⁹

²⁷ Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ στο σχέδιο απάντησης της Ελλάδας για την κατάρτιση του καταλόγου θεμάτων της περιοδικής Έκθεσης για τη CEDAW, 9 Απριλίου 2023, σελ. 12-13.

²⁸ Ευρωπαϊκό δίκτυο νομικών εμπειρογνομόνων για την ισότητα των φύλων και τη μη διάκριση, *FLASH REPORT*, «Ο νέος νόμος 4604/2019 για την ουσιαστική ισότητα τέθηκε σε ισχύ στις 26 Μαρτίου 2019», 1 Ιουλίου 2019.

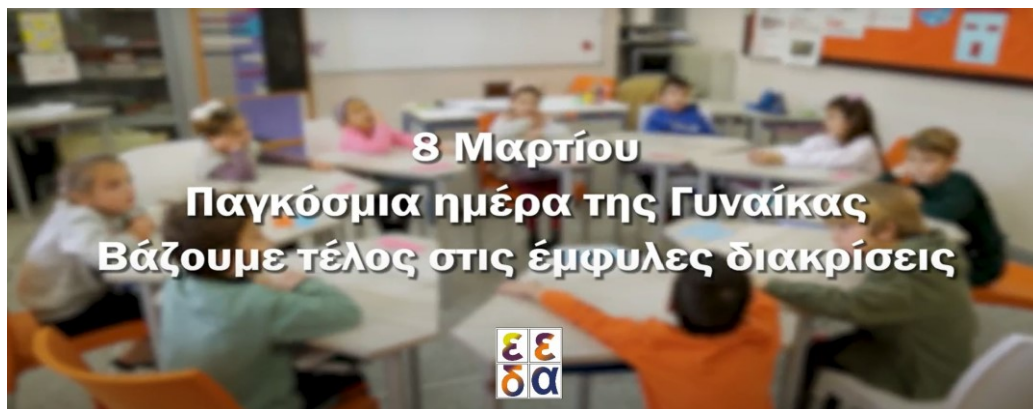
²⁹ Η ΕΕΔΑ στις *Προτάσεις για την Αναθεώρηση του Συντάγματος*, 7 Φεβρουαρίου 2019, σελ. 5, πρότεινε να επεκταθεί η «απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας που προβλέπεται ήδη, χωρίς διακρίσεις εθνικότητας, φυλής, γλώσσας ή θρησκείας ή πολιτικών πεποιθήσεων», ώστε να συμπεριλάβει την προστασία κατά των διακρίσεων λόγω χρώματος, αναπηρίας, ηλικίας, φύλου, σεξουαλικής φύσης, προσανατολισμό, ταυτότητα φύλου ή χαρακτηριστικά φύλου, εθνική ή κοινωνική καταγωγή, εθνική μειονότητα, περιουσία, γέννηση ή άλλη κατάσταση, σύμφωνα με τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η πρόταση συζητήθηκε στη Βουλή αλλά τελικά δεν εγκρίθηκε λόγω της έλλειψης ειδικής πλειοψηφίας που απαιτείται. Βλ. σχετικά και Γλωσσάρι Βασικών Όρων και Εννοιών για την Ένταξη της Διάστασης του Φύλου.

Σημειώνεται ότι παρά τα νομοθετικά μέτρα, στην πράξη τα ποσοστά των αναφορών προς τον Συνήγορο του Πολίτη για διακρίσεις λόγω φύλου αυξήθηκαν το 2022.

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Σύνολο Αναφορών	462	546	704	935	952	1054	936
Αναφορές για διακρίσεις λόγω φύλου	65	40	57	44	51	49	59

Πηγή: Συνήγορος του Πολίτη (2022)

Με βάση τα παραπάνω, αξιοσημείωτο είναι ότι παρά την πρόθεση του νομοθέτη για τη θέσπιση ενός συνεκτικού πλαισίου για την ουσιαστική ισότητα των φύλων, στην πράξη σήμερα βλέπουμε την απουσία τόσο ορθών και αποτελεσματικών πρακτικών και μέτρων εφαρμογής όσο και κατάλληλων μέτρων αξιολόγησης της εφαρμογής του ισχύοντος πλαισίου.³⁰

Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, η ΕΕΔΑ, απευθυνόμενη στην Ελληνική Πολιτεία, διατυπώνει τις ακόλουθες **Συστάσεις**:

1. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να λάβει νέα ολοκληρωμένη νομοθετική πρωτοβουλία με γνώμονα την ορθή μεταφορά στο εθνικό δίκαιο των Οδηγιών 2000/43/ΕΕ και 2000/78/ΕΕ με σκοπό την ουσιαστική εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών και την απαγόρευση κάθε είδους διάκρισης σε όλους τους τομείς της κοινωνικής και

³⁰ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκό δίκτυο νομικών εμπειρογνομόνων για την ισότητα των φύλων και τις μη διακρίσεις, Παναγιώτα Πετρόγλου, [Country report gender equality: Greece 2020](#) και [greece-country-report-gender-equality-2023](#), σελ 39επ. Βλ. και σελ. 56 του παρόντος.

οικονομικής ζωής. Ιδίως προτείνει να επεκταθεί η απόλυτη προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας, που προβλέπεται ήδη, χωρίς διακρίσεις εθνικότητας, φυλής, γλώσσας ή θρησκείας ή πολιτικών πεποιθήσεων, ώστε να συμπεριλάβει την προστασία κατά των διακρίσεων λόγω χρώματος, αναπηρίας, χρόνιας πάθησης, ηλικίας, φύλου, σεξουαλικής φύσης, προσανατολισμό, ταυτότητα φύλου ή χαρακτηριστικά φύλου, εθνική ή κοινωνική καταγωγή, εθνική μειονότητα, περιουσία, γέννηση ή άλλη κατάσταση, σύμφωνα με τα διεθνή και ευρωπαϊκά πρότυπα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.³¹

2. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να διασφαλίσει τον οριζόντιο και διατομεακό συντονισμό των αρμόδιων υπηρεσιών, ενισχύοντας παράλληλα τη διαρκή διαβούλευση και ανταλλαγή πληροφοριών, εμπειρίας και απόψεων με την κοινωνία των πολιτών, μέσα από διαφανείς διαδικασίες με σκοπό την καλλιέργεια και προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων. Προς αυτήν την κατεύθυνση, σημαντικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσει η Εθνική Επιτροπή στο πλαίσιο του συμβουλευτικού της ρόλου, αξιοποιώντας την πλουραλιστική της σύνθεση και γεφυρώνοντας έτσι την απόσταση μεταξύ της Πολιτείας και της Κοινωνίας των πολιτών.

3. Η ΕΕΔΑ επαναλαμβάνει την ουσιαστική ανάγκη για ενίσχυση του συστήματος συλλογής αξιόπιστων στατιστικών δεδομένων υπό την οπτική του φύλου αλλά και την εντατικοποίηση των σχετικών ερευνών σε εθνικό επίπεδο. Καλή πρακτική και εύχρηστο εργαλείο για τη συλλογή στατιστικών δεδομένων σχετικά με την ισότητα των φύλων στην ΕΕ αποτελεί η βάση στατιστικών δεδομένων του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου για την Ισότητα των Φύλων (EIGE).³² Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να μεριμνήσει για την αποστολή αξιόπιστων επικαιροποιημένων ταξινομημένων στοιχείων στο Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων (EIGE),³³ ώστε να μπορεί να αξιολογηθούν αποτελεσματικά οι επιδόσεις της στον τομέα της ισότητας των φύλων.

4. Η ΕΕΔΑ συστήνει την κατάρτιση και αποτελεσματική εφαρμογή του έμφυλου προϋπολογισμού (gender budgeting) με βάση την αρχή της χρηστής διακυβέρνησης, η οποία διασφαλίζεται μέσα από τη διαφάνεια και τη συμμετοχή (όπως διατυπωμένοι δημοσιονομικοί στόχοι για την προστασία των γυναικών συμπεριλαμβανομένων και των ευάλωτων και περιθωριοποιημένων γυναικών, με μετρήσιμα αποτελέσματα εντός συγκεκριμένων χρονοδιαγραμμάτων, υποβολή εκθέσεων και λογοδοσία).

³¹ Βλ. παραπάνω υποσημείωση 21, ΕΕΔΑ [Προτάσεις για την Αναθεώρηση του Συντάγματος](#), 7 Φεβρουαρίου 2019, σελ. 6.

³² Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων EIGE [Gender Statistics Database](#)

³³ Ιστοσελίδα EIGE [Δείκτης Ισότητας των Φύλων](#)

Σαφείς οδηγίες εφαρμογής και παρακολούθησης θα πρέπει να παρέχονται στους αρμόδιους οι δημόσιους/-ες υπαλλήλους, ώστε να μπορούν να συμβάλουν στην εκπλήρωση των δεσμεύσεων της κυβέρνησης. Επισημαίνεται, ότι η κοινωνία των πολιτών και τα ΜΜΕ καλούνται να διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο όσον αφορά την παρακολούθηση και την ευθύνη της κυβέρνησης για τους προϋπολογισμούς τους.³⁴

5. Η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι οι αναγκαίες παρεμβάσεις στη νομοθεσία προκειμένου να υπάρξει η απαιτούμενη συμμόρφωση με την Ενωσιακή νομοθεσία και τις διεθνείς συμβάσεις, οφείλουν να μεταφερθούν και στον Κώδικα Ατομικού Εργατικού Δικαίου (ΠΔ 80/2022), στον οποίο έχουν συμπεριληφθεί αυτούσιες οι ως άνω προβληματικές διατάξεις, όπως και οι διατάξεις του Ν. 4808/2021 για την κύρωση και τα εφαρμοστικά μέτρα της ΔΣΕ 190 (βλ. Μέρος Β' Άρθρα 15-68), δημιουργώντας σοβαρά ερμηνευτικά προβλήματα κατά την εφαρμογή των οικείων διατάξεων και συνακόλουθα διακινδυνεύοντας την αποτελεσματική προστασία των θυμάτων άνισης μεταχείρισης, βίας και παρενόχλησης στην εργασία, λόγω φύλου και πραγματικών ή νομιζόμενων χαρακτηριστικών σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, όπως υπογραμμίζει και στις **Παρατηρήσεις της** στο ΣχΝ του μετέπειτα Ν. 4808/2021.³⁵

6. Η ΕΕΔΑ λαμβάνοντας υπόψη την χαμηλή κατάταξη της χώρας μας στην ΕΕ βάσει του Δείκτη Ισότητας των Φύλων του ΕΙΓΕ, όπως αναλύεται στην παρούσα Έκθεση, εφιστά την προσοχή των αρμόδιων κρατικών φορέων στην ανάγκη διατήρησης του χαρτοφυλακίου και των πρωτοβουλιών για την Ισότητα των Φύλων ψηλά ανάμεσα στις εθνικές προτεραιότητες.

Β. Στερεότυπα φύλου, επιβλαβείς πρακτικές και ΜΜΕ

Η Εθνική Επιτροπή υπενθυμίζει ότι η ισότητα των φύλων κατακτάται καθημερινά σε όλα τα επίπεδα και σε όλους τους τομείς. Στο πλαίσιο αυτό, όσον αφορά το ζήτημα των έμφυλων διακρίσεων στο πεδίο των ΜΜΕ, η ΕΕΔΑ έχει εκφράσει τόσο σε προφορικές δημόσιες παρεμβάσεις όσο και στις γραπτές της παρεμβάσεις (Παρατηρήσεις σε Σχέδια Δράσης, Παράλληλες Εκθέσεις στα όργανα του ΟΗΕ) την ανησυχία της για τη συντήρηση και προώθηση των στερεοτύπων που

³⁴ Ναυσικά Μοσχοβάκου, Ματίνα Παπαγιαννοπούλου, *Gender budgeting Οδηγός και εργαλεία για την έμφυλη ανάλυση και κατάρτιση προϋπολογισμών σε δήμους*, Μάρτιος

³⁵ Παρατηρήσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων «Για την Προστασία της Εργασίας - Σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής «Επιθεώρηση Εργασίας» - Κύρωση της Σύμβασης 190 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την εξάλειψη της βίας και παρενόχλησης στον κόσμο της εργασίας - Κύρωση της Σύμβασης 187 της ΔΟΕ για το Πλαίσιο Προώθησης της Ασφάλειας και της Υγείας στην Εργασία - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1158 του για την ισορροπία μεταξύ της επαγγελματικής και της ιδιωτικής ζωής», 14 Ιουνίου 2021, σελ. 7, 19-20.

κυριαρχούν στην ελληνική κοινή γνώμη και στα ελληνικά ΜΜΕ. Ιδίως, όπως επισημαίνει στις *Παρατηρήσεις ΕΣΔΙΦ 2021-2025*, το ζήτημα της χρήσης ορθού λόγου από τα ΜΜΕ και η ανάγκη χρήσης μη-σεξιστικής γλώσσας και αναπαραγωγής στρεβλών προτύπων, σύμφωνα με τα διεθνή και εθνικά πρότυπα,³⁶ παραμένει ανοιχτό. Η ΕΕΔΑ διατυπώνει τις σοβαρές της ανησυχίες καθώς διαπιστώνει, ότι παρά τις πολιτικές που σχεδιάζονται και τα μέτρα που λαμβάνονται, δεν έχει σημειωθεί ουσιαστική πρόοδος στον τομέα αυτό.³⁷

Πρόσφατα περιστατικά, όπως για παράδειγμα δημόσιο τηλεοπτικό σποτ για την προστασία από τον κορωνοϊό³⁸ και τηλεοπτικό ριάλιτι,³⁹ έδειξαν ότι εξακολουθούν να υπάρχουν στερεότυπα για το φύλο. Ιδιαίτερος **προβληματική παραμένει και η κάλυψη των υποθέσεων που αφορούν σε γυναικοκτονίες από τα κυρίαρχα ΜΜΕ.**⁴⁰ Τα δημοσιεύματα μετά από κάθε γυναικοκτονία στην πλειοψηφία τους βρίθουν από μελοδραματικές αναφορές για «εγκλήματα πάθους», «οικογενειακές τραγωδίες», και «άτυχες γυναίκες» που στην ουσία «ξεπλένουν» τους κακοποιητές – γυναικοκτόνους. Η ισχυρή επίδραση των στερεοτύπων για τις έμφυλες ανισότητες και τον σεξισμό διαπιστώνεται ενίοτε και κατά την κάλυψη υποθέσεων βιασμού.⁴¹ Μελετώντας την πρόσφατη Έκθεση του Κράτους σύμφωνα με τον κατάλογο θεμάτων προς την *Επιτροπή CEDAW*, όπου καταγράφονται τα θετικά βήματα για την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου και την καταπολέμηση των στερεοτύπων φύλου και του σεξισμού, που σχετίζονται με την εικόνα των γυναικών στα μέσα ενημέρωσης, καθίσταται προφανές ότι υπολείπονται ακόμη ικανές δράσεις και μέτρα για την αποδόμηση των αρνητικών στερεοτύπων.⁴² Το *Παρατηρητήριο για τον Πλουραλισμό στα Μέσα Ενημέρωσης* που αποστολή έχει να διαπιστώνει πιθανούς κινδύνους για τον πλουραλισμό των μέσων ενημέρωσης στα Κράτη-Μέλη της ΕΕ και

³⁶ Το Συμβούλιο της Ευρώπης ήδη από το 1990 εξέδωσε σχετική Σύσταση: **RECOMMENDATION** No. R (90) 4. Βλ. Επίσης ΚΕΘΙ, *Οδηγός* προς τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας για την εξάλειψη του σεξισμού και των έμφυλων διακρίσεων, Ναυσικά Μοσχοβάκου Λίνα Χατζηαντωνίου, Αθήνα 2018, σελ. 5-6.

³⁷ *Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025 του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων*, 27 Σεπτεμβρίου 2021, σελ. 10, 13, 23, 30, 35, 42-43.

³⁸ Βλ. τηλεοπτικό σποτ από τη Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας που αποσύρθηκε μετά από ευρεία κριτική ότι προωθεί σεξιστικά στερεότυπα, Το βίντεο: <https://youtu.be/ZUVzB6Kn-0k>, Βλ. και σχετικό επίσημο Δελτίο Τύπου: <https://www.civilprotection.gr/el/i-politiki-prostasia-enonei-den-theloyme-na-dihazei>, 10 Μαΐου 2020.

³⁹ Για το περιστατικό στο ριάλιτι Big Brother: <https://greece.greekreporter.com/2020/09/07/offensive-rape-remark-by-big-brother-contestant-causes-uproar-in-greece/>. Σύμφωνα με τον Σύνδεσμο για τα Δικαιώματα των Γυναικών, τα πρόσφατα τηλεοπτικά ριάλιτι προσβάλλουν συστηματικά υψηλές αξίες, όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, η ισότητα των φύλων και ο πολιτισμός, ΔΤ, 7 Σεπτεμβρίου 2020.

⁴⁰ Βλ. το μωβ, Συνέντευξη: *Σεξισμός και ΜΜΕ, πραγματικότητα και προκαταλήψεις*, Μια συζήτηση της Κατερίνας Μπρέγιαννη με τον καθηγητή του ΕΚΠΑ Γιώργο Πλειό, 19 Ιουνίου 2018.

⁴¹ Βλ. υπόθεση βιασμού Γεωργία Μπίκα, η οποία κατέθεσε προσφυγή στο ΕΔΔΑ και κρίθηκε παραδεκτή, GB κατά Ελλάδας 911/23, 29 Δεκεμβρίου 2022.

⁴² *Έκθεση του κράτους σύμφωνα με τον κατάλογο θεμάτων* προς την *Επιτροπή CEDAW*, 8 Μαΐου 2023.

σε υποψήφιας προς ένταξη χώρες, καταλήγει στην Έκθεσή του για την Ελλάδα το 2023, ότι **οι γυναίκες απεικονίζονται στις ειδήσεις με έναν άκρως στερεοτυπικό και μερικές φορές υποτιμητικό τρόπο.**⁴³ Σημειώνεται στην ίδια Έκθεση, ότι ο δείκτης της συμμετοχής και πρόσβασης των γυναικών στα Μέσα Ενημέρωσης αξιολογείται ως υψηλού κινδύνου (83%), υποδηλώνοντας επίμονη υποεκπροσώπηση των γυναικών σε εκτελεστικές θέσεις και διοικητικά συμβούλια. Στον ιδιωτικό τομέα, μόνο το 8% των μελών των διοικητικών συμβουλίων στα τηλεοπτικά κανάλια είναι γυναίκες, ενώ οι γυναίκες αποτελούν το 20% των στελεχών. Αξίζει ωστόσο να αναφερθεί εδώ, ότι στην *Αναλυτική Έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης*⁴⁴ του έτους 2019, για την πρόοδο που σημειώθηκε ως προς την ισότητα των φύλων στα ΜΜΕ, μετά την έκδοση και την υιοθέτηση της Σύστασης CM/Rec(2013)1 για την ισότητα των φύλων στα ΜΜΕ,⁴⁵ καταγράφεται ότι **η Ελλάδα συγκαταλέγεται στα Κράτη-Μέλη εκείνα που έλαβαν μέτρα για τη συμμόρφωση με την Σύσταση**, όπως αναθεώρηση νομοθεσίας, δράσεις ευαισθητοποίησης και διάχυσης της πληροφορίας, δημιουργία δεικτών ισότητας. Εν προκειμένω, σειρά δράσεων για την καταπολέμηση των στερεοτύπων φύλου και του σεξισμού που σχετίζονται με την εικόνα των γυναικών στα ΜΜΕ προβλέπονται και στο *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τις Γυναίκες, την Ειρήνη και την Ασφάλεια-ΕΣΔΓΕΑ* (σελ. 30), το οποίο ενσωματώνει την πρόληψη και καταπολέμηση των στερεοτύπων και προκαταλήψεων σε όλους τους άξονές του. Η ΕΕΔΑ παρακολουθεί και αξιολογεί την πρόοδο υλοποίησης των δράσεων του ΕΣΔΓΕΑ, ενώ παράλληλα υλοποιεί και η ίδια δράσεις ευαισθητοποίησης προς την κατεύθυνση της άρσης των στερεοτύπων του φύλου σε όλους τους τομείς.

Κατά την προετοιμασία της Παράλληλης Έκθεσής της (Shadow Report) προς την *Επιτροπή CEDAW*, πριν τον θεματικό κατάλογο, τον Οκτώβριο του 2020,⁴⁶ η ΕΕΔΑ διαπίστωσε με λύπη της, ότι επιτακτικά επίκαιρες παραμένουν οι Καταληκτικές Παρατηρήσεις της *Επιτροπής CEDAW* του 2013,⁴⁷ όπου η Επιτροπή επαναλάμβανε την πάγια ανησυχία της για τις **παραδοσιακές πατριαρχικές συμπεριφορές και**

⁴³ European University Institute, ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΛΟΥΡΑΛΙΣΜΟ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ ΣΤΗΝ ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΠΟΧΗ, Έκθεση ερευνητικού έργου, *Εθνική Έκθεση: Ελλάδα*, Λ. Παπαδοπούλου, Ι. Αγγέλου, Τεύχος - Ιούνιος 2023. Το *Παρατηρητήριο για τον Πλουραλισμό στα Μέσα Ενημέρωσης* είναι ένα ερευνητικό εργαλείο με στόχο τη διαπίστωση πιθανών κινδύνων για τον πλουραλισμό των μέσων ενημέρωσης στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και σε υποψήφιας προς ένταξη χώρες.

⁴⁴ Βλ. Συμβούλιο της Ευρώπης, ΙΣΟΤΗΤΑ ΦΥΛΩΝ ΚΑΙ ΜΕΣΑ, *Αναλυτική Έκθεση – 2019* Δεδομένα της Επιτροπής Ισότητας των Φύλων, Διευθύνουσα Επιτροπή για τα ΜΜΕ και την Κοινωνία της Πληροφορίας, σελ. 25, 27-28, 33, 37-38, 43.

⁴⁵ *Σύσταση CM/Rec (2013)1* της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη-μέλη για την ισότητα των φύλων στα ΜΜΕ.

⁴⁶ *Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW)*, 21 Οκτωβρίου 2020.

⁴⁷ *Καταληκτικές Παρατηρήσεις* της *Επιτροπής CEDAW* των ΗΕ *CEDAW/C/GRC/CO/7*, 26 Μαρτίου 2013.

τα στερεότυπα για τον ρόλο των φύλων που επικρατούν στη χώρα μας, προτρέποντας την Ελληνική Πολιτεία σε δράσεις εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης. Τις ίδιες ακριβώς ανησυχίες επαναλαμβάνει η Επιτροπή CEDAW στις Καταληκτικές Παρατηρήσεις της το 2024,⁴⁸ εξακολουθώντας να ανησυχεί για την επιμονή των βαθιά ριζωμένων στερεοτύπων σχετικά με τους ρόλους και τις ευθύνες των γυναικών και των ανδρών στην οικογένεια και στην κοινωνία καλώντας την Πολιτεία μέσω εκπαιδευτικών εκστρατειών και εκστρατειών στα μέσα ενημέρωσης με την ενεργό συμμετοχή των γυναικείων οργανώσεων να ενισχύσει την κοινή αντίληψη περί ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών. Είναι αρκετά απογοητευτικό, ότι σήμερα, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, τα ΜΜΕ δεν έχουν προτεραιότητα στις πολιτικές για την ισότητα των φύλων με αποτέλεσμα να εξακολουθούν να υφίστανται επιβλαβή στερεότυπα.⁴⁹

Αναφορικά με το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο, η ΕΕΔΑ εκφράζει την ικανοποίησή της για την ψήφιση του Ν. 4779/2021 σχετικά με τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων για τα ΜΜΕ, που σηματοδότησε μια νέα σημαντική εξέλιξη, απαγορεύοντας ρητά, στο Άρθρο 8 *Απαγόρευση υποκίνησης σε βία ή μίσος* (Άρθρο 6 της Οδηγίας (ΕΕ) 2010/13), την εισαγωγή και προώθηση διακρίσεων και υποκίνησης σε βία ή ρητορική μίσους για λόγους, μεταξύ άλλων, ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού (Άρθρο 6 της Οδηγίας 2010/13/ΕΕ, όπως τροποποιήθηκε με την Οδηγία 2018/1808/ΕΕ). Ο νόμος ενσωματώνει στην εθνική νομοθεσία την Οδηγία 2010/13/ΕΕ για την παροχή υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων, όπως ισχύει μετά την τροποποίηση με την Οδηγία 2018/1808/ΕΕ, βάσει της οποίας καλούνται τα Κράτη-Μέλη να συντονιστούν ώστε να εξαλείψουν τις διακρίσεις λόγω φύλου στις οπτικοακουστικές εμπορικές ανακοινώσεις που παρέχονται από όλους τους παρόχους υπηρεσιών πολυμέσων υπό τη δικαιοδοσία τους. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω,⁵⁰ το 2019 η ΕΕΔΑ καλωσόρισε τον Ν. 4604/2019 για την ουσιαστική ισότητα των φύλων με ιδιαίτερα θετική εξέλιξη την διάταξη του Άρθρου 24 *Μέτρα για την προώθηση της ισότητας των φύλων στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, στη διαφήμιση και στις αρμοδιότητες του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης*, που προβλέπει ότι τα ΜΜΕ (έντυπα ή ηλεκτρονικά) και η

⁴⁸ Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/8-9, 20 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 21, 22 (α)

⁴⁹ Βλ. αναθεωρημένη Οδηγία για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων 2018/1808/ΕΕ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ της 14ης Νοεμβρίου 2018 για την τροποποίηση της Οδηγίας 2010/13/ΕΕ για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την παροχή υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων (οδηγία για τις υπηρεσίες οπτικοακουστικών μέσων) ενόψει των μεταβαλλόμενων συνθηκών της αγοράς.

σηματοδότησε μια σημαντική εξέλιξη στην ενημέρωση του νομικού πλαισίου της ΕΕ για τα μέσα ενημέρωσης, καλώντας τα κράτη μέλη να εξαλείψουν τις διακρίσεις λόγω φύλου στις οπτικοακουστικές εμπορικές ανακοινώσεις που παρέχονται από όλους τους παρόχους υπηρεσιών πολυμέσων υπό τη δικαιοδοσία τους.

⁵⁰ Βλ. σελ.

διαφήμιση μεριμνούν για την ουσιαστική ισότητα των φύλων με την **προβολή μιας ισότιμης και απαλλαγμένης από έμφυλα στερεότυπα εικόνας για τα άτομα**. Νωρίτερα, το 2010 σημαντική εξέλιξη αποτέλεσε η έκδοση του Π.Δ. 109/2010 που εναρμονίζει την ελληνική ραδιοτηλεοπτική νομοθεσία με τις διατάξεις της Οδηγίας 2010/13/ΕΕ.⁵¹ Με το Άρθρο 27 του ανωτέρω Π.Δ. (Άρθρο 28 Οδηγίας 2010/13/ΕΕ) κατοχυρώνεται το δικαίωμα υποβολής αιτήματος απάντησης (επανόρθωσης) για προσβολή προσωπικότητας από τηλεοπτικές μεταδόσεις. Πρόκειται για διοικητική διαδικασία ενώπιον του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, η οποία αποτελεί επιπλέον προστατευτικό μέτρο, ανεξάρτητα από τυχόν ύπαρξη ποινικής ή αστικής ευθύνης του τηλεοπτικού οργανισμού και ιδίως από διατάξεις σχετικές με την προστασία της προσωπικότητας των θιγομένων κατά τον Αστικό Κώδικα και τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας.

Θετικά αποτιμώνται από την ΕΕΔΑ, οι δύο (2) **(Αποφάσεις 5/2021 & 210/2021)** από τις συνολικά τριανταεπτά (37) **Αποφάσεις του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, οι οποίες επέβαλαν μέτρα κατά ιστοσελίδας λόγω κακής ποιότητας τηλεοπτικού προγράμματος**,⁵² καθώς και εναντίον τηλεοπτικού σταθμού λόγω επίσης κακής ποιότητας προγράμματος, τα οποία προγράμματα πρόσβαλαν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και ταυτόχρονα ενθάρρυναν τις διακρίσεις λόγω φύλου, παραβιάζοντας τη νομοθεσία για την ισότητα των φύλων και τα στερεότυπα φύλου, αντίστοιχα. Τα προγράμματα της Ελληνικής τηλεόρασης συχνά ενισχύουν τα στερεότυπα των φύλων μεταδίδοντας επανειλημμένα τηλεοπτικές σειρές παραγωγής είκοσι (20) χρόνια πριν και οι οποίες δεν ευθυγραμμίζονται πλέον με τα ισχύοντα πρότυπα ισότητας των φύλων, καθώς επανειλημμένα απεικονίζουν πατριαρχικές συμπεριφορές και στερεότυπα, ενώ δεν απουσιάζει ορισμένες φορές ακόμη και η βία κατά των γυναικών (όπως τα χαστούκια), εμφανιζόμενη ως αποδεκτή και φυσιολογική. Εξίσου θετική είναι και νεότερη Απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης **(Απόφαση 271/2022)** που διαπιστώνει εκ προθέσεως δυσμενείς διακρίσεις προσώπων λόγω γενετήσιου προσανατολισμού κατά τη διάρκεια εκπομπής σε ραδιοφωνικό σταθμό, και επιβάλλει διοικητικό πρόστιμο.

Λαμβανομένων υπόψη των παραπάνω, η ΕΕΔΑ υπογραμμίζει ότι το **ζήτημα των έμφυλων διακρίσεων στο πεδίο των ΜΜΕ είναι σύνθετο** και ως τέτοιο θα

⁵¹ Οδηγία 2010/13/ΕΕ (ΕΕ L 95 της 15.4.2010) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, με την οποία κωδικοποιήθηκαν οι διατάξεις της Οδηγίας 89/552/ΕΟΚ (ΕΕ L 298 της 17.10.1989) του Συμβουλίου, όπως ίσχυε μετά την τελευταία τροποποίησή της από την Οδηγία 2007/65/ΕΚ (ΕΕ L 332 της 18.12.2007) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για το συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την παροχή υπηρεσιών οπτικοακουστικών μέσων.

⁵² [Κείμενο παρατηρήσεων της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου \(ΕΕΔΑ\) στο σχέδιο απάντησης της Ελλάδας για την κατάρτιση του καταλόγου θεμάτων \(list of issues\) ενόψει της υποβολής της 8ης και 9ης περιοδικής Έκθεσης για τη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών \(CEDAW\), 9 Απριλίου 2023.](#)

πρέπει να εξετάζεται, τόσο σε σχέση με το περιεχόμενο που παράγεται, το οποίο μπορεί να παρουσιάζει υποτιμητικές απεικονίσεις γυναικών, όσο και σε σχέση με τη συμμετοχή των γυναικών. Σε παρόμοια συμπεράσματα καταλήγει και το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο των ΜΜΕ (Global Media Monitoring Project) αναφορικά με τις ανισότητες μεταξύ των φύλων και τις έμφυλες προκαταλήψεις και διακρίσεις στα ΜΜΕ.⁵³

Από πλευράς της η Εθνική Επιτροπή, στο πλαίσιο της αποστολής της, και λαμβανομένου υπόψη, ότι **τα ΜΜΕ κατέχουν κεντρική θέση στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα και ότι διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση απόψεων, στάσεων και προκαταλήψεων**, εξακολουθεί να επιδιώκει σθεναρά και σε σταθερή βάση την ευρύτερη ευαισθητοποίηση της κοινωνίας των πολιτών σε θέματα ισότητας των φύλων μέσω και της διάχυσης της πληροφορίας στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, στην ιστοσελίδα της και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (twitter και facebook). Χαρακτηριστικά μνημονεύονται οι ακόλουθες δράσεις της:

- Διοργάνωση καμπάνιας ευαισθητοποίησης για την ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική ζωή, με την προώθηση στη δημοσιότητα ενός τηλεοπτικού και ενός ραδιοφωνικού σπώτ που υπενθυμίζει σε όλες και όλους ότι ψηφίζουμε ισότιμα ικανές γυναίκες και ικανούς άνδρες υποψήφιους, μακριά από στερεότυπα φύλου και προκαταλήψεις. Εναρκτήρια δράση της εκστρατείας αποτέλεσε εκδήλωση στην ΕΣΗΕΑ με θέμα «*Γυναίκες στην Πολιτική: κρίνουμε ισότιμα, ψηφίζουμε ισότιμα*» με Δημόσια Συζήτηση που συνδιοργάνωσαν ο Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας και η ΕΕΔΑ, 18.5.2023. Αντίστοιχο ραδιοφωνικό σποτ της ΕΕΔΑ «*Ψήφισε ικανότητες - Όχι στερεότυπα*» κυκλοφόρησε στη δημοσιότητα στις 3 Μαΐου 2023.
- Σποτ της ΕΕΔΑ για την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας με θέμα «Μπορούμε να το αλλάξουμε!», με την ΕΕΔΑ να ενώνει τη φωνή της με τα υπέροχα παιδιά της Α' Τάξης του Δημοτικού Σχολείου του Τολού, ζητώντας να μπει ένα τέλος στις έμφυλες διακρίσεις, 8 Μαρτίου 2022.
- Συνέντευξη της Προέδρου της ΕΕΔΑ Μαρία Γαβουνέλη στην εκπομπή "Δικαιώματα στα FM" (Αθήνα 9,84), για θέματα δικαιωμάτων των γυναικών και ισότητας, με αφορμή την εξέγερση στο Ιράν, 5 Οκτωβρίου 2019.

⁵³ Βλ. ΚΕΘΙ, [Οδηγός](#) προς τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας για την εξάλειψη του σεξισμού και των έμφυλων διακρίσεων, Ναυσικά Μοσχοβάκου Λίνα Χατζηαντωνίου, Αθήνα 2018, σελ. 5-6.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΟΥ
Νεοφύτου Βάμβα 6, 106 74 Αθήνα
Τ: 2107233221-2 | W: www.nchr.gr

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ
ΓΙΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ - ΙΕΣ ΥΠΟΝΡΕΩΣΕΙΣ

Σκουφά 60, 106 80, Αθήνα
Τ: 2103626240 | e-mail: L.women-rights@otenet.gr
www.leagueforwomensrights.gr

Δημόσια Συζήτηση

«Γυναίκες στην πολιτική: Κρίνουμε ισότητα, ψηφίζουμε ισότητα»

ΤΕΤΑΡΤΗ 17 ΜΑΙΟΥ 2023 και ώρα 12.00

στην ΕΣΗΕΑ, Ακαδημίας 20, Αίθουσα «Γ. Καράντζας», 1ος όροφος

Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, καθώς και της Σύστασης της Επιτροπής CEDAW για ενίσχυση των μέτρων και των εκστρατειών ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης για την εξάλειψη των στερεοτύπων σχετικά με τους ρόλους και τις ευθύνες των γυναικών και των ανδρών στην οικογένεια και στην κοινωνία,⁵⁴ η ΕΕΔΑ, απευθυνόμενη στην Ελληνική Πολιτεία, διατυπώνει τις ακόλουθες **Συστάσεις**:

1. Η ΕΕΔΑ στο πλαίσιο των πρωτοβουλιών που αναπτύσσει για την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης και των μέσων ενημέρωσης σε θέματα σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου, κατά την εκπλήρωση της αποστολής της, προτρέπει την ενεργή αξιοποίηση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης για την προώθηση της ισότητας, της πολυμορφίας και των δικαιωμάτων των γυναικών με έμφαση στις ευάλωτες κατηγορίες, όπως οι γυναίκες με αναπηρία, οι γυναίκες μετανάστριες/πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο, οι γυναίκες Ρομά και τα ΛΟΑΤΚΙ + άτομα. Σποτ, εκπομπές και καμπάνιες για θέματα δικαιωμάτων των γυναικών θα πρέπει να σχεδιάζονται και να προωθούνται από όλα τα κανάλια για την ευαισθητοποίηση των πολιτών απέναντι σε φαινόμενα ρατσισμού και έμφυλων διακρίσεων μέσα από τα ΜΜΕ και το δημόσιο λόγο.

2. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να λάβει τα κατάλληλα στοχευμένα μέτρα, ώστε πέρα από την ευαισθητοποίηση των πολιτών σχετικά με την απαγόρευση των διακρίσεων, να προωθείται ταυτόχρονα και ο σεβασμός στις διαφορές βιολογικού και κοινωνικού φύλου, όπως, μεταξύ άλλων, σεμινάρια για δημοσιογράφους σχετικά με την ομοφοβία και την τρανσφοβία και τους bloggers σχετικά με ΛΟΑΤ θέματα, δράσεις και εκδηλώσεις ευαισθητοποίησης κλπ.⁵⁵

⁵⁴ Βλ. Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/8-9, 20 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 21-22.

⁵⁵ Βλ. και [Η ΛΟΑΤ κοινότητα και τα μέσα ενημέρωσης: οδηγός για επαγγελματίες ΜΜΕ](#), ΚΜΟΠ - Κέντρο Κοινωνικής Δράσης και Καινοτομίας & Colour Youth Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας, Αθήνα 2019.

3. Η ΕΕΔΑ συστήνει στις αρμόδιες αρχές να εντάξει συστηματικές Δράσεις ευαισθητοποίησης και διάχυσης της γνώσης σε θέματα ισότητας των φύλων στις νεότερες γενιές μέσω της εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες της και μέσω αντιστοιχων πολιτιστικών πρωτοβουλιών ειδικών σταθερών και συνεκτικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων με στόχο την καταπολέμηση των έμφυλων ανισοτήτων.

4. Η ΕΕΔΑ καλεί το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ) να εφαρμόσει συγκεκριμένα μέτρα, όπως ένα σήμα ισότητας των φύλων ή ένα προειδοποιητικό σήμα που να υποδεικνύει ότι συγκεκριμένες εκπομπές δεν ευθυγραμμίζονται με τα τρέχοντα πρότυπα ισότητας των φύλων. Τέτοια μέτρα θα ενθαρρύνουν τους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς να κάνουν πιο συνειδητές επιλογές σχετικά με τα προγράμματα που επιλέγουν να μεταδίδουν, ώστε να αποφεύγεται ο κίνδυνος οπισθοδρόμησης αναιώντας την πρόοδο που έχει σημειωθεί μέχρι σήμερα. Το ΕΣΡ πρέπει να είναι σαφώς προσανατολισμένο στη μείωση των κρουσμάτων εκπομπών με σεξιστικό λόγο και την καλλιέργεια σεξιστικών στερεοτύπων και να συμβάλλει δυναμικά προς αυτήν την κατεύθυνση.

5. Προώθηση της ισότητας των φύλων στον ψηφιακό κόσμο μέσω της ανάπτυξης ικανοτήτων. Για τον σκοπό αυτό θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν τα ευρήματα των εκθέσεων της UNESCO, όπως η Έκθεση «Οι επιπτώσεις της τεχνητής νοημοσύνης στην εργασιακή ζωή των γυναικών» και η Έκθεση «Ανάπτυξη τεχνητής νοημοσύνης πολλαπλών συμμετεχόντων: 10 δομικά στοιχεία για σχεδιασμό πολιτικής χωρίς αποκλεισμούς», όπου ερευνώνται οι επιπτώσεις της αυξανόμενης χρήσης προηγμένης τεχνολογίας στην ισότητα των φύλων και η πρόσβαση στην πληροφορία.⁵⁶

6. Προώθηση και αξιοποίηση του Οδηγού του ΚΕΘΙ «Οδηγός προς τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας για την εξάλειψη του σεξισμού και των έμφυλων διακρίσεων» στον χώρο των ΜΜΕ, αλλά και σχεδιασμός και προώθηση νέων περισσότερο συμπεριληπτικών Οδηγών, οι οποίοι θα περιέχουν και κανόνες για την δίκαιη μετάβαση στον ψηφιακό κόσμο και για τις νέες μορφές επικοινωνίας που δεν θα προωθούν πρότυπα συμπεριφοράς που (ανα)παράγουν ή αμφισβητούν έμφυλους ρόλους.

⁵⁶ Βλ. Εκθέσεις της UNESCO: “The Effects of AI on the Working Lives of Women” και “Multistakeholder AI Development: 10 building blocks for inclusive policy design”.

Γ. Η ισότητα των φύλων στην εκπαίδευση και τον πολιτισμό

Η ΕΕΔΑ έχει υπογραμμίσει επανειλημμένα σε όλες τις συστάσεις της προς την Πολιτεία για θέματα σχολικής εκπαίδευσης,⁵⁷ και ιδίως στις τελευταίες της, το 2021, στην Έκθεση για τα δικαιώματα του παιδιού σχετικά με την εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού από την Ελλάδα, τον ρόλο και τη σημασία της εκπαίδευσης στην πρόληψη και την καταπολέμηση των διακρίσεων.⁵⁸ Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην «...προετοιμασία του παιδιού για μία υπεύθυνη ζωή σε μία ελεύθερη κοινωνία μέσα σε πνεύμα κατανόησης, ειρήνης, ανοχής, ισότητας των φύλων [...]», αποτυπώνεται ρητά στο άρθρο 29 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Η Εθνική Επιτροπή έχοντας καλωσορίσει όλες τις μέχρι σήμερα εξελίξεις που διασφαλίζουν την αρχή της μη διάκρισης στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης σε νομοθετικό πλαίσιο, με πληρέστερο όλων τον Ν. 4604/2019 για την ουσιαστική ισότητα, υπενθυμίζει ότι τα εμπόδια παραμένουν σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, κυρίως έναντι των παιδιών που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες.⁵⁹ Σύμφωνα με στοιχεία του 2018 αποφοίτησαν από τη δευτεροβάθμια επαγγελματική εκπαίδευση (ISCED3-Voc) στην Ελλάδα 26.742 μαθητές, εκ των οποίων οι 9.775 ήταν απόφοιτες γυναίκες (36,6%). Μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ-28, ως προς το ποσοστό των μαθητών στη τάξη, η Ελλάδα (36,6%) κατέχει την 5η χαμηλότερη θέση, τιμή σημαντικά χαμηλότερη από την αντίστοιχη τιμή του δείκτη στην ΕΕ-28 (46,6%).⁶⁰

Η ΕΕΔΑ συμπεριζείται τα συμπεράσματα της Ομάδας Εργασίας για τις Διακρίσεις κατά των Γυναικών και των Κοριτσιών κατά την επίσκεψή της στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 2019,⁶¹ η οποία διαπιστώνοντας **καλές, πλην όμως αποσπασματικές πρακτικές για την καταπολέμηση των έμφυλων στερεοτύπων στα σχολεία**, τονίζει ότι ο τομέας της εκπαίδευσης συνιστά βασικό πεδίο, όπου μπορεί να καλλιεργηθεί η ισότητα των φύλων και να αντιμετωπιστούν προληπτικά τα στερεότυπα φύλου που εμποδίζουν την ικανότητα των γυναικών να απολαμβάνουν

⁵⁷ Βλ. ιστοσελίδα της ΕΕΔΑ: [ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ](#)

⁵⁸ Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ σχετικά με την εφαρμογή της Συνθήκης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού στην Ελλάδα, 3 Ιανουαρίου 2020, σελ. 46 επ.

⁵⁹ Βλ. Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής UN CRC για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, [CRC/C/GRC/CO/4-6](#), 28 Ιουνίου 2022, παρ. 17, Γραπτές Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στον Κατάλογο Θεμάτων αναφορικά με την εξέταση της ενοποιημένης τέταρτης έως έκτης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας προς την Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού, 16 Δεκεμβρίου 2021, Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ σχετικά με την εφαρμογή της Συνθήκης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού στην Ελλάδα, 3 Ιανουαρίου 2020, σελ. 46 επ.

⁶⁰ Παρατηρήσεις της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδας (ΓΣΕΕ) σχετικά με τη συνδυασμένη 8η και 9η περιοδική έκθεση της Ελλάδας στην Επιτροπή CEDAW, 2021, σελ. 21. Τα στοιχεία επεξεργάζονται από το Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής της ΓΣΕΕ (ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ). Πηγή: Eurostat - Απόφοιτοι ανά επίπεδο εκπαίδευσης, προσανατολισμό προγράμματος, φύλο και τομέα εκπαίδευσης [educ_uoe_grad02].

⁶¹ Έκθεση της Ομάδας Εργασίας των ΗΕ για τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών στη νομοθεσία και την πράξη από την επίσημη επίσκεψή της στην Ελλάδα, από την 1η έως τη 12η Απριλίου 2019, A/HRC/44/51/Add.1, 29 Ιουνίου 2020, παρ. 42.

πλήρως τα δικαιώματά τους. Στο ίδιο πνεύμα κινούνται και οι Παρατηρήσεις της Επιτροπής τον Νοέμβριο του 2018 στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού 2018-2020. Στις Συστάσεις της στο Σχέδιο Δράσης, η ΕΕΔΑ δεν παραλείπει να τονίσει την σημασία όλων των δημόσιων ή ιδιωτικών πολιτικών, συμπεριλαμβανομένων βεβαίως των εκπαιδευτικών στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού, **με σεβασμό στα ειδικότερα χαρακτηριστικά του, όπως το φύλο, η ηλικία, τυχόν αναπηρία, η εθνότητα**, κλπ.⁶² Η ΕΕΔΑ τον Σεπτέμβριο του 2021 στις Παρατηρήσεις ΕΣΔΙΦ 2021-2025 και με γνώμονα την αποτελεσματικότητα των δράσεων, αναδεικνύει τη σπουδαιότητα της εκπαίδευσης και προτείνει τον σχεδιασμό από κοινού με τους αρμόδιους φορείς και την προώθηση εκπαιδευτικού υλικού κι εξειδικευμένων εκπαιδευτικών εργαλείων στα σχολεία, με στόχο την διαρκή ευαισθητοποίηση των παιδιών απέναντι στη βία με βάση το φύλο, την αποδόμηση των στερεοτύπων με επιζήμιες επιπτώσεις για τις γυναίκες και τα κορίτσια, και την πρόληψη, την αποφυγή και την καταπολέμηση της θυματοποίησης των παιδιών.⁶³

Η Εθνική Επιτροπή αναφέρει εδώ τις ακόλουθες εκπαιδευτικές της δράσεις της με στόχο την ευρύτερη ευαισθητοποίηση στα δικαιώματα του ανθρώπου:

- Εκπαιδευτική δράση της ΕΕΔΑ για την ενδυνάμωση των γυναικών και την ουσιαστική ισότητα, με θέμα *Η θέση της Ελληνίδας στην Ιστορία και η σύγχρονη Ελληνίδα*, που πραγματοποιήθηκε στις 11 Μαΐου 2022 και μεταδόθηκε ζωντανά στην ιστοσελίδα της ΕΕΔΑ και στο Facebook.
- Εκπαιδευτική δράση της ΕΕΔΑ για την ενδυνάμωση των γυναικών και την ουσιαστική ισότητα, με θέμα *Εξισορρόπηση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής*, που πραγματοποιήθηκε στις 18 Μαΐου 2022 και μεταδόθηκε ζωντανά στην ιστοσελίδα της ΕΕΔΑ και στο Facebook.
- Εκπαιδευτική δράση της ΕΕΔΑ για την ενδυνάμωση των γυναικών και την ουσιαστική ισότητα, με θέμα *Καταπολέμηση της έμφυλης βίας μέσω βιωματικών δράσεων και νέων τεχνολογιών*, που πραγματοποιήθηκε στη 1 Ιουνίου 2022 και μεταδόθηκε ζωντανά στην ιστοσελίδα της ΕΕΔΑ και στο Facebook.
- Εκπαιδευτική δράση της ΕΕΔΑ για την ενδυνάμωση των γυναικών και την ουσιαστική ισότητα, με θέμα *Γυναίκες στο προσκήνιο*, που πραγματοποιήθηκε στις 22 Ιουνίου 2022 και μεταδόθηκε ζωντανά στην ιστοσελίδα της ΕΕΔΑ και στο Facebook.

⁶² Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού 2018-2020, 19 Νοεμβρίου 2018, σελ. 68.

⁶³ Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025, 27 Σεπτεμβρίου 2021, σελ. 24.

Η ΕΕΔΑ σε όλες τις συνεισφορές της στα Εθνικά Σχέδια Δράσης που άπτονται πτυχών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υπογραμμίζει στο πλαίσιο της προτεινόμενης μεθοδολογίας, ότι **τα Σχέδια Δράσης θα πρέπει να διέπονται από τις αρχές της μη διάκρισης, της ισότητας καθώς και της διάστασης του φύλου.**⁶⁴ Και βέβαια αξίζει να επισημανθεί, ότι η ΕΕΔΑ συμμετέχει με δικαίωμα ψήφου στον «Εθνικό Μηχανισμό Παρακολούθησης και Αξιολόγησης του Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού» που συστάθηκε με τον Ν. 4491/2017, συμβάλλοντας ενεργά την παρακολούθηση και αξιολόγηση του υφιστάμενου αλλά και στην ανάπτυξη του επόμενου Σχεδίου. Στο πλαίσιο αυτό, όπως έχει υπογραμμίσει στις **Παρατηρήσεις** της, το 2018, στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (εφεξής ΕΣΔΔΠ) 2018-2020 και σε όλες τις τοποθετήσεις και προτάσεις της στις δεκατρείς (13) μέχρι σήμερα συναντήσεις του Μηχανισμού, θεμελιώδη σημασία έχει η **διασφάλιση της συμμετοχής των παιδιών/φορέων που τα εκπροσωπούν στον Εθνικό Μηχανισμό**, λαμβανομένων υπόψη πάντοτε των ειδικότερων χαρακτηριστικών τους, μεταξύ των οποίων, και του φύλου,⁶⁵ ώστε να παρέχεται η σκοπιά του παιδιού σε όλα τα στάδια της διαδικασίας κατάρτισης των Σχεδίων Δράσης για τα ζητήματα που τα αφορούν. Οι δε δείκτες για τα δικαιώματα του παιδιού, οι οποίοι ανταποκρίνονται στην αρχή της μη διάκρισης (Άρθρο 2 ΔΣΔΠ), θα πρέπει να διαφοροποιούνται με βάση επί μέρους κριτήρια όπως και το φύλο. Η ΕΕΔΑ επισημαίνει σε κάθε ευκαιρία τη **σημασία της χρήσης κατάλληλων Δεικτών** για τη μέτρηση των θετικών και αρνητικών επιπτώσεων των πολιτικών και εφαρμοστικών μέτρων, καθώς και της **παρακολούθησης της προόδου.**⁶⁶ Η ανάγκη διαμόρφωσης δεικτών για την ισότητα των φύλων που προάγουν την οριζόντια ένταξη της διάστασης του φύλου (gender mainstreaming) σε όλες τις πολιτικές⁶⁷ και προωθούν την ουσιαστική ισότητα, καταδεικνύεται και στην τελευταία μελέτη που διεξήγαγε το Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής & Εξωτερικής Πολιτικής (εφεξής ΕΛΙΑΜΕΠ) για τις έμφυλες ανισότητες στην ανώτατη εκπαίδευση και την επιστημονική έρευνα στην Ελλάδα και τον ρόλο των συναφών Σχεδίων Δράσης.⁶⁸ Η ΕΕΔΑ, με στόχο την προώθηση της έρευνας, ως μέρος της κύριας αποστολής της σύμφωνα με τον ιδρυτικό της Ν. 4780/2021 όπως ισχύει,⁶⁹ και όσον

⁶⁴ Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού 2018-2020, 19 Νοεμβρίου 2018, σελ. 58.

⁶⁵ Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού 2018-2020, 19 Νοεμβρίου 2018, σελ. 68.

⁶⁶ Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ επί του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του παιδιού, 19 Νοεμβρίου 2018.

⁶⁷ Σχέδια Δράσης για την Ισότητα των Φύλων (ΣΔΙΦ): Κατευθυντήριες Γραμμές & Εργαλεία, *Μαζί Σχεδιάζουμε την Ισότητα των Φύλων σε Πανεπιστήμια & Ερευνητικά Κέντρα*, Αύγουστος 2023.

⁶⁸ Αναγνώστου Ντία, *Οι έμφυλες ανισότητες στην ανώτατη εκπαίδευση και την επιστημονική έρευνα στην Ελλάδα: Μπορούν τα Σχέδια Δράσης να προωθήσουν την ουσιαστική ισότητα;* ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ), 2023.

⁶⁹ Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025 του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 27 Σεπτεμβρίου 2021, σελ. 36 και 46.

αφορά το πεδίο των έμφυλων ανισοτήτων, παραπέμπει, μεταξύ άλλων, μέσα από τη συμβολή της στο *ΕΣΔΙΦ 2021-2025*, στα συμπεράσματα της αρχικής μελέτης που διεξήγαγε το ΕΛΙΑΜΕΠ το 2019 για τις κύριες αιτίες των έμφυλων ανισοτήτων όσον αφορά την έρευνα και την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα.⁷⁰ Η ΕΕΔΑ με λύπη της διαπιστώνει σήμερα, ότι τα συμπεράσματα στην αντίστοιχη πρόσφατη μελέτη του 2023,⁷¹ παραμένουν επίκαιρα. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τις δύο μελέτες του ΕΛΙΑΜΕΠ, παρά τις σημαντικές έμφυλες ανισότητες, η προώθηση της ισότητας στους τομείς της έρευνας και της ανώτατης εκπαίδευσης δεν έχει αποτελέσει μέχρι σήμερα σαφή στόχο της κυβερνητικής πολιτικής στη χώρα. Το δε **σύνολο των 24 δημοσίων ΑΕΙ και πολλών από τα 14 δημόσια ερευνητικά κέντρα στην Ελλάδα**, ενώ έχουν συγκροτήσει Επιτροπές Ισότητας των Φύλων (ΕΙΦ) και έχουν θεσπίσει Σχέδια Δράσης για την Ισότητα των Φύλων (ΣΔΙΦ) για την προώθηση της ουσιαστικής ισότητας και την καταπολέμηση των διακρίσεων στις εκπαιδευτικές, ερευνητικές και διοικητικές διαδικασίες τους, στην πράξη κινδυνεύουν να παραμείνουν ασκήσεις επί χάρτου λόγω της **ισχνής υποστήριξης και της έλλειψης των απαραίτητων ανθρώπινων και οικονομικών πόρων**. Η χώρα μας έχει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά γυναικών στο ακαδημαϊκό προσωπικό των Πανεπιστημίων (το ποσοστό των γυναικών είναι 35,1%, όταν ο μέσος όρος στην ΕΕ είναι 41,3%). Επιπλέον, παρόλο που οι γυναίκες στην Ελλάδα αποτελούν την πλειοψηφία των αποφοίτων Πανεπιστημίου και κατέχουν διδακτορικά διπλώματα σχεδόν σε ίσα ποσοστά με τους άντρες, αποτελούν μόνο το 37,8% των ερευνητών/τριών (κυρίως με συμβάσεις προσωρινές και μερικής απασχόλησης) και την πλειοψηφία του υποστηρικτικού προσωπικού στην έρευνα.⁷²

	Ελλάδα		Μ.Ο. Ευρωπαϊκής Ένωσης	
	Άντρες	Γυναίκες	Άντρες	Γυναίκες
Ποσοστό επί των κατόχων διδακτορικού διπλώματος (%)	52,60	47,40	51,90	48,10
Ποσοστό επί του ακαδημαϊκού προσωπικού των Πανεπιστημίων (%)	63,46	36,54	57,68	42,32
Ποσοστό επί του ερευνητικού προσωπικού των Πανεπιστημίων (%)	62,20	37,80	67,20	32,80
Ποσοστό ερευνητικού προσωπικού επί	72,90	56,62	82,80	68,60

⁷⁰ Αναγνώστου Ντία, “*Η ισότητα των φύλων στη μεταρρύθμιση για την Ανώτατη Εκπαίδευση στην Ελλάδα*”, Έγγραφο Πολιτικής Νο 30 ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ), 2019.

⁷¹ Αναγνώστου Ντία, *Οι έμφυλες ανισότητες στην ανώτατη εκπαίδευση και την επιστημονική έρευνα στην Ελλάδα: Μπορούν τα Σχέδια Δράσης να προωθήσουν την ουσιαστική ισότητα;* ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ), 2023.

⁷² SHE Figures 2021: Το φύλο στην Έρευνα, στις στατιστικές Καινοτομίας και στους Δείκτες (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021), σελ. 187. Στη χώρα μας τα συγκεκριμένα στοιχεία συλλέγονται από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης (ΕΚΤ), το οποίο είναι και ο στατιστικός εκπρόσωπος της Ελλάδας./ *SHE FIGURES 2021: THE GENDER GAP IN EDUCATION IS NARROWING BUT WOMEN REMAIN UNDER-REPRESENTED IN RESEARCH AND INNOVATION IN GREECE*, 16 Μαρτίου 2022.

του συνόλου των θέσεων (%)				
Ποσοστό υποστηρικτικού προσωπικού επί του συνόλου των θέσεων (%)	27,10	43,38	17,20	31,40

Για την Ελλάδα τα στοιχεία για το *She Figures*, όπου καταγράφονται και τεκμηριώνονται πανευρωπαϊκά οι έμφυλες ανισότητες στην ανώτατη εκπαίδευση και την επιστημονική έρευνα, δείχνουν για το έτος 2021 ότι το χάσμα των φύλων στην εκπαίδευση μειώνεται αλλά **οι γυναίκες εξακολουθούν να υποεκπροσωπούνται στην έρευνα και την καινοτομία και στις τρεις βαθμίδες της εκπαίδευσης** και άρα έχουν σοβαρές επιπτώσεις, μεταξύ άλλων, και στην αγορά εργασίας, περιορίζοντας τη διαφοροποίηση της σταδιοδρομίας και τοποθετώντας συχνά τις γυναίκες σε επαγγέλματα που εκτιμώνται λιγότερο και αμείβονται.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Παρατηρητηρίου Ισότητας, το ποσοστό γυναικών που απασχολείται ως προσωπικό τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κατά το εκπαιδευτικό έτος 2019/2020 ανέρχεται στο 37,5%.⁷³ Αναλυτικά:

2019/2020	Άντρες	Γυναίκες	Σύνολο	Μερίδιο Γυναικών
Πανεπιστημιακή Εκπαίδευση	11.905	7.158	19.063	37,5%
Τεχνολογική Εκπαίδευση	70	5	75	6,7%
Επαγγελματική Εκπαίδευση	269	131	400	32,8%
Εκκλησιαστική Εκπαίδευση	57	15	72	20,8%
Σύνολο	12.301	7.309	19.610	37,3%

Εκπαιδευτικό προσωπικό τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ανά φύλο και εκπαιδευτικό κλάδο, ΕΛΣΤΑΤ, 2019/2020

Ιδιαίτερα σοβαρές είναι οι αρνητικές πρακτικές που εμμένουν διαχρονικά, παρά τα μέτρα της Διοίκησης, όσον αφορά την εκπαίδευση και κατάρτιση κοριτσιών και γυναικών αντίστοιχα, που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες, όπως οι Ρομά, οι γυναίκες μετανάστριες και οι ΛΑΤ γυναίκες. Η ΕΕΔΑ, πέραν της διαρκούς παρακολούθησης της εξέλιξης των θεμάτων και τη δημόσια ενημέρωση, επιδιώκει μέσα από σειρά εκπαιδευτικών δράσεων και δράσεων ευαισθητοποίησης να βελτιώσει τη δυσμενή θέση των γυναικών και θυληκοτήτων.⁷⁴ Η ΕΕΔΑ υπενθυμίζει σε όλες τις προτάσεις

⁷³ Βλ. 32ο Ενημερωτικό Σημείωμα – Γυναίκες και έμφυλος διαχωρισμός στην εκπαίδευση

⁷⁴ Βλ. ιστοσελίδα της ΕΕΔΑ: [ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ](#) και [ΤΑ ΝΕΑ ΜΑΣ](#)

την κοινή γενική σύσταση αριθ. 31 της Επιτροπής για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών,⁷⁵ σχετικά με την υποχρέωση των αρχών να λάβουν **i)** μέτρα ευαισθητοποίησης ως προς τις βλαβερές συνέπειες του παιδικού γάμου στη σωματική και ψυχική υγεία και την ευημερία των κοριτσιών, στοχεύοντας ιδιαίτερα στην κοινότητα των Ρομά και τη μουσουλμανική μειονότητα στη Δυτική Θράκη, **ii)** μέτρα πρόληψης κατά του ακρωτηριασμού των γυναικείων γεννητικών οργάνων για κορίτσια μετανάστριες και πρόσφυγες, καθώς και **iii)** μέτρα για την στήριξη των ίντερσεξ παιδιών. Σε όλες τις παραπάνω περιπτώσεις η ΕΕΔΑ θεωρεί πως η απάντηση της Πολιτείας, πέρα από τα λοιπά μέτρα στήριξης των οικογενειών, θα πρέπει να ξεκινάει μέσα από τον χώρο της εκπαίδευσης.

i) Γυναίκες και κορίτσια Ρομά

Υπό το πρίσμα των παραπάνω, την ΕΕΔΑ έχει απασχολήσει έντονα τα τελευταία χρόνια,⁷⁶ η περίπτωση των κοριτσιών και γυναικών Ρομά. Η Εθνική Επιτροπή παρακολουθεί την πρόοδο που σημειώνουν οι αρχές στην ένταξη των παιδιών Ρομά στην σχολική εκπαίδευση, ωστόσο διατηρεί **τις έντονες ανησυχίες της για την πρόσβαση των κοριτσιών Ρομά στη σχολική φοίτηση**, καθώς υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις και αποκλεισμό με βασικά προβλήματα, όπως **α)** μεγάλη σχολική διαρροή, και **β)** γάμους σε μικρή ηλικία ή εξαναγκαστικούς γάμους. Τις ανησυχίες της αυτές η ΕΕΔΑ τις εκφράζει σταθερά με κάθε ευκαιρία στις αρμόδιες επιτροπές του ΟΗΕ, και μάλιστα τις επανέλαβε πρόσφατα στις Παρατηρήσεις της προς την Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού το 2020 και το 2021, και προς την Επιτροπή των ΗΕ για την Καταπολέμηση των Διακρίσεων το 2021.⁷⁷ Τον

⁷⁵ Βλ. Κοινή γενική σύσταση αριθ. 31 της Επιτροπής για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών/γενικό σχόλιο αριθ. 18 της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με τις επιβλαβείς πρακτικές, CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18, 14 Νοεμβρίου 2014.

⁷⁶ Συνεισφορά της ΕΕΔΑ στο πλαίσιο εκπόνησης της Νέας Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά για την περίοδο 2021-2027, 8 Μαρτίου 2021, σελ. 21-22, 25-26.

⁷⁷ Γραπτές Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στον Κατάλογο Θεμάτων αναφορικά με την εξέταση της ενοποιημένης τέταρτης έως έκτης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας προς την Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού προς την Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Δεκέμβριος 2021, σελ. 8-10, Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ επί της Εθνικής Έκθεσης που υποβλήθηκε σύμφωνα με την

έντονο προβληματισμό της για το ζήτημα έχει εκφράσει, πέραν των διαλαμβανομένων σε επίπεδο Ολομέλειας ΕΕΔΑ, και με γραπτό της Σημείωμα στις 12 Οκτωβρίου 2020, η **Πανελλαδική Συνομοσπονδία Ελλήνων Ρομ (ΕΕΛΑΝ ΠΑΣΣΕ)**, που συμμετέχει με δικαίωμα ψήφου στην Ολομέλεια της Επιτροπής.⁷⁸

Η ΕΕΔΑ ήδη τα έτη 2018 και 2019, διαπιστώνοντας από την μία πλευρά το **έλλειμμα πρόσβασης των Γυναικών Ρομά στη δικαιοσύνη** και από την άλλη πλευρά το **έλλειμμα κατάλληλης πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης των δικηγόρων** για το ζήτημα αυτό, συμμετείχε ως **εταίρος στο πρόγραμμα JUSTROM** του Συμβουλίου της Ευρώπης για την ενδυνάμωση των γυναικών Ρομά, που είναι θύματα έμφυλης βίας, και την αποτελεσματική πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη μέσω της ευαισθητοποίησης και της κατάρτισης των δικηγόρων, ώστε να καταγγέλλονται τα περιστατικά και οι δράστες. Στο πλαίσιο αυτό η ΕΕΔΑ: **i)** συνδιοργάνωσε με τους οικείους δικηγορικούς συλλόγους Εκπαιδευτικό Σεμινάριο σε συνεργασία με την ομάδα JUSTROM στην Ελλάδα για Δικηγόρους σε Αθήνα-Θεσσαλονίκη-Ξάνθη με θέμα την Καταπολέμηση των διακρίσεων και πρόσβαση στη δικαιοσύνη για τις γυναίκες Ρομά (Απρίλιος 2018-Μάρτιος 2019),⁷⁹ **ii)** συμμετείχε στην Στρογγυλή Τράπεζα JUSTROM (18.03.2019), και **iii)** συμμετείχε σε κλειστή συζήτηση μεταξύ αρμοδίων φορέων για προβλήματα παροχής νομικής βοήθειας σε Ρομά στην Ειδική Γραμματεία για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά (11 Φεβρουαρίου 2019). Τον Δεκέμβριο του 2020 η Εθνική Επιτροπή συμμετείχε επίσης στο πλαίσιο του προγράμματος JUSTROM σε θεματική ημερίδα του προγράμματος για την πρόσβαση των Ρομά στην εκπαίδευση.⁸⁰

Με πλήρη εικόνα τόσο της πραγματικότητας επί του πεδίου όσο και των πραγματικών και νομικών δυσχερειών, η ΕΕΔΑ εφιστά την προσοχή της Πολιτείας

παρ. 5 του παραρτήματος του Ψηφίσματος 16/21 του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών (HRC) ενόψει του 3ου Κύκλου Περιοδικής Αξιολόγησης (UPR) της Ελλάδας, κατά την 39η συνεδρίαση του HRC (στα αγγλικά), 30.7.2021, σελ. 19, [Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ σχετικά με τη συνδυασμένη 23η και 24η περιοδική έκθεση της Ελλάδας προς την Επιτροπή για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων \(CERD\) της Διεθνούς Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Φυλετικών Διακρίσεων, Ιούλιος 2021, σελ. 27, Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ σχετικά με την εφαρμογή της Συνθήκης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού στην Ελλάδα, Ιανουάριος 2020, σελ. 47-49.](#)

⁷⁸ Η ΕΕΛΑΝ ΠΑΣΣΕ στο υπόμνημά της στις 12.10.2020 προς την ΕΕΔΑ τόνισε τη μεγάλη σημασία της εκπαίδευσης ιδίως για τις γυναίκες Ρομά, οι οποίες συχνά εγκαταλείπουν το σχολείο για να συνάψουν πρόωρο γάμο και τον τοκετό, και την ανάγκη να τους δοθεί η δυνατότητα να παρακολουθήσουν σχολεία δεύτερης ευκαιρίας μαζί με τα παιδιά τους.

⁷⁹ **JUSTROM 2** Πρόκειται για Πρόγραμμα του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την πρόσβαση των Ρομά γυναικών στη δικαιοσύνη⁷⁹ το οποίο περιείχε θεωρητική και πρακτική εκπαίδευση με στόχο αφενός την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των δικηγόρων σε ζητήματα δικαιωμάτων, καταπολέμησης του ρατσισμού και πρόσβασης στη δικαιοσύνη των Ρομά γυναικών, τη συνεργασία με εθνικούς φορείς δικαιωμάτων, την ενίσχυση των δομών και αφετέρου την παροχή εργαλείων για την διεκπεραίωση υποθέσεων που αφορούν τους Ρομά, με βάση την έως τώρα εμπειρία του JUSTROM. Στην εν λόγω συνδιοργάνωση συμμετείχαν και οι κατά τόπους δικηγορικοί σύλλογοι, διαθέτοντας αίθουσα και ενημερώνοντας τα μέλη τους.

⁸⁰ Ημερίδα με θέμα: **Η πρόσβαση των Ρομά στους θεσμούς της Εκπαίδευσης και της Δικαιοσύνης: Εμπόδια και Προτάσεις**, 12.12.2020.

στον πρωταρχικό ρόλο που παίζει η ευαισθητοποίηση, ενημέρωση, συμμετοχή και κινητοποίηση των γυναικών Ρομά στην οικοδόμηση μιας ολοκληρωμένης πολιτικής ένταξης των γυναικών Ρομά σε περιφερειακό και ιδίως σε τοπικό επίπεδο. Πρόκειται για πάγια θέση της Επιτροπής, την οποία έχει υποστηρίξει με σθένος κατά τον σχεδιασμό και την κατάρτιση όλων των Σχεδίων Δράσης, συμπεριλαμβανομένου και του Σχεδίου Δράσης για το Παιδί.

Από πλευράς της η Εθνική Επιτροπή, μνημονεύει τις ακόλουθες δράσεις της στο πλαίσιο της αποστολής της, με στόχο την ευρύτερη ευαισθητοποίηση στα θέματα Ρομά:

- Συνέντευξη της ΕΕΔΑ στην Ομάδα Συντονισμού του Συλλόγου Γυναικών Ρομά Δενδροποτάμου για την Εθνική Σύμπραξη του Roma Civil Monitor στην Ελλάδα, 20 Μαΐου 2022.
- Εκπαιδευτικό Σεμινάριο της ΕΕΔΑ κατόπιν Πρόσκλησης του Συλλόγου Γυναικών Ρομά Δενδροποτάμου στο πλαίσιο του 2^{ου} εκπαιδευτικού τριμήνου Roma Political School 2022, όπου η ΕΕΔΑ παρουσίασε το έργο και τις σχετικές δράσεις της με θέμα «Ο ρόλος της ΕΕΔΑ στην προστασία των δικαιωμάτων των Ρομά στην Ελλάδα», στην Αθήνα 11-13 Νοεμβρίου 2022.
- Εκπαιδευτικό Σεμινάριο της ΕΕΔΑ με θέμα Δημόσια Διοίκηση και Γυναίκες Ρομά - Το Δικαίωμα της Πρόσβασης στην Εκπαίδευση στους υπαλλήλους του Δήμου Ηγουμενίτσας που απασχολούνται και συναλλάσσονται με πληθυσμό Ρομά (κυρίως οι Κοινωνικοί Λειτουργοί του Δήμου), για ζητήματα κοινωνικής ένταξης των Γυναικών Ρομά ως θύματα πολλαπλών διακρίσεων, στις 10 Μαΐου 2022.

- Τοποθέτηση της Πρόεδρου της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) Μαρίας Γαβουνέλη κατά τη διάρκεια των διήμερων εκδηλώσεων που πραγματοποιήθηκαν στο Στρασβούργο, για το κλείσιμο του προγράμματος JUSTROM 3, για την πρόσβαση των γυναικών Ρομά στη Δικαιοσύνη, στις 23 και 24 Φεβρουαρίου 2022.
- Συμμετοχή της ΕΕΔΑ στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του έργου “Ανάπτυξη της εθνικής πλατφόρμας διαλόγου και διαβούλευσης για θέματα Ρομά του Εθνικού Σημείου Επαφής- ROMA PLATFORM 2020», με θέμα «Ο ρόλος και οι κατευθυντήριες των Διεθνών Οργανισμών και Ανεξάρτητων Αρχών», το οποίο διοργάνωσε το Γραφείο του Γενικού Γραμματέα Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Καταπολέμησης της Φτώχειας του Υπουργείου Εργασίας & Κοινωνικών Υποθέσεων, στις 18-19 Μαρτίου 2020.
- Επίσκεψη στα Γραφεία της ΕΕΔΑ από την κα Γιαννούλα Μάγγα, Πρόεδρο του Συλλόγου Γυναικών Ρομά Δενδροποτάμου και το μέλος του Συλλόγου κα Αντωνία Μάγγα για μια συζήτηση εφ’ όλης της ύλης με έμφαση στα θέματα ενδυνάμωσης γυναικών και παιδιών Ρομά και καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού με εκπροσώπους της ΕΕΔΑ και τη Βοηθό Συντονίστρια του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, στις 9 Ιουνίου 2022.
- Παρουσίαση της ΕΕΔΑ με θέμα “Το δικαίωμα των Ρομά στην Υγεία. Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι Γυναίκες Ρομά και ο ρόλος της ΕΕΔΑ”, στην τελική ημερίδα του προγράμματος “REACH: Roma women’s Empowerment and fighting discrimination in Access to Health” (<https://romahealth.eu/>) το οποίο χρηματοδοτείται από το Πρόγραμμα «Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια» 2014 – 2020 της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με στόχο την καταπολέμηση των διακρίσεων κατά των Ρομά και την ισότιμη πρόσβαση ιδιαίτερα των γυναικών Ρομά στις υπηρεσίες υγείας, με έμφαση στη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία, στις 6 Σεπτεμβρίου 2022.

ii) ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα

Αναφορικά με τα ζητήματα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, η ΕΕΔΑ έχει αναγνωρίσει τη θετική εξέλιξη της ψήφισης του Ν. 4443/2016 για την προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης και την καταπολέμηση των διακρίσεων και του Ν. 4491/2017 για τη Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου, καθώς και την σύνταξη της *Εθνικής Στρατηγικής για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων* το έτος 2021. Ειδικότερα όσον αφορά τα ζητήματα εκπαίδευσης, η ΕΕΔΑ, ήδη από το 2015 είχε διατυπώσει στις *Συστάσεις* της προς την Πολιτεία την **ανάγκη για τη διεξαγωγή του μαθήματος της σεξουαλικής αγωγής με κατάλληλο τρόπο σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες**, με εισαγωγή μαθημάτων για τις διάφορες σεξουαλικότητες και την

ταυτότητα φύλου, με ορθή και αμερόληπτη γλώσσα και ορολογία, σύμφωνα με το Άρθρο 11 του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη.⁸¹ Τον Δεκέμβριο του 2021, στα σχόλιά της στην Έκθεση του κράτους προς την Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η ΕΕΔΑ υπογραμμίζει με ικανοποίηση την θεσμοθέτηση και υποχρεωτική λειτουργία των «Εργαστηρίων Δεξιοτήτων» σε όλα τα νηπιαγωγεία και τα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, όπου περιλαμβάνονται και μαθήματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, η οποία αποτέλεσε μέρος των σχολικών προγραμμάτων πιλοτικά από τη σχολική χρονιά 2020-2021. Επισημαίνεται ωστόσο ότι **το μάθημα δεν περιλαμβάνει θέματα που μιλούν άμεσα για σεξουαλικό προσανατολισμό, έκφραση φύλου, ταυτότητα και χαρακτηριστικά φύλου**. Σήμερα, η Εθνική Επιτροπή παραμένει προβληματισμένη απέναντι στη συντήρηση των σεξιστικών στερεοτύπων στην πράξη τόσο από τα προγράμματα σπουδών και το διδακτικό υλικό όσο και από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς.⁸² Στο **Υπόμνημά** της προς την Επιτροπή για τη Σύνταξη της Εθνικής Στρατηγικής για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, τον Ιούνιο του 2021, η Εθνική Επιτροπή υπογραμμίζει με έμφαση τον **ρόλο της εκπαίδευσης στην άρση των στερεοτύπων φύλου και ταυτότητας φύλου** και βεβαίως την καθοριστική σημασία της πολιτικής βούλησης προκειμένου για την κινητοποίηση και ευαισθητοποίηση κάθε αρμόδιου φορέα. Πρόσφατα στις **Παρατηρήσεις της για το ΕΣΔ για την Προστασία των Παιδιών από τη Σεξουαλική Κακοποίηση και Εκμετάλλευση 2022-2027**, τον Δεκέμβριο του 2022, η Επιτροπή, λαμβάνοντας υπόψη ότι **η ενημέρωση και αφύπνιση των παιδιών σχετικά με τους κινδύνους της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης και τους τρόπους προστασίας τους, αποτελεί θεμελιώδη υποχρέωση της Πολιτείας** και πρέπει να παρέχεται σε όλες τις σχολικές βαθμίδες, σύμφωνα και με τη **Σύμβαση Lanzarote** (Άρθρο 6 «*Εκπαίδευση παιδιών*»), διατύπωσε την ικανοποίησή της για τις πρωτοβουλίες του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων να εντάξει στο υποχρεωτικό σχολικό πρόγραμμα τον θεσμό των «Εργαστηρίων Δεξιοτήτων» στο πλαίσιο των οποίων γίνεται, μεταξύ άλλων, μια προσπάθεια σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης.⁸³ Ταυτόχρονα, εξέφρασε τη σταθερή της ανησυχία για το γεγονός ότι μέσω των «Εργαστηρίων Δεξιοτήτων» παρέχεται στην ουσία διδασκαλία της σεξουαλικής υγείας, της αντισύλληψης και των επιπτώσεων της πορνογραφίας, της σωματικής

⁸¹ ΕΕΔΑ, **Έκθεση και Συστάσεις**: Διεμφυλικά Άτομα και Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου, 23 Οκτωβρίου 2015, σελ. 5, 26, 35, 58.

⁸² **Γραπτές απαντήσεις** της ΕΕΔΑ στον Κατάλογο Θεμάτων αναφορικά με την εξέταση της ενοποιημένης τέταρτης έως έκτης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας προς την Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού προς την Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Δεκέμβριος 2021, σελ. 8-10. **Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ σχετικά με την εφαρμογή της Συνθήκης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού στην Ελλάδα**, Ιανουάριος 2020, σελ. 30, 49.

⁸³ **Παρατηρήσεις** της ΕΕΔΑ για το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Προστασία των Παιδιών από τη Σεξουαλική Κακοποίηση και Εκμετάλλευση 2022-2027, 1 Δεκεμβρίου 2022, σελ. 34-36.

και ψηφιακής παρενόχλησης, όπως προκύπτει από το σχετικό εκπαιδευτικό υλικό,⁸⁴ **αντί για μια ολοκληρωμένη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση**,⁸⁵ τα οποία μάλιστα διδάσκονται στην τάξη από εκπαιδευτικούς όλων των ειδικοτήτων που υπηρετούν στη σχολική μονάδα και **όχι από κατάλληλα καταρτισμένους για τον σκοπό αυτό δασκάλους**. Η Επιτροπή ενθαρρύνει την Πολιτεία να λάβει ολοκληρωμένα συστηματικά μέτρα για την υποχρεωτική σεξουαλική διαπαιδαγώγηση στα σχολεία και τα επαγγελματικά Λύκεια με καλλιέργεια του σεβασμού της διαφορετικότητας,⁸⁶ και με έμφαση και στα ειδικότερα ζητήματα και τις πτυχές που αφορούν τα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα,⁸⁷ σύμφωνα και με την *Γενική σύσταση Νο.36 (2017) σχετικά με το δικαίωμα των κοριτσιών και των γυναικών στην εκπαίδευση*, της Επιτροπής για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών,⁸⁸ υπογραμμίζοντας, ότι **το διαθέσιμο εκπαιδευτικό υλικό δεν φαίνεται να προωθεί τον σεβασμό και την ανεκτικότητα και για τη διαφορετικότητα στα σχολεία**, ούτε αντικατοπτρίζει τη διάσταση του κοινωνικού και βιολογικού φύλου. Στις πρόσφατες Παρατηρήσεις της, τον Μάρτιο του 2023, στο σχέδιο νόμου «...για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας και του εκφοβισμού στα σχολεία και άλλες διατάξεις» (Ν. 5029/2023),⁸⁹ η

⁸⁴ Βλ. ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής το σχετικό έντυπο υλικό υπό τον τίτλο: *Ανακαλύπτω το σώμα μου - σεξουαλική αγωγή «Η πορεία των σχέσεων των εφήβων από το χθες μέχρι σήμερα»*.

⁸⁵ Διαδικτυακή εργαλειοθήκη της UNESCO για το σχεδιασμό ή την αναθεώρηση προγραμμάτων για την ολοκληρωμένη σεξουαλική εκπαίδευση, *Διεθνής τεχνική καθοδήγηση για τη σεξουαλική εκπαίδευση: μια τεκμηριωμένη προσέγγιση*, 2018, ΟΗΕ- Ολοκληρωμένη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των νέων.

⁸⁶ Βλ. *Γραπτές απαντήσεις* της ΕΕΔΑ στον Κατάλογο Θεμάτων αναφορικά με την εξέταση της ενοποιημένης τέταρτης έως έκτης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας προς την Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού προς την Επιτροπή των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού, Δεκέμβριος 2021, σελ. 8-10. *Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ σχετικά με την εφαρμογή της Συνθήκης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού στην Ελλάδα*, 3 Ιανουαρίου 2020, σελ. 46-54, Συστάσεις της Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού στις *Καταληκτικές Παρατηρήσεις για την Ελλάδα στην ενοποιημένη τέταρτη έως έκτη περιοδική έκθεση της Ελλάδας προς την Επιτροπή*, CRC/C/GRC/CO/4-6, 28.6.2022, παρ. 17 και 18. Βλ. επίσης Δήλωση της ΕΕΔΑ *Διασφάλιση της έγκαιρης έναρξης της σχολικής χρονιάς για τα παιδιά με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*, 22 Ιουλίου 2016.

⁸⁷ Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (iep.edu.gr)

- <https://rainbowschool.gr/>

- Πειραματικό Γυμνάσιο Ρεθύμνου, *Teacher's Manual* (3η τάξη Γυμνασίου)

⁸⁸ Η Επιτροπή για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών καλεί τα συμβαλλόμενα κράτη να καταστήσουν τη σεξουαλική αγωγή υποχρεωτική και να την παρέχουν "συστηματικά" στα σχολεία, συμπεριλαμβανομένων των επαγγελματικών λυκείων (*Γενική σύσταση Νο.36 (2017)*) σχετικά με το δικαίωμα των κοριτσιών και των γυναικών στην εκπαίδευση. Η Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού συνιστά ομοίως στα συμβαλλόμενα κράτη να καταστήσουν τη σεξουαλική αγωγή μέρος των επίσημων προγραμμάτων σπουδών για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και έχει εκφράσει την ανησυχία της για τυχόν προγράμματα που επιτρέπουν στους γονείς να μην συμμετέχουν εκ μέρους των παιδιών τους, *Διαδικτυακή εργαλειοθήκη της UNESCO για το σχεδιασμό ή την αναθεώρηση προγραμμάτων ολοκληρωμένης σεξουαλικής εκπαίδευσης*, Κέντρο για τα αναπαραγωγικά δικαιώματα, *Ένα Διεθνές Ανθρώπινο Δικαίωμα: Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των εφήβων στα σχολεία*, 9 Ιανουαρίου 2008.

⁸⁹ *Παρατηρήσεις* της ΕΕΔΑ στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων με τίτλο ««Ζούμε Αρμονικά Μαζί – Σπάμε τη Σιωπή»: Ρυθμίσεις για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας και του εκφοβισμού στα σχολεία και άλλες διατάξεις», 8 Μαρτίου 2023, σελ. 17-19.

ΕΕΔΑ υπενθυμίζει στην Πολιτεία, ότι διαθέτει εκπαιδευτικό υλικό που καλύπτει ολόκληρο σχεδόν το φάσμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το οποίο έχει εκπονήσει και αναπτύσσει ως μέρος της αποστολής της για καλλιέργεια του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος (άρθρο 12, περ. στ', του Ν. 4780/2021). Καλεί λοιπόν την **Πολιτεία να αξιοποιήσει την τεχνογνωσία και εμπειρία** της κατά την προετοιμασία ενημερωτικού και επιμορφωτικού υλικού για εκπαιδευτικούς και επαγγελματίες της σχολικής κοινότητας στο βαθμό που αυτό άπτεται των ζητημάτων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του σεβασμού της διαφορετικότητας.⁹⁰ Παράλληλα, όσον αφορά τα ίδια πάντα ζητήματα, η Εθνική Επιτροπή στις **Παρατηρήσεις** της στον παραπάνω νόμο, εξέφρασε την ιδιαίτερη ικανοποίησή της για την τροποποίηση της αρχικής διάταξης και την προσθήκη στο κατατεθέν στη Βουλή ΣχΝ νέας παραγράφου, σύμφωνα με τις θέσεις του Σωματείου Υποστήριξης Διεμφυλικών (ΣΥΔ) και των Οργανώσεων ΛΟΑΤΚΙ+, ώστε να καλύπτονται ως **συστατικά του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού, η προσβολή των θρησκευτικών πεποιθήσεων, της εθνοτικής καταγωγής, του φύλου, του σεξουαλικού προσανατολισμού, της ταυτότητας φύλου, της έκφρασης ή των χαρακτηριστικών φύλου.**⁹¹

iii) Γυναίκες και κορίτσια με αναπηρία

Η ΕΕΔΑ οφείλει να επισημάνει, ότι **ειδική μέριμνα για τη διάσταση του φύλου εξακολουθεί να μην λαμβάνεται στα μέτρα που αφορούν γυναίκες και κορίτσια με αναπηρία.** Όπως έχει επανειλημμένα υπογραμμίσει, η Πολιτεία έχει θεμελιώδη υποχρέωση να αναθεωρήσει τη νομοθεσία της για την ίση μεταχείριση και την καταπολέμηση των διακρίσεων (Ν. 4443/2016), ώστε το πεδίο εφαρμογής να μην περιορίζεται μόνο στους τομείς της εργασίας και της απασχόλησης. Ειδικότερα, συστήνεται η επέκταση του πεδίου εφαρμογής και στον τομέα της εκπαίδευσης (όχι μόνο της επαγγελματικής εκπαίδευσης), σε όλες τις βαθμίδες της καθώς και σε όλες τις μορφές που παρέχονται οι υπηρεσίες εκπαίδευσης (π.χ. ινστιτούτα ξένων γλωσσών). Υπό αυτό το πρίσμα, τεκμηριώνεται ουσιαστική **ανάγκη επέκτασης και της έννοιας των εύλογων προσαρμογών στο πεδίο της εκπαίδευσης και της κατάρτισης,** το οποίο είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την πλήρη και ισότιμη απόλαυση των δικαιωμάτων των γυναικών και κοριτσιών με

⁹⁰ Βλ. στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής το σχετικό έντυπο υλικό υπό τον τίτλο: Ανακαλύπτω το σώμα μου - σεξουαλική αγωγή, «[Η πορεία των σχέσεων των εφήβων από το χθες μέχρι σήμερα](#)». Βλ. και ιστοσελίδα της [Οργάνωσης Intersex Greece](#) και την ιστοσελίδα του Πολύχρωμου Σχολείου ιδιαίτερα την [Καμπάνια για μια Συμπεριληπτική Ολοκληρωμένη Σεξουαλική Εκπαίδευση](#) και την [Καμπάνια ΠΡΟχωρώ](#).

⁹¹ [Παρατηρήσεις](#) της ΕΕΔΑ στο σχέδιο νόμου του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων με τίτλο ««Ζούμε Αρμονικά Μαζί – Σπάμε τη Σιωπή»: Ρυθμίσεις για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας και του εκφοβισμού στα σχολεία και άλλες διατάξεις», 8 Μαρτίου 2023, σελ. 15-17 και 21.

αναπηρίες.⁹² Ενώ με τον Ν. 4443/2016 αναθεωρήθηκε η έννοια των εύλογων προσαρμογών, σημείο αναφοράς τους παραμένουν οι τομείς της απασχόλησης και της εργασίας. Στον δε πρόσφατο Ν. 5023/2023, ο οποίος προβλέπει μεταξύ άλλων την επέκταση της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως αναπηρίας ή/και χρόνιας πάθησης, καμία αναφορά δεν γίνεται στην **πρόσβαση των κοριτσιών με αναπηρία στο σχολείο**. Η ΕΕΔΑ δεν μπορεί παρά να επαναλάβει, ότι η πρόσβαση των παιδιών με αναπηρία σε συμπεριληπτική εκπαίδευση χωρίς διακρίσεις συνιστά βασική προϋπόθεση για την ενσωμάτωσή τους στον κοινωνικό ιστό, όπως βασική προϋπόθεση για την πραγμάτωση των δικαιωμάτων των παιδιών αποτελεί και η ενημέρωση και εξοικείωση με τα δικαιώματά τους.⁹³ Η ανάγκη αυτή καθίσταται εντονότερη στις περιπτώσεις κοριτσιών ευάλωτων κατηγοριών, όπως είναι και τα κορίτσια με αναπηρία ή/και χρόνιες παθήσεις, που αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες, κορίτσια Ρομά, κορίτσια με μεταναστευτικό ή προσφυγικό προφίλ, τα οποία διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού και θυματοποίησης.

Με βάση τα παραπάνω, η ΕΕΔΑ απευθυνόμενη στην ελληνική Πολιτεία, διατυπώνει τις ακόλουθες Συστάσεις:

1. Η ΕΕΔΑ καλεί τις αρμόδιες αρχές να σχεδιάσουν και να προωθήσουν συστηματικές Δράσεις ευαισθητοποίησης και διάχυσης της γνώσης σε θέματα ισότητας των φύλων στις νεότερες γενιές μέσω της εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες της και με την εφαρμογή ειδικών σταθερών και συνεκτικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων με στόχο την καταπολέμηση των έμφυλων ανισοτήτων, καθώς και μέσω αντίστοιχων πολιτιστικών πρωτοβουλιών.

2. Η ΕΕΔΑ καλεί τις εθνικές αρμόδιες αρχές να ενσωματώσουν την ισότητα των φύλων στην προσχολική, πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια

⁹² Βλ. Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μ.Ε.) Κείμενο Πολιτικής, **ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΗΡΙΑ: Πολλαπλές ταυτότητες, πολλαπλές προκλήσεις**, «Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας», 2019.

⁹³ Βλ. **ΟΗΕ- Εκπαίδευση αναφορικά με τα Ανθρώπινα Δικαιώματα**

εκπαίδευση, και να προσαρμόσουν αναλόγως το περιεχόμενο των σχολικών προγραμμάτων που διδάσκονται σε κορίτσια και αγόρια, το οποίο αποτελεί σημαντικό παράγοντα που μπορεί να αμβλύνει ή να οξύνει τις έμφυλες ανισότητες. Όσον αφορά την τριτοβάθμια εκπαίδευση, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη, ότι τα στερεότυπα που εξακολουθούν να υπάρχουν σχετικά με τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές που έχουν στη διάθεσή τους οι γυναίκες συμβάλλουν στη διατήρηση των ανισοτήτων.

3. Η Εθνική Επιτροπή συνιστά στις αρμόδιες κρατικές αρχές τα «Εργαστήρια Δεξιοτήτων» να υλοποιούνται συνοδευόμενα από διαρκή κατάρτιση του ήδη εξειδικευμένου προσωπικού. Ταυτόχρονα τα σχολικά προγράμματα θα πρέπει να σχεδιάζονται λαμβάνοντας υπόψη τις κατευθυντήριες γραμμές της [εργαλειοθήκης της UNESCO](#), ώστε να εξοπλιστούν οι μαθητές με τις γνώσεις, τις στάσεις, τις αξίες και τις δεξιότητες που είναι κατάλληλες για την ανάπτυξη κοινωνικών και σεξουαλικών σχέσεων με βάση τον σεβασμό.⁹⁴

4. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να αξιοποιήσει την τεχνογνωσία και εμπειρία της κατά την προετοιμασία ενημερωτικού και επιμορφωτικού υλικού για εκπαιδευτικούς και επαγγελματίες της σχολικής κοινότητας στο βαθμό που αυτό άπτεται ζητημάτων ανθρωπίνων δικαιωμάτων και σεβασμού της ισότητας των φύλων.⁹⁵

5. Όσον αφορά την αντιμετώπιση της βίας και του σχολικού εκφοβισμού σε βάρος κοριτσιών και θυλυκοτήτων και αναγνωρίζοντας τόσο τον θεσμικό όσο και τον κοινωνικό ρόλο του σχολείου,⁹⁶ η ΕΕΔΑ προτείνει τη συστηματική ευαισθητοποίηση όλων των μελών της σχολικής κοινότητας, των εκπαιδευτικών, των μαθητών και των οικογενειών τους. Παράλληλα, συστήνει την αποστολή σε όλα τα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, κατευθυντηρίων οδηγιών σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης πολυτομεακών διακρίσεων σε βάρος μαθητριών που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες, ήτοι λόγω αναπηρίας, χρόνιας πάθησης, εθνοτικής καταγωγής, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας, έκφρασης, χαρακτηριστικών φύλου ή οικογενειακής κατάστασης, σύμφωνα και με την αρχή της μη διάκρισης (άρθρο 2), του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού (άρθρο 3) και

⁹⁴ UNESCO online toolkit for designing or reviewing programmes on comprehensive sexuality education (CSE), Center for Reproductive Rights: An International Human Right: Sexuality Education for Adolescents in Schools, 9.1.2008.

⁹⁵ Βλ. στην ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής το σχετικό έντυπο υλικό υπό τον τίτλο: Ανακαλύπτω το σώμα μου - σεξουαλική αγωγή, «[Η πορεία των σχέσεων των εφήβων από το χθες μέχρι σήμερα](#)». Βλ. και ιστοσελίδα της [Οργάνωσης Intersex Greece](#) και την ιστοσελίδα του Πολύχρωμου Σχολείου ιδιαίτερα την [Καμπάνια για μια Συμπεριληπτική Ολοκληρωμένη Σεξουαλική Εκπαίδευση](#) και την [Καμπάνια ΠΡΟχωρώ](#).

⁹⁶ Βλ. ιστοσελίδα της ΕΕΔΑ: [Εκπαίδευση](#)

την αρχή της παιδικής συμμετοχικότητας (άρθρο 12) της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ΔΣΔΠ).

6. Η ΕΕΔΑ καλεί τους αρμόδιους φορείς να συνεργαστούν για το σχεδιασμό μακροπρόθεσμων πολιτικών για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του ζητήματος των κοριτσιών Ρομά που εγκαταλείπουν το σχολείο λόγω πρόωρου γάμου ή μητρότητας και να αναλάβουν άμεση δράση για την καταπολέμηση του αντιτισιγανισμού και την εξασφάλιση της πρόσβασης σε εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς.

Δ. Ισότητα συμμετοχή των γυναικών στην εργασία

Η ΕΕΔΑ παρακολουθεί στενά και αποδίδει ύψιστη σημασία από την ίδρυσή της στα ζητήματα που άπτονται της προώθησης και προστασίας των ατομικών και συλλογικών εργασιακών δικαιωμάτων, καθώς και των δικαιωμάτων που σχετίζονται με την προστασία των όρων εργασίας των εργαζόμενων, συμπεριλαμβανομένης και της προσαρμογής της ελληνικής νομοθεσίας στις διατάξεις του Ενωσιακού δικαίου, όπως αποδεικνύεται από τις συστηματικές Εκθέσεις που συντάσσει, τις επανειλημμένες Δηλώσεις και λοιπές παρεμβάσεις της.⁹⁷ Με βάση τις επιδόσεις της στην ίση πρόσβαση γυναικών και ανδρών στην απασχόληση και τις καλές συνθήκες εργασίας, η Ελλάδα, σύμφωνα με τα συγκριτικά στοιχεία του EIGE,⁹⁸ κατατάσσεται σταθερά στις τελευταίες χώρες στην ΕΕ. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι για το έτος 2023 η Ελλάδα με βαθμολογία 68,7 στα 100, κατατάσσεται τρίτη από το τέλος στην ΕΕ, ενώ για το 2022 με βαθμολογία 65,6 στα 100, κατατάσσεται προτελευταία στην ΕΕ (τελευταία είναι η Ιταλία), με το μέσο όρο του συνολικού δείκτη ισότητας να είναι 73,8 το 2023 και 71,7 το 2022 αντίστοιχα.⁹⁹

Ισότητα των φύλων στην εργασία	2022		2023	
	Ελλάδα	ΕΕ	Ελλάδα	ΕΕ
Δείκτης ισότιμης πρόσβασης στην εργασία	72,7	81,1	73,0	82,3
Δείκτης ποιότητας συνθηκών εργασίας	59,1	63,3	64,6	66,2
Συνολικός Δείκτης Ισότητας	65,6	71,7	68,7	73,8

Πρέπει να ληφθεί βέβαια υπόψη, όπως έχει αναδείξει και η ΕΕΔΑ σε όλα της τα κείμενα που σχετίζονται με τα εργασιακά δικαιώματα, ότι ο δυσανάλογος

⁹⁷ Ιστοσελίδα ΕΕΔΑ, ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΘΕΣΕΙΣ: ΕΡΓΑΣΙΑ

⁹⁸ Ιστοσελίδα EIGE [Δείκτης Ισότητας των Φύλων](#)

⁹⁹ Βλ. Δείκτη Ισότητας των Φύλων 2022 ([Greece Gender Equality Index 2023](#)) και Δείκτη Ισότητας των Φύλων 2022 - *Η πανδημία COVID-19 και μέριμνα* ([Gender Equality Index 2022, The COVID-19 pandemic and care](#)).

αντίκτυπος της εθνικής οικονομικής κρίσης και των μέτρων λιτότητας από το 2009, συν την Πανδημία Covid-19 που ακολούθησε το 2020 και τα έκτακτα περιοριστικά μέτρα απασχόλησης που λήφθηκαν για την αντιμετώπισή της, επηρέασαν δυσανάλογα τα εργασιακά δικαιώματα των γυναικών. Η Ελλάδα, σύμφωνα με τον Δείκτη Ισότητας των Φύλων για το 2022, συγκαταλέγεται στα Κράτη-Μέλη της ΕΕ, τα οποία αν και βελτίωσαν τις βαθμολογίες τους στον Δείκτη Ισότητας των Φύλων, εντούτοις παρέμεινε σταθερά και σημαντικά κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ καθ' όλη την περίοδο της Πανδημίας και μέχρι σήμερα. Επιπλέον, η πρόοδός της στην ισότητα των φύλων είναι πιο αργή, διασφαλίζοντας με την πάροδο του χρόνου αυξανόμενες ανισότητες σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ.¹⁰⁰

Η Επιτροπή από τις απαρχές της οικονομικής κρίσης, το 2009, δεν έχει πάψει να κάνει λόγο για τις αρνητικές επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας στα εργασιακά δικαιώματα, ιδιαίτερα των γυναικών. Στο θεματικό της δελτίο για τις [Επιπτώσεις των Πολιτικών Οικονομικής Μεταρρύθμισης και των Μέτρων Λιτότητας στα Δικαιώματα του Ανθρώπου](#),¹⁰¹ όπου περιλαμβάνονται όλες οι Δηλώσεις και Συστάσεις κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης με έμφαση στις συνέπειες στα εργασιακά δικαιώματα και τα δικαιώματα κοινωνικής ασφάλισης, αποτυπώνεται ποικιλοτρόπως η πάγια διαπίστωση της ΕΕΔΑ περί εμφανούς οπισθοδρόμησης στην προστασία των εργασιακών δικαιωμάτων των γυναικών εξαιτίας των μέτρων λιτότητας, ενώ επαναλαμβάνονται οι Συστάσεις της προς την Πολιτεία για προώθηση των ίσων ευκαιριών, επιβολή ποσοστώσεων, δικαίωμα σε ευέλικτο ωράριο, προστασία της μητρότητας κ.α.. Από το 2011, η *Επιτροπή Εμπειρογνομόνων για την Εφαρμογή των Συμβάσεων και Συστάσεων* (Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations, εφεξής [CEACR](#)) της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (εφεξής ΔΟΕ) μέσω των Εκθέσεων της για την Ελλάδα εκφράζει τις ανησυχίες της για τον «δυσανάλογο αντίκτυπο» της κρίσης και των μέτρων λιτότητας και των περιοριστικών μέτρων σε βάρος της συνδικαλιστικής ελευθερίας στις γυναίκες, με σοβαρές επιπτώσεις στο δικαίωμα αξιοπρεπούς εργασίας, όπως τη διεύρυνση του μισθολογικού χάσματος σε βάρος τους και την απασχόλησή τους με επισφαλείς συμβάσεις και συνθήκες εργασίας.¹⁰² Χαρακτηριστικά αναφέρονται εδώ οι εμβληματικές Δηλώσεις και Συστάσεις της ΕΕΔΑ, καθώς και η παρέμβαση του *Ευρωπαϊκού Δικτύου Εθνικών Θεσμών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα* για τις Επιπτώσεις των Πολιτικών Οικονομικής Μεταρρύθμισης στα Δικαιώματα του Ανθρώπου:

¹⁰⁰ Δείκτης Ισότητας των Φύλων 2022, *Η πανδημία του COVID-19 και μέριμνα* (Gender Equality Index 2022, The COVID-19 pandemic and care), σελ. 22.

¹⁰¹ Θεματικό δελτίο της ΕΕΔΑ για τις Επιπτώσεις των Πολιτικών Οικονομικής Μεταρρύθμισης και των Μέτρων Λιτότητας στα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 16.9.2019.

¹⁰² Διεθνής Σύμβαση για την πολιτική απασχόλησης, 1964 (αρίθμ. 122), Ευθεία Ερώτηση CEACR 2020.

Σύσταση της ΕΕΔΑ και κρίσεις διεθνών οργάνων για τη συμβατότητα των μέτρων λιτότητας προς διεθνείς κανόνες προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου, Ιούνιος 2013.

Ανοικτή επιστολή του Προέδρου του Ευρωπαϊκού Δικτύου Εθνικών Θεσμών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα κ. Alan Miller στον Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κ. José Manuel Barroso και τον Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας κ. Mario Draghi, Ιανουάριος 2014.

Δήλωση της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) για την επίδραση των συνεχιζόμενων μέτρων λιτότητας στα δικαιώματα του ανθρώπου, Ιούνιος 2015.

Επείγουσα Δήλωση για τα Εργασιακά Δικαιώματα και τα Δικαιώματα Κοινωνικής Ασφάλισης στην Ελλάδα, Απρίλιος 2017.

Επείγουσα Δήλωση ΕΕΔΑ σχετικά με τις προωθούμενες ρυθμίσεις συλλογικού εργατικού δικαίου στο «Αναπτυξιακό Πολυνομοσχέδιο», Σεπτέμβριος 2019.

Η ΕΕΔΑ δεν έπαψε από το 2020 που ξέσπασε η κρίση της Πανδημίας Covid-19, και με την οικονομία να μην έχει ανακάμψει πλήρως, να παρακολουθεί στενά τα περιοριστικά μέτρα που λήφθηκαν για την αντιμετώπισή της και τις επιπτώσεις τους στα ανθρώπινα δικαιώματα. Στις δύο Εκθέσεις της για την Πανδημία Covid-19, η πρώτη τον Ιούνιο του 2020 και η δεύτερη τον Μάιο του 2021 (Έκθεση Αναφοράς), οι οποίες βρίσκονται αναρτημένες στην ιστοσελίδα της Επιτροπής και σε ξεχωριστό πεδίο «COVID 19 και Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου»,¹⁰³ επεσήμανε, μεταξύ άλλων, τους κινδύνους σε σχέση με το δικαίωμα στη εργασία και την κοινωνική ασφάλιση και ασφάλεια, με έμφαση στον αντίκτυπο των μέτρων απέναντι στην ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών στον εργασιακό χώρο. Όπως αναφέρεται και στις δύο Εκθέσεις, τα έκτακτα περιοριστικά μέτρα στο τομέα της απασχόλησης για την καταπολέμηση της Πανδημίας Covid-19, όπως η ευελιξία στο ωράριο εργασίας και η τηλεργασία χωρίς ολοκληρωμένο ρυθμιστικό πλαίσιο, επιδείνωσαν τις ήδη υπάρχουσες ανισότητες. Η Εθνική Επιτροπή εφιστά και στις δύο Εκθέσεις της την προσοχή της Πολιτείας στους κινδύνους που υπάρχουν ως προς την ίση απόλαυση των δικαιωμάτων πρόσβασης των γυναικών στην εργασία και την κοινωνική ασφάλιση δημοσίου και ιδιωτικού τομέα και την επισφάλεια ιδίως στους όρους αμοιβής και εργασίας λόγω φύλου, ενώ καλεί τους αρμόδιους κρατικούς φορείς να εφαρμόσουν τις θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές της αναλογικότητας και της κοινωνικής αλληλεγγύης, ώστε να τηρηθεί η δίκαιη

¹⁰³ ΕΕΔΑ, Έκθεση για την ανάγκη προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τη λήψη των μέτρων αντιμετώπισης της Πανδημίας COVID -19 και συστάσεις προς την Πολιτεία. Συνεδριάσεις της 8ης, 22ης, 29ης Απριλίου και 6ης Μαΐου 2020, Ιούνιος 2020, σελ. 8, ΕΕΔΑ, Έκθεση αναφοράς για τις επιπτώσεις της πανδημίας και των μέτρων για την αντιμετώπισή της στα δικαιώματα του ανθρώπου και συστάσεις προς την Πολιτεία, 19 Μαΐου 2021, σελ. 16, 24, 28, 55, 65.

ισορροπία μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών και συμφερόντων.¹⁰⁴ Στο ίδιο πνεύμα κινούνται και οι Συστάσεις της στις Παρατηρήσεις της για το Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων Για την Προστασία της Εργασίας κ.α. (εφεξής Παρατηρήσεις στο ΣχΝ 4808/2021),¹⁰⁵ τον Ιούνιο του 2021, καθώς και στις Παρατηρήσεις της επί της 5ης Ελληνικής Έκθεσης για την εφαρμογή του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη,¹⁰⁶ τον Ιανουάριο του 2021. Πρέπει να αναφερθεί, ότι η ΕΕΔΑ αναγνωρίζει στις Εκθέσεις της για την Πανδημία Covid-19 αλλά και σε όλες τις σχετικές Εκθέσεις της, τον θετικό αντίκτυπο των μέτρων που λήφθηκαν για την προστασία της εργασίας κατά την κρίση, όπως η υπαγωγή των εργαζομένων σε καθεστώς αναστολής των συμβάσεων εργασίας, η παροχή οικονομικής βοήθειας ως επίδομα ειδικού σκοπού και η απαγόρευση απόλυσης για τις επιχειρήσεις.¹⁰⁷

Το σταθερά χαμηλό ποσοστό απασχόλησής των γυναικών στην Ελλάδα σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό των γυναικών στην ΕΕ, επεσήμανε το 2019 και η Ομάδα Εργασίας των ΗΕ για τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών στη νομοθεσία και την πράξη στην Έκθεσή της από την επίσημη επίσκεψή της στην Ελλάδα κατά το

¹⁰⁴ ΕΕΔΑ, Έκθεση για την ανάγκη προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τη λήψη των μέτρων αντιμετώπισης της πανδημίας COVID -19 και συστάσεις προς την Πολιτεία. Συνεδριάσεις της 8ης, 22ης, 29ης Απριλίου και 6ης Μαΐου 2020, Ιούνιος 2020, ΕΕΔΑ, Έκθεση αναφοράς για τις επιπτώσεις της πανδημίας και των μέτρων για την αντιμετώπισή της στα δικαιώματα του ανθρώπου και συστάσεις προς την Πολιτεία, 19 Μαΐου 2021.

¹⁰⁵ Παρατηρήσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων «Για την Προστασία της Εργασίας - Σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής «Επιθεώρηση Εργασίας» - Κύρωση της Σύμβασης 190 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την εξάλειψη της βίας και παρενόχλησης στον κόσμο της εργασίας - Κύρωση της Σύμβασης 187 της ΔΟΕ για το Πλαίσιο Προώθησης της Ασφάλειας και της Υγείας στην Εργασία - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1158 του για την ισορροπία μεταξύ της επαγγελματικής και της ιδιωτικής ζωής», 14 Ιουνίου 2021, σελ. 37-42, 53-54.

¹⁰⁶ Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ επί της 5ης Ελληνικής Έκθεσης για την εφαρμογή του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (Περίοδο Αναφοράς 1.1.2017 - 31.12.2020), 11 Ιανουαρίου 2022, σελ. 14-15.

¹⁰⁷ Βλ. ΕΕΔΑ, Θεματικό δελτίο για τις Επιπτώσεις των Πολιτικών Οικονομικής Μεταρρύθμισης και των Μέτρων Λιτότητας στα Δικαιώματα του Ανθρώπου (2019), ΕΕΔΑ, Έκθεση για την ανάγκη προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τη λήψη των μέτρων αντιμετώπισης της πανδημίας COVID -19 και συστάσεις προς την Πολιτεία. Συνεδριάσεις της 8ης, 22ης, 29ης Απριλίου και 6ης Μαΐου 2020, Ιούνιος 2020, σελ. 6, ΕΕΔΑ, Έκθεση αναφοράς για τις επιπτώσεις της πανδημίας και των μέτρων για την αντιμετώπισή της στα δικαιώματα του ανθρώπου και συστάσεις προς την Πολιτεία, 19 Μαΐου 2021, σελ. 60 επ., Επείγουσα Δήλωση ΕΕΔΑ σχετικά με τις προωθούμενες ρυθμίσεις συλλογικού εργατικού δικαίου στο «Αναπτυξιακό Πολυνομοσχέδιο», 19 Σεπτεμβρίου 2019, Επείγουσα Δήλωση ΕΕΔΑ σχετικά με τα εργασιακά και κοινωνικοασφαλιστικά δικαιώματα στην Ελλάδα, 28 Απριλίου 2017, Παρατηρήσεις επί του Σχεδίου Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτων φυλής, χρώματος, εθνικής ή εθνοτικής καταγωγής, γενεαλογικών καταβολών, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας ή χρόνια ασθένειας, ηλικίας, οικογενειακής ή κοινωνικής κατάστασης, σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου και άλλες διατάξεις», 20 Σεπτεμβρίου 2016.

διάστημα από την 1^η έως τη 12^η Απριλίου 2019.¹⁰⁸ Στα συμπεράσματα σχετικά με τα εργασιακά δικαιώματα των γυναικών στην Ελλάδα, στα οποία κατέληξε η *Ομάδα Εργασίας των ΗΕ*, αναφέρθηκε και η *CEACR* στην Έκθεσή της για την Ελλάδα το 2020, ιδίως όσον αφορά τη μη ορθή εφαρμογή του νόμου στην πράξη παρά το ικανοποιητικό υφιστάμενο νομικό και πολιτικό πλαίσιο, την διατήρηση των διακρίσεων και των παρατεταμένων επιπτώσεων της κρίσης και των μέτρων λιτότητας, καλώντας την Κυβέρνηση να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα.¹⁰⁹ Μάλιστα η *CEACR* συνέστησε στην Κυβέρνηση να συνεργαστεί με τις εργοδοτικές και εργατικές οργανώσεις, τον Συνήγορο του Πολίτη και τις αρχές επιβολής νόμου, προκειμένου να αξιολογήσει και να αντιμετωπίσει τα ζητήματα που εντόπισε η *Επιτροπή Εφαρμογής των Προτύπων (Committee on the Application of Standards)* της ΔΟΕ. Ταυτόχρονα ζήτησε από την Ελληνική Κυβέρνηση να της παράσχει πλήρη ενημέρωση για τα συγκεκριμένα μέτρα που εφαρμόζονται προς τον σκοπό αυτό, στο πλαίσιο του *ΕΣΔΙΦ* ή άλλου Σχεδίου Δράσης, καθώς και για κάθε εμπόδιο που εντοπίστηκε και τα αποτελέσματα που επιτεύχθηκαν.¹¹⁰ Από την σκοπιά αυτή, η ΕΕΔΑ συμμερίζεται τα ευρήματα του ΙΝΕ ΓΣΕΕ, σύμφωνα με τα οποία η κρίση της Πανδημίας Covid-19 προκάλεσε όξυνση της ανισότητας των φύλων, ιδιαίτερα τις νεαρές ηλικίες, σε μια αγορά εργασίας όπου η ισότητα των φύλων δεν είχε επιτευχθεί ούτε πριν από την έναρξη της κρίσης.¹¹¹

Τον Ιούλιο του 2021, η ΕΕΔΑ στις *Παρατηρήσεις της επί της Εθνικής Έκθεσης ενόψει του 3^{ου} Κύκλου Περιοδικής Αξιολόγησης (UPR) της χώρας*, επιχειρώντας μια συνολική αποτίμηση των τελευταίων θετικών εξελίξεων προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης της διάστασης των φύλων στον τομέα της εργασίας,¹¹² ξεχώρισε, μεταξύ άλλων, την ενσωμάτωση των Οδηγιών της ΕΕ για την ισότητα των φύλων στην εθνική έννομη τάξη (Ν. 4443/2016),¹¹³ τον ορισμό του Έλληνα Συνηγόρου του

¹⁰⁸ Έκθεση της Ομάδας Εργασίας των ΗΕ για τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών στη νομοθεσία και την πράξη από την επίσημη επίσκεψή της στην Ελλάδα, από την 1η έως τη 12η Απριλίου 2019, A/HRC/44/51/Add.1, 29 Ιουνίου 2020, παρ. 19, 20, 21, 27-29, 32.

¹⁰⁹ Ευθεία Ερώτηση (CEACR) - εγκρίθηκε το 2020, δημοσιεύθηκε στην 109η Σύνοδο της Διεθνούς Διάσκεψης Εργασίας (ILC 2021) - / Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations (Επιτροπή Εμπειρογνομόνων της ΔΟΕ σχετικά με την Εφαρμογή των Συμβάσεων και των Συστάσεων).

¹¹⁰ Ευθεία Ερώτηση (CEACR) - εγκρίθηκε το 2020, δημοσιεύθηκε στην 109η Σύνοδο της Διεθνούς Διάσκεψης Εργασίας (ILC 2021) - / Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations (Επιτροπή Εμπειρογνομόνων της ΔΟΕ σχετικά με την Εφαρμογή των Συμβάσεων και των Συστάσεων).

¹¹¹ ΙΝΕ ΓΣΕΕ, *Η Ετήσια Έκθεση 2020 για την ελληνική οικονομία και την απασχόληση*, Οκτώβριος 2020 σελ. 10, 13, 16-17, 40.

¹¹² *Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ* επί της Εθνικής Έκθεσης που υποβλήθηκε σύμφωνα με την παρ.5 του παραρτήματος του Ψηφίσματος 16/21 του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών (HRC) ενόψει του 3^{ου} Κύκλου Περιοδικής Αξιολόγησης (UPR) της Ελλάδας, κατά την 39η συνεδρίαση του HRC (στα αγγλικά), 30 Ιουλίου 2021.

¹¹³ Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2000/43/EK περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής, της Οδηγίας 2000/78/EK για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία.

Πολίτη ως Φορέα προώθησης της αρχής της ίσης μεταχείρισης με ενισχυμένη εντολή εποπτείας¹¹⁴ καθώς και αρκετές από τις πρωτοβουλίες που ανέλαβε η Γενική Γραμματεία Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων (εφεξής ΓΓΔΟΠΦ), νυν Γενική Γραμματεία Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (εφεξής ΓΓΙΑΔ) (βλ. Ετήσιες Εκθέσεις κατά της Βίας των Γυναικών, Διοργάνωση Ημερίδων, Λειτουργία Παρατηρητηρίου Ισότητας).¹¹⁵ Αξίζει να αναφερθεί, ότι η ΕΕΔΑ έχει επικροτήσει την υλοποίηση του σχεδίου "Πήγασος",¹¹⁶ το οποίο περιλαμβάνει προτάσεις πολιτικής για την αντιμετώπιση του υφιστάμενου χάσματος μεταξύ των δύο φύλων στο πεδίο των συντάξεων, σε πολυεπίπεδη βάση, προκειμένου να αντιμετωπιστούν, μεταξύ άλλων, οι ελλείψεις του πρόσφατου Ν. 4387/2016.¹¹⁷ Το **σταθερό έλλειμμα συλλογής αξιόπιστων στατιστικών για τις διακρίσεις λόγω φύλου στον εργασιακό χώρο στην Ελλάδα εξακολουθεί να υφίσταται**.¹¹⁸

Αρνητικό πρόσημο έχει επανειλημμένα αποδώσει η ΕΕΔΑ στις **πολλαπλές παρεμβάσεις του Κράτους στη συνδικαλιστική ελευθερία και τις ελεύθερες συλλογικές διαπραγματεύσεις**, όπως τη θέση σε λειτουργία κρατικού Γενικού Μητρώου Συνδικαλιστικών Οργανώσεων (ΓΕ.ΜΗ.Σ.Ο.Ε.) με κυρώσεις σε περίπτωση μη εγγραφής των εργατικών σωματείων, την αναστολή σειράς συνδικαλιστικών δικαιωμάτων σε βάρος ανδρών και γυναικών συνδικαλιστικών εκπροσώπων και τον περιορισμό του ρυθμιστικού πεδίου και της κανονιστικής ισχύος του συστήματος των συλλογικών συμβάσεων εργασίας (Εθνική Γενική ΣΣΕ, κλαδικές και ομοιοεπαγγελματικές ΣΣΕ), με αποτέλεσμα τη διεύρυνση του μισθολογικού χάσματος και των διακρίσεων ως προς τις συνθήκες και τους όρους εργασίας σε βάρος των γυναικών.¹¹⁹

¹¹⁴ Βλ. [ιστοσελίδα Συνηγόρου του Πολίτη ως Φορέας Ίσης Μεταχείρισης](#)

¹¹⁵ [Γενική Γραμματεία Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων](#)

¹¹⁶ [ΠΗΓΑΣΟΣ: Αντιμετωπίζοντας το έμφυλο συνταξιοδοτικό χάσμα στην Ελλάδα](#): Πρόγραμμα που υλοποιείται με τη συνεργασία της Γενικής Γραμματείας Δημογραφικής και Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων (συντονιστής φορέας), του Κέντρου Ερευνών για Θέματα Ισότητας (ΚΕΘΙ) και του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ) και χρηματοδοτείται από το Πρόγραμμα «Δικαιώματα, Ισότητα και Ιθαγένεια» (2014-2020) της ΕΕ. Έχει ως κεντρικό στόχο την ενίσχυση της υπάρχουσας γνώσης και την κάλυψη των κενών πληροφόρησης σχετικά με όλες τις διαστάσεις του έμφυλου συνταξιοδοτικού χάσματος στην Ελλάδα, προκειμένου να συνεισφέρει στην ανάπτυξη πολιτικών και άλλων πρωτοβουλιών που θα αντιμετωπίζουν με τρόπο αποτελεσματικό τις έμφυλες ανισότητες στις συντάξεις.

¹¹⁷ Ν. 4387/2016 *Ενιαίο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλειας - Μεταρρύθμιση ασφαλιστικού-συνταξιοδοτικού συστήματος - Ρυθμίσεις φορολογίας εισοδήματος και τυχερών παιγνίων και άλλες διατάξεις*.

¹¹⁸ [Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ](#) επί της Εθνικής Έκθεσης που υποβλήθηκε σύμφωνα με την παρ.5 του παραρτήματος του Ψηφίσματος 16/21 του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών (HRC) ενόψει του 3ου Κύκλου Περιοδικής Αξιολόγησης (UPR) της Ελλάδας, κατά την 39η συνεδρίαση του HRC, 30 Ιουλίου 2021, σελ. 14, 23, 29, Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος (Γ.Σ.Ε.Ε.) CEACR Παρατηρήσεις 30 Αυγούστου 2019.

¹¹⁹ [Παρατηρήσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου \(ΕΕΔΑ\) στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων «Για την Προστασία της Εργασίας - Σύσταση](#)

Χαρακτηριστικά μνημονεύονται οι ακόλουθες δράσεις της ΕΕΔΑ με έμφαση στην προστασία των δικαιωμάτων στην εργασία:

- Συνέντευξη της Β' Αντιπρόεδρου της ΕΕΔΑ Έλλης Βαρχαλαμά στον δημοσιογράφο Μάριο Διονέλλη στο The Press Project radio, εκπομπή «Πίσω σελίδες», για το σχέδιο νόμου του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης με τίτλο «Για την ενίσχυση της εργασίας - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1152 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Ιουνίου 2019 - Απλοποίηση ψηφιακών διαδικασιών και ενίσχυση της Κάρτας Εργασίας - Αναβάθμιση της επιχειρησιακής λειτουργίας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης και της Επιθεώρησης Εργασίας», με αφορμή το Κείμενο Παρατηρήσεων που κατέθεσε η ΕΕΔΑ, στις 21 Σεπτεμβρίου 2023.
- Συμμετοχή της Έλλης Βαρχαλαμά, Β' Αντιπροέδρου της ΕΕΔΑ και νομικής συμβούλου της ΓΣΕΕ στο συνέδριο με θέμα «Ίσες Ευκαιρίες στην Εργασία», που διοργάνωσε το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων σε συνεργασία με τη Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ), όπου η Αντιπρόεδρος τόνισε την ανάγκη επαγρύπνησης, καταγραφής και αξιολόγησης των στοιχείων για την πορεία και τα εμπόδια στην πρόληψη και την καταπολέμηση των παράνομων διακρίσεων, της βίας και της παρενόχλησης στην εργασία, στις 14 Ιουλίου 2022.

Σήμερα ανοικτά παραμένουν τα κενά στην υφιστάμενη νομοθεσία και την εφαρμογή της στην πράξη,¹²⁰ τα οποία περιορίζουν την απόλαυση των εργασιακών δικαιωμάτων των γυναικών χωρίς διακρίσεις με βάση το φύλο, π.χ. το **υψηλό ποσοστό ανεργίας των γυναικών,¹²¹ οι απολύσεις γυναικών σε κατάσταση εγκυμοσύνης και απασχολούμενων στον ιδιωτικό τομέα κατά παράβαση του νόμου, η απουσία ενός ελάχιστου ενιαίου επιδόματος μητρότητας σε όλες τις εργαζόμενες μητέρες, η συνεχής συρρίκνωση των ήδη ανεπαρκών δομών ημερήσιας φροντίδας για παιδιά και εξαρτώμενα άτομα.**¹²² Σχετικά με το μισθολογικό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων και τον

Ανεξάρτητης Αρχής «Επιθεώρηση Εργασίας» - Κύρωση της Σύμβασης 190 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την εξάλειψη της βίας και παρενόχλησης στον κόσμο της εργασίας - Κύρωση της Σύμβασης 187 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για το Πλαίσιο Προώθησης της Ασφάλειας και της Υγείας στην Εργασία - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1158 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Ιουνίου 2019 για την ισορροπία μεταξύ της επαγγελματικής και της ιδιωτικής ζωής», 14 Ιουνίου 2021, σελ. 19, [Συνεισφορά της ΕΕΔΑ](#) στην Οικουμενική Περιοδική Ανασκόπηση της Ελλάδας του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ, Σεπτέμβριος 2015.

¹²⁰ [Συνεισφορά της ΕΕΔΑ](#) στην Οικουμενική Περιοδική Ανασκόπηση της Ελλάδας του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ, Σεπτέμβριος 2015.

¹²¹ Παρατηρητήριο Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων [19ο ηλεκτρονικό δελτίο - Γυναικεία Ανεργία](#), 1 Απριλίου 2019.

¹²² Βλ. Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών μετά την κατάρτιση του θεματικού καταλόγου (CEDAW), 2 Ιανουαρίου 2024, [Κείμενο παρατηρήσεων της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου \(ΕΕΔΑ\)](#) στο σχέδιο απάντησης της Ελλάδας για την κατάρτιση του καταλόγου θεμάτων (list of issues) ενόψει της υποβολής της 8ης και 9ης περιοδικής Έκθεσης για τη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των

επαγγελματικό διαχωρισμό των φύλων στην αγορά εργασίας, σημειώνονται ιδιαίτερα οι Παρατηρήσεις των ελεγκτικών οργάνων της ΔΟΕ για την χώρα μας, ιδίως της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων για την Εφαρμογή της ΔΣΕ 100 και των Συστάσεων αυτής.¹²³ Ενδεικτικά αναφέρεται επίσης εδώ, ότι σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat το μισθολογικό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων στην Ελλάδα το 2018 ήταν 10,4%,¹²⁴ ενώ το ποσοστό ανεργίας το 4ο τρίμηνο του 2018 ήταν 23,7% για τις γυναίκες και 14,7% για τους άνδρες. Δεδομένου ότι, το μισθολογικό χάσμα στην ΕΕ ανέρχεται το 2021 στο 12,7% και ελάχιστα έχει αλλάξει την τελευταία δεκαετία, αυτό είναι ένα σημαντικά μεγαλύτερο χάσμα από τον μέσο όρο της ΕΕ.¹²⁵ Την ίδια χρονιά το ποσοστό εργατικού δυναμικού για τις γυναίκες στην Ελλάδα ήταν 43,9%, ενώ το ποσοστό για τους άνδρες ήταν 60%. Νεότερα στοιχεία για την Ελλάδα δυστυχώς δεν διαθέτει η Eurostat. Σε αντίστοιχα πάντως συμπεράσματα καταλήγουν και όλες οι πρόσφατες Ετήσιες Εκθέσεις του ΙΝΕ ΓΣΕΕ για την Ελληνική οικονομία και την απασχόληση.¹²⁶ Ιδιαίτερα, όσον αφορά την πανδημική κρίση, τα στοιχεία της Έκθεσης του ΙΝΕ ΓΣΕΕ για το 2020 αποδεικνύουν μειωμένες τις ευκαιρίες εργασίας σε βάρος των γυναικών, όπως και μεγαλύτερη μείωση των ωρών απασχόλησης των γυναικών σε σχέση με εκείνη των αντρών, γεγονός που αποτυπώνει τον μεγαλύτερο αντίκτυπο της Πανδημίας στις γυναίκες.¹²⁷ Σύμφωνα με τα στοιχεία, το τέταρτο τρίμηνο του 2020 το ποσοστό ανεργίας των γυναικών ηλικίας 15 έως 19 ετών ξεπέρασε το 70%, όταν το πρώτο τρίμηνο του ίδιου έτους ήταν 35,6%. Για τις γυναίκες ηλικίας 25 έως 29 ετών, το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε από 25% το 4ο τρίμηνο του 2019, σε 33% το 4ο τρίμηνο του 2020. Η ΕΕΔΑ συμμαρτίζεται τα συμπεράσματα του ΙΝΕ ΓΣΕΕ, σύμφωνα με τα οποία η πανδημική κρίση ενίσχυσε τις ανισότητες λόγω φύλου, ειδικά σε νεαρές ηλικίες, σε μια αγορά εργασίας που ήδη χαρακτηριζόταν από υψηλή ανισότητα και κατακερματισμό.¹²⁸

μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW), 9 Απριλίου 2023, σελ. 6, και [Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ](#) για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών - CEDAW, 21 Οκτωβρίου 2020.

¹²³ Βλ. [Διεθνής Σύμβαση Ίσης Αμοιβής, 1951 \(αριθμ. 100\)](#), Παρατήρηση CEACR 2020, Ευθεία Ερώτηση CEACR 2020. Βλ. και [Report Form on the Equal Remuneration Convention 1951 \(100\)???? Report III\(Part B\) - General Survey - Achieving gender equality at work](#), 111th Session, 2023. Βλ. επίσης Γενική Έρευνα της ΓΣΣΕ για τις Διακρίσεις προς την ΔΟΕ, 2022.

¹²⁴ EUROSTAT, [Στατιστικά στοιχεία για τις μισθολογικές διαφορές μεταξύ των φύλων](#), 2021.

¹²⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, [Η κατάσταση του μισθολογικού χάσματος στην ΕΕ](#).

¹²⁶ ΙΝΕ ΓΣΕΕ, [Ετήσια Έκθεση 2023](#), [Ετήσια Έκθεση 2022](#), [Ετήσια Έκθεση 2021](#), [Ετήσια Έκθεση 2020](#).

¹²⁷ [Ετήσια Έκθεση 2020](#), σελ. 70-74.

¹²⁸ ΙΝΕ ΓΣΕΕ, [10^ο Δελτίο Οικονομικών Εξελίξεων](#), Οι επιπτώσεις της πανδημικής κρίσης στην αγορά εργασίας το 2020, Απρίλιος 2021, σελ. 8. Βλ. επίσης: ΔΟΕ, Εφαρμογή των Διεθνών Προτύπων Εργασίας 2020, Έκθεση της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων για την Εφαρμογή των Συμβάσεων και Συστάσεων (CEACR), 109η Σύνοδος 2020, [Report III \(Part A\)](#), σελ. 394. Βλ. επίσης ΕΕΔΑ, [Έκθεση](#) για την ανάγκη προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τη λήψη των μέτρων αντιμετώπισης της πανδημίας COVID -19 και συστάσεις προς την Πολιτεία - Συνεδριάσεις της 8ης, 22ης, 29ης Απριλίου και 6ης Μαΐου 2020, Ιούνιος 2020, σελ. 6 και ΕΕΔΑ, [Έκθεση αναφοράς](#) για τις επιπτώσεις της πανδημίας και των μέτρων για την αντιμετώπισή της στα δικαιώματα του ανθρώπου και συστάσεις προς την Πολιτεία, 19 Μαΐου 2021, σελ. 65.

Η αργή πρόοδος της Ελλάδας στον τομέα της ισότητας των φύλων δείχνει ότι στο πλαίσιο των βασικών προτεραιοτήτων της Πολιτείας θα πρέπει να ενταχθούν και να συντονιστούν οι προσπάθειες για την ενίσχυση και προώθηση των δικαιωμάτων των γυναικών στην πράξη, οι δε εταιρείες, επιχειρήσεις και οι κοινωνικοί οργανισμοί θα πρέπει επίσης να κινηθούν προς αυτή την κατεύθυνση.¹²⁹ Ο Συνήγορος του Πολίτη, το 2022, στην Ειδική Έκθεσή του για την Ίση Μεταχείριση ως αρμόδιος εθνικός φορέας για την ίση μεταχείριση, υπογραμμίζει ότι οι διακρίσεις που αναφέρονται στην Αρχή τελούν σε αναντιστοιχία με το εύρος και την ένταση των διακρίσεων στο πραγματικό κοινωνικό πεδίο, ιδίως όσον αφορά περιπτώσεις διακρίσεων σε βάρος ευάλωτων ομάδων. Όσον αφορά τις νομοθετικές εξελίξεις που έχουν επέλθει με τον Ν. 4808/2021, ο Συνήγορος αναγνωρίζει στην Έκθεσή του ότι σταδιακά διαμορφώνεται ένα πλαίσιο με θετικό πρόσημο σε θέματα όπως η βία και η παρενόχληση στην εργασία, η εισαγωγή ευέλικτων μορφών εργασίας, π.χ. τηλεργασία, η επέκταση της προστασίας κατά των διακρίσεων λόγω αναπηρίας στο πεδίο της εκπαίδευσης και της παροχής αγαθών και υπηρεσιών, ωστόσο οι σοβαρές ελλείψεις στο πεδίο της αποτελεσματικής εφαρμογής και της επίτευξης απτής προόδου εξακολουθούν να υφίστανται.¹³⁰

Με βάση τα παραπάνω περί ισότιμης συμμετοχής των γυναικών στην εργασία, η ΕΕΔΑ απευθυνόμενη στην ελληνική Πολιτεία, διατυπώνει τις ακόλουθες Συστάσεις:

1. Η ΕΕΔΑ επαναλαμβάνει την ανάγκη αποτίμησης του σωρευτικού αντίκτυπου των μέτρων που ελήφθησαν τόσο στο παρελθόν κατά την οικονομική κρίση όσο και κατά την πανδημική κρίση, στα εργασιακά δικαιώματα, λαμβανομένης υπόψη και της διάστασης του φύλου, επισύροντας την προσοχή της Πολιτείας στους κινδύνους που υπάρχουν στο πλαίσιο της πλήρους απόλαυσης των δικαιωμάτων αυτών αλλά και στην πρακτική επισφάλεια λόγω των όρων εργασίας και αμοιβής.

1. Η ΕΕΔΑ προτείνει την άμεση συλλογή δεδομένων ανά φύλο, γεωγραφική τοποθεσία και ομάδα, σχετικά με τις συνθήκες και τους όρους εργασίας των γυναικών. Ταυτόχρονα ενθαρρύνει τους εργοδότες να συγκεντρώνουν και να δημοσιεύουν τα στοιχεία τους για το μισθολογικό χάσμα μεταξύ ανδρών και γυναικών με σκοπό την καλύτερη κατανόηση των λόγων πίσω από το μισθολογικό και συνταξιοδοτικό χάσμα μεταξύ ανδρών και γυναικών και να προβαίνουν στη λήψη κατάλληλων διορθωτικών μέτρων, σύμφωνα και με τις Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής CEDAW.¹³¹

¹²⁹ ELIAMEP, [In focus – Equality between women and men in Greece and in the EU](#), Χρύσα Παπαλεξάτου, Μάνος Ματσαγκάνης, 11 Νοεμβρίου 2022.

¹³⁰ Συνήγορος του Πολίτη, [Ειδική Έκθεση για την Ίση Μεταχείριση](#), 2022, σελ. 11-12.

¹³¹ Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/8-9, 19 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 34 (α) iv).

2. Η ΕΕΔΑ συστήνει τη διεξαγωγή εκπαιδευτικών Δράσεων στα σχολεία και καμπάνιες ευαισθητοποίησης των κοριτσιών και γυναικών με σκοπό την ενημέρωση για τον επαγγελματικό διαχωρισμό της αγοράς εργασίας με βάση το φύλο ως τη βασική αιτία μισθολογικών διαφορών με σκοπό την ενθάρρυνση της επαγγελματικής συμμετοχής των γυναικών.
3. Η ΕΕΔΑ προτείνει την ανάπτυξη μέτρων ενίσχυσης των μηχανισμών επιβολής της νομοθεσίας στις περιπτώσεις υποβολής καταγγελιών που σχετίζονται με διακρίσεις λόγω φύλου, όπως παραβίαση της αρχής της ίσης αμοιβής, μη πρόσληψη ή απόλυση λόγω εγκυμοσύνης/τεκνοποίησης, παρενόχληση κλπ.
4. Η ΕΕΔΑ καλεί τις αρμόδιες αρχές να προβούν στη διεξαγωγή Δράσεων διαρκούς διαβούλευσης με όλους τους κοινωνικούς εταίρους και τη συμβολή της ίδιας της ΕΕΔΑ με στόχο τη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ των φύλων στην αγορά εργασίας. Στο πλαίσιο αυτό προτείνει την από κοινού υλοποίηση με την ΓΓΙΑΔ κύκλου συζητήσεων, όπου θα εκπροσωπείται η νέα γενιά γυναικών επιστημόνων που κατακτούν ολοένα και περισσότερο το χώρο των φυσικών επιστημών, της τεχνολογίας, της μηχανολογίας και των μαθηματικών (STEM), επιστήμες, οι οποίες είναι συνδεδεμένες στη συνείδηση του κόσμου με το «ανδρικό φύλο». Στον κύκλο συζητήσεων σκόπιμο θα ήταν να κληθούν να συμμετάσχουν εκπρόσωποι γυναικείων οργανώσεων, γυναίκες σε θέσεις ευθύνης σε επιχειρήσεις, σε ανεξάρτητες αρχές, σε πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα, καθώς και Ελληνίδες που διαπρέπουν στο εξωτερικό σε θέσεις ευθύνης (πχ διεθνείς οργανισμούς), ως πρότυπα και για να μεταφέρουν την εμπειρία τους.
5. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να διοργανώσει δράσεις ενημέρωσης με στόχο την άρση της προκατάληψης και των στερεοτύπων που κυριαρχούν στην ελληνική κοινή γνώμη και στα ελληνικά ΜΜΕ ως προς τον ρόλο των γυναικών στην επιχειρηματική και οικονομική ζωή της χώρα, ιδίως σε θέσεις εξουσίας, ως έναν βασικό δίαυλο για την αλλαγή νοοτροπίας.
6. Η ΕΕΔΑ καλεί τις αρμόδιες αρχές να λάβουν συγκεκριμένα μέτρα ώστε αγγελίες εργασίας που αναρτώνται ή δημοσιεύονται στο Διαδίκτυο να μην περιέχουν γλώσσα που υποδηλώνει μεροληψία φύλου, όπως η ευρέως διαδεδομένη φράση "προσλαμβάνουμε κορίτσια". Η UN WOMEN έχει συγκεντρώσει πολύτιμες οδηγίες σχετικά με τον τρόπο δημιουργίας ανακοινώσεων κενών θέσεων που περιλαμβάνουν και προσελκύουν μια πιο

διαφοροποιημένη ομάδα υποψηφίων, σύμφωνα με τις αρχές της ισότητας και της διαφορετικότητας του εκάστοτε φορέα.¹³²

7. Η ΕΕΔΑ καλεί τη Πολιτεία να θεσπίσει το επίδομα μητρότητας σύμφωνα με τον Ν. 4659/2020 και για τα τρανσέξουαλ και τα μη δυαδικά πρόσωπα, δεδομένου ότι ο νόμος αναφέρεται μόνο σε «μητέρες» χωρίς να αναγνωρίζει την κατάσταση ταυτότητας των προσώπων των τρανσέξουαλ.

8. Η ΕΕΔΑ καλεί τις κρατικές αρχές να ανταποκριθούν στο αίτημα της Επιτροπής CEDAW για παροχή στοιχείων σχετικά με τον αριθμό των γυναικών μεταναστριών που απασχολούνται ως εγχώριες εργαζόμενες, καθώς και πληροφοριών σχετικά με τα μέτρα που ελήφθησαν για να εξασφαλίσουν ότι οι γυναίκες μετανάστριες απολαμβάνουν ίσα δικαιώματα με τις ημεδαπές εργαζόμενες.

9. Η ΕΕΔΑ, λαμβανομένης υπόψη της δημοσίευσης της Λευκής Βίβλου για την τεχνητή νοημοσύνη, τον Απρίλιο του 2021 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, που προτείνει Κανονισμό με εναρμονισμένους κανόνες για την τεχνητή νοημοσύνη, καλεί την Πολιτεία να διασφαλίσει ότι τα συστήματα τεχνητής νοημοσύνης δεν θα διακρίνουν ούτε θα ενισχύουν τις τρέχουσες ανισότητες μεταξύ των φύλων στην νέα αγορά εργασίας, όπως διαμορφώνονται μέσω της αυτοματοποίησης και του ψηφιακού μετασχηματισμού.

i) Γυναίκες Ρομά

Η ΕΕΔΑ συμμερίζεται την ανησυχία της Επιτροπής CEDAW για την Εξάλειψη όλων των Μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών σχετικά με την έλλειψη επικαιροποιημένων αξιόπιστων δεδομένων για την απασχόληση των γυναικών Ρομά, τον κοινωνικό αποκλεισμό τους, καθώς και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην απόλαυση βασικών δικαιωμάτων, όπως η πρόσβαση σε εγκαταστάσεις υγειονομικής περίθαλψης, κοινωνικές παροχές, εκπαίδευση, συμμετοχή στα κοινά και εργασία.¹³³ Η **δυσμενής θέση των γυναικών Ρομά** στις ίδιες τις κοινότητές τους μεγιστοποιεί το εύρος των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν. Σύμφωνα με παλαιότερη έρευνα στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων,¹³⁴ στην Ελλάδα, το χάσμα μεταξύ των φύλων όσο αφορά στη συμμετοχή στην αγορά εργασίας εξακολουθεί να είναι μεγάλο στον γενικό πληθυσμό, αλλά δεν είναι τόσο μεγάλο όσο στους Έλληνες Ρομά. Αυτό στην

¹³² UNWOMEN, *Οδηγίες για τη δημιουργία συνεκτικών ανακοινώσεων κενών θέσεων: Παραδείγματα Καλής Πρακτικής από τον ΟΗΕ*, Μάιος 2022.

¹³³ Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW), 21 Οκτωβρίου 2020, σελ. 7-8.

¹³⁴ FRA, EU-MIDIS II *Δεύτερη έρευνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τις μειονότητες και τις διακρίσεις: επιλεγμένα πορίσματα για τους Ρομά*, 2016, σελ. 20-23.

περίπτωση των Ελλήνων Ρομά μπορεί να εξηγηθεί από την υψηλότερη δέσμευση των Ελληνίδων Ρομά σε μη αμειβόμενες ευθύνες φροντίδας, όπως η οικιακή εργασία και τα παιδιά (στην Ελλάδα το 48% των Ελληνίδων Ρομά δηλώνουν ως κύρια δραστηριότητα την οικιακή εργασία) λόγω των στερεοτύπων και των αντιλήψεων που συντηρούν για τις γυναίκες Ρομά μια πιο μειονεκτική θέση.¹³⁵ Όπως τονίζει η Εθνική Επιτροπή στις *Παρατηρήσεις Έκθ. Κράτους 2023*, τον Απρίλιο του 2023, οι αντίξοες συνθήκες που παρατηρούνται στον τομέα της απασχόλησης, και αποδίδονται σε μεγάλο βαθμό σε προκαταλήψεις και διακρίσεις, όπως φαίνεται από το **ποσοστό ανεργίας μεταξύ των Ρομά που ανέρχεται στο 64%**, και οι **σχεδόν μηδενικές ευκαιρίες εργασίας για τις γυναίκες Ρομά, αποτελούν από κοινού τη βάση για εκτεταμένες ανισότητες μεταξύ των φύλων και στο σπίτι**. Όλοι αυτοί οι κρίσιμοι παράγοντες μαζί με τις υποβαθμισμένες συνθήκες διαβίωσης (52,6%), τη σοβαρή στεγαστική στέρηση και τη φτώχεια, επιβάλλουν ιδιαίτερη επιβάρυνση στις γυναίκες και τα παιδιά Ρομά, με αποτέλεσμα την περιθωριοποίησή τους.

Η ΕΕΔΑ, στην Συνεισφορά της στο πλαίσιο εκπόνησης της *Νέας Εθνικής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης των Ρομά και το Σχέδιο Δράσης της περιόδου 2021-2030*, τον Μάρτιο του 2021,¹³⁶ λαμβάνοντας υπόψη ότι η απασχόληση συνιστά βασικό στοιχείο της διαδικασίας ένταξης, καθώς και τις πολλαπλές διακρίσεις κατά των γυναικών Ρομά, δίνει ιδιαίτερη **έμφαση στη συμπερίληψη μέτρων στην Εθνική Στρατηγική με στόχο την εξάλειψη των διακρίσεων αυτών και τη διευκόλυνση και διασφάλιση της πρόσβασης των γυναικών Ρομά στην απασχόληση και την εργασία**. Τις θέσεις της αυτές προώθησε και στο πλαίσιο της *Ομάδας εργασίας για την κοινωνική προστασία και ένταξη των Ρομά* που συστάθηκε τον Μάιο του 2022, στο πλαίσιο της *Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη και τη Μείωση της Φτώχειας (ΕΣΚΕ 2021-2027)* με πρωτοβουλία της *Γενικής Γραμματείας Κοινωνικής Αλληλεγγύης & Καταπολέμησης της Φτώχειας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων* και στις οποίες τις Συνεδριάσεις συμμετείχε ανελλιπώς.¹³⁷

Με γνώμονα την εξάλειψη των πολλαπλών διακρίσεων σε βάρος του δικαιώματος ισότιμης συμμετοχής των γυναικών Ρομά στην εργασία, η ΕΕΔΑ απευθυνόμενη στην Ελληνική Πολιτεία, διατυπώνει τις ακόλουθες Συστάσεις:

¹³⁵ Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2016-2020 (ΕΣΔΙΦ)

¹³⁶ Συνεισφορά της ΕΕΔΑ στο πλαίσιο εκπόνησης της *Νέας Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά για την περίοδο 2021-2027*, Μάρτιος 2021, σελ. 21, 22, 25.

¹³⁷ Στο πλαίσιο της Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη και Μείωση της Φτώχειας και με στόχο την ενίσχυση της συνεργασίας και δικτύωσης του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και τη διαρκή διαβούλευση μεταξύ των θεσμικών οργάνων που εκπροσωπούν τις ευάλωτες και ειδικές ομάδες του πληθυσμού, συστάθηκαν τον Μάιο του 2022 πέντε (5) θεματικές ομάδες εργασίας, ανά ομάδα στόχου (ΑμεΑ, Ρομά, Παιδιού και Οικογένειας, Ηλικιωμένων, Αστέγων) που συνεπικουρούν το έργο της Διεύθυνσης Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής.

1. Η ΕΕΔΑ καλεί τους αρμόδιους φορείς να προωθήσουν, στο πλαίσιο της «Εθνικής Στρατηγικής και του Σχεδίου Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά 2021 - 2030», τους οριζόντιους και τομεακούς στόχους του «Ευρωπαϊκού Στρατηγικού Πλαισίου για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά ως το 2030», με έμφαση, μεταξύ άλλων, στην ενίσχυση της ισότιμης πρόσβασης των Γυναικών Ρομά σε ποιοτική και βιώσιμη απασχόληση και τη μείωση του εργασιακού χάσματος των φύλων τουλάχιστον στο μισό (Στόχος 5). Προϋπόθεση προς αυτήν την κατεύθυνση συνιστά η εναρμόνιση μεταξύ επαγγελματικής και ιδιωτικής/οικογενειακής ζωής, όπως αυτή ορίζεται στην Οδηγία 2019/1158/ΕΕ σχετικά με την ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και ιδιωτικής ζωής για τους γονείς και τους φροντιστές και την κατάργηση της Οδηγίας 2010/18/ΕΕ, με ιδιαίτερη μέριμνα στην ενεργοποίηση των γυναικών Ρομά.

2. Η ΕΕΔΑ επαναλαμβάνει την ανάγκη υλοποίησης συστηματικών δράσεων ενδυνάμωσης των γυναικών και κοριτσιών Ρομά σε τοπικό κυρίως επίπεδο με στόχο την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση ως προς: i) τις συνέπειες των πολλαπλών διακρίσεων σε βάρος τους, ii) την ανάγκη ανακατανομής των κοινωνικών ρόλων στο εσωτερικό της οικογένειας και των ενδοοικογενειακών υποχρεώσεων κι ευθυνών, iii) την απώλεια ευκαιριών εκπαίδευσης και εργασίας εξαιτίας παραδοσιακών στερεοτύπων που προάγουν τους πρώιμους γάμους και iv) τη στήριξη της ενεργούς συμμετοχής τους στην εργασία παράλληλα με την εξασφάλιση της πρόσβασής τους σε δωρεάν υπηρεσίες παιδικής μέριμνας.

3. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να συμμορφωθεί με τις Συστάσεις της GREVIO¹³⁸ και να λάβει μέτρα για να ενισχύσει την πρόσβαση των γυναικών που ανήκουν σε μειονεκτούσες ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών Ρομά, στην επίσημη απασχόληση, να επεκτείνει τα συστήματα κοινωνικής προστασίας στις γυναίκες Ρομά που απασχολούνται στην ανεπίσημη οικονομία και να βελτιώσει την πρόσβασή τους σε ευκαιρίες απασχόλησης και κατάρτισης.

ii) Γυναίκες με αναπηρία¹³⁹

Αποτελεί συχνά επαναλαμβανόμενη άποψη της ΕΕΔΑ ότι το υπάρχον σύστημα προστασίας των ατόμων με αναπηρία παρουσιάζει έλλειψη συνοχής και

¹³⁸ Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/8-9, 20 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 34, (β), (δ).

¹³⁹ ΕΣΑΜΕΑ, *Εναλλακτική Έκθεση* - Ελλάδα 2019 (τελική έκδοση) και απαντήσεις στον Κατάλογο Θεμάτων και Συστάσεις, για την 22 Σύνοδο, (Αύγουστος 26 - Σεπτέμβριος 20).

συνεκτικότητας ως προς τα εφαρμοζόμενα μέτρα και τις παρεχόμενες υπηρεσίες, καθώς και απουσία συντονισμού δεδομένων.¹⁴⁰

Σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών του 2020, τα στοιχεία του οποίου επεξεργάστηκε το Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας της ΕΣΑμεΑ, ο δείκτης απασχόλησης των γυναικών με σοβαρή αναπηρία ηλικίας 20-64 ετών υπολογίστηκε σε 19,3%, όταν το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες με αναπηρία ηλικίας 20-64 ήταν στο 29,0%, και το ποσοστό των γυναικών χωρίς αναπηρία ήταν στο 50,5%.¹⁴¹

	Δείκτης Απασχόλησης (%)
Γυναίκες 20-64 ετών με σοβαρή αναπηρία	19,3
Άντρες 20-64 ετών με σοβαρή αναπηρία	29,0
Γυναίκες 20-64 ετών χωρίς αναπηρία	50,5

Οι ανεπαρκείς δωρεάν υπηρεσίες φροντίδας που απευθύνονται σε γυναίκες με αναπηρία, περιορίζουν τη δυνατότητά συμμετοχής τους στη δημόσια και επαγγελματική ζωή. Ο Ν. 4440/2016 και συγκεκριμένα το Άρθρο 25 του νόμου, διευκολύνει την πρόσληψη ατόμων με αναπηρία σε θέσεις εργασίας τόσο στον δημόσιο όσο και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Ωστόσο, οι δράσεις που αναλαμβάνει το Ελληνικό Κράτος περιορίζονται στην κάλυψη συγκεκριμένων τομέων πολιτικής και **στερούνται, ως εκ τούτου, οριζόντιας συμπερίληψης και ενσωμάτωσης της διάστασης της αναπηρίας στον σχεδιασμό των κοινωνικών πολιτικών.**¹⁴² Μια επιπλέον πηγή προβληματισμού για την ΕΕΔΑ, συνιστά ο αποκλεισμός του κατώτατου μισθού από το περιεχόμενο των εθνικών γενικών συλλογικών συμβάσεων εργασίας, γεγονός που έχει επιπτώσεις ιδιαίτερα στα άτομα με αναπηρία.

¹⁴⁰ ΕΣΑΜΕΑ, [Εναλλακτική Έκθεση](#) – Ελλάδα 2019 (τελική έκδοση) και απαντήσεις στον Κατάλογο Θεμάτων και Συστάσεις, για την 22 Σύνοδο, (Αύγουστος 26 – Σεπτέμβριος 20), [Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ για την εφαρμογή στην Ελλάδα της Σύμβασης του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες \(CRPD\)- Υποβολή προς την Επιτροπή της CRPD ενόψει της εξέτασης της Έκθεσης της Ελλάδας](#), 5 Ιουλίου 2019, σελ. 11-12, [Συμβολή της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου \(ΕΕΔΑ\) στην Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία](#), 1 Μαρτίου 2019, σελ. 37-39.

¹⁴¹ Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας της ΕΣΑμεΑ. (2022). «Γυναίκες με Αναπηρία». Επιστολή προς το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων στο πλαίσιο του Πακέτου Εργασίας 9 του Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας της ΕΣΑμεΑ «Παροχή υποστήριξης στα επιμέρους σημεία αναφοράς (Υπουργεία και Περιφέρειες) για την ορθή εφαρμογή των απαιτήσεων της Σύμβασης και των Τελικών Παρατηρήσεων της Επιτροπής σε Κεντρικό και Περιφερειακό Επίπεδο».

¹⁴² ΕΣΑΜΕΑ, [Εναλλακτική Έκθεση](#) – Ελλάδα 2019 (τελική έκδοση) και απαντήσεις στον Κατάλογο Θεμάτων και Συστάσεις, για την 22 Σύνοδο, (Αύγουστος 26 – Σεπτέμβριος 20).

Η ΕΕΔΑ αναγνωρίζει τις δράσεις που υλοποιήθηκαν από την πρώην ΓΓΔΟΠΙΦ για την υποστήριξη των γυναικών,¹⁴³ καθώς και τα προγράμματα που σχεδιάστηκαν από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης ήδη από το 2017¹⁴⁴ για την υποστήριξη των ατόμων με αναπηρία, ανεξαρτήτως φύλου. Δυστυχώς, οι σωρευτικές συνέπειες της εφαρμογής των παρελθόντων οικονομικών μέτρων και των περικοπών των παροχών,¹⁴⁵ διογκώθηκαν στο πλαίσιο της Πανδημίας Covid-19.¹⁴⁶

ΕΕΔΑ χαιρετίζει με μεγάλη ικανοποίηση, ως ένας από τους εμπλεκόμενους φορείς στη διαδικασία κατάρτισης, το πρώτο *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2020-2023*, το οποίο περιλαμβάνει ολοκληρωμένες πολιτικές και μέτρα για την προστασία των γυναικών με αναπηρία, γυναικών με χρόνιες παθήσεις, ηλικιωμένων γυναικών κ.λπ. σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές του ΟΗΕ και στο οποίο συνέβαλε και η ίδια με σχόλια και Παρατηρήσεις.

Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, η ΕΕΔΑ απευθυνόμενη στις αρμόδιες κρατικές αρχές, διατυπώνει τις ακόλουθες Συστάσεις:

- 1. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να σχεδιάσει και να εφαρμόσει στοχευμένα προγράμματα απασχόλησης και κατάρτισης για άτομα με αναπηρία/χρόνιες παθήσεις και ιδιαίτερα τις γυναίκες με αναπηρία.**
- 2. Η ΕΕΔΑ συνιστά την υλοποίηση δράσεων που προωθούν την ένταξη των γυναικών με αναπηρία στην αγορά εργασίας, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα τόσο στην Εθνική Στρατηγική για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία όσο και στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025.**
- 3. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να συμμορφωθεί με τις Συστάσεις της GREVIO¹⁴⁷ και να λάβει μέτρα για να ενισχύσει την πρόσβαση των γυναικών που ανήκουν σε μειονεκτούσες ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών με αναπηρία, στην επίσημη απασχόληση, να επεκτείνει τα συστήματα κοινωνικής προστασίας στις γυναίκες με αναπηρία που απασχολούνται στην**

¹⁴³ <http://www.isotita.gr/>

¹⁴⁴ Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, *Ετήσια Έκθεση προς την ΕΕΔΑ, 2017*.

¹⁴⁵ ΕΕΔΑ Προστασία ηλικιωμένων, 20 Νοεμβρίου 2014, ΕΕΔΑ, *Θεματικό δελτίο* για τις Επιπτώσεις των Πολιτικών Οικονομικής Μεταρρύθμισης και των Μέτρων Λιτότητας στα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2019.

¹⁴⁶ ΕΕΔΑ, *Έκθεση* για την ανάγκη προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κατά τη λήψη των μέτρων αντιμετώπισης της πανδημίας COVID -19 και συστάσεις προς την Πολιτεία. Συνεδριάσεις της 8ης, 22ης, 29ης Απριλίου και 6ης Μαΐου 2020, Ιούνιος 2020, σελ. 6, ΕΕΔΑ, *Έκθεση αναφοράς* για τις επιπτώσεις της πανδημίας και των μέτρων για την αντιμετώπισή της στα δικαιώματα του ανθρώπου και συστάσεις προς την Πολιτεία, 19 Μαΐου 2021, σελ. 60 επ.,

¹⁴⁷ Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, *CEDAW/C/GRC/CO/8-9*, 20 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 34, (β), (δ).

ανεπίσημη οικονομία και να βελτιώσει την πρόσβασή τους σε ευκαιρίες απασχόλησης και κατάρτιση.

ΔΑ'. Γυναίκες σε θέσεις ευθύνης στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα

Η ΕΕΔΑ έχει εκφράσει την ικανοποίησή της για την υιοθέτηση ολοένα και περισσότερων νομοθετικών πρωτοβουλιών με σκοπό την **ενίσχυση του ποσοστού των γυναικών σε θέσεις ευθύνης** στον κόσμο της εργασίας.¹⁴⁸ Πρόκειται για μέτρα που στοχεύουν στην αντιστροφή της μεροληπτικής τάσης που επικρατεί σε βάρος των γυναικών, του φαινομένου της «γυάλινης οροφής» (Glass Ceiling) όπως ονομάζεται, το οποίο παραπέμπει στα θεσμικά - κοινωνικά εμπόδια που περιορίζουν την επαγγελματική ανέλιξη της γυναίκας σε υψηλές διοικητικές θέσεις. Γνώμονας πρέπει να είναι ένα **ανοιχτό και «ζωντανό» εργασιακό περιβάλλον με ίσες ευκαιρίες για όλους**. Όπως τόνισε και παραπάνω η Εθνική Επιτροπή, αποτιμάται ότι παρά την πρόθεση του νομοθέτη για τη θέσπιση ενός συνεκτικού πλαισίου για την ουσιαστική ισότητα των φύλων, στην πράξη σήμερα απουσιάζουν τόσο ορθά και αποτελεσματικά μέτρα εφαρμογής όσο και κατάλληλα μέτρα αξιολόγησης της εφαρμογής του ισχύοντος πλαισίου.¹⁴⁹ Το ζήτημα επεσήμανε με έμφαση και η *Ομάδα Εργασίας των ΗΕ για τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών στη νομοθεσία και την πράξη*, ήδη από το 2019, κάνοντας λόγο στην Έκθεσή της για **σοβαρές προκλήσεις κατά την εφαρμογή των νόμων εξαιτίας παλαιάς νοοτροπίας και παλαιότερων πρακτικών, για έλλειψη διαθέσιμων δεδομένων και δυνατότητας σωστής παρακολούθησης των μέτρων εφαρμογής και εντέλει για μη εφαρμογή ή πλημμελή εφαρμογή του πλαισίου**.¹⁵⁰ Η ΕΕΔΑ με λύπη της διαπιστώνει ότι πέντε (5) συναπτά έτη αργότερα, τα παραπάνω συμπεράσματα της *Ομάδας Εργασίας των ΗΕ* παραμένουν αναλλοίωτα, επαναλαμβάνοντας για άλλη μια

¹⁴⁸ Ο Ν. 4706/2020 για την εταιρική διακυβέρνηση ανώνυμων εταιρειών, τη σύγχρονη κεφαλαιαγορά, την ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία της οδηγίας (ΕΕ) 2017/828 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, μέτρα για την εφαρμογή του κανονισμού (ΕΕ) 2017/1131 και άλλες διατάξεις εισήγαγε ποσόστωση 25% για την εκπροσώπηση γυναικών στα διοικητικά συμβούλια εισηγμένων εταιρειών στο Χρηματιστήριο Αθηνών. Ο Ν. 4276/2020 για την μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου των υποψηφιοτήτων σε αθλητικούς φορείς, διακεκριμένοι συνοδοί για αθλητές με αναπηρία, σύσταση Εθνικής Πλατφόρμας για Αθλητική Ακεραιότητα, Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή (ΕΟΚ), Ελληνική Παραολυμπιακή Επιτροπή (ΕΡΑ) και άλλες διατάξεις υιοθετεί επίσης ποσόστωση με σκοπό την ισόρροπη συμμετοχή ανδρών και γυναικών στις διοικήσεις αθλητικών συλλόγων. Ο Ν. 4604/2019 αύξησε την υπάρχουσα ποσόστωση φύλου για βουλευτικές εκλογές από τουλάχιστον 33% σε τουλάχιστον 40% του συνολικού αριθμού των υποψηφίων. Ο Ν. 4555/2018 για τη μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αύξησε την ποσόστωση φύλου στο συνολικό αριθμό υποψηφίων περιφερειακών, δημοτικών και κοινοτικών συμβούλων από 33% σε 40%.

¹⁴⁹ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκό δίκτυο νομικών εμπειρογνομόνων για την ισότητα των φύλων και τις μη διακρίσεις, Παναγιώτα Πετρόγλου, [Country report gender equality: Greece 2020](#) και [greece-country-report-gender-equality-2023](#), σελ 39επ. Βλ. και σελ. 22 του παρόντος.

¹⁵⁰ Έκθεση της Ομάδας Εργασίας των ΗΕ για τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών στη νομοθεσία και την πράξη από την επίσημη επίσκεψή της στην Ελλάδα, από την 1η έως τη 12η Απριλίου 2019, [A/HRC/44/51/Add.1](#), 29 Ιουνίου 2020, παρ. 35-37.

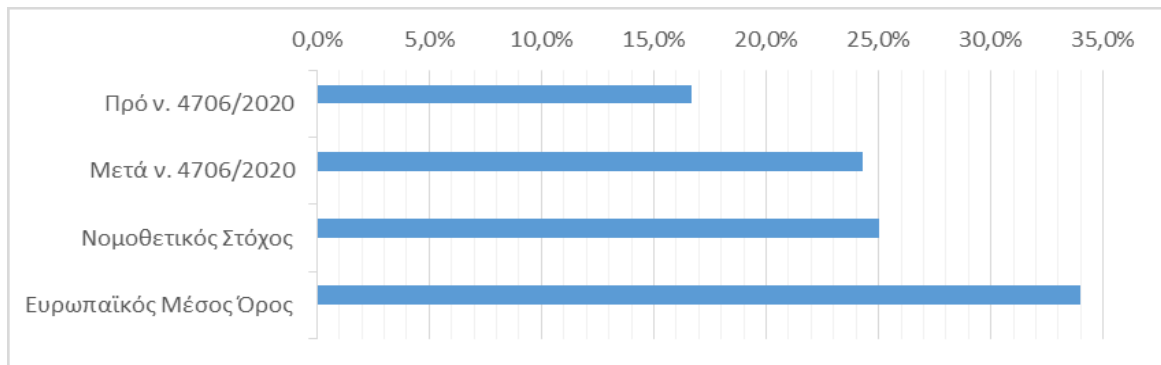
φορά, ότι βασική πρόκληση που εμποδίζει την πρόοδο συνιστά, μεταξύ άλλων, η **έλλειψη διαθέσιμων επικαιροποιημένων, εξειδικευμένων και αξιόπιστων δεδομένων**, η οποία βεβαίως εμποδίζει την πλήρη αποτύπωση της πραγματικής κατάστασης της χώρας.

Η ΕΕΔΑ στις Παρατηρήσεις ΕΣΔΙΦ 2021-2025, τον Σεπτέμβριο του 2021 αναγνώρισε με ικανοποίηση ότι το ΕΣΔΙΦ 2021-2025 περιλαμβάνει σημαντικές πρωτοβουλίες για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών σε θέσεις εξουσίας, ευθύνης και ηγεσίας (Στόχος 3.2: Αύξηση του αριθμού των γυναικών σε θέσεις ευθύνης στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα και Δράση 3.2.3: Παρακολούθηση συμμετοχής γυναικών σε θέσεις ευθύνης, η οποία περιλαμβάνει την παρακολούθηση ποσόστωσης συμμετοχής γυναικών σε ΔΣ εισηγμένων στο ΧΑΑ εταιρειών (25%)), ταυτόχρονα δεν παρέλειψε να επαναλάβει για ακόμη μια φορά την ανάγκη αποτελεσματικής εφαρμογής της υφιστάμενης νομοθεσίας. Να επισημανθεί, ότι στην εν λόγω δράση του ΕΣΔΙΦ 2021-2025 δεν έχει ληφθεί υπόψη η διάσταση της αναπηρίας. Όπως τόνισε η Επιτροπή, παρακολουθώντας τα στατιστικά στοιχεία του Παρατηρητηρίου της πρώην ΓΓΟΠΙΦ, η ενδυνάμωση των γυναικών στην Ελλάδα τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα είναι απογοητευτική, με τις χαμηλότερες βαθμολογίες να παρατηρούνται στη συμμετοχή των γυναικών σε ηγετικές θέσεις.¹⁵¹ Οι πιο **σοβαρές ανισότητες εντοπίζονται στον ιδιωτικό κυρίως τομέα**. Ποσοστό μόλις 9% των μελών των διοικητικών συμβουλίων των μεγαλύτερων, εισηγμένων στο χρηματιστήριο εταιρειών, είναι γυναίκες, παρά την υφιστάμενη νομοθεσία, καθώς και το γεγονός ότι η επένδυση στην οικονομική ενδυνάμωση των γυναικών θα μπορούσε να αποφέρει υψηλότερα οικονομικά αποτελέσματα για την επίτευξη στόχων βιώσιμης ανάπτυξης, όπως η ισότητα των φύλων. Για παράδειγμα, παρά την υιοθέτηση του Ν. 4706/2020 για την Εταιρική διακυβέρνηση ανωνύμων εταιρειών... και άλλες διατάξεις, που προβλέπει 25% τουλάχιστον εκπροσώπηση του γυναικείου φύλου στα διοικητικά συμβούλια των εισηγμένων εταιριών, κι ενώ έχει, σύμφωνα με μελέτες,¹⁵² ήδη συμβάλει στη βελτίωση της πολυμορφίας στη σύνθεση των διοικητικών συμβουλίων των εισηγμένων εταιριών, δυστυχώς το έτος 2022, τα διοικητικά συμβούλια των εισηγμένων εταιριών εκπροσωπήθηκαν από 926 άνδρες και 298 γυναίκες, εκπροσώπηση που αντιστοιχεί σε ποσοστό 75,7% και 24,3% στο σύνολο των μελών, ήτοι αναλογία γυναικών-ανδρών 1:3.¹⁵³ Δεν παύει βέβαια το ποσοστό αυτό, έναντι του προηγούμενου 16,7%, να πιστοποιεί μία μικρή βελτίωση της σύγκλισης με τον μέσο όρο της Ευρώπης που είναι 34%, βάσει του EWOB (European Women on Boards) **Gender Diversity Index 2020**.

¹⁵¹ Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025 του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 27 Σεπτεμβρίου 2021, σελ. 35.

¹⁵² The RSM Board Diversity Survey – Το τοπίο μετά την εφαρμογή του Ν. 4706/2020, RSM Ελλάδος, Μάρτιος 2022.

¹⁵³ The RSM Board Diversity Survey – Το τοπίο μετά την εφαρμογή του Ν. 4706/2020, RSM Ελλάδος, Μάρτιος 2022.

Στις Παρατηρήσεις Έκθ. Κράτους 2023, η ΕΕΔΑ εφιστά την προσοχή των αρμόδιων κρατικών αρχών στην ουσιαστική εναρμόνιση των μέτρων με την Οδηγία [2022/2381/ΕΕ](#) σχετικά με τη βελτίωση της ισόρροπης εκπροσώπησης των φύλων σε θέσεις διευθυντικών στελεχών των εισηγμένων εταιρειών και σχετικά μέτρα, την αποκαλούμενη *Women on Boards* Οδηγία που στοχεύει να εισαγάγει διαφανείς διαδικασίες πρόσληψης στις εταιρείες, έτσι ώστε τουλάχιστον το 40% των θέσεων μη εκτελεστικών διευθυντών να καταλαμβάνεται από το υποεκπροσωπούμενο φύλο μέχρι το 2026.

Πρωταρχικής σημασίας για την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων και την άρση των υφιστάμενων ανισοτήτων, αναδεικνύεται η λήψη και εφαρμογή μέτρων ενίσχυσης της ισότιμης συμμετοχής των γυναικών στα ΔΣ των εταιριών.¹⁵⁴ Το ποσοστό υποχρεωτικής εκπροσώπησης των γυναικών στα Δ.Σ. των εισηγμένων εταιριών κατά τουλάχιστον 25% θα πρέπει να εφαρμοστεί ανελλιπώς, ενώ ταυτόχρονα χρειάζεται να ληφθούν άμεσα μέτρα για την άμβλυση του χάσματος μεταξύ ανδρών και γυναικών όσον αφορά τις θέσεις Προέδρου, Αντιπροέδρου ή Διευθύνουσας Συμβούλου, σύμφωνα και με τις θέσεις του ΕΒΕΑ και του Εθνικού Επιμελητηριακού Δικτύου Ελληνίδων Γυναικών Επιχειρηματιών (ΕΕΔΕΓΕ).

Λαμβανομένων υπόψη των παραπάνω, καθώς και της πρωταρχικής ανάγκης για ίσες ευκαιρίες των γυναικών στον τομέα της απασχόλησης με τους άνδρες, η ΕΕΔΑ διατυπώνει τις ακόλουθες Συστάσεις προς την Πολιτεία:

1. Η ΕΕΔΑ επαναλαμβάνει την ανάγκη για λήψη δράσεων εκπαίδευσης και κατάρτισης κοριτσιών και γυναικών για ανάληψη ηγετικών ρόλων και

¹⁵⁴ Βλ. ΔΤ ΕΒΕΑ, Στόχος η ισότιμη συμμετοχή γυναικών στα ΔΣ των εταιρειών, 12.12.2023, Η Πρόεδρος του ΕΒΕΑ και του Εθνικού Επιμελητηριακού Δικτύου Ελληνίδων Γυναικών Επιχειρηματιών (ΕΕΔΕΓΕ), Σοφία Κουνενάκη Εφραίμογλου τονίζει ότι μία από τις σημαντικότερες αρχές της σύγχρονης εταιρικής διακυβέρνησης είναι η ισόρροπη εκπροσώπηση των γυναικών στα Διοικητικά Συμβούλια και ότι στόχος του ΕΒΕΑ είναι η παροχή στις επιχειρήσεις πρακτικής καθοδήγησης για την προώθηση της πολυμορφίας των φύλων στα διοικητικά τους συμβούλια.

πρόσθετα υποστηρικτικά μέτρα για την παρακολούθηση της ουσιαστικής εφαρμογής της νομοθεσίας

2. Η ΕΕΔΑ αναγνωρίζοντας ως έναν από τους κινητήριους μοχλούς της σύγχρονης κοινωνίας, την επιχειρηματικότητα, καλεί την Πολιτεία να διευκολύνει όσες γυναίκες πρωτοεισέρχονται στον επιχειρηματικό στίβο, να στηρίξει τη γυναικεία επιχειρηματικότητα και να αναδείξει τη συμβολή των γυναικών στην οικονομική ανάπτυξη και την ανέλιξή τους σε ηγετικές θέσεις στις επιχειρήσεις. Επιπρόσθετα θα πρέπει να συμπεριληφθούν και στοχευμένες δράσεις για την ένταξη στην ατζέντα της εταιρικής υπευθυνότητας των εταιριών της ισότητας των φύλων.

3. Η ΕΕΔΑ υπογραμμίζει την ανάγκη εφαρμογής υποχρεωτικών μέτρων ενίσχυσης της ισότιμης συμμετοχής των γυναικών στα ΔΣ των εισηγμένων εταιριών, καθώς και μέτρων εκπροσώπησης τους στις ανώτατες θέσεις της ιεραρχίας, όπως οι θέσεις Προέδρου, Αντιπροέδρου ή Διευθύνουσας Συμβούλου.

ΔΒ'. Τηλεργασία

Σχετικά με το θεσμό της τηλεργασίας, η ΕΕΔΑ, λαμβάνοντας ιδίως υπόψη, την ανάγκη που προέκυψε λόγω της Πανδημίας Covid-19, σημειώνει στις Παρατηρήσεις στο ΣχΝ 4808/2021,¹⁵⁵ τον Ιούνιο του 2021, το οποίο εξειδικεύει τις διατάξεις για την

¹⁵⁵ Παρατηρήσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων «Για την Προστασία της Εργασίας - Σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής «Επιθεώρηση Εργασίας» - Κύρωση της Σύμβασης 190 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την εξάλειψη της βίας και παρενόχλησης στον κόσμο της εργασίας - Κύρωση της

τηλεργασία, ότι η νομοθετική κατοχύρωση της τηλεργασίας κινείται εκ πρώτης όψης προς τη σωστή κατεύθυνση, καθώς συμβάλλει καθοριστικά στη διασφάλιση ορισμένων θέσεων εργασίας και επιχειρήσεων κατά τη διάρκεια της κρίσης του Κορονοϊού. Από την άλλη πλευρά είναι γεγονός ότι ο **θεσμός της τηλεργασίας έχει καταστήσει δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ ιδιωτικού και εργασιακού τομέα**,¹⁵⁶ με αποτέλεσμα πολλοί άνθρωποι να εργάζονται εκτός του κανονικού ωραρίου εργασίας τους, **διαταράσσοντας την ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής**.¹⁵⁷ Ενώ λοιπόν η εφαρμογή της τηλεργασίας στην πράξη ανέδειξε την ανάγκη για προώθηση από πλευράς Πολιτείας ενός επικαιροποιημένου προστατευτικού νομοθετικού πλαισίου, το συγκεκριμένο ΣχΝ δεν κατορθώνει να επιλύσει σημαντικά ζητήματα, όπως αυτά που αφορούν τον καθορισμό του τόπου και του χρόνου πραγματοποίησής της, τη διασφάλιση του απορρήτου και της ιδιωτικότητας, τον τρόπο διεξαγωγής του ελέγχου από την Επιθεώρηση Εργασίας κ.λπ. Οι **σοβαρές καταχρήσεις βασικών όρων εργασίας εξαιτίας της επιβαλλόμενης διαθεσιμότητας των τηλεεργαζόμενων**, όπως το ωράριο εργασίας, η αμοιβή, η υγεία και η ασφάλεια, έχουν ως αποτέλεσμα, πέρα από τον χωροταξικό περιορισμό, τη μείωση του ελεύθερου χρόνου και τη διαρκή και πλήρη επιτήρησή του, συνθήκες που συνδυαστικά οδηγούν σε ψυχοσωματική εξουθένωση. Για το **δικαίωμα του εργαζόμενου στην αποσύνδεση από την εργασία στο πλαίσιο του νόμιμου ωραρίου του**,¹⁵⁸ η **ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να διασφαλίσει το δικαίωμα στην αποσύνδεση**, το οποίο, πέραν της κατοχύρωσής του στο διεθνές δίκαιο¹⁵⁹, και της αντίστοιχης νομολογιακής διαμόρφωσής του,¹⁶⁰ έχει εγκριθεί ως νομοθετική πρωτοβουλία από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με Ψήφισμά του, βάσει του οποίου κάλεσε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να καταθέσει συγκεκριμένη νομοθετική πρόταση που θα επιτρέπει σε όσους εργάζονται ψηφιακά να αποσυνδέονται από την εργασία τους, μετά το πέρας του ωραρίου τους.¹⁶¹ Το δικαίωμα στην αποσύνδεση σε Ενωσιακό επίπεδο θα μπορούσε να συναχθεί από τις

Σύμβασης 187 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για το Πλαίσιο Προώθησης της Ασφάλειας και της Υγείας στην Εργασία - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1158 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Ιουνίου 2019 για την ισορροπία μεταξύ της επαγγελματικής και της ιδιωτικής ζωής», 14 Ιουνίου 2021, σελ. 60-63, 73-76.

¹⁵⁶ Βλ. European Trade Union Confederation, [Working Time, Gender Equality, and Reconciling Work and Family Life](#).

¹⁵⁷ Βλ. Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Συνδικάτων, [θέση ITUC για ψήφισμα σχετικά με το δικαίωμα αποσύνδεσης](#), 22-23.3.2021.

¹⁵⁸ Βλ. European Parliament Research Service (EPRS), [Briefing on the 'Right to disconnect'](#), Ιούλιος 2020.

¹⁵⁹ Βλ. Διεθνείς Συμβάσεις Εργασίας (ΔΣΕ) με αριθμ. 1/1919 και 30/1930, Σύσταση 163/1981, ΔΣΕ 156/1981 και τη συνοδευτική αυτής Σύσταση 165 και τέλος, στη διακήρυξη εκατονταετηρίδας της ΔΟΕ του 2019, με θέμα το μέλλον της εργασίας.

¹⁶⁰ Βλ. ιδίως ΔΕΚ, C-397/01 έως C-403/01, Pfeiffer κ.λπ., ECLI:EU:C:2004:584, 5-10-2004, ΔΕΕ, C-518/15, Ville de Nivelles κατά Rudy Matzak, ECLI:EU:C:2018:82, 21-2-2018, C-55/18, Federación de Servicios de Comisiones Obreras (CCOO) κατά Deutsche Bank SAE, ECLI:EU:C:2019:402, 14-5-2019.

¹⁶¹ Βλ. [Ψήφισμα](#) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 21ης Ιανουαρίου 2021 που περιέχει συστάσεις προς την Επιτροπή σχετικά με το δικαίωμα στην αποσύνδεση (2019/2181(INL)).

διατάξεις της Οδηγίας 2003/88/ΕΚ (*Working Time Directive*).¹⁶² Είναι γεγονός, ότι τα ψηφιακά εργαλεία έχουν μεν αυξήσει την αποτελεσματικότητα και την ευελιξία για τους εργοδότες και τους εργαζόμενους, αλλά έχουν οδηγήσει παράλληλα σε μια νοοτροπία "διαρκούς εφημερίας" (constantly on-call) ή διαρκούς σύνδεσης (*ever-connected*), με τους εργαζόμενους να είναι προσβάσιμοι ανά πάσα στιγμή, συμπεριλαμβανομένων των ωρών εκτός εργασίας. Και βέβαια στο **ερώτημα εάν η Τηλεργασία είναι κατάρρα ή ευλογία για την ισότητα των φύλων και την ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής**,¹⁶³ τα μέχρι σήμερα καταδεικνύουν την μη απομείωση των ανισοτήτων λόγω φύλου, παραμένει δηλ. η ανάγκη για πιο δίκαιη κατανομή μεταξύ εργασίας και μη αμειβόμενης φροντίδας ανάμεσα σε γυναίκες και άνδρες.

Με βάση τα παραπάνω περί ισότιμης συμμετοχής των γυναικών στην εργασία, η ΕΕΔΑ απευθυνόμενη στην ελληνική Πολιτεία, διατυπώνει τις ακόλουθες Συστάσεις:

1. Η ΕΕΔΑ, με αφετηρία την αρχή, ότι κατά την τηλεργασία ο εργοδότης υποχρεούται να παρέχει τον απαραίτητο εξοπλισμό (περιλαμβανομένου τυχόν λογισμικού) στους εργαζόμενους, ο οποίος να επιτρέπει την παροχή του ίδιου επιπέδου πρόσβασης στο δίκτυο, στα συστήματα και τις βάσεις δεδομένων του εργοδότη που θα είχαν, αν ήταν στο χώρο εργασίας, καλεί τις αρμόδιες αρχές να διασφαλίσουν ότι οι εργαζόμενοι που επικαλούνται το δικαίωμά τους στην αποσύνδεση, προστατεύονται από αντίποινα και άλλες αρνητικές επιπτώσεις και ότι υπάρχουν μηχανισμοί για την αντιμετώπιση καταγγελιών ή παραβιάσεων του δικαιώματος στην αποσύνδεση, σύμφωνα και με τις θέσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αλλά και την κριτική που έχει ασκηθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ETUC.¹⁶⁴

2. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να σχεδιάσει και να προωθήσει συστηματικές Δράσεις ευαισθητοποίησης και διάχυσης της γνώσης σχετικά με τα δικαιώματα των εργαζομένων όσον αφορά την τηλεργασία και τα θέματα ισότητας των φύλων. Αντίστοιχα μέτρα και δράσεις θα πρέπει να λάβει και προς όφελος της νεότερης γενιάς σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης μέσω ειδικών σταθερών και συνεκτικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων με στόχο πάντοτε την καταπολέμηση των έμφυλων ανισοτήτων.

¹⁶² Βλ. European Parliament Research Service (EPRS), [Briefing on the 'Right to disconnect'](#), Ιούλιος 2020.

¹⁶³ Intereconomics, Review of European Economic Policy, Τόμος 56, Αριθμός 5, "Τηλεργασία: Κατάρρα ή ευλογία για την ισότητα των φύλων και την ισορροπία επαγγελματικής και προσωπικής ζωής;", Manuela Tomei, 2021, Βλ. και OECD [Τηλεργασία μέσα από τον καθρέφτη του φύλου - Γεγονότα και κενά](#), Chloe Touzet, 13 Φεβρουαρίου 2023.

¹⁶⁴ Βλ. Υπηρεσία Ερευνών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (European Parliament Research Service/EPRS), [Δικαίωμα αποσύνδεσης](#), July 2020 και Ευρωπαϊκή Συνομοσπονδία Συνδικάτων (European Trade Union Confederation/ ETUC) [Θέση για το δικαίωμα αποσύνδεσης](#), 22-23 Μαρτίου 2021.

ΔΓ'. Συμφιλίωση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής

Στις Παρατηρήσεις της στο ΣχΝ 4808/2021,¹⁶⁵ τον Ιούνιο του 2021, η ΕΕΔΑ διατύπωσε τις θέσεις της σχετικά με την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2019/1158/ΕΕ για την ισορροπία μεταξύ της επαγγελματικής και της ιδιωτικής ζωής, στην εθνική έννομη τάξη, αναγνωρίζοντας η εξισορρόπηση μεταξύ επαγγελματικών και οικογενειακών υποχρεώσεων είναι βασικός παράγοντας που συμβάλλει στην εξάλειψη της έμφυλης διάστασης στην απονομή «ρόλων» και την καταπολέμηση της υποεκπροσώπησης των γυναικών στην αγορά εργασίας. Όπως τόνισε, **η εφαρμογή μέτρων εξισορρόπησης επαγγελματικής και προσωπικής ζωής θα πρέπει πρωτίστως να προάγει την ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, τον ισότιμο καταμερισμό των ευθυνών φροντίδας μεταξύ ανδρών και γυναικών και τη μείωση του χάσματος μεταξύ των δύο φύλων στις αποδοχές και τις αμοιβές.** Τα ίδια τόνισε και δύο μήνες αργότερα τον Σεπτέμβριο του 2021 αναφορικά με τον Στόχο 3.2: *Συμφιλίωση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής* στις Παρατηρήσεις της στο ΕΣΔΙΦ 2021-2025. Στον Ν. 4808/2021 ωστόσο, οι προβλεπόμενες προς τους εργαζόμενους γονείς παροχές που διευκολύνουν τη συμφιλίωση της εργασίας με την οικογενειακή και την ιδιωτική ζωή, ουσιαστικά παραμένουν περιορισμένες, ενώ εμφανίζονται κυρίως με τη μορφή αδειών.¹⁶⁶ Αυτά σε συνδυασμό με τα στοιχεία που αποδεικνύουν, ότι η Ελλάδα ανήκει στα Κράτη-Μέλη της ΕΕ, όπου **οι πολιτικές σχετικά με τις μακροχρόνιες άδειες φροντίδας δεν ήταν τόσο υψηλά στην πολιτική ατζέντα** όσο οι άδειες φροντίδας των παιδιών μέχρι την οικονομική κρίση, εντείνουν τον σχετικό προβληματισμό.¹⁶⁷ Η ΕΕΔΑ δεν παρέλειψε στις Παρατηρήσεις της να επαναλάβει την απογοήτευσή της για το γεγονός ότι η Ελλάδα είναι ένα από τα Κράτη-Μέλη που δεν χορηγούν γονική άδεια σε γονείς που είναι ομόφυλα ζευγάρια.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Παρατηρήσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων «Για την Προστασία της Εργασίας - Σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής «Επιθεώρηση Εργασίας» - Κύρωση της Σύμβασης 190 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την εξάλειψη της βίας και παρενόχλησης στον κόσμο της εργασίας - Κύρωση της Σύμβασης 187 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για το Πλαίσιο Προώθησης της Ασφάλειας και της Υγείας στην Εργασία - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1158 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Ιουνίου 2019 για την ισορροπία μεταξύ της επαγγελματικής και της ιδιωτικής ζωής», 14 Ιουνίου 2021, σελ. 37.

¹⁶⁶ Βλ. και ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης: [Ελλάδα - Παροχές μητρότητας/πατρότητας](#).

¹⁶⁷ EIGE, Reconciliation of work, family and private life in the European Union: [Policy review](#), 2015, σελ. 30.

¹⁶⁸ Παρατηρήσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, «Για την Προστασία της Εργασίας - Σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής «Επιθεώρηση Εργασίας» - Κύρωση της Σύμβασης 190 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την εξάλειψη της βίας και παρενόχλησης στον κόσμο της εργασίας - Κύρωση της Σύμβασης 187 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για το Πλαίσιο Προώθησης της Ασφάλειας και της Υγείας στην Εργασία - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1158 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Ιουνίου 2019 για την ισορροπία μεταξύ της επαγγελματικής και της ιδιωτικής ζωής», 14 Ιουνίου 2021, σελ. 9 και 47.

Ως προς τις επιμέρους ρυθμίσεις για την επαγγελματική-οικογενειακή ζωή, η ΕΕΔΑ, λαμβάνοντας υπόψη αφενός τον αντίκτυπο της προηγούμενης οικονομικής κρίσης στη σχέση εργασίας και ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής και αφετέρου την **καταγεγραμμένη τάση των μητέρων στην Ελλάδα να επιλύουν τυχόν διαφορές αυτού του τύπου με τους εργοδότες τους σε ιδιωτικό επίπεδο**, αποδεχόμενες εν τέλει την παραβίαση των δικαιωμάτων τους, υπό τον φόβο ότι θα χάσουν τη δουλειά τους,¹⁶⁹, εξέφρασε τις ανησυχίες της για την ουσιαστική εφαρμογή του Ν. 4808/2021 που ενσωμάτωσε την Οδηγία 2019/1158/ΕΕ για την εξισορρόπηση μεταξύ επαγγελματικής και ιδιωτικής ζωής, και την επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Από την άποψη αυτή, η ΕΕΔΑ επαναλαμβάνει και εδώ τις ανησυχίες της σχετικά με την εφαρμογή ευέλικτων ρυθμίσεων εργασίας για εργαζόμενους γονείς, όπως συχνά συμβαίνει με τις εργαζόμενες μητέρες. Η Εθνική Επιτροπή θεωρεί σημαντική την **ενημέρωση και ευαισθητοποίηση εργοδοτών** για την προώθηση των διευκολύνσεων των εργαζομένων, ωστόσο παράλληλα ενθαρρύνει την Πολιτεία για υιοθέτηση μέτρων με σκοπό την αντίστοιχη **ενημέρωση των ίδιων των εργαζομένων**, καθώς και για **υιοθέτηση μέτρων παροχής προσιτών υπηρεσιών παιδικής μέριμνας και μακροχρόνιας φροντίδας**.

Στα διεθνή όργανα η ΕΕΔΑ τοποθετήθηκε αναλυτικά τον Ιούλιο του 2021 στο Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των ΗΕ, με τις [Παρατηρήσεις της επί της Εθνικής Έκθεσης ενόψει του 3ου Κύκλου Περιοδικής Αξιολόγησης \(UPR\) της χώρας](#), και τον Ιανουάριο του 2023 στο [Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ επί της 5ης Ελληνικής Έκθεσης για την εφαρμογή του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη](#) προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, επαναλαμβάνοντας όλες τις παραπάνω θέσεις και Συστάσεις της.

Με γνώμονα την **ανακατανομή των κοινωνικών ρόλων στο εσωτερικό της οικογένειας** και **των ενδοοικογενειακών υποχρεώσεων κι ευθυνών** μεταξύ των φύλων, δηλ. την ανακατανομή της άμισθης εργασίας (οικιακής) που έως σήμερα θεωρείται «φυσική υποχρέωση» των γυναικών, καθώς και την αναδιανομή του (ενδοοικογενειακού ή ελεύθερου) χρόνου υπέρ και των γυναικών στο εσωτερικό της οικογένειας, η ΕΕΔΑ ευελπιστεί τα μέτρα εφαρμογής του Ν. 4808/2021 που ενσωμάτωσε την Οδηγία 2019/1158/ΕΕ, να συμβάλλουν, μεταξύ των άλλων, και

¹⁶⁹ Βλ. [Ειδική Έκθεση](#) του έτους 2022 για την Ίση Μεταχείριση του Συνηγόρου του Πολίτη. Σύμφωνα με τις διαπιστώσεις του, όσες εργαζόμενες απευθύνονται στον Συνήγορο του Πολίτη, στη συνέχεια συχνά διστάζουν να προχωρήσουν σε περαιτέρω δράση. Το διάστημα 2011 - 2022, ο Συνήγορος δέχτηκε 270 αναφορές για παρενόχληση στην εργασία. Η διερεύνηση κατέστη δυνατή σε 253 από αυτές, ενώ οι 17 αρχειοθετήθηκαν χωρίς να εξεταστούν για τυπικούς λόγους. Σε σύνολο 25322 αναφορών, πλήρως ολοκληρώθηκε η διερεύνηση σε 100 περιπτώσεις 23 εκ των οποίων 29 του δημοσίου και 71 του ιδιωτικού τομέα, ενώ σε 4 υποθέσεις εκκρεμεί η έκδοση τελικού πορίσματος. Από τις 100 υποθέσεις, σε 21 (9 δημοσίου και 12 ιδιωτικού τομέα) δεν αποδείχτηκε η συνδρομή της καταγγελλόμενης συμπεριφοράς ή/και ο καταγγέλλων αντέκρουσε με επαρκή αποδεικτικά μέσα τους ισχυρισμούς του φερόμενου θύματος.

στην αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας, καθώς αυτό αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους του νομοθετήματος.

Έχοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, η ΕΕΔΑ απευθυνόμενη στην ελληνική Πολιτεία, διατυπώνει τις ακόλουθες Συστάσεις:

1. Η ΕΕΔΑ καλεί τις αρμόδιες αρχές να προχωρήσουν σε διενέργεια έμφυλης ανάλυσης των επιπτώσεων από τη μη εξισορρόπηση μεταξύ της επαγγελματικής και της ιδιωτικής ζωής, λαμβανομένου υπόψη του αντικτύπου της οικονομικής κρίσης που προηγήθηκε και του πολλαπλού αντικτύπου της Πανδημίας Covid-19 στην ισορροπία επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής.

2. Η ΕΕΔΑ καλεί τις αρμόδιες αρχές να προβούν σε άμεση υιοθέτηση και προώθηση μέτρων ενδυνάμωσης της πρόσβασης των γυναικών εργαζομένων σε δωρεάν υπηρεσίες παιδικής μέριμνας και μακροχρόνιας φροντίδας για μικρά παιδιά ή αδύναμους ηλικιωμένους γονείς ή άτομα με αναπηρίες που συνδέονται με την ηλικία. Η πρόσβαση σε τέτοιου είδους υπηρεσίες θα πρέπει να παρέχεται χωρίς διακρίσεις και σε γονείς που είναι ομόφυλα ζευγάρια.

3. Η ΕΕΔΑ προτείνει την υλοποίηση συστηματικών Δράσεων ενημέρωσης και τη χορήγηση ενημερωτικού υλικού σε όλους τους εργοδότες και εργαζόμενους του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα σχετικά με μέτρα εφαρμογής του Ν. 4808/2021 που ενσωμάτωσε την Οδηγία 2019/1158/ΕΕ για την εξισορρόπηση μεταξύ επαγγελματικής και ιδιωτικής ζωής.

4. Η ΕΕΔΑ προτείνει τη ρητή συμπερίληψη στις δημόσιες δαπάνες μέτρων άτυπης φροντίδας και την ανάπτυξη κατάλληλων και μετρήσιμων εργαλείων για την πραγματοποίηση ελέγχων ουσιαστικής εφαρμογής του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου με εχέγγυα διαφάνειας και αντικειμενικότητας.

5. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να συμμορφωθεί με τις Συστάσεις της GREVIO να αναγνωρίσει, να μειώσει και να αναδιανείμει το βάρος της μη αμειβόμενης εργασίας φροντίδας στις γυναίκες, παρέχοντας οικονομικά προσιτές εγκαταστάσεις παιδικής μέριμνας και υπηρεσίες φροντίδας για ηλικιωμένους και προωθώντας την ισότιμη κατανομή των οικιακών και οικογενειακών ευθυνών μεταξύ γυναικών και ανδρών.¹⁷⁰

¹⁷⁰ Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, [CEDAW/C/GRC/CO/8-9](#), 20 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 34, (γ).

ΔΔ'. Σεξουαλική Παρενόχληση στο χώρο εργασίας

Η ΕΕΔΑ έχει επανειλημμένα επισημάνει ότι τα **φαινόμενα βίας και παρενόχλησης στην εργασία παραμένουν αόρατα στην πραγματική τους διάσταση, κυρίως λόγω του φόβου ή της απροθυμίας των θυμάτων να προσφύγουν στις Αρχές**.¹⁷¹ Τον Ιούνιο του 2021, η ΕΕΔΑ τοποθετήθηκε ενδελεχώς με σχόλια και προτάσεις με αφορμή την πρωτοβουλία του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων για υιοθέτηση του Ν. 4808/2021, ο οποίος επικύρωσε, μεταξύ άλλων, τη Σύμβαση αριθ. 190 της ΔΟΕ για την εξάλειψη της βίας και της παρενόχλησης στον κόσμο της εργασίας, με σκοπό την πρόληψη των φαινομένων αυτών, την τιμωρία των δραστών και ιδιαίτερα την έγκαιρη και κατάλληλη προστασία των θυμάτων, υπό τον όρο πάντοτε ότι η Σύμβαση δεν θα μείνει ανενεργή στην πράξη και θα συνοδευτεί από τα κατάλληλα μέτρα εφαρμογής.¹⁷² Υπό το πρίσμα αυτό, η ΔΣΕ 190 συνιστά εργαλείο-ορόσημο, αφενός, γιατί αποτελεί την πρώτη διεθνή σύμβαση που ρητά αναγνωρίζει το δικαίωμα σε εργασία χωρίς βία και παρενόχληση και, αφετέρου, διότι αναγνωρίζει τη σεξουαλική παρενόχληση και την παρενόχληση λόγω φύλου στην εργασία ως μορφές έμφυλης βίας που επηρεάζουν δυσανάλογα τις γυναίκες.¹⁷³ Η κύρωση αυτή αποτελούσε πρόταση και πάγια Σύσταση της Εθνικής Επιτροπής προς την Πολιτεία από το 2021,¹⁷⁴ όπως Σύσταση της ΕΕΔΑ αποτελούσε και η ταυτόχρονη κατά την κύρωση της ΔΣΕ 190, αξιοποίηση της Σύστασης 206, η οποία συνιστά απαραίτητο εργαλείο για την ερμηνεία και συμπλήρωση της Σύμβασης, όχι μόνο γιατί καθορίζει με συγκεκριμένο και λεπτομερή

¹⁷¹ ΕΕΔΑ, [Δήλωση](#) για τα φαινόμενα σεξουαλικής κακοποίησης στο πλαίσιο εκμετάλλευσης σχέσης εξουσίας με αφορμή τις πρόσφατες καταγγελίες στο χώρο του αθλητισμού, 21 Ιανουαρίου 2021, σελ. 2. Βλ. επίσης ΓΣΕΕ, [Δελτίο Τύπου](#), Συνάντηση αντιπροσωπείας ΓΣΕΕ με την Υφυπουργό Εργασίας και Μ. Συρεγγέλα, Η προστασία της ισότητας στην πράξη θα σπάσει τη σιωπή των θυμάτων έμφυλων διακρίσεων, παρενόχλησης και βίας, 25 Φεβρουαρίου 2021. Βλ. και παρακάτω σελ. 47.

¹⁷² Παρατηρήσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων «Για την Προστασία της Εργασίας - Σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής «Επιθεώρηση Εργασίας» - Κύρωση της Σύμβασης 190 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την εξάλειψη της βίας και παρενόχλησης στον κόσμο της εργασίας - Κύρωση της Σύμβασης 187 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για το Πλαίσιο Προώθησης της Ασφάλειας και της Υγείας στην Εργασία - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1158 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Ιουνίου 2019 για την ισορροπία μεταξύ της επαγγελματικής και της ιδιωτικής ζωής» και [Σύνοψη των Παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ](#) στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Εργασίας, 14 Ιουνίου 2021, σελ. 7, 19, 20, 22-31, 34.

¹⁷³ ΕΕΔΑ, [Δήλωση](#) για τα φαινόμενα σεξουαλικής κακοποίησης στο πλαίσιο εκμετάλλευσης σχέσης εξουσίας με αφορμή τις πρόσφατες καταγγελίες στο χώρο του αθλητισμού, 21 Ιανουαρίου 2021, σελ. 2.

¹⁷⁴ Βλ. ενδεικτικά ΕΕΔΑ, Επιστολή προς τον Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, κ. Κ. Χατζηδάκη, με θέμα «Κύρωση της Σύμβασης 190 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την εξάλειψη της βίας και της παρενόχλησης στον κόσμο της εργασίας», 20 Ιανουαρίου 2021, ΕΕΔΑ, [Δήλωση](#) για τα φαινόμενα σεξουαλικής κακοποίησης στο πλαίσιο εκμετάλλευσης σχέσης εξουσίας με αφορμή τις πρόσφατες καταγγελίες στο χώρο του αθλητισμού, 21 Ιανουαρίου 2021.

τρόπο τα μέτρα εφαρμογής αυτής, αλλά και γιατί αποτελεί πολύτιμη πηγή έμπνευσης για εθνικές ρυθμίσεις.¹⁷⁵

Στις εκτενείς Παρατηρήσεις της στο ΣχΝ 4808/2021, η Εθνική Επιτροπή υπογράμμισε, μεταξύ άλλων, όσον αφορά τους ορισμούς των φαινομένων βίας και παρενόχλησης στην εργασία, ότι **επαναλαμβάνονται αυτούσιοι οι ορισμοί της Σύμβασης, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη το κεκτημένο της ΕΕ στον τομέα της βίας και της παρενόχλησης στην εργασία**, και παραγνωρίζοντας ότι στην εθνική έννομη τάξη ισχύουν ήδη τέσσερα (4) βασικά νομοθετήματα,¹⁷⁶ τα οποία συμπεριλαμβάνουν – δυστυχώς με μη συνεκτικό τρόπο – τα ίδια πεδία ορισμών για τον τομέα της εργασίας. Σχετικά με τη διάσταση του φύλου και το φαινόμενο της βίας και της παρενόχλησης στο χώρο της εργασίας, η ΕΕΔΑ υπενθύμισε την *Γενική Σύσταση αριθ. 35 της Επιτροπής για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών*, σύμφωνα με την οποία «η βία λόγω φύλου κατά των γυναικών εμφανίζεται σε όλους τους χώρους και τους τομείς της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης, δημόσιο ή ιδιωτικό, συμπεριλαμβανομένων των παισίων της οικογένειας, της κοινότητας, των δημόσιων χώρων, του χώρου εργασίας, του ελεύθερου χρόνου, της πολιτικής, του αθλητισμού, των υπηρεσιών υγείας και του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος, καθώς επίσης της επαναπροσδιορισμένης δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας μέσω του ψηφιακού περιβάλλοντος, όπως των σύγχρονων μορφών βίας που συμβαίνουν στο διαδίκτυο και σε άλλα ψηφιακά περιβάλλοντα».¹⁷⁷ Η ΕΕΔΑ δεν παρέλειψε στις Παρατηρήσεις της να τονίσει την σύγχυση και την επικάλυψη ευθυνών που

¹⁷⁵ Παρατηρήσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων «Για την Προστασία της Εργασίας - Σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής «Επιθεώρηση Εργασίας» - Κύρωση της Σύμβασης 190 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την εξάλειψη της βίας και παρενόχλησης στον κόσμο της εργασίας - Κύρωση της Σύμβασης 187 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για το Πλαίσιο Προώθησης της Ασφάλειας και της Υγείας στην Εργασία - Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1158 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Ιουνίου 2019 για την ισορροπία μεταξύ της επαγγελματικής και της ιδιωτικής ζωής», 14 Ιουνίου 2021, σελ. 22-23. Βλ. και ILO, *Handbook of procedures relating to international labour Conventions and Recommendations*, 2012, σελ. 2.

¹⁷⁶ Συγκεκριμένα τα βασικά νομοθετήματα που ρυθμίζουν τις κρίσιμες για το ρυθμιζόμενο θέμα έννοιες του φύλου, των λοιπών λόγων απαγορευμένων διακρίσεων, της βίας, της παρενόχλησης και της σεξουαλικής παρενόχλησης, είναι ο Ν. 4531/2018 (Α'62) για την κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης), ο Ν. 4604/2019 (Α' 50) για την προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, ο Ν. 4443/2016 (Α' 232) για την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2000/43/ΕΚ περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής, της Οδηγίας 2000/78/ΕΚ για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία και άλλες διατάξεις, καθώς επίσης και ο Ν. 3896/2010 (Α'207) για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης - Εναρμόνιση της κείμενης νομοθεσίας με την Οδηγία 2006/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2006 και άλλες συναφείς διατάξεις.

¹⁷⁷ Σύμβαση για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών, *Γενική Σύσταση αριθμ. 35* για τη βία με βάση το φύλο κατά των γυναικών, επικαιροποίηση της Γενικής Σύστασης αριθμ. 19, CEDAW/C/GC/35, 14 Ιουλίου 2017, παρ. 20.

προκαλεί ο Ν. 4808/2021 ως προς τα όρια των σχετικών αρμοδιοτήτων των τριών (3), όπως ορίζονται βάσει του νόμου, συναρμόδιων Ανεξάρτητων Αρχών – του Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας (ΣΕΠΕ), του Συνηγόρου του Πολίτη και της Εθνικής Αρχής Διαφάνειας, εις βάρος των θυμάτων βίας και παρενόχλησης, καθώς και των ΜΚΟ που τις στηρίζουν, τονίζοντας την ανάγκη για αποσαφήνιση και αναδιατύπωση των εν λόγω ρυθμίσεων.¹⁷⁸ **Σκοπός του νομοθέτη οφείλει να είναι πάντα η ενθάρρυνση και η διευκόλυνση της καταγγελίας και όχι η πλοήγηση του θύματος σε ένα δαιδαλώδες σύστημα προστασίας.** Ένα πρόσωπο που επιθυμεί να καταγγείλει μια βίαιη και παρενοχλητική συμπεριφορά, δεν γνωρίζει εξ ορισμού όλα τα διαθέσιμα κανάλια και δεν είναι σε θέση να αξιολογήσει χωρίς την κατάλληλη υποστήριξη ποιο είναι το πιο πρόσφορο. Για το σκοπό αυτό, όταν εμπλέκονται περισσότερες Αρχές, ο νόμος οφείλει να είναι σαφής και ξεκάθαρος αναφορικά με τη διαδρομή που πρέπει να ακολουθηθεί. Σύμφωνα μάλιστα με τον συγκεκριμένο νόμο, η Επιθεώρηση Εργασίας δεν εξετάζει αυτεπαγγέλτως αίτηση για εργατική διαφορά σχετική με βία και παρενόχληση, εκτός κι εάν οι ίδιοι οι εργαζόμενοι επικαλεστούν ρητά τις διατάξεις για τη νομοθεσία κατά των διακρίσεων και/ή της παρενόχλησης και της βίας. Επιπρόσθετα, **θέση της ΕΕΔΑ είναι, ότι η έμφυλη και η ενδοοικογενειακή βία, υπάγονται και αυτές στις ρυθμίσεις του Ν. 4808/2021, δεδομένου ότι η ενδοοικογενειακή βία μπορεί να επηρεάσει την απασχόληση.** Περαιτέρω, η ΕΕΔΑ επανήλθε, στο πλαίσιο πάντα των ως άνω Παρατηρήσεων της, στην πάγια Σύστασή της για τήρηση αξιόπιστων στατιστικών στοιχείων για το πεδίο όλων των απαγορευμένων από το νόμο διακρίσεων, η οποία μάλιστα επιβάλλεται και από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης (Ν. 4531/2018). Η Σύσταση αυτή, ειδικά ως προς τη διάσταση φύλου σε κρίσιμα πεδία της εργασίας, αποτυπώνεται και στην Έκθεση CEACR της ΔΟΕ για το 2021,¹⁷⁹ καθώς επίσης και σε όλες τις μέχρι σήμερα Καταληκτικές παρατηρήσεις της Επιτροπής CEDAW για την χώρα μας.¹⁸⁰ Πράγματι, η Επιτροπή CEDAW στις Καταληκτικές της Παρατηρήσεις επισημαίνει στην ελληνική Πολιτεία με έμφαση τις ανησυχίες της για την απουσία στατιστικών στοιχείων κατά φύλο για καταγγελίες που σχετίζονται με διακρίσεις λόγω φύλου και σεξουαλική παρενόχληση στην εργασία, συστήνοντας τη συλλογή δεδομένων ανά φύλο, γεωγραφική τοποθεσία και μειονότητα, σχετικά με την κατάσταση των

¹⁷⁸ Κείμενο παρατηρήσεων της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) στο σχέδιο απάντησης της Ελλάδας για την κατάρτιση του καταλόγου θεμάτων (list of issues) ενόψει της υποβολής της 8ης και 9ης περιοδικής Έκθεσης για τη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW), 9 Απριλίου 2023, σελ. 24-25.

¹⁷⁹ ΔΟΕ Εφαρμογή Διεθνών Προτύπων Εργασίας 2021, Έκθεση III /Προσθήκη (Μέρος Α), Προσθήκη στην Έκθεση του 2020 της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων για την Εφαρμογή των Συμβάσεων και Συστάσεων, Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, 109η Σύνοδος, 2021, σελ. 454-455.

¹⁸⁰ Βλ. Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/7, 26 Μαρτίου 2013, παρ. 28-29 και Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/8-9, 20 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 34, (α), 50.

γυναικών και των ανδρών στον τομέα της απασχόλησης, προκειμένου να παρακολουθεί και να βελτιώνει τις συνθήκες εργασίας των γυναικών.¹⁸¹

Η ΕΕΔΑ κρίνει σκόπιμο εδώ να παραπέμψει και στις σχετικές αναφορές του Συνηγόρου του Πολίτη για ένα αόρατο φαινόμενο, επισημαίνοντας, ότι ο αριθμός των περιστατικών σεξουαλικής παρενόχλησης στην εργασία είναι αναντίστοιχος με τον αριθμό των καταγγελιών, κυρίως λόγω του φόβου των θυμάτων για απώλεια θέσης εργασίας ή για τυχόν εργασιακά και δικαστικά αντίμετρα από τον εργοδότη.¹⁸² Η ΕΕΔΑ μοιράζεται τους προβληματισμούς του Συνηγόρου, ο οποίος με βάση τις υποθέσεις που έχει χειριστεί μέχρι σήμερα καταλήγει στο ότι: **α)** εκτός από το δικαίωμα της αναφοράς, δεν υπάρχει άλλη ειδική διοικητική διαδικασία για την προστασία του προσώπου που υφίσταται την παρενόχληση, σε αντίθεση με τα ισχύοντα με βάση τον Ν. 4808/2021 για τον ιδιωτικό τομέα, **β)** οι καταγγέλλοντες δημόσιοι υπάλληλοι δεν νομιμοποιούνται να συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία διερεύνησης της υπόθεσής τους (πχ. να λάβουν γνώση του περιεχομένου των καταθέσεων που έδωσαν οι μάρτυρες της υπόθεσης, να υποστηρίξουν με πρόσθετα στοιχεία την καταγγελία τους), **γ)** η διαδικασία εξέτασης των καταγγελιών είναι πολύ χρονοβόρα και **δ)** οι σχετικές καταγγελίες δεν διαβιβάζονται στον Συνηγόρο του Πολίτη, παρά τη σχετική υποχρέωση των υπηρεσιών που τις παραλαμβάνουν.

Η *Ομάδα Εργασίας του ΟΗΕ για τις διακρίσεις κατά γυναικών και κοριτσιών*, σε συνέχεια της επίσκεψής της στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 2019, υπογράμμισε, ότι «η σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο της εργασίας απαγορεύεται από το νόμο, ωστόσο δεν συλλέγονται δεδομένα σε εθνικό επίπεδο σχετικά με το φαινόμενο αυτό».¹⁸³ Στα ίδια συμπεράσματα καταλήγει και η Επιτροπή των ΗΕ για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών,¹⁸⁴ και η CEACR της ΔΟΕ στην Έκθεσή της για το 2021.¹⁸⁵ Στην Έκθεσή της, η *Ομάδα Εργασίας του ΟΗΕ για τις διακρίσεις κατά γυναικών και κοριτσιών*, σύστησε στις Ελληνικές Αρχές «αυστηρότερα κανονιστικά

¹⁸¹ Βλ. Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, [CEDAW/C/GRC/CO/7](#), 26 Μαρτίου 2013, παρ. 28-29, 32, 39. Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, [CEDAW/C/GRC/CO/8-9](#), 20 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 34 (α) iv).

¹⁸² Συνηγόρος του Πολίτη, Ίση μεταχείριση. *Ειδική έκθεση 2017*, σελ. 36. Βλ. αντίστοιχα και ΓΣΕΕ, *Δελτίο Τύπου*, Συνάντηση αντιπροσωπείας ΓΣΕΕ με την Υφυπουργό Εργασίας κα Μ. Συρεγγέλα. Η προστασία της ισότητας στην πράξη θα σπάσει τη σιωπή των θυμάτων έμφυλων διακρίσεων, παρενόχλησης και βίας, 25 Φεβρουαρίου 2021.

¹⁸³ Έκθεση της *Ομάδας Εργασίας των ΗΕ για τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών στη νομοθεσία και την πράξη* από την επίσημη επίσκεψή της στην Ελλάδα, από την 1η έως τη 12η Απριλίου 2019, A/HRC/44/51/Add.1, 29 Ιουνίου 2020, παρ. 35.

¹⁸⁴ Βλ. Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, [CEDAW/C/GRC/CO/7](#), 26 Μαρτίου 2013, παρ. 28-29. Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, [CEDAW/C/GRC/CO/8-9](#), 19 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 34 (α) iv).

¹⁸⁵ ΔΟΕ Εφαρμογή Διεθνών Προτύπων Εργασίας 2021, Έκθεση III /Προσθήκη (Μέρος Α), Προσθήκη στην Έκθεση του 2020 της Επιτροπής Εμπειρογνομόνων για την Εφαρμογή των Συμβάσεων και Συστάσεων, Διεθνής Οργάνωση Εργασίας, 109η Σύνοδος, 2021, σελ. 454-455.

μέτρα και μηχανισμούς λογοδοσίας σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα», προκειμένου να σημειωθεί πρόοδος στο ζήτημα της πρόληψης της βίας και της παρενόχλησης στην εργασία.¹⁸⁶

Θετικό πάντως βήμα προς την κατεύθυνση την ενθάρρυνσης των καταγγελιών συνιστά η σύσταση, με τον Ν. 4795/2021, σε κάθε Υπουργείο, Αυτοτελούς Γραφείου Συμβούλου Ακεραιότητας, αρμόδιου και για περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης, διακρίσεων, εκφοβισμού και ηθικής παρενόχλησης.¹⁸⁷ Η ΕΕΔΑ έχει εκφράσει ανησυχίες ως προς τα όρια των αρμοδιοτήτων του Γραφείου αναφορικά με υποθέσεις παρενόχλησης στην εργασία, υπογραμμίζοντας την **ανάγκη σαφών και ρητά προβλεπόμενων διαδικασιών προστασίας των θυμάτων στον Ιδιωτικό και Δημόσιο τομέα και την υλοποίηση αντίστοιχων συντονισμένων Δράσεων από όλους τους συναρμόδιους φορείς**. Προς αυτήν την κατεύθυνση η ΕΕΔΑ, δεδομένου, ότι η Ελλάδα έχει διεθνώς κατακριθεί για την πρόοδό της στα θέματα ισότητας, υπογραμμίζει την ανάγκη υλοποίησης συστηματικών Δράσεων με στόχο την ενθάρρυνση των θυμάτων για υποβολή καταγγελιών και την παρακολούθηση της πορείας τους.

Με βάση τα παραπάνω, η ΕΕΔΑ απευθυνόμενη στην ελληνική Πολιτεία, διατυπώνει τις ακόλουθες *Συστάσεις*:

1. Η ΕΕΔΑ καλεί τους αρμόδιους φορείς να λάβουν επιτακτικά μέτρα διασφάλισης της πλήρους εφαρμογής i) του δικαιώματος δικαστικής προστασίας των θυμάτων παρενόχλησης ή/και σεξουαλικής παρενόχλησης λόγω φύλου και λοιπών απαγορευμένων διακρίσεων στην εργασία, καθώς και ii) του δικαιώματος προσφυγής του θύματος παρενόχλησης ή/και σεξουαλικής παρενόχλησης λόγω φύλου και λοιπών απαγορευμένων διακρίσεων ενώπιον των αρμόδιων διοικητικών Αρχών.

¹⁸⁶ Έκθεση της Ομάδας Εργασίας των ΗΕ για τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών στη νομοθεσία και την πράξη από την επίσημη επίσκεψή της στην Ελλάδα, από την 1η έως τη 12η Απριλίου 2019, A/HRC/44/51/Add.1, 29 Ιουνίου 2020, παρ. 37.

¹⁸⁷ Ν. 4795/2021 «Σύστημα Εσωτερικού Ελέγχου του Δημόσιου Τομέα, Σύμβουλος Ακεραιότητας στη δημόσια διοίκηση και άλλες διατάξεις για τη δημόσια διοίκηση και την τοπική αυτοδιοίκηση» (ΦΕΚ 62/Α/17.4.2021).

2. Η ΕΕΔΑ καλεί τους αρμόδιους φορείς να προωθήσουν την ανάπτυξη πολιτικών διαχείρισης εσωτερικών καταγγελιών/αναφορών για περιστατικά βίας και παρενόχλησης σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, συμπεριλαμβανομένων όλων των επιχειρήσεων ανεξαρτήτως αριθμού ατόμων που απασχολούν και να διεξάγουν στοχευμένες Δράσεις ενημέρωσης για τα δικαιώματα των θυμάτων. Παράλληλα απαιτείται η λήψη μέτρων προστασίας των ατόμων που καταγγέλλουν, καθώς και ρητή πρόβλεψη στο ΕΣΔΙΦ μέτρων χαρτογράφησης των κενών προστασίας αναφορικά με τη βία ή/και την παρενόχληση στον κόσμο της εργασίας και τη λήψη κατάλληλων διοικητικών μέτρων για την αποτελεσματική και χωρίς καθυστέρηση ουσιαστική συμμόρφωση της ελληνικής κυβέρνησης σύμφωνα με τις υποχρεώσεις της βάσει των διεθνών και ευρωπαϊκών δεσμεύσεων που έχει αναλάβει.

3. Η ΕΕΔΑ καλεί τους αρμόδιους φορείς να υλοποιήσουν επιμέρους Δράσεις και στοχευμένα μέτρα σε δημόσιο και ιδιωτικό τομέα που να αξιοποιούν το περιεχόμενο της Σύστασης 206, όπως οι ευέλικτοι εργασιακοί διακανονισμοί, η αξιολόγηση κινδύνου στο χώρο εργασίας από τον εργοδότη, το σύστημα παραπομπής σε δημόσια μέτρα άμβλυσης του φαινομένου, όπου αυτό είναι εφικτό, η διαβούλευση με τα συλλογικά όργανα εργαζομένων και εργοδοτών, η αύξηση της ευαισθητοποίησης για τις επιπτώσεις της ενδοοικογενειακής βίας στον κόσμο της εργασίας κ.α., με γνώμονα μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για την ασφάλεια και την υγεία στην εργασία.

4. Η ΕΕΔΑ καλεί τις αρμόδιες αρχές να προωθήσουν μηχανισμούς εκτίμησης κινδύνου βίας, παρενόχλησης και σεξουαλικής παρενόχλησης στο χώρο εργασίας με τη συμμετοχή των εργοδοτών και των εργαζομένων και των εκπροσώπων τους, και μέτρων για την πρόληψη και τον έλεγχο τέτοιων κινδύνων στο πλαίσιο των προωθούμενων εφαρμοστικών ρυθμίσεων της ΔΣΕ 190 και της Σύστασης 206.

5. Η ΕΕΔΑ καλεί τους αρμόδιους φορείς να υλοποιήσουν δράσεις εκπαίδευσης και κατάρτισης των προσώπων που στελεχώνουν τις τρεις Ανεξάρτητες Αρχές - ΣΕΠΕ, Συνηγόρου του Πολίτη και Εθνικής Αρχής Διαφάνειας - οι οποίες είναι συναρμόδιες για την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας και της παρενόχλησης και την προστασία των θυμάτων στην εργασία.

6. Η ΕΕΔΑ επαναλαμβάνει την πάγια Σύστασή της για συλλογή και τήρηση τακτικών και αξιόπιστων στατιστικών στοιχείων αναφορικά με το πεδίο όλων των απαγορευμένων από το νόμο διακρίσεων, υποχρέωση, η οποία επιβάλλεται ρητά από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης.

7. Η ΕΕΔΑ συστήνει, δεδομένου και του ότι αυτό προκρίνεται και από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης (N. 4531/2018), τη ρητή πρόβλεψη της δυνατότητας συνεργασίας με οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών με

εγνωσμένη εμπειρία στην υποστήριξη επιζώσων σεξουαλικής παρενόχλησης και δράση για την πρόληψη και αντιμετώπιση της έμφυλης βίας στο χώρο της εργασίας. Σημειώνεται, άλλωστε, ότι η πλειονότητα των οργανώσεων που στηρίζουν επιζώσες και επιζώντες έμφυλης βίας και ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες ακολουθούν και εφαρμόζουν στο πλαίσιο των εσωτερικών τους διαδικασιών συγκεκριμένη πολιτική για την προστασία κατά της σεξουαλικής παρενόχλησης και κακοποίησης (*Protection Against Sexual Exploitation and Abuse/PSEA*) καθώς και σχετικά πρωτόκολλα, τα οποία θα μπορούσαν να αποτελέσουν καλά παραδείγματα και να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο ανταλλαγής εμπειρίας και τεχνογνωσίας με συνδικαλιστικούς και εργοδοτικούς φορείς.

8. Προτείνεται συμπερίληψη ρητής ρύθμισης στο υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο περί προστασίας κατά την εγκυμοσύνη και λόγω οικογενειακών ευθυνών.

E. Ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική και δημόσια ζωή

Σημαντικό παραμένει το χάσμα μεταξύ ανδρών και γυναικών όσον αφορά τη συμμετοχή τους στην πολιτική και δημόσια ζωή. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, σύμφωνα με τον Δείκτη Ισότητας των Φύλων,¹⁸⁸ η Ελλάδα κατατάσσεται σταθερά στις κατώτατες θέσεις της ΕΕ σε θέματα ισότητας, με τις επιδόσεις μας ως προς την παρουσία των γυναικών σε θέσεις εξουσίας να είναι απογοητευτικές, καθώς η χώρα μας συγκαταλέγεται στις τελευταίες ανάμεσα στα 27 Κράτη-Μέλη. Το 2023 η βαθμολογία της Ελλάδας στον τομέα της συμμετοχής των γυναικών σε θέσεις εξουσίας ανήλθε στο 30,4%, με το μέσο όρο της ΕΕ να είναι 59,1, ενώ το 2022 στο 28,8%, με το μέσο όρο της ΕΕ να είναι 57,2%.

¹⁸⁸ EIGE Δείκτης Ισότητας των Φύλων 2022 ΕΛΛΑΔΑ, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2023 report on gender equality in the EU, σελ

Συμμετοχή γυναικών σε θέσεις εξουσίας	ΕΕ	Ελλάδα
2023	59,1%	30,4%
2022	57,2%	28,8%
2021	55%	27%

EIGE – Gender Equality Index, Comparing Power scores

Λαμβανομένης υπόψη της κατάστασης, η ΕΕΔΑ στις [Παρατηρήσεις της στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025 του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων](#), τον Σεπτέμβριο του 2021, πρότεινε τη **συμπερίληψη στοχευμένων Δράσεων και όχι απλώς Δράσεων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης, με στόχο την αύξηση του αριθμού των γυναικών στην πολιτική**, στο πνεύμα άλλωστε και της ίδιας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ανακοίνωσή της «*Μια Ένωση ισότητας — Στρατηγική για την ισότητα των φύλων 2020-2025*»,¹⁸⁹ όπου αναγνωρίζεται ως προτεραιότητα η συμμετοχή των γυναικών ως ψηφοφόρων και υποψηφίων στις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο το 2024, σε συνεργασία με το ίδιο το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, τα εθνικά κοινοβούλια, τα Κράτη-Μέλη και την κοινωνία των πολιτών, μεταξύ άλλων, μέσω της χρηματοδότησης και της προώθησης βέλτιστων πρακτικών. Όπως σημειώνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην Ανακοίνωσή της, **οι ίσες ευκαιρίες συμμετοχής έχουν καθοριστική σημασία για την αντιπροσωπευτική δημοκρατία σε κάθε επίπεδο — ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό**. Το δε Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο επέλεξε το 2019 την Παγκόσμια ημέρα της Γυναίκας προκειμένου να σηματοδοτήσει και να υπογραμμίσει την τεράστια συνεισφορά των γυναικών στην πολιτική σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο, ενθαρρύνοντάς τις να ψηφίσουν και να θέσουν υποψηφιότητα στις επόμενες ευρωπαϊκές εκλογές.¹⁹⁰

Πιο πρόσφατα, τον Απρίλιο του 2023, η ΕΕΔΑ, στο [Κείμενο παρατηρήσεων της στο σχέδιο απάντησης της Ελλάδας για την κατάρτιση του καταλόγου θεμάτων της περιοδικής Έκθεσης για τη CEDAW](#), παρατηρεί με ικανοποίηση ότι σταδιακά αυξάνονται οι ποσοστώσεις για τη συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική και δημόσια ζωή στο νόμο αλλά και στην πράξη. Σε επίπεδο νομοθεσίας, μια σειρά

¹⁸⁹ [Ανακοίνωση](#) της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Στρατηγική για την ισότητα των φύλων 2020-2025 (COM(2020) 152) final, 5 Μαρτίου 2020, σελ. 15. Βλ. και [Ανακοίνωση](#) της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Στρατηγική της ΕΕ για τα δικαιώματα των θυμάτων (2020-2025), COM(2020) 258 final.

¹⁹⁰ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Multimedia Center, [Γυναίκες στην πολιτική: Παγκόσμια ημέρα της γυναίκας 2019](#).

νομοθετημάτων έρχεται να ενσωματώσει τη διάσταση του φύλου σε όλες πολιτικές. Ο Ν. 4555/2018 για τη Μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αύξησε την ποσόστωση φύλου στο σύνολο των υποψηφίων περιφερειακών, δημοτικών και κοινοτικών συμβούλων από 33% σε 40%. Στη συνέχεια, ο Ν. 4604/2019 για την Ουσιαστική Ισότητα των Φύλων αύξησε την υφιστάμενη ποσόστωση φύλων για τις βουλευτικές εκλογές επίσης από τουλάχιστον 33% σε τουλάχιστον 40% του συνολικού αριθμού των υποψηφίων. Ο Ν. 4706/2020 για την Εταιρική Διακυβέρνηση Ανωνύμων Εταιρειών, σύγχρονη κεφαλαιαγορά, ενσωμάτωση στην ελληνική νομοθεσία της Οδηγίας (ΕΕ) 2017/828, μέτρα για την εφαρμογή του Κανονισμού (ΕΕ) 2017/1131 εισήγαγε 25% ποσόστωση εκπροσώπησης γυναικών σε διοικητικά συμβούλια των εισηγμένων εταιρειών στο Χρηματιστήριο Αθηνών. Ο Ν. 4276/2020 για τη μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου των υποψηφιοτήτων σε αθλητικούς φορείς, διακεκριμένων συνοδών αθλητών με αναπηρία, σύσταση Εθνικής Πλατφόρμας Αθλητικής Ακεραιότητας, Ελληνική Ολυμπιακή Επιτροπή (ΕΟΕ), Ελληνική Παραολυμπιακή Επιτροπή (ΕΠΑ) και άλλες διατάξεις υιοθέτησε επίσης θετική ποσόστωση με στόχο την ισόρροπη συμμετοχή ανδρών και γυναικών στις διοικήσεις των αθλητικών σωματείων.

Όσον αφορά τη μέχρι σήμερα αποτίμηση του κανονιστικού πλαισίου στην πράξη, **παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί, οι γυναίκες εξακολουθούν να μην απολαμβάνουν, όπως αποδεικνύεται στην πράξη, τα ίδια δικαιώματα στο πεδίο αυτό.** Όπως διαπιστώνει η ΕΕΔΑ στο [Κείμενο παρατηρήσεων της στο σχέδιο απάντησης της Ελλάδας για την κατάρτιση του καταλόγου θεμάτων της περιοδικής Έκθεσης για τη CEDAW](#), στον Ν. 4706/2020 δεν αποσαφηνίζεται ο τρόπος παρακολούθησης από τις αρμόδιες αρχές ούτε εάν υπάρχουν μηχανισμοί παρακολούθησης των αλλαγών στη σύνθεση του φύλου των διοικητικών συμβουλίων. Περαιτέρω, εκτός από την παραπομπή για κριτήρια διαφοροποίησης για την επιλογή των μελών των διοικητικών συμβουλίων (Άρθρο 3 παρ. 1 γ), δεν γίνεται άμεση αναφορά στην εκπροσώπηση τρανς προσώπων στη σύνθεση του συμβουλίου. Τέλος, τίθεται εδώ το ερώτημα εάν υπάρχουν στοιχεία σχετικά με την ουσιαστική εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων του Ν. 4706/2020. Στην πράξη πάντοτε η εφαρμογή υστερεί, όπως σημείωσε και η *Ομάδα Εργασίας του ΟΗΕ για τις διακρίσεις κατά των γυναικών και των κοριτσιών* μετά την επίσκεψή της στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 2019.¹⁹¹ Και βέβαια μία άλλη βασική πρόκληση που εμποδίζει την πρόοδο είναι η έλλειψη διαθέσιμων και αξιόπιστων δεδομένων και επομένως η ικανότητα καταγραφής και παρακολούθησης της κατάστασης. Ομοίως η *Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων*, σημειώνει, ότι το ποσοστό των γυναικών στα διοικητικά συμβούλια ιδιωτικών εταιρειών να μην αυξήθηκε

¹⁹¹ Έκθεση της Ομάδας Εργασίας των ΗΕ για τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών στη νομοθεσία και την πράξη από την επίσημη επίσκεψή της στην Ελλάδα, από την 1η έως τη 12η Απριλίου 2019, A/HRC/44/51/Add.1, 29 Ιουνίου 2020, παρ. 12, 30, 86.

ελαφρώς τα τελευταία χρόνια, ωστόσο, παραμένει πολύ χαμηλό. Αντίστοιχα ισχύουν και για τον Ν. 4276/2020 (Άρθρο 2 - Γενική Συνέλευση αθλητικού σωματείου - Αρχαιρεσίες - Τροποποίηση του άρθρου 5 του ν. 2725/1999), όπου προβλέπεται, ότι ο αριθμός των υποψηφίων κάθε φύλου πρέπει να είναι τουλάχιστον ίσος με το ένα τρίτο (1/3) του αριθμού των προς εκλογή θέσεων, συνυπολογιζόμενης και αυτής του προέδρου.

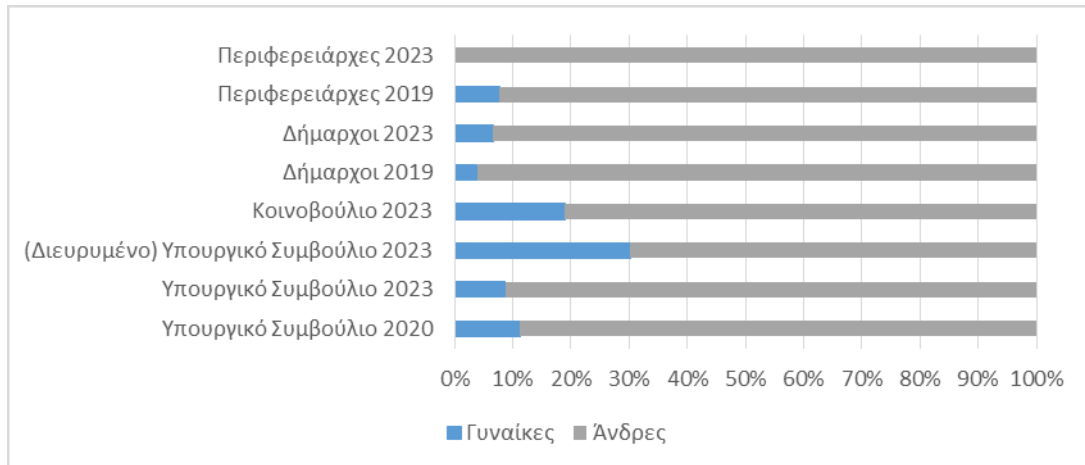
Η ΕΕΔΑ έχει εκφράσει την ικανοποίησή της για την εκλογή από τη Βουλή των Ελλήνων το 2020 της πρώτης γυναίκας Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας, καθώς και για το γεγονός ότι στον τομέα της Δικαιοσύνης, και οι δύο Πρόεδροι των Ανώτατων Δικαστηρίων, ήτοι του Αρείου Πάγου και του Συμβουλίου της Επικρατείας είναι γυναίκες. Ταυτόχρονα, η ΕΕΔΑ επισημαίνει με βαθύτατη ανησυχία, ότι οι γυναίκες παραμένουν υπο-εκπροσωπούμενες σε όλα τα ψηλά πολιτικά αξιώματα. Πάντως θετικά αξιολογούνται οι έστω και μικρές βελτιώσεις της κατάστασης. Για παράδειγμα το 2020 στο Υπουργικό Συμβούλιο μόνο τα 6 από τα 53 μέλη του ήταν γυναίκες, ενώ το 2024 γυναίκες είναι τα 16 από 53 μέλη του, δεδομένης βέβαια πλέον της ποσόστωσης φύλου τουλάχιστον σε 40% του συνολικού αριθμού των υποψηφίων στις βουλευτικές εκλογές και όχι του αριθμού των εκλεγμένων.¹⁹² Στις Δημοτικές και Περιφερειακές εκλογές του 2022, σε σύνολο 332 δήμων, εξελέγησαν μόνο 23(22) γυναίκες δήμαρχοι (6.62%),¹⁹³ εκ των οποίων 6 γυναίκες Δήμαρχοι στους 66 δήμους της Αττικής (9.91%) και καμία γυναίκα Περιφερειάρχη, σε αντίθεση με τις Δημοτικές και Περιφερειακές εκλογές του 2019, όπου εξελέγησαν μόνο 13 γυναίκες Δήμαρχοι και μόνο μία γυναίκα Περιφερειάρχη. Επί της ουσίας οι ποσοτώσεις που προβλέφθηκαν για τη συμμετοχή των γυναικών στις εκλογές,¹⁹⁴ αποδεικνύεται ότι δεν έχουν μέχρι σήμερα συμβάλει στην αύξηση των εκλεγμένων αντιπροσώπων. Σε έρευνα για το έτος 2023 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ισότητα των φύλων στην Ευρώπη, η Ελλάδα κατατάσσεται στα

¹⁹² Ο Ν. 4604/2019 αύξησε την υπάρχουσα ποσόστωση φύλου για βουλευτικές εκλογές από τουλάχιστον 33% σε τουλάχιστον 40% του συνολικού αριθμού των υποψηφίων. Ο δε Ν. 4555/2018 για τη μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αύξησε την ποσόστωση φύλου στο συνολικό αριθμό υποψηφίων περιφερειακών, δημοτικών και κοινοτικών συμβούλων από 33% σε 40%. Βλ. επίσης [Παρατηρήσεις](#) της ΕΕΔΑ σχετικά με τη συνδυασμένη 23η και 24η περιοδική έκθεση της Ελλάδας στην Επιτροπή για την Εξάλειψη των φυλετικών διακρίσεων (CERD), Ιούλιος 2021, σελ. 55-57.

¹⁹³ Από τους συνολικά 1.222 δημοτικούς συνδυασμούς, τον δημαρχιακό θώκο των 332 δήμων, ως επικεφαλής παράταξης, διεκδίκησαν 1.047 άνδρες και μόλις 164 γυναίκες(13,5%). Αντίστοιχα από τους 78 περιφερειακούς συνδυασμούς για τις 13 Περιφέρειες της χώρας, θέση περιφερειάρχη/περιφερειάρχισσας διεκδίκησαν 67 άνδρες και μόλις 11 γυναίκες (14,1%). Βλ. και Κεντρική Ένωση Δήμων Ελλάδος ΚΕΔΕ, [Δημοτικές Εκλογές 2023](#).

¹⁹⁴ Εθνικές και ευρωεκλογές. Ο Ν. 4604/2019 αύξησε την υπάρχουσα ποσόστωση φύλου για βουλευτικές εκλογές από τουλάχιστον 33% σε τουλάχιστον 40% του συνολικού αριθμού των υποψηφίων. Ο δε Ν. 4555/2018 για τη μεταρρύθμιση του θεσμικού πλαισίου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αύξησε την ποσόστωση φύλου στο συνολικό αριθμό υποψηφίων περιφερειακών, δημοτικών και κοινοτικών συμβούλων από 33% σε 40%.

Κράτη-Μέλη με τη μικρότερη εκπροσώπηση γυναικών στα Εθνικά Κοινοβούλια (19%), στα Υπουργικά Συμβούλια (8,7%).¹⁹⁵

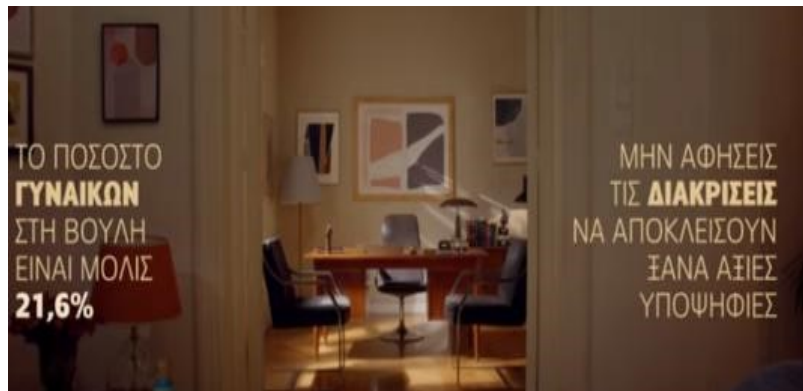
Τέλος, όσον αφορά την **θέση των γυναικών που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες, η κατάσταση επιδεινώνεται δραματικά**, καθώς αντιμετωπίζουν σημαντικά εμπόδια όταν επιχειρούν να εισέλθουν στην πολιτική ζωή. Μέχρι σήμερα, **καμία γυναίκα Ρομά δεν έχει εκλεγεί στο ελληνικό κοινοβούλιο** ούτε έχει διοριστεί σε θέσεις στην κυβέρνηση, γεγονός που δείχνει την έντονη έλλειψη ευκαιριών για αυτές τις γυναίκες να συμμετάσχουν στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.¹⁹⁶ Ταυτόχρονα, υπάρχουν μόνο **ελάχιστες περιπτώσεις γυναικών με αναπηρία, που εξελέγησαν στο ελληνικό Κοινοβούλιο**, ενώ δεν υπάρχει μέχρι στιγμής συγκεκριμένη πρωτοβουλία για την προώθηση ή την ενθάρρυνση της ενεργού συμμετοχής τους στην πολιτική ζωή. Από αυτή την άποψη θα πρέπει να τονιστεί ότι η πολιτική συμμετοχή των γυναικών με αναπηρία είναι πιο περιορισμένη σε σύγκριση με αυτή των ανδρών με αναπηρία. Επιπλέον, αν και το ΣΔΙΦ περιλαμβάνει έναν πυλώνα σχετικά με την πολιτική συμμετοχή των γυναικών στην πολιτική και δημόσια ζωή, δεν περιλαμβάνει καμία δράση που να επικεντρώνεται στις γυναίκες με αναπηρία.¹⁹⁷ Το ίδιο ισχύει και για το *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2020-2023*, το οποίο δεν προβλέπει μέτρα για τη συμμετοχή των γυναικών με αναπηρία στην πολιτική και δημόσια ζωή. Ως εκ τούτου, η συμπερίληψη δράσεων

¹⁹⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *2023 report on gender equality in the EU*, σελ. 35, 36.

¹⁹⁶ Συνεισφορά της ΕΕΔΑ στο πλαίσιο εκπόνησης της Νέας Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη των Ρομά για την περίοδο 2021-2027, 8 Μαρτίου 2021.

¹⁹⁷ Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών μετά την κατάρτιση του θεματικού καταλόγου (CEDAW), 2 Ιανουαρίου 2024, παρ. 23, σελ. 8 και Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025 του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 27 Σεπτεμβρίου 2021, σελ. 47-48.

για την αύξηση του αριθμού της εκπροσώπησης των γυναικών με αναπηρία στην πολιτική στο πλαίσιο μιας Στρατηγικής για την Ισότητα των Φύλων είναι πλέον υψίστης σημασίας. Υπενθυμίζεται, ότι όπως υποδεικνύεται από τη *Στρατηγική της ΕΕ για την Ισότητα των Φύλων 2020-2025*, οι ίσες ευκαιρίες συμμετοχής είναι ουσιαστικής σημασίας για την αντιπροσωπευτική δημοκρατία σε όλα τα επίπεδα, εθνικό, τοπικό, περιφερειακό και ευρωπαϊκό. Ο πρόσφατος Ν. 5023/2023 επεκτείνει μεν την αρχή της ίσης μεταχείρισης και της μη διάκρισης για τα άτομα με αναπηρία σε περισσότερους κοινωνικοπολιτικούς τομείς, ωστόσο **εξακολουθεί να ισχύει το νομικό σχήμα της υποκαθιστάμενης λήψης αποφάσεων, το οποίο περιορίζει τη δικαιοπρακτική ικανότητα των ατόμων με νοητική ή ψυχοκοινωνική αναπηρία.**

Όπως τόνισε η ΕΕΔΑ στην Παράλληλη Έκθεσή της προς την *Επιτροπή CEDAW*, τον Ιανουάριο του 2024 και διεξοδικά στις *Παρατηρήσεις Έκθ. Κράτους 2023*, **το ζήτημα της υπο-εκπροσώπησης των γυναικών σε ηγετικές θέσεις στο δημόσιο τομέα¹⁹⁸ είναι ένα διάχυτο πρόβλημα που απαιτεί συνεχή δέσμευση για την αντιμετώπισή του.** Ενδεικτικό είναι και το γεγονός που έχει επισημάνει η ΕΕΔΑ, ότι η Επιτροπή Διαχείρισης Έκτακτων Περιστατικών λόγω Λοιμωδών Νόσων που ιδρύθηκε τον Φεβρουάριο του 2020 για την καταπολέμηση της Πανδημίας, δεν συμπεριέλαβε ειδικούς σε θέματα φύλου, παρά το γεγονός ότι πολλά από τα προτεινόμενα μέτρα θα επηρέαζαν άμεσα τη ζωή των γυναικών, ιδιαίτερα εκείνων με παιδιά. Η Επιτροπή αποτελούνταν από 26 μέλη, μεταξύ των οποίων 8 γυναίκες και 18 άνδρες, οι οποίοι ήταν όλοι ειδικοί στον τομέα της υγείας (που αντιπροσωπεύουν το 30,8% των γυναικών).¹⁹⁹ Λαμβάνοντας υπόψη την πολυπλοκότητα της κατάστασης, η ΕΕΔΑ καλεί τις αρμόδιες κρατικές αρχές και τους εμπλεκόμενους φορείς να λάβουν όλα τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να

¹⁹⁸ [Κείμενο παρατηρήσεων της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου \(ΕΕΔΑ\)](#) στο σχέδιο απάντησης της Ελλάδας για την κατάρτιση του καταλόγου θεμάτων (list of issues) ενόψει της υποβολής της 8ης και 9ης περιοδικής Έκθεσης για τη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW), 9 Απριλίου 2023, σελ. 18, 20, 26.

¹⁹⁹ Κακεπάκη, Μ., [Γυναίκες στη Διακυβέρνηση](#), Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών ΕΚΚΕ, Αθήνα 2022.

διασφαλιστεί ένα περιβάλλον συμμετοχής και εκπροσώπησης χωρίς αποκλεισμούς που να εκτιμά τη διαφορετικότητα και να δίνει προτεραιότητα στην ανάπτυξη των ηγετικών δεξιοτήτων των γυναικών.

Από πλευράς της η ΕΕΔΑ, τον Μάιο του 2023 πραγματοποίησε ευρείας κλίμακας εκστρατεία για την ισότιμη εκπροσώπηση των γυναικών στην πολιτική ζωή, δίνοντας στη δημοσιότητα ένα τηλεοπτικό και ένα ραδιοφωνικό σπότ με τίτλο *Κρίνε ισότιμα - Ψήφισε ισότιμα* υπογραμμίζοντας την ανάγκη οι υποψήφιοι και οι υποψήφιοι στις εκλογές να κρίνονται και να ψηφίζονται ισότιμα, με κριτήριο τις ικανότητες και την αξία τους και όχι στη βάση παρωχημένων προκαταλήψεων για το φύλο τους.²⁰⁰

Η ΕΕΔΑ, θεωρώντας, ότι η επίτευξη του στόχου της ίσης συμμετοχής των γυναικών και των ανδρών στα κέντρα λήψης αποφάσεων είναι κρίσιμη για την ισορροπία της κοινωνίας και απαραίτητη για την ενδυνάμωση και την ορθή λειτουργία της δημοκρατίας,²⁰¹ και λαμβανομένης υπόψη της παρούσας κατάστασης, διατυπώνει τις ακόλουθες Συστάσεις:

- 1. Η ΕΕΔΑ καλεί τις αρμόδιες αρχές να εφαρμόσουν στρατηγικές και μέτρα που βελτιώνουν την ισόρροπη εκπροσώπηση των φύλων σε θέσεις λήψης αποφάσεων στην πολιτική και στη χάραξη πολιτικής.**
- 2. Η ΕΕΔΑ συστήνει στους αρμόδιους φορείς την παροχή κινήτρων και την προώθηση αντίστοιχων μέτρων που αφορούν την ισόρροπη εκπροσώπηση των φύλων στη σύνθεση των μελών των πολιτικών κομμάτων, όπως για παράδειγμα να παροτρύνονται τα κόμματα στην αύξηση του αριθμού των γυναικών-μελών τους, προκειμένου για τη χορήγηση κρατικής χρηματοδότησης, κατ' αναλογία με αντίστοιχες δράσεις που προβλέπονται στην Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την ισότητα των φύλων 2020-2025.²⁰²**
- 3. Η ΕΕΔΑ ενθαρρύνει τα μέσα ενημέρωσης και επικοινωνίας να προβάλλουν συστηματικά το ζήτημα της ισότιμης συμμετοχής των γυναικών στην πολιτική και δημόσια ζωή, συμβάλλοντας στην αλλαγή της νοοτροπίας και στην αμφισβήτηση των στερεοτύπων.**
- 4. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να διοργανώσει συστηματικές δράσεις και εκστρατείες ενημέρωσης με στόχο την άρση των προκαταλήψεων και των στερεοτύπων που κυριαρχούν στην ελληνική κοινή γνώμη και στα ελληνικά ΜΜΕ ως προς τον ρόλο των γυναικών στην οικονομική ζωή της χώρας ως έναν**

²⁰⁰ ΔΤ ΕΕΔΑ, *Κρίνε ισότιμα - Ψήφισε ισότιμα*, 4 Μαΐου 2023.

²⁰¹ Βλ. Πλατφόρμα Πεκίνου, 4η Παγκόσμια Διάσκεψη για τις Γυναίκες 1995, Σημείο 181. Βλ. επίσης σχετικά: <https://eige.europa.eu/beijing-platform-for-action>

²⁰² Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Στρατηγική για την ισότητα των φύλων 2020-2025 (COM(2020) 152) final, 5 Μαρτίου 2020, σελ. 16.

βασικό διάυλο για την αλλαγή νοοτροπίας. Παράλληλα θα πρέπει να συμπεριληφθούν στοχευμένες δράσεις στην ατζέντα της Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης των εταιριών που εφαρμόζουν αντίστοιχα προγράμματα και μέτρα. Τέλος, ιδιαίτερη βαρύτητα έχουν και οι δράσεις εκπαίδευσης και κατάρτισης κοριτσιών και γυναικών για ανάληψη ηγετικών ρόλων και τα πρόσθετα υποστηρικτικά μέτρα, καθώς και τα μέτρα για την παρακολούθηση της ουσιαστικής εφαρμογής της νομοθεσίας.

ΣΤ. Γάμος, Σύμφωνο Συμβίωσης και οικογενειακή ζωή

Η ΕΕΔΑ παρακολουθεί σχολαστικά το ζήτημα της εξάλειψης των διακρίσεων σε βάρος της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και την κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους βάσει των υπερνομοθετικών κανόνων που επιβάλλουν την εξάλειψη των στερεοτύπων και των κοινωνικών προκαταλήψεων, ενώ έχει εξαρχής ταχθεί υπέρ της νομικής κατοχύρωσης της ομόφυλης συμβίωσης. Ήδη από το 2004, η ΕΕΔΑ με την *Απόφαση-Γνωμάτευση της Ολομέλειάς της για ζητήματα σχετικά με τις διακρίσεις σε βάρος σεξουαλικών μειονοτήτων στην Ελλάδα (μετά από αίτημα της Διεθνούς Αμνηστίας/ΔΑ)* και την επέκταση του πολιτικού γάμου σε ζευγάρια του ίδιου φύλου (μετά από αίτημα της *Ομοφυλοφιλικής και Λεσβιακής Κοινότητας Ελλάδας/ΟΛΚΕ*), είχε τονίσει **την ανάγκη νομικής αναγνώρισης της ομόφυλης συμβίωσης βάσει των αρχών του διεθνούς δικαίου δικαιωμάτων του ανθρώπου που αφορούν στο σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου**, ώστε να αρθούν οι δυσμενείς διακρίσεις σε βάρος ατόμων του ίδιου φύλου σε όλα τα επίπεδα και να προωθηθεί η πλήρη απόλαυση των πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δικαιωμάτων τους.²⁰³ Λίγα χρόνια αργότερα, τον Νοέμβριο του 2013, με αφορμή την καταδικαστική για την Ελλάδα απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) στην υπόθεση *Βαλλιανάτος και λοιποί* της 9^{ης} Νοεμβρίου του 2013,²⁰⁴ η ΕΕΔΑ απηύθυνε επιστολή στον Υπουργό Δικαιοσύνης, με την οποία υπενθύμιζε τις παλαιότερες θέσεις της σχετικά με την ανάγκη νομικής αναγνώρισης της ομόφυλης συμβίωσης. Επισημαίνεται ότι στην ως άνω απόφαση του ΕΔΔΑ, το Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης μνημονεύει πολλαπλώς και λαμβάνει υπόψη τις σχετικές θέσεις της ΕΕΔΑ (παρ. 12, 15, 21-24, 87 και 89).²⁰⁵

Τον Δεκέμβριο του 2015, η ΕΕΔΑ στις Παρατηρήσεις της επί του Σχεδίου νόμου για το σύμφωνο συμβίωσης, καλωσόρισε και προσυπέγραψε τόσο το πνεύμα, όσο και το

²⁰³ Βλ. «Απόφαση-γνωμάτευση της ολομέλειας της ΕΕΔΑ για ζητήματα σχετικά με τις διακρίσεις σε βάρος σεξουαλικών μειονοτήτων στην Ελλάδα (μετά από αίτημα της ΔΑ) και την επέκταση του πολιτικού γάμου σε ζευγάρια του ίδιου φύλου (μετά από αίτημα της ΟΛΚΕ)», ΕΕΔΑ, [Ετήσια Έκθεση 2004](#), σελ. 183.

²⁰⁴ ΕΔΔΑ, Γ. Β. κατά Ελλάδας, αρ. προσφ. 29381/09 και 32684/09, 7 Νοεμβρίου 2013.

²⁰⁵ Βλ. σχετικά και Ενημερωτικό σημείωμα: Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), Ιανουάριος 2015, σελ. 9-10.

γράμμα του νόμου, τονίζοντας καταρχήν ότι η **συμπερίληψη των ομόφυλων ζευγαριών στο σύμφωνο συμβίωσης αποκαθιστά μια κατάφωρη διάκριση του παρελθόντος**. Ο Ν. 4356/2015 «Σύμφωνο συμβίωσης, άσκηση δικαιωμάτων, ποινικές και άλλες διατάξεις» αποτέλεσε αδιαμφισβήτητα ένα πρώτο πολύ σημαντικό βήμα της Πολιτείας προς την κατεύθυνση της αποτελεσματικότερης προστασίας των δικαιωμάτων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Ωστόσο, οκτώ (8) και πλέον χρόνια μετά τη θέση του σε ισχύ, η ΕΕΔΑ παρατηρεί ότι η εφαρμογή του έχει αναδείξει μια σειρά από προβλήματα.

Τον Απρίλιο του 2021, η ΕΕΔΑ στις [Παρατηρήσεις](#) της στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης «Μεταρρυθμίσεις αναφορικά με τις σχέσεις γονέων και τέκνων και άλλα ζητήματα οικογενειακού δικαίου», αναγνωρίζοντας το ευρύ φάσμα οικογενειακών μοντέλων, τόνισε την **ανάγκη διεύρυνσης του στενού ορισμού της οικογένειας με τη συμπερίληψη των βιοτικών σχέσεων των ΛΟΑΤΚΙ+ οικογενειών και της αναθεώρησης της έννοιας του γάμου και των προσώπων που συμβάλλονται σε αυτόν** με την παράλληλη λήψη των κατάλληλων εφαρμοστικών μέτρων και σε ευθυγράμμιση και με την [Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ 2020-2025](#), ώστε τα παιδιά που διαβιούν στις οικογένειες «ουράνιο τόξο» να απολαμβάνουν του δικαιώματος της ίσης μεταχείρισης και του σεβασμού της οικογενειακής τους ζωής.²⁰⁶

Λίγο αργότερα, τον Ιούνιο του 2021, στο [Υπόμνημα](#) της προς την Επιτροπή που συστάθηκε από τον Πρωθυπουργό για τη Σύνταξη της Εθνικής Στρατηγικής για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων,²⁰⁷ η Εθνική Επιτροπή, επαναλαμβάνοντας όλες τις πάγιες θέσεις της, προβαίνει σε μια σειρά από Παρατηρήσεις **με γνώμονα την ουσιαστική απόλαυση της ίσης μεταχείρισης των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων και την αποτελεσματική πρόληψη και καταπολέμηση όλων των έμφυλων διακρίσεων**. Η ΕΕΔΑ επιβεβαιώνει ότι είναι επιτακτική ανάγκη και πάγιο αίτημα της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας η **αναγνώριση του δικαιώματος στο γάμο για όλα τα ζευγάρια, ανεξάρτητα από το φύλο των συντρόφων, με πλήρη δικαιώματα (συζυγικές παροχές, επιδόματα, γονικές άδειες, επιμέλεια τέκνων και γονική μέριμνα, δικαιώματα τεκνοθεσίας, συνταξιοδότησης, κληρονομιάς και λοιπά φορολογικά ζητήματα)**. Ειδικότερα, καίρια διαπίστωσή της συνιστά το θέμα της μεταβολής στοιχείων ενός εκ των δύο μερών του συμφώνου συμβίωσης. Διαπιστώνει δηλαδή, ότι στις περιπτώσεις που το ένα μέρος του συμφώνου συμβίωσης προχωρήσει σε νομική αναγνώριση ταυτότητας φύλου, η δημοτολογική μεταβολή στοιχείων «προσκρούει» στην ύπαρξη της οικογενειακής μερίδας που έχει

²⁰⁶ [Παρατηρήσεις](#) στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης «Μεταρρυθμίσεις αναφορικά με τις σχέσεις γονέων και τέκνων και άλλα ζητήματα οικογενειακού δικαίου», 15 Απριλίου 2021, σελ. 2-3.

²⁰⁷ [Υπόμνημα](#) της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) προς την Επιτροπή που συστάθηκε από τον Πρωθυπουργό για τη Σύνταξη της Εθνικής Στρατηγικής για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, 30 Ιουνίου 2021, σελ. 10-12.

ανοιχτεί με βάση το σύμφωνο συμβίωσης, με αποτέλεσμα, για να ολοκληρωθεί η μεταβολή στοιχείων να πρέπει να τεθεί σε αναστολή η εγγραφή του συμφώνου συμβίωσης. Το πρόβλημα αυτό καθιστά αναγκαία τη σχετική παρέμβαση στο θεσμικό πλαίσιο, ώστε οι δημοτολογικές εγγραφές να αποκαθίστανται χωρίς να πρέπει να καταργηθεί η προϋπάρχουσα καταχώρηση του συμφώνου συμβίωσης. Επιπλέον στο **Υπόμνημα** της, η ΕΕΔΑ επαναλαμβάνει με έμφαση ότι θα πρέπει να ληφθεί μέριμνα αναφορικά με την αναδρομική νομική κατοχύρωση ήδη τελεσθέντων στο εξωτερικό γάμων Ελλήνων πολιτών με πρόσωπα του ίδιου φύλου, είτε Έλληνα πολίτη είτε αλλοδαπό, που τελέστηκε νομότυπα στο εξωτερικό και εξακολουθεί να είναι ισχυρός, καθώς και των τέκνων που αποκτήθηκαν κατά τη διάρκεια του γάμου αυτού. Το κενό αυτό απεκατέστησε ο Ν. Ν. 5089/2024 «*Ισότητα στον πολιτικό γάμο, τροποποίηση του Αστικού Κώδικα σε άλλες διατάξεις*», βάσει του οποίου επιτρέπεται ανεξαιρέτως η αναγνώριση όλων των γονεϊκών σχέσεων που έχουν δημιουργηθεί στο εξωτερικό, καθώς και των τέκνων τους...

Στα σχόλιά της στις *Παρατηρήσεις Έκθ. Κράτους 2023*, η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να τροποποιήσει τους υφιστάμενους οικογενειακούς νόμους για να εγγυηθεί πλήρη συζυγικά δικαιώματα σε όλα τα άτομα, ανεξαρτήτως φύλου, διασφαλίζοντας και τα θεμελιώδη δικαιώματα των παιδιών που ζουν σε οικογένειες «ουράνιου τόξου».

Τέλος, η ΕΕΔΑ δεν μπορεί να παραλείψει να υπενθυμίσει εδώ την πάγια Σύστασή της που διατρέπει όλες τις *Παρατηρήσεις της στο ΕΣΔΙΦ 2021-2025*,²⁰⁸ σύμφωνα με την οποία συστήνει στις αρμόδιες κρατικές αρχές να ενισχύσουν την ουσιαστική συμμετοχή των ίδιων των Γυναικών μέσω των Εκπροσώπων και των Σωματείων τους, καθώς και των οργανώσεων ΛΟΑΤΚΙ+ στο σχεδιασμό, την υλοποίηση, παρακολούθηση και αξιολόγηση των μέτρων, των Δράσεων και πολιτικών που αφορούν στην αντιμετώπιση των προκλήσεων και των αναγκών τους. Με την ευκαιρία η ΕΕΔΑ εκφράζει τη βαθιά της απογοήτευση σχετικά με την αποτυχία των αρμόδιων κρατικών αρχών να λάβουν συγκεκριμένα μέτρα για την κατάρτιση επαγγελματιών νομικών, συμπεριλαμβανομένων των δικαστικών, εθνικών κοινοτήτων και θρησκευτικών λειτουργιών παρά τις αντίθετες *Συστάσεις* της.²⁰⁹

Αποφασιστικό βήμα στην ουσιαστική απόλαυση της ίσης μεταχείρισης των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων και της αποτελεσματικής πρόληψης και καταπολέμησης όλων των έμφυλων διακρίσεων, αποτέλεσε η υιοθέτηση του Ν. 5089/2024 «*Ισότητα στον πολιτικό γάμο, τροποποίηση του Αστικού Κώδικα σε άλλες διατάξεις*»

²⁰⁸ [Παρατηρήσεις](#) της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025 του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 27.9.2021, σελ. 8, 15, 25.

²⁰⁹ [Κείμενο παρατηρήσεων της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου \(ΕΕΔΑ\)](#) στο σχέδιο απάντησης της Ελλάδας για την κατάρτιση του καταλόγου θεμάτων (list of issues) ενόψει της υποβολής της 8ης και 9ης περιοδικής Έκθεσης για τη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW), 9 Απριλίου 2023, παρ. 87, σελ. 31 και [Παρατηρήσεις](#) της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025 του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 27.9.2021, σελ. 23-24.

του Υπουργού Επικρατείας που θεσμοθέτησε τον **πολιτικό γάμο των ομόφυλων ζευγαριών** και τον οποίο καλωσόρισε η ΕΕΔΑ υποβάλλοντας τις Παρατηρήσεις στο ΣχΝ. Η ΕΕΔΑ στις Παρατηρήσεις της που υπέβαλε τον Φεβρουάριο του 2023 εξέφρασε την ικανοποίησή της για την επέκταση της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης στους τομείς της κοινωνικής προστασίας, της εκπαίδευσης και της πρόσβασης στη διάθεση και παροχή αγαθών και υπηρεσιών, για την κατάργηση της προϋπόθεσης της αγαμίας στις περιπτώσεις εφαρμογής της νομοθεσίας της Νομικής Αναγνώρισης Ταυτότητας Φύλου, την απάλειψη διάκρισης λόγω φύλου κατά τον νομοθετικό ορισμό του επωνύμου των τέκνων σε περίπτωση μη επιλογής εκ μέρους των γονέων, για την προστασία από την απόλυση των ομόφυλων γονέων και την επέκταση δικαιωμάτων και παροχών σε ομόφυλους συζύγους και γονείς.

Στα μείον του νόμου προσμετρώνται ότι **i)** μοναδική διαδικασία ίδρυσης συγγένειας μεταξύ των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων και οικογενειακών σχηματισμών, παραμένει η υπαγωγή στη διαδικασία της τεκνοθεσίας, είτε από κοινού είτε υπό τη μορφή της υιοθεσίας τέκνου συζύγου, **ii)** δεν ικανοποιείται το αίτημα για αναγνώριση του τεκμηρίου γονεϊκότητας για τέκνα εντός γάμου ή εντός συμφώνου συμβίωσης, αλλά ούτε και το αίτημα της επέκτασης του δικαιώματος συμβολαιογραφικής εκούσιας αναγνώρισης τέκνων για τα εκτός γάμου τέκνα (όπως για παράδειγμα κατά τη διάρκεια της διαδικασίας της συμμετοχής στην Ιατρικώς Υποβοηθούμενη Αναπαραγωγή (ΙΥΑ), όπως ισχύει σήμερα και για τα ετερόφυλα έγγαμα πρόσωπα, **iii)** η αναγνώριση δικαιωμάτων στους οικογενειακούς δεσμούς που έχουν συναφθεί ή αναγνωριστεί στο εξωτερικό πρόκειται να δημιουργήσει το φαινόμενο των δύο ταχυτήτων αναφορικά με το εύρος των αναγνωριζόμενων δικαιωμάτων με σαφώς δυσμενέστερη μεταχείριση των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων που διαβιούν εντός Ελλάδος και, **iv)** η μη παροχή δυνατότητας μεταβολής του καταχωρισμένου φύλου του τρανς γονέα στις ληξιαρχικές πράξεις των τέκνων τους, ώστε να αποφεύγονται διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις ληξιαρχικές εγγραφές γονέα-τέκνου.

Λαμβανομένων υπόψη των παραπάνω, η ΕΕΔΑ τασσόμενη υπέρ της υιοθέτησης της ανθρωποκεντρικής προσέγγισης απέναντι στις έμφυλες διακρίσεις, διατυπώνει τις εξής Συστάσεις:

- 1. Η ΕΕΔΑ συστήνει στις αρμόδιες κρατικές αρχές την αναγνώριση του δικαιώματος γάμου με ταυτόχρονη δυνατότητα αναγνώρισης γονεϊκών δικαιωμάτων, ανεξάρτητα από τυχόν μεταγενέστερη τεκνοθεσία μέσω της δικαστικής οδού προκειμένου για την ίδρυση συγγένειας.**
- 2. Η ΕΕΔΑ προτείνει στις αρμόδιες κρατικές αρχές τη ρητή πρόβλεψη δυνατότητας νομικής αναγνώρισης του γονεϊκού ρόλου στο μη βιολογικό γονέα ανεξάρτητα από τη ύπαρξη ή ανυπαρξία στον παρόντα χρόνο της συμβιωτικής σχέσης των δύο ενηλίκων μερών.**
- 3. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να αναγνωρίσει το τεκμήριο γονεϊκότητας για τέκνα εντός γάμου ή εντός συμφώνου συμβίωσης, καθώς και τη δυνατότητα**

επέκτασης του δικαιώματος συμβολαιογραφικής εκούσιας αναγνώρισης τέκνων για τα εκτός γάμου τέκνα.

4. Η ΕΕΔΑ προτείνει τροποποίηση της παρ. 2 του Άρθρου 5 του Ν. 4491/2017, ώστε όταν επέρχεται νομική αναγνώριση ταυτότητας φύλου τρανς γονέα και άρα μεταβολή του καταχωρισμένου φύλου του τρανς γονέα στις ληξιαρχικές πράξεις του, να μεταβάλλονται ακολούθως και οι ληξιαρχικές πράξεις των τέκνων του, ούτως ώστε να αποφεύγονται διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις ληξιαρχικές εγγραφές γονέα-τέκνου.

5. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να μεριμνήσει για την τροποποίηση των ταξινομητικών καταλόγων ψυχικών διαταραχών, ακολουθώντας τις σύγχρονες εξελίξεις για την πλήρη αποψυχιατρικοποίηση των τρανς ταυτοτήτων, προκειμένου να διασφαλίζεται ότι τα διεμφυλικά/τρανς πρόσωπα, συμπεριλαμβανομένων των παιδιών, θα πάψουν να στιγματίζονται.

6. Η ΕΕΔΑ συστήνει στις αρμόδιες κρατικές αρχές την επέκταση της δυνατότητας ΙΥΑ στη χώρα μας σε όλα τα πρόσωπα ανεξαρτήτως φύλου.

i) Αναδοχή και τεκνοθεσία

Η ΕΕΔΑ επιβεβαιώνει την ύπαρξη ενός ακόμη σημαντικού νομοθετικού κενού που απασχολεί σταθερά τα ΛΟΑΤΚΙ+ ζευγάρια που έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης στην Ελλάδα και το οποίο συνίσταται στην πλήρη έλλειψη οποιασδήποτε αναγνώρισης της γονεϊκότητας επί τέκνων που αποκτούν. Ωστόσο, η ΕΕΔΑ δεν παρέλειψε, τον Μάιο του 2018, με αφορμή τη γνωμοδότησή της επί του Ν. 4538/2018 «[Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας και άλλες διατάξεις](#)»,²¹⁰ να εκφράσει την ικανοποίησή της για την παροχή δυνατότητας απόκτησης της ιδιότητας του ανάδοχου γονέα στα μέρη του συμφώνου συμβίωσης. Η ρύθμιση αυτή ήρθε να θεραπεύσει εν μέρει, αλλά χωρίς να επιλύσει, την απουσία σχετικής πρόβλεψης στο Ν. 4356/2015 για το σύμφωνο συμβίωσης, διευρύνοντας με τον τρόπο αυτό τις προϋποθέσεις καταλληλότητας των ανάδοχων γονέων και επεκτείνοντας τη δυνατότητα αναδοχής και στα ζευγάρια που έχουν ήδη συνάψει Σύμφωνο Συμβίωσης. Η ΕΕΔΑ τότε είχε ενθαρρύνει το νομοθέτη να κάνει ένα βήμα πιο πέρα, επιτρέποντας τόσο την από κοινού τεκνοθεσία, όσο και τη δυνατότητα τεκνοθεσίας από το συμβαλλόμενο με σύμφωνο συμβίωσης του τέκνου του έτερου συμβαλλόμενου, εφόσον δεν υπάρχει ήδη δεύτερος γονέας, ώστε να τηρείται ο κανόνας των δύο γονέων. Η Επιτροπή είχε επισημάνει ότι η συγκριμένη ρύθμιση θα πρέπει να είναι ανεξάρτητη φύλου, καθώς στην πράξη πολλά παιδιά ήδη ανατρέφονται από οικογένειες με ομοφυλόφιλους γονείς, κατά το συνηθέστερο γυναίκες, όπου όμως μόνο ο ένας από αυτούς (συνήθως η βιολογική

²¹⁰ Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ επί του ΣχΝ του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης «Μέτρα για την προώθηση των θεσμών της αναδοχής και υιοθεσίας», Μάιος 2018, σελ. 9-10.

μητέρα) έχει νομικό δεσμό με το τέκνο, ενώ ο άλλος παραμένει νομικά αποξενωμένος, ακόμη και μετά από πολλά χρόνια συμβίωσης. Προς εξυπηρέτηση του συμφέροντος των τέκνων, θα έπρεπε επίσης **να παράσχεται η δυνατότητα νομικής αναγνώρισης του γονεϊκού ρόλου στο μη βιολογικό γονέα ανεξάρτητα από τη ύπαρξη ή ανυπαρξία στον παρόντα χρόνο της συμβιωτικής σχέσης των δύο ενηλίκων μερών.** Τις θέσεις της αυτές η ΕΕΔΑ επανέφερε τον Ιούνιο του 2021 με το [Υπόμνημα](#) της για τη Σύνταξη της Εθνικής Στρατηγικής για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων.²¹¹

Υπενθυμίζεται σχετικά, ότι κατά την ψήφιση του Ν. 4356/2015 για το σύμφωνο συμβίωσης, ο Συνήγορος του Πολίτη είχε προτείνει να αναγνωριστεί δικαίωμα επιμέλειας για το δεύτερο, μη βιολογικό γονέα τέκνων που θα αποκτηθούν από ομόφυλα ζευγάρια στο πλαίσιο του συμφώνου συμβίωσης. Η δυνατότητα αυτή επίσης απορρίφθηκε από τον νομοθέτη. Το βασικό πρακτικό πρόβλημα που ανέκυψε ήταν ότι τέκνα που αποκτώνται κατά την διάρκεια του συμφώνου συμβίωσης μεταξύ γυναικών με γέννηση από το ένα μέρος του συμφώνου συμβίωσης δεν εγγράφονται στην κοινή οικογενειακή μερίδα και δεν υπάρχει συναπόφαση ως προς το όνομα. Το γεγονός αυτό μπορεί να λυθεί μόνο με την **αναγνώριση της δυνατότητας από κοινού τεκνοθεσίας για ζευγάρια που έχουν συνάψει σύμφωνο συμβίωσης.** Δυστυχώς το κενό παρέμεινε και παρά την υιοθέτηση του Ν. 4491/2017 για τη *νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου* και την υιοθέτηση του Ν. 5089/2024 για την *Ισότητα στον πολιτικό γάμο, τροποποίηση του Αστικού Κώδικα σε άλλες διατάξεις.*

Όπως τόνισε η ΕΕΔΑ στις Παρατηρήσεις της στο ΣχΝ για την *Ισότητα στον πολιτικό γάμο*, που υπέβαλε τον Φεβρουάριο του 2023, η αναγνώριση δικαιωμάτων στους οικογενειακούς δεσμούς που έχουν συναφθεί ή αναγνωριστεί στο εξωτερικό, συμβάλλει μεν στην αποκατάσταση των ληξιαρχικών αβλεψιών, ωστόσο ταυτόχρονα δημιουργεί το φαινόμενο των δύο ταχυτήτων αναφορικά με το εύρος των αναγνωριζομένων δικαιωμάτων με σαφώς δυσμενέστερη μεταχείριση των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων που διαβιούν εντός Ελλάδος, έναντι των κατοίκων εξωτερικού, για τους οποίους ουσιαστικά αναγνωρίζονται περισσότεροι τρόποι κτήσης συγγένειας.

²¹¹ [Υπόμνημα](#) της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) προς την Επιτροπή που συστάθηκε από τον Πρωθυπουργό για τη Σύνταξη της Εθνικής Στρατηγικής για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, 30 Ιουνίου 2021, σελ. 11.

Με βάση τα παραπάνω, η ΕΕΔΑ απευθυνόμενη στην ελληνική Πολιτεία, διατυπώνει τις ακόλουθες Συστάσεις:

1. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να θεσμοθετήσει δικαίωμα επιμέλειας για το δεύτερο, μη βιολογικό γονέα τέκνων ομόφυλων ζευγαριών στο πλαίσιο του συμφώνου συμβίωσης ή γάμου, τα δε τέκνα που αποκτώνται κατά την διάρκεια του συμφώνου συμβίωσης ή του γάμου μεταξύ γυναικών με γέννηση από το ένα μέρος του συμφώνου συμβίωσης ή του γάμου μεταξύ γυναικών να εγγράφονται στην κοινή οικογενειακή μερίδα. Παράλληλα θα πρέπει να προβλεφθεί και η δυνατότητα επέκτασης του δικαιώματος συμβολαιογραφικής εκούσιας αναγνώρισης τέκνων για τα εκτός γάμου τέκνα.

2. Η ΕΕΔΑ προτείνει, προς εξυπηρέτηση του βέλτιστου συμφέροντος των τέκνων, να παρασχεθεί η δυνατότητα νομικής αναγνώρισης του γονεϊκού ρόλου στο μη βιολογικό γονέα ανεξάρτητα από τη ύπαρξη ή ανυπαρξία στον παρόντα χρόνο της συμβιωτικής σχέσης οιασδήποτε μορφής των δύο ενηλίκων μερών.

3. Η ΕΕΔΑ συστήνει την απάλειψη κάθε διάκρισης σε θέματα που αφορούν σε αναδοχή, τεκνοθεσία ή/και υποβοηθούμενη αναπαραγωγή λόγω φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου των υποψήφιων γονέων.

ii) ΛΟΑΤΚΙ+ Πρόσωπα και ταυτότητα φύλου

Η ΕΕΔΑ παρακολουθώντας τις σταδιακές εξελίξεις, δεν άργησε να διαπιστώσει την **αναγκαιότητα πλήρους θεσμικής αναγνώρισης της ταυτότητας φύλου** ως θεμελιώδους διάστασης της προσωπικότητας του προσώπου. Έτσι σε αναλυτική Έκθεσή της για τα Διεμφυλικά Άτομα και τη Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου, ήδη από τον Οκτώβριο του 2015, απηύθυνε ένα πρώτο ολοκληρωμένο πλαίσιο Συστάσεων προς την Πολιτεία, καλώντας την να προχωρήσει στη νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου με τη θέσπιση κατάλληλων διαδικασιών που να

τη διασφαλίζουν. Ως μία από τις κύριες προϋποθέσεις για την εφαρμογή του δικαιώματος στην πράξη, **επεσήμανε την πρόβλεψη δυνατότητας αλλαγής των εγγράφων ταυτοποίησης των διεμφυλικών ατόμων με βάση τον αυτοπροσδιορισμό της ταυτότητας φύλου τους**, χωρίς την προϋπόθεση μη αναστρέψιμων χειρουργικών επεμβάσεων επαναπροσδιορισμού φύλου ή άλλων ιατρικών διαδικασιών.²¹²

Η ΕΕΔΑ τον Ιούνιο του 2017, στην επιστολή της προς την *Γενική Γραμματέα Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων* του Υπουργείου Δικαιοσύνης, αναφορικά με το Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου για τη «*Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου – Εθνικός Μηχανισμός Παρακολούθησης και Αξιολόγησης του Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού*», χαιρέτισε τη σύσταση και συγκρότηση ειδικής νομοπαρασκευαστικής επιτροπής με αντικείμενο την κατάρτιση σχεδίου νόμου για τη νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου, εφιστώντας ωστόσο την προσοχή της Πολιτείας ως προς συγκεκριμένα πρακτικά ζητήματα. Ειδικότερα είχε τονίσει την προϋπόθεση της αγαμίας που προβλέπεται στο Άρθρο 3 παρ. 3 του Ν. 4491/2017 προκειμένου για τη διόρθωση του καταχωρισμένου φύλου, και που υποχρεώνει ουσιαστικά τα τρανς πρόσωπα να χωρίσουν αν είναι έγγαμα, γεγονός που εισάγει διάκριση σε βάρος των έγγαμων προσώπων, ενώ υπογράμμισε το ζήτημα που προξενείται από την απουσία πρόβλεψης για την νομική αναγνώριση του επαναπροσδιορισμού φύλου για τους ανηλικούς τρανς καθώς επίσης και για intersex πρόσωπα.²¹³ Είναι πράγματι απογοητευτικό, ότι μετά από έξι (6) χρόνια ισχύος του Ν. 4491/2017 **για τη νομική αναγνώριση φύλου, η δικαστική διαδικασία παραμένει το κύριο εμπόδιο**, γεγονός που εκμηδενίζει την απόλαυση του δικαιώματος. **Ιδιαίτερα σημαντικό βήμα** συνιστά η υιοθέτηση του Ν. 5089/2024 που θεσμοθέτησε τον **πολιτικό γάμο των ομόφυλων ζευγαριών**, ο οποίος και **κατάργησε την προϋπόθεση της αγαμίας** στις περιπτώσεις εφαρμογής της νομοθεσίας της νομικής αναγνώρισης ταυτότητας φύλου.

Η ΕΕΔΑ έχει επανειλημμένα απευθύνει Συστάσεις προς τα όργανα της Πολιτείας να αναθεωρήσουν το τρέχον νομικό πλαίσιο σύμφωνα με τα πρότυπα του Συμβουλίου της Ευρώπης [Resolution 2048 \(2015\)](#), *Διακρίσεις σε βάρος των διεμφυλικών ατόμων στην Ευρώπη*,²¹⁴ και **να προωθήσουν ταχείες, διαφανείς και προσβάσιμες διαδικασίες αλλαγής φύλου, με βάση την αρχή του αυτοπροσδιορισμού και**

²¹² ΕΕΔΑ, Έκθεση και Συστάσεις: [Διεμφυλικά Άτομα και Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου](#), 23 Οκτωβρίου 2015, σελ. 54.

²¹³ Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων «*Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου – Εθνικός Μηχανισμός Παρακολούθησης και Αξιολόγησης του Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού*», Επιστολή ΕΕΔΑ προς την κα Μαρία Γιαννακάκη, Γενική Γραμματέα Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων - Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Ιούνιος 2017.

²¹⁴ Ψήφισμα 2048 (2015) του Συμβουλίου της Ευρώπης, [Διακρίσεις κατά των διεμφυλικών ατόμων στην Ευρώπη](#)

της αυτοδιάθεσης, για όλα τα άτομα που επιθυμούν να τις αξιοποιήσουν, ανεξαρτήτως ηλικίας, ιατρικής κατάστασης, οικονομικής κατάστασης ή ποινικού μητρώου, και να άρουν κάθε περιορισμό. Η δε **διαδικασία θα πρέπει να είναι διοικητική και εξωδικαστική**. Αυτό ακριβώς θα πρέπει να εφαρμόζεται και στην περίπτωση των διεμφυλικών ατόμων και στην περίπτωση των μη δυαδικών (non-binary) ατόμων σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ.²¹⁵ Πάνω από όλα πρόκειται για ένα διαρκές και δίκαιο αίτημα της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας.²¹⁶

Ιδίως, όσον αφορά τα ίντερσεξ άτομα, είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί εδώ, ότι τόσο οι συνεντεύξεις με σχετικούς εμπειρογνώμονες και μέλη της ίντερσεξ κοινότητας, όσο και τα δεδομένα του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA, 2020), δείχνουν ότι τα ίντερσεξ άτομα πέφτουν πολύ συχνά θύματα διακρίσεων στην Ελλάδα.²¹⁷

Η ΕΕΔΑ δράττεται της ευκαιρίας να υπογραμμίσει ότι η Ελλάδα πρέπει να συμμορφωθεί άμεσα με τις οδηγίες του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, ώστε να αντικατοπτρίζεται η σύγχρονη αντίληψη περί σεξουαλικής υγείας και ταυτότητας φύλου στο σχετικό εθνικό νομοθετικό πλαίσιο.²¹⁸ Συγκεκριμένα, ο όρος **διαταραχή ταυτότητας φύλου θα πρέπει να αφαιρεθεί από τον κατάλογο των «Πνευματικών και συμπεριφορικών διαταραχών»**. Σε αυτό το πλαίσιο, οι όροι “διεμφυλισμός” και “διαταραχή ταυτότητας φύλου των παιδιών ” θα πρέπει να αντικατασταθούν με τους όρους “*ασυμφωνία φύλου κατά την εφηβική ηλικία και ενηλικίωση*” και “*ασυμφωνία φύλου στην παιδική ηλικία*” αντίστοιχα.²¹⁹

Συνολικά, όσον αφορά την ταυτότητα φύλου και τον σεξουαλικό προσανατολισμό, παρά τα πολύτιμα θετικά μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση, συμπεριλαμβανομένης της Εθνικής Στρατηγικής για την Ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων στην Ελλάδα,²²⁰ όπως αναφέρθηκαν αναλυτικά και παραπάνω, η ΕΕΔΑ θεωρεί απαραίτητο να

²¹⁵ [Υπόμνημα](#) της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) προς την Επιτροπή που συστάθηκε από τον Πρωθυπουργό για τη Σύνταξη της Εθνικής Στρατηγικής για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, 30 Ιουνίου 2021, Συμβούλιο της Ευρώπης, [Σύντομος οδηγός για τη νομική αναγνώριση φύλου](#), Νοέμβριος 2015, ECtHR, *Schlumpf v. Switzerland*, [appl. No 29002/06] 5 Ιουνίου 2009.

²¹⁶ [Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών \(ΣΥΔ\)](#), Συμβολή στην Έκθεση της ΕΕΔΑ, Φεβρουάριος 2023.

²¹⁷ [Έκθεση της ECRl για την Ελλάδα](#) (Έκτος κύκλος επιτήρησης), 22 Σεπτεμβρίου 2022, σελ. 13.

²¹⁸ [Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών \(ΣΥΔ\)](#), Συμβολή στην Έκθεση της ΕΕΔΑ, Φεβρουάριος 2023. Βλ. επίσης Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας WHO, [Gender incongruence and transgender health in the ICD](#).

²¹⁹ Βλ. Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας WHO, [Gender incongruence and transgender health in the ICD](#). Σύμφωνα με την 11η έκδοση της Διεθνούς Στατιστικής Ταξινόμησης Νοσημάτων και Συναφών Προβλημάτων Υγείας (ICD-11), οι αναθεωρημένοι κωδικοί ICD-11 περιλαμβάνουν νέες αλλαγές που αντικατοπτρίζουν τη σύγχρονη κατανόηση της σεξουαλικής υγείας και της ταυτότητας φύλου.

²²⁰ Βλ. [Υπόμνημα](#) της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) προς την Επιτροπή που συστάθηκε από τον Πρωθυπουργό για τη Σύνταξη της Εθνικής Στρατηγικής για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, 30 Ιουνίου 2021.

επαναλάβει την επιτακτική ανάγκη για την πλήρη και αποτελεσματική κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων.

Σε συνέχεια των παραπάνω, η ΕΕΔΑ διατυπώνει τις ακόλουθες Συστάσεις:

1. Σε ό,τι αφορά τα διεμφυλικά πρόσωπα, η ΕΕΔΑ επανέρχεται σε όλες τις προηγούμενες Συστάσεις της περί πλήρους πρόσβασης σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης και σε ιατρικές επεμβάσεις φυλομετάβασης, εφόσον αυτές επιλέγονται ελεύθερα, καθώς και στην ανάγκη ασφαλιστικής κάλυψης αυτών, καλώντας τους αρμόδιους φορείς να λάβουν επιτακτικά μέτρα διασφάλισης της ισότιμης πρόσβασης των τρανς/φυλοδιαφορετικών προσώπων στον χώρο της υγείας με σεβασμό στην έκφραση και στην ταυτότητα φύλου τους και ιδίως:

i) να συμμορφωθούν με τις αποφάσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, ενσωματώνοντας τον νέο ταξινομητικό κατάλογο ICD-11, σε εναρμόνιση με τις σύγχρονες εξελίξεις για την πλήρη αποψυχιατρικοποίηση των τρανς ταυτοτήτων

ii) να νομοθετήσουν υπέρ της πλήρους πρόσβασης των τρανς/φυλοδιαφορετικών προσώπων σύμφωνα με την έκφραση και την ταυτότητα φύλου τους στις υπηρεσίες υγείας κατά τρόπο συμβατό με τον Ν. 4491/2017, και της νομικής αναγνώρισης ταυτότητας φύλου στις εξετάσεις/συνταγογραφήσεις/νοσηλεία, που έχουν «έμφυλο» χαρακτήρα

iii) να τροποποιηθεί ο Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας ώστε να συμπεριλαμβάνει την έκφραση, την ταυτότητα και τα χαρακτηριστικά φύλου στη διάταξη απαγόρευσης των διακρίσεων

iv) να οριστούν, σε Περιφερειακό επίπεδο, άτομα αναφοράς με συμβουλευτικό/ενημερωτικό χαρακτήρα στα Γενικά Νοσοκομεία, που θα λειτουργούν και ως "συμπαραστάτες" των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, τα οποία χρειάζονται ιατρικές υπηρεσίες.

v) να καλυφθούν πλήρως όλες οι διαδικασίες επαναπροσδιορισμού φύλου.

iii) Γυναίκες και κορίτσια Ρομα

Η ΕΕΔΑ επαναλαμβάνει τις ανησυχίες της σε ό,τι αφορά τους πρόωρους γάμους στην Ελλάδα, ²²¹ οι οποίοι στην πράξη εντοπίζονται κατά κύριο λόγο στις

²²¹ ΕΕΔΑ Παρατηρήσεις για το Σχέδιο της Τρίτης Περιοδικής Έκθεσης της Ελληνικής Δημοκρατίας για την εφαρμογή του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (CCPR), 14 Μαρτίου 2023, σελ. 17, Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ σχετικά με τη συνδυασμένη 23η και 24η περιοδική έκθεση της Ελλάδας στην Επιτροπή για την Εξάλειψη των φυλετικών διακρίσεων (CERD), Ιούλιος 2021, σελ. 27, Συνεισφορά ΕΕΔΑ στην Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ σχετικά με τον Κατάλογο

Κοινότητες των Ρομά.²²² Πρακτικές παιδικού γάμου συνήθως συνδέονται με μια σειρά παραγόντων κινδύνου, όπως διακοπή του σχολείου, απροστάτευτη σωματική επαφή, χαμηλή πρόσβαση σε προγεννητικούς ελέγχους, HIV και άλλα σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, αποβολές καθώς και διάφορες άλλες επιπλοκές, υψηλό ποσοστό θνησιμότητας παιδιών, στρες, ψυχικές ασθένειες κ.λπ. Η Πανελλαδική Συνομοσπονδία Ελλήνων Ρομά ΕΛΛΑΝ ΠΑΣΣΕ, στο Υπόμνημα της στις 12.10.2020 προς την ΕΕΔΑ είχε υπογραμμίσει την ιδιαίτερη ανησυχία της για τις γυναίκες Ρομά που συχνά εγκαταλείπουν το σχολείο προκειμένου να συνάψουν πρόωρο γάμο ή λόγω εγκυμοσύνης, και την ανάγκη να τους δοθεί η **δυνατότητα για φοίτηση σε σχολεία δεύτερης ευκαιρίας** μαζί και με τα παιδιά τους. Η ίδια η *Επιτροπή UN CRC* στις *Καταληκτικές Παρατηρήσεις επί της Έβδομης Περιοδικής Έκθεσης της Ελλάδας*, έχει εκφράσει την ανησυχία της για τις συνέπειες των πρόωγων γάμων, στη σωματική και ψυχική υγεία και την ευημερία των κοριτσιών, φαινόμενα που εντοπίζονται ιδιαίτερα στις κοινότητες των Ρομά και στη μουσουλμανική μειονότητα στη Θράκη.²²³

Σύμφωνα με το άρθρο 1350 του Αστικού Κώδικα, γάμοι όπου οι σύζυγοι είναι κάτω από τη νόμιμη ηλικία, επιτρέπονται μόνο για σημαντικούς λόγους μετά από δικαστική απόφαση. Με βάση τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής,²²⁴ την περίοδο 2001-2019 καταγράφηκαν 831 γάμοι μεταξύ παιδιών κάτω των 15 ετών (κορίτσια: 784, αγόρια: 47), ενώ καταγράφηκαν 35.139 γάμοι μεταξύ 15 έως 19 ετών (κορίτσια: 29.531, αγόρια: 5.608). Η ΕΕΔΑ θεωρεί απολύτως απαραίτητη τη συλλογή ποιοτικών και ποσοτικών στοιχείων για το θέμα και τη συστηματική παρακολούθηση της κατάστασης. Επιπλέον, υποστηρικτικά μέτρα, όπως δραστηριότητες ευαισθητοποίησης για την ενδυνάμωση των κοριτσιών στους Ρομά κοινότητες, η παροχή υπηρεσιών οικογενειακού προγραμματισμού και οι ενέργειες ενημέρωσης σχετικά με την αντισύλληψη, τη φροντίδα της αναπαραγωγικής υγείας και τους κινδύνους παιδικής θνησιμότητας, θα πρέπει να υλοποιηθούν άμεσα και σε συστηματική βάση για να ξεκινήσει η εξάλειψη τέτοιων φαινομένων.

θεμάτων πριν από την αναφορά για την Τρίτη περιοδική εξέταση της Ελλάδας στο πλαίσιο του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (CCPR), Σεπτέμβριος 2021, σελ. 11.

²²² Σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα, η νόμιμη ηλικία γάμου είναι τα 18 έτη και για τα δύο φύλα, αλλά τα δικαστήρια μπορούν να επιτρέψουν σε ανήλικο να συνάψει γάμο εάν είναι απαραίτητο να γίνει αυτό για σημαντικό λόγο» (Αστικός Κώδικας, σ. 1350). Υπό τη Σαρία Νομικά, ένα άτομο μπορεί να παντρευτεί μόλις φτάσει στην εφηβεία (Τσαβούσογλου, 2015).

²²³ Βλ. [Καταληκτικές Παρατηρήσεις](#) της Επιτροπής UN CRC για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, [CRC/C/GRC/CO/4-6](#), 28 Ιουνίου 2022, παρ. 28.

²²⁴ Ελληνική Στατιστική Αρχή, [Γάμοι](#).

Λαμβανομένης υπόψη της κατάστασης που βιώνουν οι γυναίκες Ρομά, η ΕΕΔΑ, απευθυνόμενη στην Ελληνική Πολιτεία, διατυπώνει τις ακόλουθες Συστάσεις:

1. Η ΕΕΔΑ καλεί επειγόντως την Πολιτεία να δημοσιοποιήσει τα στοιχεία και τις πληροφορίες που συγκεντρώνονται ιδιαίτερα, όσον αφορά τις Γυναίκες Ρομά, οι οποίες υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις και αποκλεισμό με έμφαση: α) στη μεγάλη σχολική διαρροή, β) στους πρόωρους και τους εξαναγκαστικούς γάμους, και γ) στην κατάσταση των γυναικών και κυρίως κοριτσιών Ρομά στην οικογένεια και την κοινότητα, την μειονεκτική θέση αυτών και την αυστηρή ιεραρχία.

2. Η ΕΕΔΑ προτείνει την υλοποίηση και προώθηση μέτρων που στοχεύουν στην ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση και τη σχολική φοίτηση, τις ίσες ευκαιρίες απασχόλησης, τον οικογενειακό προγραμματισμό σε γυναίκες και κορίτσια Ρομά, την ενημέρωση για την αξία πραγματοποίησης προληπτικών ελέγχων όπως μαστογραφία και “pap test” και για τις βασικές αρχές αντισύλληψης, την πρόσβαση σε δωρεάν υπηρεσίες παιδικής μέριμνας, την ενημέρωση - ευαισθητοποίηση για την ενδοοικογενειακή βία και τα δικαιώματα των θυμάτων, και την πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη.

iv) Γυναίκες με αναπηρία

Η ΕΕΔΑ επισημαίνει ότι όσον αφορά τις γυναίκες και τα κορίτσια με αναπηρία, δεν έχουν μέχρι σήμερα ληφθεί μέτρα που να συμβάλλουν στη διασφάλιση προσβάσιμων υπηρεσιών σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας. Παρότι στο [Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2020-2023](#) προβλεπόταν δράση σχετικά με την πρόσβαση των ατόμων με αναπηρία σε υπηρεσίες σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας, εντούτοις δεν έχει ακόμη

υλοποιηθεί.²²⁵ Επιπλέον σημειώνεται, ότι στο *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία 2020-2023* υπήρχε δράση που στόχευε στη διεξαγωγή σχετικών σεμιναρίων για τα σεξουαλικά και αναπαραγωγικά δικαιώματα των γυναικών και κοριτσιών με αναπηρία, ωστόσο, η ομάδα στόχος των εν λόγω σεμιναρίων ήταν οι γονείς και κηδεμόνες των κοριτσιών με αναπηρία και όχι τα ίδια τα κορίτσια ή γυναίκες με αναπηρία, γεγονός που δεν συμβάλει στην επίτευξη του σκοπούμενου αποτελέσματος.²²⁶

Ένα άλλο ιδιαίτερα σοβαρό ζήτημα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες με αναπηρία, πέραν της πρόσβασης σε υπηρεσίες σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας, είναι η **μη διασφάλιση του δικαιώματός τους να συμμετέχουν στο θεσμό της υιοθεσίας, αναδοχής και επαγγελματικής αναδοχής**. Σύμφωνα με την παρ. 2 του Άρθρου 23 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες «*Τα Συμβαλλόμενα Κράτη διασφαλίζουν τα δικαιώματα και τις ευθύνες των ατόμων με αναπηρίες, όσον αφορά την επιμέλεια, την κηδεμονία, την επιτροπεία, την υιοθεσία παιδιών ή παρόμοιους θεσμούς, όπου υφίστανται οι έννοιες αυτές στην εθνική νομοθεσία. Σε κάθε περίπτωση, προέχουν τα συμφέροντα του παιδιού. Τα Συμβαλλόμενα Κράτη προσφέρουν κατάλληλη βοήθεια στα άτομα με αναπηρίες, κατά την εκτέλεση των καθηκόντων ανατροφής των παιδιών τους*», το οποίο σημαίνει ότι κατά τη διαμόρφωση του θεσμικού πλαισίου για την αναπηρία και την αναδοχή -στο πλαίσιο της δικαιωματικής προσέγγισης της αναπηρίας- πρέπει αφενός να δίνεται έμφαση και προτεραιότητα στο συμφέρον του προς υιοθεσία ή αναδοχή παιδιού -με ή χωρίς αναπηρία-, αφετέρου να διασφαλίζεται ταυτόχρονα και το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην υιοθεσία ή αναδοχή, και δη μέσω της παροχής προς αυτά κατάλληλης υποστήριξης. Δυστυχώς παρά τα παραπάνω προβλεπόμενα, σύμφωνα με την παρ. 2 του Άρθρου 8 του Ν. 4583/2018 «*Μέτρα για την προώθηση των θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας και άλλες διατάξεις*» τόσο **οι ανάδοχοι γονείς όσο και οι συνοικούντες με αυτούς πρέπει να έχουν καλή ψυχική, νοητική και σωματική υγεία**, παραβιάζοντας έτσι τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες. Η διατύπωση του νόμου «*καλή σωματική, ψυχική και νοητική υγεία*» δεν παρέχει δυνατότητα στα άτομα με αναπηρία ή/και χρόνια πάθηση να αναλάβουν τον ρόλο του αναδόχου (επαγγελματία ή μη), όπως για παράδειγμα

²²⁵ Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία – ΕΣΑμεΑ, Συνεισφορά στην Έκθεση της ΕΕΔΑ, Φεβρουάριος 2024.

²²⁶ Παρατηρητήριο Θεμάτων Αναπηρίας της ΕΣΑμεΑ. (2022). «Γυναίκες με Αναπηρία». Επιστολή προς το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων στο πλαίσιο του Πακέτου Εργασίας 9 του Παρατηρητηρίου Θεμάτων Αναπηρίας της ΕΣΑμεΑ «*Παροχή υποστήριξης στα επιμέρους σημεία αναφοράς (Υπουργεία και Περιφέρειες) για την ορθή εφαρμογή των απαιτήσεων της Σύμβασης και των Τελικών Παρατηρήσεων της Επιτροπής σε Κεντρικό και Περιφερειακό Επίπεδο*».

ένας/μια χρήστης/χρήστρια αναπηρικού αμαξιδίου, ένας/μια τυφλός/ή, ένας/μια κωφός/ή, βαρήκοος/η, ή ένα άτομο με σακχαρώδη διαβήτη κ.λπ.²²⁷

Λαμβανομένης υπόψη της ισχύουσας κατάστασης, η ΕΕΔΑ, απευθυνόμενη στην Ελληνική Πολιτεία, διατυπώνει τις ακόλουθες Συστάσεις:

1. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να διασφαλίσει την πρόσβαση των γυναικών με αναπηρία σε υπηρεσίες σεξουαλικής και αναπαραγωγικής υγείας.

2. Η ΕΕΔΑ συστήνει την τροποποίηση του Ν. 4583/2018 «Μέτρα για την προώθηση των Θεσμών της Αναδοχής και Υιοθεσίας και άλλες διατάξεις», ώστε γυναίκες με αναπηρία ή/και χρόνια πάθηση να έχουν την δυνατότητα να συμμετέχουν στο θεσμό της υιοθεσίας και της αναδοχής, σύμφωνα και με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες.

Z. Βία κατά των Γυναικών και ενδοοικογενειακή βία

Πάγια θέση της ΕΕΔΑ είναι ότι «...η βία κατά των γυναικών, που περιλαμβάνει και την ενδοοικογενειακή βία, συνιστά βάνουση προσβολή των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δεν περιορίζεται δε σε κάποιο συγκεκριμένο πολιτικό ή οικονομικό σύστημα, αλλά είναι διαδεδομένη σε κάθε κοινωνία. Δεν γνωρίζει διαχωριστικές γραμμές από πλευράς πλούτου, φυλής ή πολιτισμού. Οι δομές ισχύος στο εσωτερικό της κοινωνίας, οι οποίες διαιωνίζουν τη βία κατά των γυναικών είναι βαθιά ριζωμένες και αδιάλλακτες. Η βία, ως βίωμα ή απειλή, εμποδίζει τις γυναίκες σε όλον τον κόσμο να ασκήσουν και να απολαύσουν πλήρως τα δικαιώματά τους... Η αποτελεσματική αντιμετώπιση του οξύτατου κοινωνικού φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας, από άποψη νομική, αλλά και στην πράξη, αποτελεί μακρόχρονο αίτημα των φορέων και των ειδικών επιστημόνων που ασχολούνται με την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου, και ειδικότερα με τη στήριξη των θυμάτων της ενδοοικογενειακής βίας.»²²⁸

Τα παρακάτω στοιχεία της ΕΛ.ΑΣ. σχετικά με τη βία κατά των γυναικών, και ιδίως της ενδοοικογενειακής βίας, αποτυπώνουν τις **ανησυχητικές και διαρκώς αυξανόμενες διαστάσεις του προβλήματος** σε βάθος δεκαετίας:²²⁹

	<u>2012</u>	<u>2013</u>	<u>2014</u>	<u>2015</u>	<u>2016</u>	<u>2017</u>	<u>2018</u>	<u>2019</u>	<u>2020</u>	<u>2021</u>	<u>2022</u>
Ετήσιος αριθμός	1630	1818	2302	2321	2696	3196	3815	4171	4264	7375	10131

²²⁷ Βλ. ΕΣΑμεΑ (2022). «Σχέδιο ΚΥΑ για επαγγελματική αναδοχή: η απάντηση της Ε.Σ.Α.μεΑ. » Επιστολή προς Υφυπουργό Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων.

²²⁸ ΕΕΔΑ, Παρατηρήσεις- Απόφαση της ΕΕΔΑ επί του νομοσχεδίου «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας», Ετήσια Έκθεση 2005, σελ. 231 επ.

²²⁹ Ελληνική Αστυνομία, [Ετήσια Έκθεση Απολογισμού Έργου Υπηρεσιών Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας Έτους 2022](#) (Νοέμβριος 2023), σελ. 100 επ.

γυναικών θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας											
Ετήσιος αριθμός καταγγελλόμενων εγκλημάτων ενδοοικογενειακής βίας	2455	2896	3512	3572	3839	3134	4722	5221	5669	8776	11534
Ετήσιος αριθμός ανδρών δραστών ενδοοικογενειακής βίας	1620	1886	2351	2428	2891	2395	4202	4619	4436	7571	10166
Ετήσιος αριθμός θυμάτων σωματικής βίας (σωματική βλάβη και παράνομη βία)	-	-	-	-	-	-	-	-	3609	6166	7430
Ετήσιος αριθμός θυμάτων ψυχολογικής βίας (απειλή)	-	-	-	-	-	-	-	-	2906	6057	7754
Ετήσιος αριθμός θυμάτων σεξουαλικής βίας (προσβολή γενετήσιας αξιοπρέπειας)	-	-	-	-	-	-	-	-	69	147	542
Ετήσιος αριθμός θυμάτων οικονομικής βίας (μη διαθέσιμα στοιχεία)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1626
Ετήσιος αριθμός γυναικών θυμάτων που καταγγέλλουν βιασμό	234	222	194	183	217	223	142	148	126	226	303

Η ΕΕΔΑ έχει εκφράσει και την ανησυχία της για τα στοιχεία της ΓΓΙΑΔ σχετικά με την Τηλεφωνική Γραμμή SOS 15900, σύμφωνα με τα οποία κατά την περίοδο από 1.11.2021 έως 30.9.2022 καταγράφηκαν συνολικά 10.324 κλήσεις, εκ των οποίων οι 6.969 αφορούσαν «περιστατικά βίας», ενώ κατά την περίοδο από 1.11.2022 έως 30.9.2023 καταγράφηκαν συνολικά 8.133 κλήσεις, εκ των οποίων οι 5.462 αφορούσαν «περιστατικά βίας» και οι 1.533 «χρήσιμη ενημέρωση».²³⁰ Παράλληλα, η Επιτροπή συμμερίζεται τις ανησυχίες της *Ομάδας Εργασίας του ΟΗΕ για τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών*, σχετικά με τη μη δίωξη των δραστών, παρά τον σημαντικό αριθμό καταγεγραμμένων περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας στη χώρα, και τις ανησυχίες της,²³¹ γεγονός το οποίο επισημαίνει και η *Επιτροπή CEDAW* στις Καταληκτικές Παρατηρήσεις της για την Ελλάδα το 2024.²³²

Είναι γεγονός ότι η ΕΕΔΑ είχε επισημάνει από το 2015 την ανάγκη κύρωσης από το Ελληνικό Κράτος της *Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας*, η οποία είχε υπογραφεί ήδη από το Μάιο του 2011 και τεθεί σε ισχύ το 2014.²³³

Τον Μάρτιο του 2018 η ΕΕΔΑ, στο κείμενο των Παρατηρήσεων της επί του ΣχΝ για την *Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας* χαιρέτησε την έστω και καθυστερημένη κύρωση της Σύμβασης από το Ελληνικό Κράτος με τον **Ν. 4531/2018, η οποία αποτελεί το πρώτο νομικά δεσμευτικό κείμενο που προβλέπει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο πρόληψης, προστασίας και δίωξης του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών**.²³⁴ Με την ευκαιρία η ΕΕΔΑ υπενθυμίζει ότι η **ενδοοικογενειακή βία είναι ένα έγκλημα που τιμωρείται από τις διατάξεις του Ν. 3500/2006 (όπως τροποποιήθηκε από τους Ν. 3868/2010, 4531/2018, 4547/2018, 4610/2019), σε συνδυασμό και με τις σχετικές**

²³⁰ Βλ. [4η Ετήσια Έκθεση για την βία κατά των γυναικών](#), Γενική Γραμματεία Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Νοέμβριος 2023, σελ. 156 και [3η Ετήσια έκθεση για τη Βία κατά των Γυναικών](#), Γενική Γραμματεία Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, Νοέμβριος 2022, σελ. 149.

²³¹ Έκθεση της *Ομάδας Εργασίας των ΗΕ για τις διακρίσεις σε βάρος των γυναικών στη νομοθεσία και την πράξη* από την επίσημη επίσκεψή της στην Ελλάδα, από την 1η έως τη 12η Απριλίου 2019, A/HRC/44/51/Add.1, 29 Ιουνίου 2020, παρ. 58, 59. Οι εμπειρογνώμονες ανησυχούν ότι υπάρχει άνισος συντονισμός των υπηρεσιών υποστήριξης για τα θύματα των διαφόρων μορφών βίας με βάση το φύλο, καθώς και των προγραμμάτων για δράστες.

²³² Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/8-9, 19 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 23 (β).

²³³ ΕΕΔΑ, Έκθεση «[Διευφυλικά άτομα και νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου](#)», Σεπτέμβριος 2015, [Ετήσια Έκθεση ΕΕΔΑ 2015](#), σελ. 87 επ.

²³⁴ Η Πρόεδρος της ΕΕΔΑ Μαρία Γαβουνέλη συμμετείχε στη συνεδρίαση της 22ας Οκτωβρίου 2019 της Ειδικής Διαρκούς Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Ισότητας, Νέων και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων με θέμα «*Ενημέρωση για την παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης*». Βλ. επίσης [Κείμενο Παρατηρήσεων](#) της ΕΕΔΑ επί του Σχεδίου Νόμου «*Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και προσαρμογή της Ελληνικής νομοθεσίας*», 1 Μαρτίου 2018.

διατάξεις του ΠΚ (Ν. 4619/2019). Μετά την κύρωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, δύο επιπλέον πολύ σημαντικά νομοθετικά μέτρα που εναρμονίζονται με τη Σύμβαση, τα οποία ακολούθησαν, είναι ο Ν. 4491/2017 για τη *νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου* και η αναθεώρηση της νομικής έννοιας του βιασμού λόγω μη συναίνεσης στον ΠΚ (Άρθρο 336). Όπως τονίζει στα σχόλιά της επί του κυρωτικού νόμου η ΕΕΔΑ,²³⁵ ο Ν. 4531/2018 συμπληρώνει και βελτιώνει τον Ν. 3500/2006, χωρίς ωστόσο να καταφέρνει να προσεγγίσει συντονισμένα και αποτελεσματικά την πρόληψη της βίας, τη δίωξη των δραστών και την προστασία των θυμάτων.²³⁶ Η ΕΕΔΑ δεν παραλείπει να επισημάνει στις σχετικές Παρατηρήσεις της, ότι δεν κατανοεί επαρκώς την απόφαση του νομοθέτη για επιλεκτική προσαρμογή της νομοθεσίας προς ορισμένες μόνο διατάξεις της Σύμβασης, διαπίστωση που δυστυχώς παραμένει έως σήμερα επίκαιρη.

Ειδικότερα, ο Ν. 4531/2018 ποινικοποιεί την ενδοοικογενειακή βία προωθώντας τα δικαιώματα των θυμάτων, τον εξαναγκασμό σε σύναψη γάμου, τη σεξουαλική παρενόχληση και το *stalking*, ενισχύει τις ποινικές διατάξεις που προβλέπουν την τιμωρία του ακρωτηριασμού των γυναικείων γεννητικών οργάνων, και μεριμνά για την αναβάθμιση των υποστηρικτικών υπηρεσιών και του δικτύου δομών κακοποιημένων γυναικών, καθώς και για την ενδυνάμωση των δράσεων ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης στο πλαίσιο της Σύμβασης. Η Σύμβαση προβλέπει σαφή υποχρέωση των συμβαλλομένων Κρατών-Μελών να εξασφαλίσουν την **κατάρτιση επαγγελματιών που ασχολούνται με τα θύματα βίας, συμπεριλαμβανομένων των Δικαστών και Εισαγγελέων**. Ιδιαίτερη βαρύτητα έχει και η υποχρέωση για υλοποίηση θεραπευτικών προγραμμάτων για τους δράστες εγκλημάτων ενδοοικογενειακής βίας. Αποφασιστικής σημασίας και **σημαντική καινοτομία είναι η διάταξη για τη σύσταση της Ομάδας Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (εφεξής GREVIO)**, που συγκροτείται από εξειδικευμένους τεχνοκράτες και είναι επιφορτισμένη με την παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης από τα Κράτη-Μέλη που την έχουν υπογράψει και η οποία δημοσίευσε τον Νοέμβριο του 2023 την πρώτη **Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα**.²³⁷

²³⁵ **Κείμενο Παρατηρήσεων** της ΕΕΔΑ επί του Σχεδίου Νόμου «Κύρωση της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας και προσαρμογή της Ελληνικής νομοθεσίας, 1 Μαρτίου 2018.

²³⁶ Ο Ν. 3500/2006 επικρίθηκε έντονα ως ανεπαρκές και αναποτελεσματικό εργαλείο, που δημιουργεί νομική αβεβαιότητα και δυσκολίες στην εφαρμογή, ιδίως όσον αφορά τη μη συμπερίληψη όλων των μορφών βίας, και τον ορισμό του βιασμού με βάση τη βία και όχι η απουσία συναίνεσης.

²³⁷ **Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα** της Ομάδας Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (GREVIO), 14 Νοεμβρίου 2023.

Πρόσφατη νομοθετική εξέλιξη, την οποία με ικανοποίηση καλωσόρισε η ΕΕΔΑ, είναι η **ενίσχυση της μέριμνας για τα για τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας** με τον Ν. 5090/2024 *Παρεμβάσεις στον Ποινικό Κώδικα και τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας για την επιτάχυνση και την ποιοτική αναβάθμιση της ποινικής δίκης - Εκσυγχρονισμός του νομοθετικού πλαισίου για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας*. Συγκεκριμένα με την παρ. 2 α) του Άρθρου 131 (Μέριμνα για τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας) του Ν. 5090/2024 που προβλέπει νέα διάταξη 23Α στον Ν. 3500/2006,²³⁸ **προστίθενται στα προσωπικά χαρακτηριστικά του θύματος κατά την ατομική του αξιολόγηση** και με σκοπό τη διαχείριση του κινδύνου επανάληψης της βίας και δευτερογενούς θυματοποίησης, μεταξύ άλλων, ο **σεξουαλικός προσανατολισμός, η ταυτότητα ή τα χαρακτηριστικά φύλου**. Η εν λόγω διάταξη φαίνεται να **λαμβάνει υπόψη την επιπλέον ευαλωτότητα των ΛΟΑΤΚΙ+** προσώπων, αναγνωρίζοντας ότι συχνά στοχοποιούνται ως θύματα ενδοοικογενειακής βίας, συμπεριλαμβανομένων και των περιπτώσεων ομόφυλων ζευγαριών, εξέλιξη που συνιστά ένα ακόμη βήμα προς την ορατότητα της έμφυλης βία που σχετίζεται με ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα.²³⁹

Επιπρόσθετο θετικό νομοθετικό βήμα είναι η ενεργοποίηση της διάταξης **του Άρθρου 28 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης** (Υποχρέωση αναφοράς εγκλήματος ενδοοικογενειακής βίας από επαγγελματίες),²⁴⁰ με την υιοθέτηση της

²³⁸ Άρθρο 131 του ΣχΝ «Παρεμβάσεις στον Ποινικό Κώδικα και τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας για την επιτάχυνση και την ποιοτική αναβάθμιση της ποινικής δίκης – Εκσυγχρονισμός του νομοθετικού πλαισίου για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας»: Μέριμνα για τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας- Προσθήκη άρθρου 23Α στον ν. 3500/2006.

²³⁹ **Δημόσια διαβούλευση** νομοθετικής πρωτοβουλίας του Υπουργείου Δικαιοσύνης, υπό τον τίτλο: «Παρεμβάσεις στον Ποινικό Κώδικα και τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας για την επιτάχυνση και την ποιοτική αναβάθμιση της ποινικής δίκης – Εκσυγχρονισμός του νομοθετικού πλαισίου για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας», 28.11-28.12.2023.

²⁴⁰ Άρθρο 28 - Υποχρέωση αναφοράς από επαγγελματίες: *Τα Μέρη θα λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να διασφαλίσουν ότι οι κανόνες εμπιστευτικότητας που επιβάλλονται από την εσωτερική νομοθεσία σε ορισμένους επαγγελματίες δεν συνιστούν εμπόδιο στη δυνατότητά τους, κάτω από κατάλληλες συνθήκες, ν' αναφέρουν στις αρμόδιες οργανώσεις ή αρχές εάν έχουν βάσιμους λόγους*

διάταξης του Άρθρου 130 (Υποχρεώσεις των επαγγελματιών - Αντικατάσταση άρθρου 23 ν. 3500/2006) του Ν. 5090/2024, σύμφωνα με την οποία **ορισμένοι επαγγελματίες έχουν υποχρέωση να αναφέρουν στις αρμόδιες οργανώσεις ή αρχές, σοβαρές πράξεις βίας**. Συγκεκριμένα, με τη διάταξη του Άρθρου 130 θεσπίζεται ειδική υποχρέωση καταγγελίας *εγκλήματος ενδοοικογενειακής βίας* στις διωκτικές αρχές, για τους επαγγελματίες που αντιλαμβάνονται περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας σε βάρος ανηλίκων, κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους. Μέσω της ενθάρρυνσης των επαγγελματιών για καταγγελία των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας που υποπίπτουν στην αντίληψή τους, λαμβανομένης υπόψη και της ρήτηρας του ακαταδίωκτου για κακόβουλες μηνύσεις αναφορές και πειθαρχικές διώξεις σε βάρος τους, εκτιμάται ότι **θα ενισχυθεί η προστασία των θυμάτων**. Πρόκειται για ρύθμιση που συμμορφώνεται με τη *Σύσταση 248* της GREVIO προς τη χώρα μας,²⁴¹ σύμφωνα με την οποία οι Εμπειρογνώμονες του Συμβουλίου της Ευρώπης ενθαρρύνουν τις εθνικές αρχές να επανεξετάσουν την υποχρέωση των επαγγελματιών να αναφέρουν περιπτώσεις βίας κατά των γυναικών και των παιδιών τους, κάνοντας λόγο για **προηγούμενη συγκατάθεση των ενήλικων θυμάτων, ενώ αντίθετα για υποχρέωση αναφοράς, εάν το θύμα είναι παιδί ή δεν είναι σε θέση να προστατεύσει τον εαυτό του λόγω αναπηρίας**. Η εν λόγω ρύθμιση ευθυγραμμίζεται και με το [Γενικό σχόλιο της Επιτροπής UN CRC No. 13 \(2011\) Το δικαίωμα του παιδιού στην ελευθερία από κάθε μορφή βίας](#),²⁴² όπου η Επιτροπή συνιστά τη δημιουργία μηχανισμών αναφοράς και προσβάσιμων μηχανισμών υποστήριξης για τα παιδιά, τους εκπροσώπους τους και άλλους, ώστε να αναφέρεται η βία κατά των παιδιών, και με την προϋπόθεση ότι σε περίπτωση που υφίσταται υποψία ή κίνδυνος βίας, οι επαγγελματίες θα πρέπει να εργάζονται απευθείας με παιδιά.

Επισημαίνεται, ότι με τον Ν. 5090/2024 **εισάγονται νέα αυτοτελή αδικήματα στον ΠΚ** που αποτελούν πλέον **πράξεις ενδοοικογενειακής βίας, όταν τελούνται εις βάρος μέλους της οικογένειας ή όταν τελούνται ενώπιον ανηλίκων, ήτοι αυτό του βιασμού (Άρθρο 336 ΠΚ) και της κατάχρησης ανίκανου**

να πιστεύουν ότι μία σοβαρή πράξη βίας, καλυπτόμενη από το πεδίο εφαρμογής της παρούσας Σύμβασης έχει διαπραχθεί και ότι περαιτέρω σοβαρές πράξεις βίας θα πρέπει να αναμένονται.

²⁴¹ Βλ. παρ. 173 της Έκθεσης Αξιολόγησης για την Ελλάδα της Ομάδας Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας GREVIO): «...Για το σκοπό αυτό, η GREVIO ενθαρρύνει επίσης τις ελληνικές αρχές να επανεξετάσουν την υποχρέωση των επαγγελματιών να αναφέρουν περιπτώσεις βίας κατά των γυναικών και των παιδιών τους, και πέραν των περιπτώσεων όπου υφίστανται βάσιμοι λόγοι ότι πρόκειται για σοβαρή πράξη βίας που καλύπτεται από το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης και ότι αναμένονται περαιτέρω σοβαρές πράξεις/ενέργειες. Αυτό μπορεί να απαιτεί, να εξαρτάται η υποχρέωση αναφοράς από την προηγούμενη συγκατάθεση του θύματος, εκτός εάν το θύμα είναι παιδί ή δεν είναι σε θέση να προστατεύσει τον εαυτό του λόγω αναπηρίας», 14 Νοεμβρίου 2023, σελ. 45-49.

²⁴² [Γενικό σχόλιο της Επιτροπής UN CRC No. 13 \(2011\) Το δικαίωμα του παιδιού στην ελευθερία από κάθε μορφή βίας](#), 18 Απριλίου 2011, παρ. 49-50.

προς αντίσταση σε γενετήσια πράξη (Άρθρο 338 ΠΚ), τα οποία προστίθενται στα αδικήματα της ανθρωποκτονίας από πρόθεση (Άρθρο 299 ΠΚ), της θανατηφόρας σωματικής βλάβης (Άρθρο 311 ΠΚ), τα οποία ωστόσο ήδη προέβλεπε ο Ν. 3500/2006. Επίσης βάσει των Άρθρων 120, 121, 122²⁴³ που τροποποίησαν τα Άρθρα 6, 7 και 9 του Ν. 3500/2006 αντίστοιχα, **αυστηροποιούνται οι ποινές ενδοοικογενειακής σωματικής βλάβης, ενδοοικογενειακής παράνομης βίας και απειλής και ενδοοικογενειακής προσβολής της γενετήσιας αξιοπρέπειας, όταν τελούνται ενώπιον ανηλίκων. Σοβαρό προβληματισμό** εγείρει το Άρθρο 118 που τροποποίησε το Άρθρο 4 του Ν. 3500/2006 (Σωματική και ψυχολογική βία σε βάρος ανηλίκων), βάσει του οποίου **προστίθεται η ψυχολογική βία, επιπλέον της σωματικής, σε βάρος ανηλίκων παιδιών στο πλαίσιο της ανατροφής τους.** Η προσθήκη της ψυχολογικής βίας σε βάρος ανηλίκων παιδιών, ως βία που επιφέρει τις συνέπειες της κακής άσκησης της γονικής μέριμνας του άρθρου 1532 ΑΚ, ήτοι αυτές της ολικής ή μερικής αφαίρεσης της γονικής μέριμνας από τον θύτη γονέα, παρά το γεγονός ότι κινείται, μεταξύ άλλων, στο ίδιο πνεύμα και με τη διάταξη του Άρθρου 312 του ΠΚ (Σωματική βλάβη αδύναμων ατόμων),²⁴⁴ όπου γίνεται σαφής αναφορά, διαζευκτικά, σε σωματικό πόνο ή σωματική εξάντληση επικίνδυνη για την υγεία ή ψυχικό πόνο ικανό να επιφέρει σοβαρή ψυχική βλάβη, **προξενεί ανησυχία για τυχόν έμμεση ποινικοποίηση της γονεϊκής αποξένωσης,** καθώς είναι σαφές ότι τέτοιου είδους νομοθετική πρόβλεψη δυσχεραίνει σημαντικά τον αντικειμενικό καταλογισμό στην πράξη. Η ΕΕΔΑ εκτιμά ότι πρόκειται για αρκετά αόριστη και χωρίς σαφήνεια διατύπωση, γεγονός που προκαλεί ανασφάλεια δικαίου.

Τέλος, σημειώνεται, όσον αφορά την παρακολούθηση και αντιμετώπιση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας, ότι η ΕΕΔΑ χαιρέτησε εξ αρχής τον εποπτικό ρόλο της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων (νυν Γενική Γραμματεία Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων), που μαζί με το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας («ΚΕΘΙ»), τις υπηρεσιακές μονάδες των συναρμόδιων Υπουργείων και τον Συνήγορο του Πολίτη (Τομέας Ίσης Μεταχείρισης), συνιστούν τον **εθνικό μηχανισμό για την ισότητα των φύλων.**²⁴⁵ Επιπλέον, αναγκαία για την ανάδειξη και καταπολέμηση του φαινομένου είναι η **διαδικασία συλλογής δεδομένων και**

²⁴³ **Άρθρο 120:** Διακεκριμένη περίπτωση τέλεσης της ενδοοικογενειακής σωματικής βλάβης και ενώπιον ανηλίκου - Τροποποίηση άρθρου 6 ν. 3500/2006, **Άρθρο 121:** Ενδοοικογενειακή παράνομη βία και απειλή και ενώπιον ανηλίκου - Τροποποίηση άρθρου 7 ν. 3500/2006, **Άρθρο 122:** Αύξηση του ορίου ποινής στην περίπτωση της τέλεσης ενδοοικογενειακής προσβολής της γενετήσιας αξιοπρέπειας και ενώπιον ανηλίκου - Τροποποίηση άρθρου 9 ν. 3500/2006.

²⁴⁴ Στο Άρθρο 312 του ΠΚ προστέθηκε η φράση «ψυχική υγεία» με το Άρθρο 8 του Ν. 4322/2015 «Αναμόρφωση ποινικών διατάξεων, κατάργηση κέντρων κράτησης Γ τύπου και άλλες διατάξεις», το οποίο εξειδικεύτηκε περαιτέρω ώστε να αναδειχθεί η ποινική της διάσταση με τον Ν. 4619/2019 «Κύρωση του Ποινικού Κώδικα».

²⁴⁵ Βλ. Άρθρο 4 παρ. 1 - Κεντρικοί, περιφερειακοί και τοπικοί μηχανισμοί και φορείς για την πραγμάτωση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων του Ν. 4604/2019.

έρευνας από το Παρατηρητήριο Ισότητας, μέτρο που εναρμονίζεται με το Άρθρο 11 - Συλλογή δεδομένων και έρευνα της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, το οποίο προβλέπει τον συντονισμό της συλλογής και τη δημοσιοποίηση των στατιστικών στοιχείων κάθε μορφής βίας που καλύπτεται από τη Σύμβαση,²⁴⁶ και υλοποιείται στη βάση Μνημονίου Συνεργασίας που υπογράφηκε τον Απρίλιο του 2021 μεταξύ της ΓΓΙΑΔ και της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ), προκειμένου για την ορθή εφαρμογή της Σύμβασης.²⁴⁷ Ωστόσο, όπως αναφέρει στις Παρατηρήσεις Έκθ. Κράτους 2023 η ΕΕΔΑ, εξακολουθεί να διαπιστώνει έλλειψη εξειδικευμένων, αξιόπιστων και συγκρίσιμων στατιστικών δεδομένων σε σχέση με όλες τις μορφές βίας κατά των γυναικών, και το πιο σημαντικό, τα επίσημα διαθέσιμα στοιχεία δεν ταξινομούνται με βάση τον βαθμό ευαλωτότητας.²⁴⁸

Δεδομένης της κομβικής σημασίας της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης και της διαπιστωθείσας άμεσης ανάγκης αντιμετώπισης του φαινομένου της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας, με ειδική μέριμνα ως προς την προστασία ευάλωτων κατηγοριών γυναικών, η ΕΕΔΑ υπογραμμίζει ότι παρακολουθεί στενά την εφαρμογή της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης από την ημέρα της κύρωσής της, και ότι θα συνεχίσει να παρακολουθεί αδιάλειπτα την νομοθετική ακολουθία, προσεγγίζοντας το ζήτημα των διακρίσεων κατά των γυναικών κατά τρόπο οριζόντιο. Λαμβάνοντας υπόψη την Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα της GREVIO του 2023,²⁴⁹ καθώς και τις Συστάσεις της Επιτροπής CEDAW στο κείμενο των Καταληκτικών της Παρατηρήσεων για την Ελλάδα το 2024, η Εθνική Επιτροπή καλεί την Ελληνική Πολιτεία να συμμορφωθεί άμεσα με τα ακόλουθα:

1. Η ΕΕΔΑ καλεί τις αρμόδιες αρχές να σχεδιάσουν και να προχωρήσουν με αυξημένο συντονισμό και συνέπεια στην υλοποίησή:

i) σαφών και στοχευμένων Δράσεων πρόληψης και καταπολέμησης της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας και προστασίας των θυμάτων όλων των μορφών βίας που καλύπτονται από το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης ανεξάρτητα από την άσκηση ποινικής δίωξης

ii) διοικητικών πρακτικών εξατομικευμένης υποστήριξης των θυμάτων όλων των μορφών βίας που καλύπτονται από το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης

²⁴⁶ Βλ. Άρθρο 10 - Δράσεις σε επίπεδο Υπουργείων για την ενσωμάτωση της αρχής της ισότητας των φύλων και της διάστασης του φύλου στις δημόσιες πολιτικές του Ν. 4604/2019 για την ουσιαστική ισότητα των φύλων. Στην πράξη χρέη Παρατηρητηρίου εκτελεί το Τμήμα Τεκμηρίωσης, Έρευνας και Ψηφιακής Υποστήριξης (Παρατηρητήριο) της Γενικής Γραμματείας Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΓΓΙΑΔ).

²⁴⁷ Μνημόνιο Συνεργασίας της ΓΓΟΠΠΦ με την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ)

²⁴⁸ Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ στο σχέδιο απάντησης της Ελλάδας για την κατάρτιση του καταλόγου θεμάτων της περιοδικής Έκθεσης για τη CEDAW, 9 Απριλίου 2023, σελ. 5.

²⁴⁹ Σελ.

iii) δράσεων και μέτρων σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο με τη συνέργεια όλων των εμπλεκόμενων φορέων (θεσμικά όργανα, υπηρεσίες και οργανισμοί), συμπεριλαμβανομένων των μη κυβερνητικών οργανώσεων και της κοινωνίας των πολιτών, όπως π.χ. πρόσληψη ή απόσπαση προσωπικού κοινωνικών λειτουργών και ψυχολόγων σε όλα τα αστυνομικά τμήματα της χώρας εξειδικευμένων στη διαχείριση περιστατικών σεξουαλικής βίας κατά των γυναικών

iv) μέτρων ενίσχυσης των υγειονομικών υπηρεσιών της χώρας για τη διαχείριση περιστατικών βίας κατά των γυναικών. Ειδικά για το θέμα του βιασμού, απαιτείται η άμεση λειτουργία ιατροδικαστικών υπηρεσιών σε όλους τους νομούς της χώρα, και παράλληλα η άμεση πρόσληψη και κατάλληλη εκπαίδευση, σε όλες τις υγειονομικές δομές της χώρας, του νοσηλευτικού και ιατρικού προσωπικού για τη διαχείριση περιστατικών βιασμών. Χρήση τεχνολογιών τύπου «rape kit» (εργαλειοθήκη βιασμού) πρέπει επίσης να αξιοποιηθεί σε όλα τα δημόσια νοσοκομεία και τα κέντρα υγείας για τη διευκόλυνση των θυμάτων²⁵⁰

v) δράσεων ενημέρωσης επαγγελματιών στον τομέα της υγείας και αστυνομικών πρώτης γραμμής με σκοπό τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των θυμάτων κατά τη χρήση των υπηρεσιών αυτών και τη χωρίς διακρίσεις αντιμετώπιση και αποτελεσματική προστασία τους

vi) πρακτικών συστηματικής συλλογής αξιόπιστων και συγκρίσιμων στατιστικών στοιχείων αναφορικά με το πεδίο όλων των απαγορευμένων από το νόμο διακρίσεων, όπως επιβάλλεται και από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης.²⁵¹

²⁵⁰ Βλ. σχετικά δημοσιεύματα:

- Όσα θα αντιμετωπίσεις αν βιαστείς στην Ελλάδα του 2021. Εδώ που το 32% των ανθρώπων θα «δικαιολογούσε» έναν βιασμό, Μαριλέλλα Αντωνοπούλου, 12.2.2021

<https://www.ladylike.gr/women-today/osa-tha-antimetopiseis-an-viasteis-stin-ellada-tou-2021-edo-pou-to-32-ton-anthropon-tha-dikaiologouse-enan-viasmo/>

- Ποια είναι τα βήματα που μια γυναίκα μπορεί να ακολουθήσει μετά τον βιασμό, Χριστίνα Γαλανοπούλου, 9.3.2019

<https://www.lifo.gr/now/greece/poia-einai-ta-bimata-poy-mia-gynaika-mporei-na-akoloythisei-meta-ton-biasmo>

- Στην Ελλάδα του 2021, αν μια γυναίκα βιαστεί Παρασκευή θα εξεταστεί από ιατροδικαστή τη Δευτέρα, News 24/7, Μαρία Καούκη, 24 Ιανουαρίου 2021.

Βλ. επίσης ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΕΡΓΟΥ ΕΤΟΥΣ 2020, Αρχηγείο Ελληνικής Αστυνομίας Κλάδος Τάξης, Διεύθυνση Γενικής Αστυνόμευσης, Τμήμα Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας, Υπηρεσίες Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας.

²⁵¹ Άρθρο 11 του Ν. 4531/2018. Η ΕΕΔΑ χαιρετίζει τον ρόλο παρακολούθησης της ΓΓΔΟΠΦ και τη συλλογή δεδομένων και την έρευνα που διεξάγει το Παρατηρητήριό της.

1. Η ΕΕΔΑ ενθαρρύνει τους αρμόδιους κρατικούς φορείς να συμμορφωθούν με τις Συστάσεις της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Ισότητα των Φύλων,²⁵² και να προβούν στην πλήρη αποτύπωση της εικόνας των έμφυλων ανισοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της έμφυλης βίας, αναλύοντας τα δεδομένα βάσει διατομεακών πτυχών και δεικτών, όπως η ηλικία, η κατάσταση αναπηρίας, το καθεστώς μετανάστη, η διαμονή σε αγροτικές ή αστικές περιοχές, κ.λ.π.

2. Λαμβανομένου υπόψη, ότι η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης ορίζει πως όλες οι διατάξεις της πρέπει να εξασφαλίζονται χωρίς διακρίσεις λόγω φύλου, γένους, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων φρονημάτων, εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης, συμμετοχής σε εθνική μειονότητα, περιουσίας, γέννησης, γενετήσιου προσανατολισμού, ταυτότητας φύλου, ηλικίας, κατάστασης υγείας, αναπηρίας, οικογενειακής κατάστασης, καθεστώτος μετανάστη ή πρόσφυγα ή άλλης κατάστασης, η ΕΕΔΑ καλεί τις αρμόδιες αρχές να θεσπίζουν εξειδικευμένα, πρόσθετα και αναλογικά μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων ευάλωτων κατηγοριών γυναικών και κοριτσιών, όπως οι μετανάστριες, οι γυναίκες πρόσφυγες και αιτούσες άσυλο, οι γυναίκες και τα κορίτσια με αναπηρία ή/και χρόνια πάθηση, οι γυναίκες Ρομά, καθώς και οι ΛΑΤ γυναίκες που διατρέχουν κίνδυνο πολλαπλών διακρίσεων και άρα είναι κατά συνέπεια ακόμη πιο εκτεθειμένες στη βία, λαμβάνοντας υπόψη την πολυμορφία των κατηγοριών και τους κινδύνους των πολλαπλών διακρίσεων.²⁵³

3. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να ευθυγραμμιστεί με τις Συστάσεις υπ' αριθμ. 56 και 287 των Εμπειρογνομόνων της Ομάδας GREVIO και να λάβει άμεσα τα απαραίτητα νομοθετικά μέτρα για την εφαρμογή των διατάξεων περί Διαταγών αποκλεισμού ή περιορισμού έκτακτης ανάγκης (Άρθρο 52) και περί Περιοριστικών όρων (Άρθρο 53) της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, εξασφαλίζοντας:

i) τη διαθεσιμότητα Διαταγών αποκλεισμού ή περιορισμού έκτακτης ανάγκης σε όλες τις γυναίκες θύματα ενδοοικογενειακής βίας

ii) τη διαθεσιμότητα και προσβασιμότητα των περιοριστικών όρων στα θύματα κάθε μορφής βίας κατά γυναικών που καλύπτονται από τη Σύμβαση

²⁵² Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Στρατηγική για την ισότητα των φύλων 2020-2025 (COM(2020) 152) final, σελ. 5-6.

²⁵³ Βλ. και Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 15ης Φεβρουαρίου 2023 σχετικά με την πρόταση απόφασης του Συμβουλίου για τη σύναψη, από την Ευρωπαϊκή Ένωση, της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (COM(2016)0109 – 2016/0062R(NLE)).

iii) την ενίσχυση της παρακολούθησης και της επιβολής περιοριστικών όρων, μεταξύ άλλων μέσω τεχνικών μέσων όπως η ηλεκτρονική παρακολούθηση

iv) την επιτυχή εφαρμογή στην πράξη αποτελεσματικών, αναλογικών και αποτρεπτικών ποινικών ή άλλων κυρώσεων για παραβίαση περιοριστικών όρων, και

v) τη συλλογή δεδομένων σχετικά με τον αριθμό των περιοριστικών όρων που εκδόθηκαν (σε ποινικές και αστικές διαδικασίες), τον αριθμό των παραβιάσεων και τις κυρώσεις που επιβάλλονται ως αποτέλεσμα τέτοιων παραβιάσεων.

4. Η ΕΕΔΑ καλεί την Ελληνική Πολιτεία να θεσπίσουν και να εφαρμόσουν κώδικες ηθικής και δεοντολογίας σε όλους τους τομείς της δημόσιας ζωής, όπου εντοπίζεται σοβαρή απειλή κατά γυναικών, κοριτσιών και ευάλωτων ατόμων, όπως οι Ρομά, τα πρόσωπα ΛΟΑΤΚΙ, οι αλλοδαποί-ές και τα άτομα με αναπηρίες.

5. Η ΕΕΔΑ καλεί την Ελληνική Πολιτεία να προβλέψει ρητά στα ΣχΔ για την Ισότητα των Φύλων και με στόχο την υλοποίηση δράσεων για την ουσιαστική εφαρμογή της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, τη δυνατότητα συνεργασίας με οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών με εγνωσμένη εμπειρία στην υποστήριξη θυμάτων σεξουαλικής παρενόχλησης και βίας και στην υλοποίηση Δράσεων πρόληψης και αντιμετώπισης της έμφυλης βίας, σύμφωνα και με τις διατάξεις της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης. Οι καλές πρακτικές των οργανώσεων θα μπορούσαν να αποτελέσουν καλά παραδείγματα και να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο ανταλλαγής εμπειρίας και τεχνογνωσίας.

ι) Δράσεις ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης της ΕΕΔΑ πλαίσιο της πρόληψης και προστασίας από την ενδοοικογενειακή βία και τη βία κατά των γυναικών

Ένα άλλο σπουδαίο καινοτόμο στοιχείο του Ν. 4531/2018 είναι η θεσμοθέτηση κρατικής υποχρέωσης για την καθιέρωση δράσεων ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης (Άρθρο 13 - Ευαισθητοποίηση και Άρθρο 14 - Εκπαίδευση). Η ΕΕΔΑ καλωσόρισε τις συγκεκριμένες προβλέψεις κι εκφράζει την ικανοποίησή της για το γεγονός ότι δράσεις, όπως η εισαγωγή στα σχολεία εκπαιδευτικού υλικού για την εξάλειψη των στερεοτύπων για το φύλο και στοχευμένες ενημερωτικές εκστρατείες, προβλέφθηκαν στο Εθνικό Σχέδιο δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025,²⁵⁴ πρόταση που συγκαταλεγόταν και στις δικές της προτάσεις προς την Πολιτεία κατά την συνεισφορά της στην **εκπόνηση**

²⁵⁴ Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025

του **ΕΣΔΙΦ 2021-2025**.²⁵⁵ Θετική εξέλιξη προς αυτήν την κατεύθυνση συνιστά και η κατάρτιση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης της Ελλάδας για τις Γυναίκες, την Ειρήνη και την Ασφάλεια (ΕΣΔΓΕΑ) από το Υπουργείο Εξωτερικών,²⁵⁶ σε συνεργασία με όλα τα συναρμόδια Υπουργεία και υπηρεσίες και βεβαίως και την ΕΕΔΑ, η οποία υπέβαλε και σχετική συνεισφορά, κατ' εφαρμογή του οποίου προγραμματίζονται, μεταξύ άλλων, δράσεις εκπαίδευσης επαγγελματιών με στόχο την εξάλειψη των έμφυλων στερεοτύπων.²⁵⁷

Παρά τις εξελίξεις, η ΕΕΔΑ, διαπιστώνει παρακολουθώντας την υλοποίηση της Σύμβασης, ότι στην πράξη οι δράσεις αυτές **δεν υλοποιούνται σε συστηματική βάση αλλά κατά κύριο λόγο αποσπασματικά**.²⁵⁸ Η ΕΕΔΑ επισημαίνει την **ανάγκη να υπάρξει συστηματική επένδυση πόρων για την πρόληψη όλων των μορφών βίας** με ιδιαίτερη έμφαση στην εκπαίδευση των παιδιών και των νέων στις αρχές της ισότητας ανδρών και γυναικών, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την καταπολέμηση των διακρίσεων, των έμφυλων στερεοτύπων καθώς και συμπεριφορών που καλλιεργούν την αποδοχή και την ανοχή στη βία κατά των γυναικών. Υπό αυτό το πρίσμα, η ΕΕΔΑ επαναλαμβάνει το μέλημά της που επισημαίνει με ιδιαίτερη έμφαση, για ακόμη μία φορά, με αφορμή τη Συμβολή της στις *Παρατηρήσεις της στο Σχέδιο Δράσης για την Προστασία των Παιδιών από τη Σεξουαλική Κακοποίηση και Εκμετάλλευση 2022-2027*, τον Νοέμβριο του 2022, για το γεγονός ότι στην πράξη δεν φαίνεται να έχουν ακόμη δρομολογηθεί αποτελεσματικά μέτρα, όπως η εισαγωγή στα σχολεία πλήρους και εξειδικευμένου εκπαιδευτικού υλικού για την εξάλειψη των έμφυλων στερεοτύπων²⁵⁹ και η κατάλληλη κατάρτιση επαγγελματιών στον τομέα αυτό.²⁶⁰

²⁵⁵ Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025 του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 27 Σεπτεμβρίου 2021.

²⁵⁶ Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τις Γυναίκες, την Ειρήνη και την Ασφάλεια (ΕΣΔΓΕΑ), κατ' εφαρμογή της σχετικής Ατζέντας του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (UN Security Council Resolution 1325/2000).

²⁵⁷ Συνεισφορά της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τις Γυναίκες, την Ειρήνη και την Ασφάλεια 2019 - 2024, κατ' εφαρμογή του Ψηφίσματος 1325/2000 του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) για τις Γυναίκες, την Ειρήνη και την Ασφάλεια, Μάρτιος 2020. Βλ. και παραπάνω σελ....

²⁵⁸ Βλ. ΕΕΔΑ Ετήσια Έκθεση 2018. Παρόμοιες συστάσεις απηύθυνε η ΕΕΔΑ πρόσφατα με αφορμή την έξαρση της ενδοοικογενειακής βίας κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Βλ. σχετικά: Η Πρόεδρος της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) Μαρία Γαβουνέλη στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Ισότητας, Νεολαίας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της Βουλής, Συνεδρίαση της Τρίτης 22 Οκτωβρίου 2019 με θέμα ημερήσιας διάταξης: "**Ενημέρωση** σχετικά με την παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης)", **Παρέμβαση της ΕΕΔΑ** στη συνεδρίαση της *Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Ισότητας, Νεολαίας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* της Βουλής με θέμα: "**Ενδοοικογενειακή βία στον καιρό του κορονοϊού: Οι γυναικείες οργανώσεις καταθέτουν την εμπειρία τους**", Μάιος 2020.

²⁵⁹ Βλ. και παραπάνω σελ.

²⁶⁰ Βλ. επίσης Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκό δίκτυο νομικών εμπειρογνομώνων για την ισότητα των φύλων και τις μη διακρίσεις, Παναγιώτα Πετρόγλου, **Country report gender equality: Greece 2020 - How are EU rules transposed into national law?**.

Αντίστοιχες διαπιστώσεις και Συστάσεις διατρέχουν ολόκληρη την Έκθεση Αξιολόγησης της Ελλάδας από την GREVIO, η οποία επαναλαμβάνει με ανησυχία σε κάθε σημείο της Έκθεσης, ότι η αρχική και ενδοϋπηρεσιακή εκπαίδευση για τη βία κατά των γυναικών πρέπει να διασφαλίζεται σε όλες τις εμπλεκόμενες κατηγορίες επαγγελματιών σύμφωνα με τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, και βεβαίως σε μαθητές και δασκάλους στα σχολεία.²⁶¹ Σοβαρό προβληματισμό ωστόσο φαίνεται να προκαλούν στην Ομάδα Εμπειρογνομόνων της GREVIO οι προκαταλήψεις με βάση το φύλο που εξακολουθούν, όπως παρατηρεί, να κυριαρχούν στο δικαστικό σώμα, μαζί με την έλλειψη υποχρεωτικής ενδοϋπηρεσιακής εκπαίδευσης σε ζητήματα που σχετίζονται με τη βία λόγω φύλου,²⁶² σύμφωνα με τις απαιτήσεις της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, αξιολογώντας ως **κρίσιμης σημασίας την κατάλληλη ενημέρωση και εξειδικευμένη κατάρτιση του δικαστικού σώματος.**

Σε ότι αφορά τον εκπαιδευτικό ρόλο της ΕΕΔΑ στα δικαιώματα του ανθρώπου, ο οποίος σύμφωνα με τον ιδρυτικό της νόμο είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με την αποστολή της,²⁶³ αξίζει να αναφερθεί ότι η **Εθνική Επιτροπή έχει πραγματοποιήσει και πραγματοποιεί πληθώρα εκπαιδευτικών δράσεων και δράσεων κατάρτισης επαγγελματιών με ιδιαίτερα έμφαση στα ζητήματα ενδοοικογενειακής βίας.** Χαρακτηριστικά μνημονεύονται οι ακόλουθες δράσεις της:

- Συμμετοχή της Πρόεδρου της ΕΕΔΑ στην Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Ισότητας, Νεολαίας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της Βουλής με θέμα ημερήσιας διάταξης: "Ενημέρωση σχετικά με την παρακολούθηση της εφαρμογής της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά

²⁶¹ Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα της Ομάδας Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (GREVIO), 14 Νοεμβρίου 2023.

²⁶² Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα της Ομάδας Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (GREVIO), 14 Νοεμβρίου 2023, παρ. 81-92, 192, 196.

²⁶³ Άρθρο 12 (Αρμοδιότητες) παρ. 1 στ) του Ν. 4780/2021 Η ΕΕΔΑ έχει τις εξής, ιδίως, αρμοδιότητες: στ) αναλαμβάνει πρωτοβουλίες για την καλλιέργεια του σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος

των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης)", στις 22 Οκτωβρίου 2019.

- Παρέμβαση της ΕΕΔΑ στη συνεδρίαση της Ειδικής Μόνιμης Επιτροπής Ισότητας, Νεολαίας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της Βουλής με θέμα: "Ενδοοικογενειακή βία στον καιρό του κορονοϊού: Οι γυναικείες οργανώσεις καταθέτουν την εμπειρία τους", στις 22 Μαΐου 2020.
- Συνέντευξη της Πρόεδρου της ΕΕΔΑ Μαρίας Γαβουνέλη στον ΑΘΗΝΑ 9.84 με αφορμή τη Διεθνή Ημέρα για την Εξάλειψη της Βίας κατά των Γυναικών στις 25 Νοεμβρίου 2020.
- Δελτίο Τύπου της ΕΕΔΑ για «Μηδενική ανοχή στην έμφυλη βία» στις 19 Ιανουαρίου 2022.
- 3η Εκπαιδευτική Δράση της ΕΕΔΑ για την ενδυνάμωση των γυναικών και την ουσιαστική ισότητα με θέμα: «Καταπολέμηση της έμφυλης βίας μέσω βιωματικών δράσεων και νέων τεχνολογιών», στη 1 Ιανουαρίου 2022.
- Συμμετοχή της ΕΕΔΑ σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα επιμόρφωσης 17.000 αστυνομικών σε ζητήματα δικαιωμάτων του ανθρώπου με έμφαση στην προστασία από τη βία και την ενδοοικογενειακή βία, Φεβρουάριος-Απρίλιος 2022.
- Συμμετοχή της Πρόεδρου της ΕΕΔΑ, Μαρίας Γαβουνέλη στη Διαδικτυακή Ημερίδα που συνδιοργάνωσε η ΕΕΔΑ με την ΕΑΔ και το UNHCR με τίτλο: «Ενώνουμε τις Δυνάμεις μας για την Αντιμετώπιση των Φαινομένων Έμφυλης Βίας», το οποίο πραγματοποιήθηκε στις 26 Οκτωβρίου 2022.

Λαμβανομένων υπόψη των παραπάνω, η ΕΕΔΑ, απευθυνόμενη στην Ελληνική Πολιτεία, διατυπώνει τις ακόλουθες Συστάσεις σε ευθυγράμμιση με τις Συστάσεις της GREVIO:

1. Η ΕΕΔΑ καλεί τους αρμόδιους φορείς να λάβουν μέτρα για τη συστηματική και ευρύτερη εκπαίδευση όλων των εμπλεκόμενων στο φαινόμενο της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας με στόχο την πιο

ολοκληρωμένη κατανόηση των διαφορετικών μορφών της βίας κατά των γυναικών.

2. Η ΕΕΔΑ καλεί τους εμπλεκόμενους αρμόδιους φορείς να ενθαρρύνουν την αναφορά της ενδοοικογενειακής βίας κατά γυναικών και κοριτσιών ευαισθητοποιώντας τις γυναίκες και τους άνδρες, μεταξύ άλλων μέσω εκπαιδευτικών εκστρατειών, καθώς και εκστρατειών στα μέσα ενημέρωσης, με την ενεργό συμμετοχή και των γυναικείων οργανώσεων, ως προς την εγκληματική φύση της βίας κατά των γυναικών, την αποδόμηση της κοινωνικής της νομιμοποίησης και του στιγματισμού αυτής και την προστασία των γυναικών από αντίποινα εξαιτίας της αναφοράς περιστατικών βίας λόγω φύλου²⁶⁴

3. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να λάβει ιδιαίτερα υπόψη της τη Σύσταση υπ' αριθμ. 92 των Εμπειρογνομώνων της GREVIO προς τις εθνικές αρχές, καθώς και τις Συστάσεις της Επιτροπής CEDAW στο κείμενο των Καταληκτικών της Παρατηρήσεων για την Ελλάδα το 2024,²⁶⁵ εφαρμόζοντας πρόσθετα μέτρα που να διασφαλίζουν ότι όλοι οι επαγγελματίες που εργάζονται με θύματα ή δράστες κάθε μορφής βίας που καλύπτονται από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης, ιδίως το δικαστικό σώμα, αλλά και τα όργανα επιβολής του νόμου, λαμβάνουν συστηματική και υποχρεωτική διαρκή εκπαίδευση για τον εντοπισμό και την αντιμετώπιση όλων των μορφών βίας που καλύπτονται από τη Σύμβαση. Για το σκοπό αυτό, οι ελληνικές αρχές θα πρέπει ιδίως να διασφαλίσουν ότι:

i) η αρχική και ενδοϋπηρεσιακή εκπαίδευση για τη βία κατά των γυναικών που παρέχεται σε όλες τις επαγγελματικές κατηγορίες ευθυγραμμίζεται με τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης,

ii) η παρεχόμενη εκπαίδευση καλύπτει θέματα όπως τα στερεότυπα με βάση το φύλο, τη διαφορά μεταξύ σύγκρουσης και βίας, την αναγνώριση των θυμάτων, τα δικαιώματα και τις ανάγκες των θυμάτων, την πρόληψη της δευτερογενούς θυματοποίησης, τον αντίκτυπο της βίας στα παιδιά που εκτίθενται σε αυτήν και τη βία κατά των γυναικών που εκτίθενται σε πολλαπλές διακρίσεις,

iii) παρέχονται επαρκείς πόροι για προγράμματα κατάρτισης και πρωτοβουλίες, συμπεριλαμβανομένων κι εκείνων που παρέχονται από ΜΚΟ και ότι αξιολογείται ο αντίκτυπος των προγραμμάτων.

²⁶⁴ Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/8-9, 19 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 23-24.

²⁶⁵ Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/8-9, 19 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 23-24.

4. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να διασφαλίσει, ότι οι επαγγελματίες που εμπλέκονται στην αντιμετώπιση του νομικού και κοινωνικού φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών θα υπόκεινται στο πλαίσιο της ευθύνης που αναλαμβάνουν σε διαρκή έλεγχο, εποπτεία και αξιολόγηση, συνοδευόμενη από την επιβολή πειθαρχικών κυρώσεων σε περιπτώσεις μη ορθής ή ανεπαρκούς άσκησης των καθηκόντων τους.

ii) Εξειδικευμένες Υπηρεσίες και Δομές φιλοξενίας θυμάτων βίας

Η ΕΕΔΑ επαναλαμβάνει εδώ, την πάγια θέση της ότι καίριο στοιχείο των πολιτικών και μέτρων ουσιαστικής αντιμετώπισης του νομικού και κοινωνικού φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης συνιστά η **δημιουργία των κατάλληλων υποδομών υποστήριξης και φιλοξενίας**. Λαμβανομένης υπόψη της κατάταξης της χώρας μας στον Δείκτη Ισότητας των Φύλων,²⁶⁶ καθώς και των παρατηρήσεων της Επιτροπής για την Εξάλειψη των Διακρίσεων κατά των Γυναικών,²⁶⁷ η Εθνική Επιτροπή εφιστά την προσοχή της Πολιτείας στην **ανάγκη λειτουργίας υποστηρικτικών προσβάσιμων δομών σε επίπεδο της κοινότητας**. Πρόκειται για επισήμανση που επαναλαμβάνει και η Επιτροπή CEDAW στις Καταληκτικές Παρατηρήσεις της για την Ελλάδα το 2024.²⁶⁸ Η πρόβλεψη και λειτουργία ενός συνεκτικού πλαισίου υποδομών φιλοξενίας τονίζεται και από την GREVIO, **ότι συνδέεται άρρηκτα με την αποτελεσματική προστασία των θυμάτων**, προτρέποντας τις Ελληνικές αρχές να άρουν κάθε εμπόδιο για την ομαλή λειτουργία τους σε ολόκληρη τη χώρα και να αντιμετωπίσουν την έλλειψη πόρων που διατίθενται για τέτοιες υπηρεσίες. Το γεγονός ότι τα μέτρα, που προβλέπουν **φιλοξενία γυναικών που έχουν βιώσει σεξουαλική κακοποίηση και των παιδιών αυτών**, ώστε να αναρρώσουν και να ανοικοδομήσουν την αυτοεκτίμηση και να ανακτήσουν μια αυτοκαθορισμένη και ανεξάρτητη ζωή, συνιστούν **βασική**

²⁶⁶ Βλ. EIGE ΕΛΛΑΔΑ, [Δείκτης Ισότητας των Φύλων 2021](#) EIGE. Βλ. επίσης Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών μετά την κατάρτιση του θεματικού καταλόγου (CEDAW), 2 Ιανουαρίου 2024, [Κείμενο παρατηρήσεων της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου \(ΕΕΔΑ\)](#) στο σχέδιο απάντησης της Ελλάδας για την κατάρτιση του καταλόγου θεμάτων (list of issues) ενόψει της υποβολής της 8ης και 9ης περιοδικής Έκθεσης για τη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW), 9 Απριλίου 2023, σελ. 6, και [Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ](#) για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών - CEDAW, 21 Οκτωβρίου 2020.

²⁶⁷ Σύμβαση για την εξάλειψη των διακρίσεων κατά των γυναικών, [Γενική σύσταση αριθ. 35](#) για τη βία κατά των γυναικών λόγω φύλου, επικαιροποίηση της γενικής σύστασης αριθ. 19, CEDAW/C/GC/35, 14 Ιουλίου 2017, παρ. 20.

²⁶⁸ Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/8-9, 19 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 45-46.

πτυχή προστασίας,²⁶⁹ επιβεβαιώνεται και από διεθνείς συμφωνίες, όπως η Διακήρυξη του Πεκίνου και η Πλατφόρμα Δράσης του 1995, η οποία καλεί τα κράτη να «παρέχουν καλά χρηματοδοτούμενα καταφύγια και βοήθεια ανακούφισης σε κορίτσια και γυναίκες που υφίστανται βία, καθώς και ιατρικές, ψυχολογικές και άλλες συμβουλευτικές υπηρεσίες και δωρεάν ή φθηνή νομική βοήθεια, όπου χρειάζεται, καθώς και κατάλληλη βοήθεια για να μπορέσουν να βρουν μέσα διαβίωσης».²⁷⁰ Επιπρόσθετα υπογραμμίζεται, ότι η πρόβλεψη και **λειτουργία επαρκών δομών φιλοξενίας είναι συνδεδεμένη και με την ουσιασική προστασία των παιδιών θυμάτων.**²⁷¹

Στην Ετήσια Έκθεση του Δικτύου WAVE που δημοσιεύεται κάθε δύο έτη και το οποίο συνιστά ένα σημαντικό εργαλείο για την ανάδειξη της κατάστασης των εξειδικευμένων υπηρεσιών υποστήριξης γυναικών σε 46 ευρωπαϊκές χώρες, επισημαίνεται έλλειψη σε 622 κλίνες ανά την Ελλάδα.

Συνολικός αριθμός καταφυγίων μόνο για γυναίκες	Υπάρχων αριθμός κλινών	Αριθμός απαιτούμενων κλινών	Αριθμός κλινών που λείπουν	Ποσοστό κλινών που λείπουν
24	450	1072	622	58%

WAVE-Country Report 2021²⁷²

Το έτος 2021, σε **έλεγχο που διεξήχθη από το Ελεγκτικό Συνέδριο** κατόπιν αιτήματος της Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής με θέμα «*Έμφυλη βία: Πόσο συμβάλλει στην αποτελεσματική προστασία των θυμάτων έμφυλης βίας η λειτουργία ξενώνων φιλοξενίας;*»,²⁷³ με στόχο να εξακριβωθεί κατά πόσον προστατεύονται αποτελεσματικά οι γυναίκες - θύματα έμφυλης βίας στους ξενώνες φιλοξενίας, κατά το χρονικό διάστημα από 1.7.2021 έως 30.9.2021, **τα πορίσματα**

²⁶⁹ Βλ. [Συστάσεις της ΕΕΔΑ για την προστασία της παιδικής ηλικίας "Υγεία και Πρόνοια"](#), Μάιος 2014, σελ. 17, 26, [Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ επί του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του παιδιού](#), 19 Νοεμβρίου 2018, σελ. 11, 23-24, [Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025 του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων](#), 27 Σεπτεμβρίου 2021, σελ. 16, 31.

²⁷⁰ [Beijing Declaration and Platform for Action](#), που εγκρίθηκε κατά την 16η ολομέλεια, στις 15 Σεπτεμβρίου 1995.

²⁷¹ Βλ. [Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ επί του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του παιδιού](#), 19 Νοεμβρίου 2018, σελ. 11, 23-24, [Συστάσεις της ΕΕΔΑ για την προστασία της παιδικής ηλικίας "Υγεία και Πρόνοια"](#), Μάιος 2014, σελ. 17, 26.

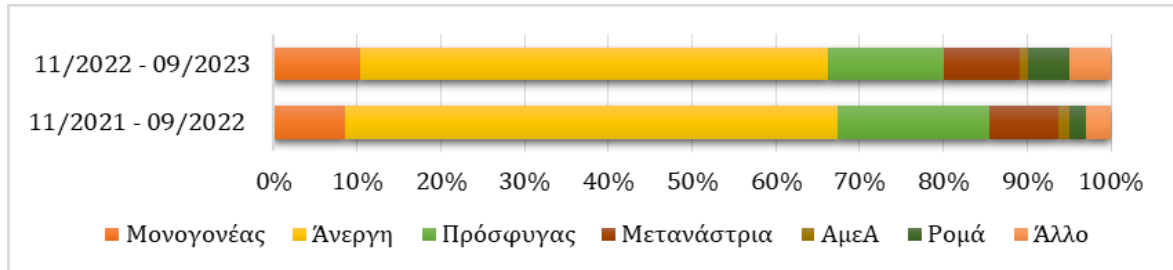
²⁷² [WAVE-Country Report 2021](#), Βιέννη, Αυστρία, Δεκέμβριος 2021.

²⁷³ Ελεγκτικό Συνέδριο, *Έμφυλη βία: Πόσο συμβάλλει στην αποτελεσματική προστασία των θυμάτων έμφυλης βίας η λειτουργία ξενώνων φιλοξενίας;* ΕΚΘΕΣΗ ΕΛΕΓΧΟΥ 4/2021 Ετήσιο Πρόγραμμα Ελέγχων 2021.

δεν είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικά. Συγκεκριμένα, όπως αποφάνθηκαν οι επτά Υπηρεσίες Επιτρόπων του Ελεγκτικού Συνεδρίου που πραγματοποίησαν ελέγχους σε όλη την επικράτεια, μεταξύ άλλων, **i)** ο αριθμός των αιτημάτων φιλοξενίας στους Ξενώνες δεν είναι ανάλογος με τη γενικότερη έξαρση του φαινομένου της έμφυλης βίας κατά την τελευταία δεκαετία, **ii)** η κτιριακή και υλικοτεχνική υποδομή των Ξενώνων δεν πληροί τις απαιτήσεις υγιεινής και ασφάλειας, **iii)** ελλείψεις εντοπίστηκαν στις υπηρεσίες που παρέχονται στα θύματα στη στελέχωση των Ξενώνων και στην κατάλληλη εποπτεία και επιμόρφωση του προσωπικού τους, και **iv)** οι υπηρεσίες των Ξενώνων δεν αξιολογούνται επαρκώς ώστε να ανασχεδιάζονται σύμφωνα με τις εκάστοτε ανάγκες και να βελτιώνονται.

Η ΕΕΔΑ δράττεται της ευκαιρίας να υπενθυμίσει ότι μέχρι σήμερα **δεν συλλέγονται επίσημα στατιστικά δεδομένα για έμφυλα περιστατικά βίας με βάση την ευαλωτότητα**, σε βάρος δηλαδή γυναικών με αναπηρία, μεταναστριών/προσφυγισσών, γυναικών Ρομά και ΛΑΤ γυναικών, επισημάνσεις τις οποίες επανέλαβε η Εθνική Επιτροπή στις *Παρατηρήσεις Έκθ. Κράτους 2023* και στην *Παράλληλη Έκθεσή της* προς την ίδια Επιτροπή τον Ιανουάριο του 2024. Στην **Ετήσια Έκθεση για τα Τμήματα Ενδοοικογενειακής Βίας της Ελληνικής Αστυνομίας**, τα διαθέσιμα στοιχεία ταξινομούνται μόνο κατά φύλο, ηλικία και εθνικότητα, ενώ στη **2^η, 3^η και 4^η Ετήσια Έκθεση για τη Βία κατά των Γυναικών της ΓΓΙΑΔ**, υπάρχουν μεν ενιαίες αναφορές για τη διάσταση της ευαλωτότητας, **χωρίς όμως ποσοστιαίους δείκτες ανά ομάδα κακοποιημένων γυναικών, θυμάτων έμφυλης βίας. Αναλυτική καταγραφή και παρουσίαση γίνεται μόνο σε γυναίκες θύματα πολλαπλών διακρίσεων, που συνήθως αποτελούν περίπου το 10% των φιλοξενούμενων γυναικών.** Σύμφωνα τα στοιχεία της 3^{ης} Ετήσιας Έκθεσης για τη Βία κατά των Γυναικών σε μια περίοδο αναφοράς από τον Νοέμβριο του 2021 έως τον Σεπτέμβριο του 2022 σχετικά με περιστατικά πολλαπλών διακρίσεων που αναφέρθηκαν από τις φιλοξενούμενες γυναίκες και τους λόγους διάκρισης, καταγράφονται τα εξής στοιχεία ανά μορφή διάκρισης: Μονογονέας (25→8,5%), Άνεργη (172→58,9%), Πρόσφυγας (53→18,1%), Μετανάστρια (24→8,2%), ΑμεΑ (4→1,3%), Ρομά (6→2%), Άλλο (9→3%). Σύμφωνα με τα στοιχεία της 4^{ης} Ετήσιας Έκθεσης σε μια περίοδο αναφοράς από τον Νοέμβριο του 2022 έως τον Σεπτέμβριο του 2023 καταγράφονται τα εξής στοιχεία ανά μορφή διάκρισης: Μονογονέας (95→ 10,5%), Άνεργη (197→56%), Πρόσφυγας (48→14%), Μετανάστρια (31→9%), ΑμεΑ (3→1%), Ρομά (16→5%), Άλλο (18→5%). Ιδίως για τις **γυναίκες με αναπηρία**, όπως υπογραμμίζεται στην 4^η Ετήσια Έκθεση για τη Βία κατά των Γυναικών της ΓΓΙΑΔ,²⁷⁴ αντιμετωπίζουν συχνά ενδοοικογενειακή ή σεξουαλική βία και κακοποίηση, γεγονός που θέτει σε σοβαρό κίνδυνο τη σωματική και ψυχική τους ακεραιότητα.

²⁷⁴ 4^η Ετήσια Έκθεση για την βία κατά των γυναικών, Γενική Γραμματεία Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Νοέμβριος 2023, σελ. 55.

Συνολικά, η έλλειψη αναλυτικών δεδομένων για τον αριθμό των φιλοξενούμενων γυναικών που υπέστησαν έμφυλη βία ή ενδοοικογενειακή βία ανά κατηγορία ευαλωτότητας, η οποία και υπερισχύει σε καταγραφές με ποσοστό περίπου 80% συγκριτικά με τα περιστατικά πολλαπλών διακρίσεων, αποτελεί σημαντικό εμπόδιο σε όλα τα επίπεδα, την πρόληψη, την αντιμετώπιση και την αποτελεσματική καταπολέμηση του εγκλήματος της βίας και της ενδοοικογενειακής βίας στην πράξη. Με βάση την κατάσταση που αποτυπώνεται στις επίσημες Εκθέσεις, όπου παρατηρούνται πολύ χαμηλά ποσοστά γυναικών ΑμεΑ και Ρομά μεταξύ των φιλοξενούμενων γυναικών στις δομές του δικτύου της ΓΓΟΠΙΦ, γίνεται αντιληπτό, ότι τα στοιχεία συνιστούν ενδεικτικό δείγμα και δεν αντικατοπτρίζουν το σύνολο των θυμάτων βίας.

Υπό το πρίσμα των παραπάνω, η ΕΕΔΑ θεωρεί εξαιρετικά **αναγκαία και επείγουσα**, όπως εξηγεί και στις *Παρατηρήσεις Έκθ. Κράτους 2023*, την ίδρυση και λειτουργία κέντρων παραπομπής και δομών φιλοξενίας εξειδικευμένα για περιστατικά βιασμού ή σεξουαλικής βίας. Η παροχή έκτακτων ιατρικών/ιατροδικαστικών υπηρεσιών σε θύματα σεξουαλικής βίας εμπίπτει στις τοπικές **Ιατροδικαστικές Υπηρεσίες**, οι οποίες υπάγονται στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης (άρθρο 26 παρ. 2 ΠΔ 96/2017) και οι οποίες **φαίνεται να μην είναι εξίσου και επαρκώς κατανεμημένες σε όλη τη χώρα**. Συγκεκριμένα, εκτός από την Ιατροδικαστική Υπηρεσία Αθηνών, υπάρχουν άλλες 13 κατά τόπους Ιατροδικαστικές Υπηρεσίες (άρθρο 26 παρ. 2 ΠΔ 96/2017), οι οποίες δεν καλύπτουν όλες τις περιοχές της ελληνικής επικράτειας. Εκτός Αθηνών υπάρχει μόνο μία (1) Ιατροδικαστική Υπηρεσία για κάθε Περιφέρεια, με την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου να μην διαθέτει καμία έως σήμερα. Η ΕΕΔΑ είχε την ευκαιρία, κατά τη διάρκεια **επίσκεψης αξιολόγησης της αντιπροσωπείας της GREVIO** στα γραφεία της, στις 21 Φεβρουαρίου 2023, να ενημερώσει την Ομάδα Εμπειρογνομόνων για τις ομολογουμένως **προβληματικές διαδικασίες που αντιμετωπίζουν τα θύματα βιασμού σε ολόκληρη τη χώρα**.²⁷⁵ Με βαθύτατη ανησυχία η GREVIO στην Έκθεσή

²⁷⁵ Η επίσκεψη της Ομάδας GREVIO στις εγκαταστάσεις της ΕΕΔΑ στις 21 Φεβρουαρίου 2023 ήταν ένα από τα βήματα της διαδικασίας παρακολούθησης της εφαρμογής από την Ελλάδα της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης).

της, προτρέπει τις Ελληνικές αρχές να λάβουν συγκεκριμένα μέτρα για στέγαση διαθέσιμη σε γυναίκες που βρίσκονται σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης.²⁷⁶

Λαμβανομένης υπόψη τόσο της σημερινής πραγματικότητας που βιώνουν οι γυναίκες θύματα βίας όσο και των πραγματικών και νομικών δυσχερειών αντιμετώπισής της, η ΕΕΔΑ, απευθυνόμενη στην Ελληνική Πολιτεία, διατυπώνει τις ακόλουθες Συστάσεις:

1. Η ΕΕΔΑ καλεί επείγοντως την Πολιτεία να δημοσιοποιήσει τα στοιχεία που συγκεντρώνονται στο πλαίσιο των καταγραφών των περιστατικών των γυναικών που παραπέμπονται για φιλοξενία στις δομές του Δικτύου της Γενικής Γραμματείας Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΓΓΙΑΔ), και ιδίως να διατίθενται τα αναλυτικά ποσοστά του αριθμού των γυναικών που υπέστησαν έμφυλη βία ή ενδοοικογενειακή βία ή πολλαπλές διακρίσεις ανά κατηγορία ευαλωτότητας (Ρομά, γυναίκες με αναπηρίες, μετανάστριες, γυναίκες πρόσφυγες, ΛΑΤ γυναίκες²⁷⁷ κ.λπ.). Δεδομένου, ότι οι δομές συλλέγουν τα στοιχεία αυτά, i) η επεξεργασία των στοιχείων με τη συνεργασία των συναρμόδιων φορέων και ii) η συμπερίληψή τους στις ετήσιες Εκθέσεις της ΓΓΙΑΔ, θα συμβάλει στην αντικειμενική αποτύπωση της κατάστασης, θα ενισχύσει την διαφάνεια και την αξιοπιστία και θα βοηθήσει στην αποτελεσματικότερη διαχείριση και αντιμετώπιση του φαινομένου. Το ίδιο ισχύει και για τα στοιχεία ή τις υποστηρικτικές υπηρεσίες του ιδιωτικού τομέα.

2. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να διασφαλίσει, ότι οι επαγγελματίες των υποστηρικτικών δομών, των δομών πρόληψης, και ψυχολογικής, κοινωνικής, νομικής στήριξης και φιλοξενίας, οι διερμηνείς, οι επαγγελματίες του τομέα της εκπαίδευσης, καθώς και όλοι οι αρμόδιοι κρατικοί λειτουργοί, συμπεριλαμβανομένων των αρχών επιβολής του νόμου, των δικαστικών και σωφρονιστικών αρχών, δεσμεύονται έμπρακτα στο πλαίσιο της άσκησης των καθηκόντων τους και αναλαμβάνουν την ευθύνη της ουσιαστικής υποστήριξης των θυμάτων καθόλη τη διάρκεια της διαδικασίας με σεβασμό στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του θύματος, όπως η ηλικία, η φυλή, το χρώμα, η θρησκεία, η εθνικότητα ή εθνοτική καταγωγή, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η ταυτότητα ή τα χαρακτηριστικά φύλου ή η αναπηρία.

²⁷⁶ Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα της Ομάδας Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (GREVIO), 14 Νοεμβρίου 2023, παρ. 146.

²⁷⁷ Την ορολογία ΛΑΤ γυναίκες (LBTI women) χρησιμοποιεί η Ομάδα GREVIO στην Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα, στις παρ. 16, 18, 34, 63, 137, 172, 14 Νοεμβρίου 2023.

iii) Κυβερνοβία κατά γυναικών και κοριτσιών

Σημαντικές εξελίξεις, τις οποίες καλωσορίζει με ιδιαίτερη ικανοποίηση η ΕΕΔΑ, συνιστούν οι πρόσφατες πρωτοβουλίες σε επίπεδο Συμβουλίου της Ευρώπης και ΕΕ για τη θεσμική κατοχύρωση της προστασίας των γυναικών και κοριτσιών από την κυβερνοβία (cyberviolence). Η ΕΕΔΑ εφιστά την προσοχή της Πολιτείας στη *Γενική Σύσταση Νο1 για την ψηφιακή διάσταση της βίας κατά των γυναικών (2021)* της GREVIO,²⁷⁸ η οποία απαιτεί **από τα Κράτη - Μέρη να δημιουργήσουν το απαραίτητο νομικό και πολιτικό πλαίσιο το οποίο να καλύπτει όλες τις μορφές βίας κατά των γυναικών συμπεριλαμβανομένων κι εκείνων που διαπράττονται με τη βοήθεια ή μέσω ψηφιακών μέσων και τεχνολογίας**, παρά το γεγονός ότι η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης δεν κάνει σαφή αναφορά στην κυβερνοβία κατά των γυναικών. Η Σύσταση ναι μεν αναγνωρίζει ότι η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης προσφέρει ένα σημαντικό νομικό πλαίσιο για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ψηφιακής διάστασης της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας, αυτό ωστόσο, σύμφωνα με την ίδια την Σύσταση, συμπληρώνεται και από άλλες σχετικές συνθήκες, όπως η Σύμβαση για το έγκλημα στον κυβερνοχώρο του Συμβουλίου της Ευρώπης (Σύμβαση της Βουδαπέστης).²⁷⁹ Η GREVIO σε συνέχεια της γενικότερης διαπίστωσης ότι οι νόμοι και οι πολιτικές σε εθνικό επίπεδο συχνά παραβλέπουν την ψηφιακή διάσταση της βίας κατά των γυναικών στον κυβερνοχώρο, προβαίνει στην πράξη επί της ουσίας σε **μετα-ανάγνωση της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης**, προκειμένου να αναδειχθεί ο τρόπος συμπερίληψης της κυβερνοβίας, οι τρόποι αντιμετώπισής της στις προβλέψεις της Σύμβασης και η προστασία των θυμάτων, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασής τους στη δικαιοσύνη. Σε αυτό το πλαίσιο, η GREVIO στην *Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα*,²⁸⁰ διαπιστώνοντας την **σημαντική αύξηση της βίας κατά των γυναικών στο πλαίσιο της ψηφιακής σφαίρας**, συμπεριλαμβανομένης της διαδικτυακής ρητορικής μίσους, της κακοποίησης μέσω εικόνων, της διαδικτυακής καταδίωξης και της διαδικτυακής σεξουαλικής παρενόχλησης, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19, χαιρέτισε την ποινικοποίηση του αδικήματος της μη συναινετικής διάδοσης εικόνων σεξουαλικής φύσης (Άρθρο 38 *Εκδικητική πορνογραφία - Προσθήκη άρθρου 346 ΠΚ* του Ν. 4947/2022). Σύμφωνα με τη νέα διάταξη, η σεξουαλική κακοποίηση με βάση την εικόνα αποτελεί πλέον διακριτό αδίκημα κατά της σεξουαλικής ελευθερίας στην Ελλάδα, ποινικοποιεί

²⁷⁸ GREVIO *Γενική Σύσταση υπ' αριθμ. 1 για την ψηφιακή διάσταση της βίας κατά των γυναικών*, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 20 Οκτωβρίου 2021, σελ. 16 και 26.

²⁷⁹ Νόμος 4411/2016 Κύρωση της Σύμβασης της Βουδαπέστης για το έγκλημα στον Κυβερνοχώρο, 23.11.2001, 3 Αυγούστου 2016.

²⁸⁰ *Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα* της Ομάδας Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (GREVIO), 14 Νοεμβρίου 2023, σελ. 45-49.

τη διάδοση προσωπικών εικόνων ή υλικού χωρίς τη συγκατάθεση του εικονιζόμενου προσώπου.²⁸¹

Προς την ίδια κατεύθυνση κινούνται και οι διατάξεις της πρότασης Οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της εξ οικείων βίας COM/2022/105 final,²⁸² η οποία, με έρεισμα την νομική βάση του Άρθρου 82 παρ. 2 και του Άρθρου 83 παρ. 1 της ΣΛΕΕ, προβλέπει την κυβερνοβία κατά των γυναικών και κοριτσιών, την έμφυλη δηλ. βία στο διαδίκτυο, ως διακριτή μορφή εμφάνισης βίας και επομένως το δικαίωμα των θυμάτων να αξιώσουν αποζημίωση από τον δράστη.²⁸³ Μάλιστα στο Άρθρο 83 παρ. 1 της ΣΛΕΕ, ο όρος «εγκληματικότητα στον χώρο της πληροφορικής» καλύπτει αδικήματα που διαπράττονται μέσω της χρήσης των τεχνολογιών και των πληροφοριών του διαδικτύου ή που συνδέονται άρρηκτα με την εν λόγω χρήση. Το δε ΕΙΓΕ, σε Έκθεσή του σημειώνει ότι, «μέχρι σήμερα, η διαδικτυακή βία που ασκείται σε βάρος γυναικών και κοριτσιών δεν είναι πλήρως κατανοητή ή νομικά κολάσιμη σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης ενώ δεν έχει διεξαχθεί χωριστή μελέτη ανά φύλο για την έκταση και τις επιπτώσεις της και οι εθνικές έρευνες στα κράτη μέλη της ΕΕ είναι περιορισμένες».

Η ΕΕΔΑ από πλευράς της, παρακολουθώντας με αυξημένη προσοχή την συμμόρφωση της χώρας στις νέες εξελίξεις, παραπέμπει, μεταξύ άλλων, στις Συστάσεις της που περιέχονται στις Παρατηρήσεις της στο ΕΣΔ για την Προστασία των Παιδιών από τη Σεξουαλική Κακοποίηση και Εκμετάλλευση 2022-2027, τον Νοέμβριο του 2022,²⁸⁴ όπου καλεί τις αρμόδιες αρχές να προβούν σε ενίσχυση **των εθνικών κανόνων και των μηχανισμών για τη διασφάλιση της λογοδοσίας και της διαφάνειας** όσον αφορά την ασφάλεια των ψηφιακών υπηρεσιών και διαδικτυακών πλατφορμών στις περιπτώσεις διακίνησης παράνομου περιεχομένου, αγαθών ή υπηρεσιών σύμφωνα πάντα και με το δίκαιο της ΕΕ.²⁸⁵

²⁸¹ Άρθρο 38 (Εκδικητική πορνογραφία - Προσθήκη άρθρου 346 ΠΚ) του Ν. 4947/2022 *Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/713 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Απριλίου 2019 για την καταπολέμηση της απάτης και της πλαστογραφίας μέσω πληρωμής πλην των μετρητών και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2001/413/ΔΕΥ του Συμβουλίου (L 123) και λοιπές επείγουσες διατάξεις.*

²⁸² Πρόταση ΟΔΗΓΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της εξ οικείων βίας, σελ. 5, 7, 13, 15-17, 21.

²⁸³ Στο άρθρο 83 παράγραφος 1 της ΣΛΕΕ, ο όρος «εγκληματικότητα στον χώρο της πληροφορικής» καλύπτει αδικήματα εις βάρος της χρήσης των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών ή που συνδέονται άρρηκτα με την εν λόγω χρήση.

²⁸⁴ Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Προστασία των Παιδιών από τη Σεξουαλική Κακοποίηση και Εκμετάλλευση 2022-2027, Νοέμβριος 2022, σελ. 17-18, 34-35.

²⁸⁵ Ανακοίνωση Επιτροπής προς το ΕΚ, το Συμβούλιο, την ΕΟΚΕ και την Επιτροπή των Περιφερειών, Στρατηγική της ΕΕ για αποτελεσματικότερη καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών, COM(2020) 607 final, σελ. 6, Κατευθυντήριες γραμμές του Συμβουλίου της Ευρώπης για το σεβασμό, την προστασία και την εκπλήρωση των δικαιωμάτων του παιδιού στο ψηφιακό περιβάλλον-Σύσταση CM/Rec (2018) 7 της Επιτροπής Υπουργών (2018), σελ. 5-29.

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, και με γνώμονα την **ανάγκη διασφάλισης μιας ολιστικής απάντησης σε όλες τις μορφές βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας**, η ΕΕΔΑ απευθύνει στην Ελληνική Πολιτεία, τις ακόλουθες Συστάσεις με στόχο ένα αποτελεσματικό, ολοκληρωμένο και συντονισμένο σύνολο πολιτικών αντιμετώπισης και καταπολέμησης της ψηφιακής έμφυλης βίας, το οποίο προϋποθέτει την συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων και των ενδιαφερομένων μερών, καθώς και αξιόπιστη διεθνή συνεργασία:

1. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να διασφαλίσει την πρόληψη, υποστήριξη και προστασία των θυμάτων και την καταπολέμηση της ψηφιακής διάστασης της βίας κατά των γυναικών, μέσω της αναθεώρησης της σχετικής νομοθεσίας και της υιοθέτησης νέας νομοθεσίας, όπου χρειάζεται, σύμφωνα με τα πρότυπα της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης και άλλων προτύπων, συμπεριλαμβανομένης της Σύμβασης της Βουδαπέστης, και λαμβάνοντας υπόψη την πολύπλοκη και πολυδιάστατη φύση του προβλήματος.²⁸⁶

2. Η ΕΕΔΑ συστήνει στους αρμόδιους φορείς να συμμορφωθούν με τη Σύσταση Νο1 για την ψηφιακή διάσταση της βίας κατά των γυναικών (2021) της GREVIO καλώντας τους ιδίως:²⁸⁷

i) να εφαρμόσουν τα απαραίτητα νομοθετικά και άλλα προστατευτικά μέτρα για την προώθηση και προστασία του δικαιώματος όλων, ιδιαίτερα των γυναικών, να ζουν χωρίς βία τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική σφαίρα σύμφωνα με το άρθρο 4 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης.

ii) να διευκολύνουν τον επίσημο και άτυπο διάλογο, τη συνεργασία και τον συντονισμό μονάδων/εμπειρογνομών με υφιστάμενες μονάδες/εμπειρογνώμονες για το έγκλημα στον κυβερνοχώρο, καθώς και μεταξύ των υπηρεσιών που είναι αρμόδιες για την ανταπόκριση στα θύματα ψηφιακής έμφυλης βίας.

iii) να εξοπλίσουν τις αρχές επιβολής του νόμου και άλλους φορείς της ποινικής δικαιοσύνης με τους απαραίτητους ανθρώπινους, οικονομικούς και τεχνικούς πόρους για την αποτελεσματική διερεύνηση και δίωξη της ψηφιακής διάστασης της βίας κατά των γυναικών σύμφωνα με τις υποχρεώσεις δέουσας επιμέλειάς τους σύμφωνα με το άρθρο 5 της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης.

iv) να αυξήσουν τις προσπάθειες οικοδόμησης ικανοτήτων για τους επαγγελματίες ποινικής δικαιοσύνης και επιβολής του νόμου και να τους

²⁸⁶ GREVIO Γενική Σύσταση υπ' αριθμ. 1 για την ψηφιακή διάσταση της βίας κατά των γυναικών, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 20 Οκτωβρίου 2021, παρ. 35, 50-51.

²⁸⁷ GREVIO Γενική Σύσταση υπ' αριθμ. 1 για την ψηφιακή διάσταση της βίας κατά των γυναικών, Συμβούλιο της Ευρώπης, Στρασβούργο, 20 Οκτωβρίου 2021, παρ. 35, 50-51.

εξοπλίσουν με την απαραίτητη τεχνογνωσία και πόρους σχετικά με τον τρόπο χρήσης των υφιστάμενων νομικών πλαισίων για την αντιμετώπιση της ψηφιακής διάστασης της βίας κατά των γυναικών, καθώς και για την ανάπτυξη των ιατροδικαστικών ικανοτήτων τους σχετικά με τη συγκέντρωση και την εξασφάλιση ηλεκτρονικών αποδεικτικών στοιχείων χωρίς να προκαλείται δευτερογενής θυματοποίηση και επανατραυματισμός του θύματος.

ν) να λάβουν μέτρα για τον τερματισμό της ατιμωρησίας των ψηφιακών πράξεων βίας κατά των γυναικών, ενθαρρύνοντας την ανάληψη ευθύνης όλων των εμπλεκόμενων φορέων, κυρίως μέσω της αυστηρής εποπτείας και κατάργησης περιεχομένου, όπου χρειάζεται και προτρέποντας τα ΜΜΕ να συνεργαστούν με τις υπηρεσίες επιβολής του νόμου.

3. Η ΕΕΔΑ συνιστά στα Κράτη Μέρη να εφαρμόσουν τις κατευθυντήριες γραμμές που ορίζονται στη Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών CM/Rec(2018)2 του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τους ρόλους και τις ευθύνες των διαμεσολαβητών του Διαδικτύου²⁸⁸ κατά τον σχεδιασμό και την εφαρμογή νομοθετικών πλαισίων για τους διαμεσολαβητές του Διαδικτύου, σύμφωνα με τις υποχρεώσεις βάσει της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης.

iv) Γυναικοκτονίες

Η ΕΕΔΑ παρακολουθώντας την έξαρση της βίας διαπιστώνει με ανησυχία τις διαστάσεις του **φαινομένου της γυναικοκτονίας στη χώρα μας**. Συγκεκριμένα, παρατηρείται σημαντική αύξηση των καταγεγραμμένων γυναικοκτονιών, τόσο σε απόλυτο αριθμό όσο και ως ποσοστό των ανθρωποκτονιών από πρόθεση με θύματα γυναίκες. Το ίδιο το ΕΣΔΙΦ, στο πλαίσιο Δράσης με σκοπό την *Εκπόνηση μελετών και ερευνών για την ανάπτυξη και βελτίωση δράσεων ισότητας των φύλων* προβλέπει την εκπόνηση μελέτης για την έκταση του εγκλήματος της γυναικοκτονίας στην Ελλάδα τα τελευταία δέκα χρόνια.²⁸⁹ Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας, όπως αποτυπώνονται στην 4^η Ετήσια Έκθεση για την βία κατά των γυναικών της ΓΓΙΑΔ,²⁹⁰ τα έτη 2021 και 2022 σημειώθηκαν 23 και 24 γυναικοκτονίες αντίστοιχα. Αναλυτικά, η στατιστική εικόνα διαμορφώνεται ως εξής:

²⁸⁸ Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών CM/Rec(2018)2 σχετικά με τους ρόλους και τις ευθύνες των διαμεσολαβητών του Διαδικτύου, 7 Μαρτίου 2018.

²⁸⁹ Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2016-2020 (ΕΣΔΙΦ), σελ. 124.

²⁹⁰ 4^η Ετήσια Έκθεση για την βία κατά των γυναικών (ΓΓΙΑΔ, Νοέμβριος 2023), σσ. 117, 126-127. Η Έκθεση επισημαίνει ότι τα διαθέσιμα διοικητικά δεδομένα της Ελλάδας δεν πληρούν τα κριτήρια συγκρισιμότητας, όπως ορίζονται από το EIGE. Σε αντιστοιχία προς τον δείκτη 9 γυναίκες θύματα γυναικοκτονίας από σύζυγο/σύντροφο ως ποσοστό των γυναικών θυμάτων ανθρωποκτονίας,

Έτος	Γυναικοκτονίες στο πλαίσιο ενδοοικογενειακής βίας	Ανθρωποκτονίες με θύμα γυναίκα	Γυναικοκτονίες ως ποσοστό των γυναικών θυμάτων ανθρωποκτονίας (%)
2010	11	33	33,3
2011	12	31	38,7
2012	6	40	15,0
2013	13	52	25,0
2014	12	27	44,4
2015	11	30	36,7
2016	13	26	50,0
2017	7	23	30,4
2018	13	29	44,8
2019	8	19	42,1
2020	8	18	44,4
2021	23	33	69,7
2022	24	45	53,3

Η ΕΕΔΑ στην Δήλωσή της για τις Γυναικοκτονίες, στις 5 Απριλίου 2024, διαπιστώνει, ότι **παρά την τυπική συμμόρφωση της Ελλάδας** με το διεθνές και Ενωσιακό κανονιστικό πλαίσιο, τη λήψη και εφαρμογή στρατηγικών και δράσεων και τη λειτουργία υπηρεσιών και δομών με στόχο την πρόληψη και καταστολή του φαινομένου της έμφυλης βίας,²⁹¹ συμπεριλαμβανομένης της παρενοχλητικής

καταγράφεται ο αριθμός γυναικών θυμάτων ανθρωποκτονίας από πρόθεση (299 ΠΚ) σε συνδυασμό με τον ν. 3500/2006 περί ενδοοικογενειακής βίας.

²⁹¹ i) από το 2021 εφαρμόζεται Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025, με 4 θεματικούς άξονες προτεραιότητας, εκ των οποίων ο ένας αφορά την *Πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης και ενδοοικογενειακής βίας* με 4 βασικούς Στόχους και με 17 Δράσεις, ii) τα τελευταία χρόνια έχουν συσταθεί και σήμερα λειτουργούν συνολικά 73 Επιτελικές Υπηρεσίες Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας, με αντίστοιχα ομώνυμα Γραφεία στις Γενικές και Περιφερειακές Αστυνομικές Διευθύνσεις Χώρας, iii) μόνο η ΕΕΔΑ συμμετείχε από τον Φεβρουάριο έως τον Απρίλιο του 2022 σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα επιμόρφωσης 17.000 αστυνομικών σε ζητήματα δικαιωμάτων του ανθρώπου με έμφαση στην προστασία από τη βία και την ενδοοικογενειακή βία.

παρακολούθησης και καταδίωξης (stalking), στην πράξη η προστασία αποδεικνύεται ανεπαρκής.²⁹²

Όπως μαρτυρούν ολοφάνερα τα ίδια τα αριθμητικά στοιχεία της ΕΛΑΣ,²⁹³ **το παρόν θεσμικό πλαίσιο όχι μόνο δεν επαρκεί αλλά εντοπίζεται ουσιαστικό συστημικό πρόβλημα**, μέρος του οποίου συνιστά πρωτίστως η **απουσία συστηματικής, ευαισθητοποιημένης ως προς το φύλο αξιολόγησης κινδύνου και διαχείρισης της ασφάλειας** σε όλες τις περιπτώσεις βίας κατά των γυναικών. Η παθογένεια της λεγόμενης “κουλτούρας της αστυνομίας”, αποτελεί επίσης σημαντική παράμετρο για τη λειτουργία και την αποτελεσματικότητα των σωμάτων ασφαλείας. Δεν είναι λίγα τα περιστατικά, όπου το θύμα ή το εν δυνάμει θύμα, ενώ απευθύνεται σε αξιωματικούς πρώτης γραμμής, είτε αποθαρρύνεται είτε δεν παραπέμπεται σε κατάλληλες δομές φιλοξενίας ή υπηρεσίες υγείας είτε δεν του παρέχεται καμία απολύτως βοήθεια και αναγκάζεται να αποχωρήσει άπρακτο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στη Δήλωσή της για τις Γυναικοκτονίες η ΕΕΔΑ με αφορμή την **5^η στη σειρά γυναικοκτονία για το έτος 2024, η οποία τελέστηκε έξω από Αστυνομικό Τμήμα**, η αποτύπωση της κατάστασης συνηγορεί στο γεγονός, ότι η αδιαφορία, η ανικανότητα, η αμεριμνησία, η επιχειρησιακή ένδεια, ενδεχομένως και η ευθυνοφοβία και, η αίσθηση ατιμωρησίας, σκοτώνουν εξίσου.

Υπό το φως των παραπάνω, η ΕΕΔΑ υπογραμμίζει τη σημασία της πλήρους εφαρμογής της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης και της συμμόρφωσης με τις Συστάσεις της Επιτροπής GREVIO, η οποία προτρέπει τις Ελληνικές αρχές, μεταξύ άλλων, **να επεκτείνουν τον αριθμό και τις δυνατότητες των καταφυγίων για γυναίκες θύματα βίας** σε όλη τη χώρα, **να αντιμετωπίσουν την έλλειψη πόρων**, να άρουν τυχόν εμπόδια που εμποδίζουν την πρόσβαση των θυμάτων που εκτίθενται ή κινδυνεύουν από διατομεακές διακρίσεις και **να λάβουν μέτρα για στέγαση διαθέσιμη σε γυναίκες σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης**. Ταυτόχρονα, ενθαρρύνει την Πολιτεία να εξασφαλίσει κατάλληλη, συστημική και **υποχρεωτική διαρκή εκπαίδευση των οργάνων επιβολής του νόμου** που εργάζονται ή έρχονται σε επαφή με θύματα ή δράστες έμφυλης βίας και να βελτιώσει το νομικό καθεστώς της αστικής ευθύνης και των πειθαρχικών μέτρων σε βάρος κρατικών αξιωματούχων για μη συμμόρφωση με τις υποχρεώσεις τους. Η ΕΕΔΑ δράττεται της ευκαιρίας να επαναλάβει την ανάγκη επιβολής του νόμου μέσω της **εφαρμογής αποτρεπτικών κυρώσεων κατά των δραστών σε συνδυασμό με την επιβολή πειθαρχικών μέτρων κατά των επαγγελματιών** στις περιπτώσεις που παραβιάζουν τις εκ του νόμου υποχρεώσεις τους και τους κώδικες δεοντολογίας. Στο τελευταίο θα πρέπει να προστεθεί και η **ανάγκη συντονισμού και διασύνδεσης των εμπλεκόμενων συναρμόδιων υπηρεσιών**, της αστυνομίας

²⁹² Δήλωση της ΕΕΔΑ για τις Γυναικοκτονίες, 5 Απριλίου 2024.

²⁹³ Ελληνική Αστυνομία, *Ετήσια Έκθεση Απολογισμού Έργου Υπηρεσιών Αντιμετώπισης Ενδοοικογενειακής Βίας Έτους 2022* (Νοέμβριος 2023), σελ. 100 επ.

και της άμεσης δράσης, των υποστηρικτικών υπηρεσιών και δομών, ώστε **τα θύματα να διευκολύνονται** κατά την πρόσβασή τους σε αυτές και να προστατεύονται αποτελεσματικά μέσα από απλοποιημένες προσβάσιμες διαδικασίες.

Απαραίτητη κρίνεται και η **επαναλειτουργία του Εθνικού Συμβουλίου κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας**, καθώς η διάσταση του φύλου συχνά συνδυάζεται με άλλες ευαλωτότητες, με συνέπεια γυναίκες και θηλυκότητες να υφίστανται πολλαπλές διακρίσεις. Σημαντική αναδεικνύεται η ανάγκη εντατικής παρακολούθησης της εφαρμογής των πολιτικών, των **δράσεων και μέτρων, της συνεχούς εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης και ελέγχου του προσωπικού** ως προς την αποδοτικότητα και την ορθή άσκηση καθηκόντων με αντικειμενικούς μετρήσιμους δείκτες και κριτήρια αποτελεσματικότητας, καθώς και της διαρκούς στάθμισης των εμποδίων με αντίκτυπο στην πρόληψη και την προστασία των θυμάτων. Στην **εξωτερική αξιολόγηση κρίσιμος είναι ο ρόλος της Εθνικής Επιτροπής ως το ανεξάρτητο συμβουλευτικό όργανο της Πολιτείας**, ώστε να παρέχονται **κατάλληλες εγγυήσεις και θεσμικά αντίβαρα** στη διαδικασία. Υπόψη θα πρέπει να λαμβάνονται και οι **σχετικές προτάσεις της ΕΕ** ήδη από το 2015,²⁹⁴ συμπεριλαμβανομένων των παρατηρήσεων και συστάσεων του **Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου για την Ισότητα των Φύλων (EIGE)**.²⁹⁵

Δεδομένου, ότι η **μέριμνα για την ασφάλεια των θυμάτων κάθε μορφής έμφυλης βίας και για την διευκόλυνση της πρόσβασής τους στις αστυνομικές αρχές και τη δικαιοσύνη**, συγκαταλέγονται ανάμεσα στις βασικότερες πτυχές της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και άρα πρέπει να βρίσκεται στο επίκεντρο κάθε παρέμβασης σε περιστατικά έμφυλης βίας, η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία, με γνώμονα τη μηδενική ανοχή, να διασφαλίσει την συνδρομή των εξής προϋποθέσεων:

1. Τη συστηματική, ευαισθητοποιημένη ως προς το φύλο αξιολόγηση κινδύνου και διαχείριση της ασφάλειας σε όλες τις περιπτώσεις βίας κατά των γυναικών. Οι αξιολογήσεις αυτές θα πρέπει να βασίζονται σε μια αποτελεσματική πολυ-υπηρεσιακή προσέγγιση, συμπεριλαμβάνοντας ειδικές υπηρεσίες και ΜΚΟ, προκειμένου να μετριαστούν οι κίνδυνοι για την ασφάλεια των θυμάτων

2. Την άμεση, κατάλληλη και έγκαιρη ανταπόκριση των διωκτικών αρχών σε εκκλήσεις για βοήθεια και τη λήψη των απαραίτητων επιχειρησιακών μέτρων

²⁹⁴ Βλ. **Πρόταση Ψηφίσματος** του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ΕΕ, Ενημερωτικό Δελτίο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής: *“Let’s put an end to Violence against Women”*, Νοέμβριος 2020.

²⁹⁵ EIGE **“Report: Terminology and indicators for data collection: Rape, femicide and intimate partner violence”**, 2017. Βλ. επίσης **ιστοσελίδα** της EIGE για τις γυναικοκτονίες.

για την προστασία οποιουδήποτε προσώπου του οποίου η ζωή κινδυνεύει από τη βία άλλου ατόμου

3. Τη διαθεσιμότητα επειγόντων μέτρων αποκλεισμού του δράστη (*emergency barring orders*)

4. Την αποτελεσματική λειτουργία των υπηρεσιών και δομών της αστυνομίας και όλων των προνοιακών και υποστηρικτικών υπηρεσιών σε γυναίκες που βρίσκονται σε απειλή, συμπεριλαμβανομένων των αλλοδαπών γυναικών, των Ρομά γυναικών, των γυναικών με αναπηρίες και των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων

5. Την απρόσκοπτη διάθεση ενός αποτελεσματικού και με αναβαθμισμένη οργάνωση μηχανισμού παραπομπών των θυμάτων στις κατάλληλες δομές

την ίδρυση και λειτουργία κατάλληλων υποστηρικτικών και προσβάσιμων δομών φιλοξενίας σε περιπτώσεις βιασμού ή κέντρων παραπομπής θυμάτων σεξουαλικής βίας και σε επίπεδο της κοινότητας

6. Τη συνέχιση και εντατικοποίηση της επιμόρφωσης όλων των οργάνων επιβολής του νόμου που εργάζονται ή έρχονται σε επαφή με θύματα ή δράστες έμφυλης βίας στη βάση τυποποιημένων πρωτοκόλλων για όλους τους επαγγελματίες σχετικά με τη μεταχείριση γυναικών θυμάτων βιασμού/σεξουαλικής βίας

7. Την εσωτερική και εξωτερική αξιολόγηση αποδοτικότητας των μέτρων και των δράσεων με αξιοποίηση της Εθνικής Επιτροπής, ώστε να παρέχονται οι απαραίτητες εγγυήσεις και τα θεσμικά αντίβαρα

8. Τον διαρκή έλεγχο, την εποπτεία και λογοδοσία των αρχών και την επιβολή πειθαρχικών κυρώσεων σε περιπτώσεις μη ορθής ή ανεπαρκούς άσκησης καθηκόντων

9. Την αλλαγή της κουλτούρας καχυποψίας και ατιμωρησίας της αστυνομίας και καλλιέργεια κουλτούρας εμπιστοσύνης

10. Τη συστηματική συλλογή αναλυτικών στατιστικών στοιχείων με στόχο την έγκαιρη και έγκυρη παρακολούθηση του φαινομένου της έμφυλης βίας, υποχρέωση η οποία επιβάλλεται και από τη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης

11. Τη συνέχιση του δημόσιου διαλόγου για τη συμπερίληψη στη νομοθεσία ορισμού για την γυναικοκτονία ως εγκλήματος με έμφυλα χαρακτηριστικά (δολοφονία γυναικών, κοριτσιών και θηλυκοτήτων εξαιτίας του φύλου τους), σύμφωνα και με τις Συστάσεις της Επιτροπής CEDAW στις Καταληκτικές της Παρατηρήσεις προς την Ελλάδα το 2024.²⁹⁶

²⁹⁶ Βλ. Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/8-9, 19 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 24 (α).

Επιπλέον και υπό το πρίσμα των παραπάνω:

- 1. Η ΕΕΔΑ καλεί τις αρμόδιες αρχές να αξιολογούν και να εφαρμόσουν ρυθμίσεις υπό το φως διεθνών συμβάσεων που δεσμεύουν την Ελλάδα, ήτοι της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών από τη σεξουαλική εκμετάλλευση και τη σεξουαλική κακοποίηση, γνωστή ως Σύμβαση Λανθαρότε 2007, της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας 2011 και της Σύμβασης των ΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού, 1989.*
- 2. Η ΕΕΔΑ επαναλαμβάνει την Σύστασή της για τη δημιουργία ενός Παρατηρητηρίου το οποίο, i) θα αναγνωρίζει επισήμως τη γυναικοκτονία ως δολοφονία γυναικών και κοριτσιών εξαιτίας του φύλου τους, σύμφωνα και με τις εγγυήσεις των ευρωπαϊκών και διεθνών οργάνων και φορέων, ii) θα πραγματοποιεί συλλογή συγκρίσιμων και αναλυτικών δεδομένων των περιπτώσεων γυναικοκτονιών. και iii) θα συντάσσει σχετικές μελέτες και θα προτείνει μέτρα για την πρόληψη, την έγκαιρη παρέμβαση για την αποτελεσματική προστασία των θυμάτων και για την καταπολέμηση του φαινομένου. Έμφαση πρέπει να δώσει το Παρατηρητήριο στη συλλογή, πέραν των στοιχείων που αφορούν το προφίλ του θύματος και του δράστη, στοιχείων που να αφορούν τον αριθμό των καταγγελιών, τη διεξαγωγή αποτελεσματικής διερεύνησής τους και τις περιπτώσεις χρηστής απονομής δικαιοσύνης μέσω της επιβολής κατάλληλων ποινών και κυρώσεων χωρίς καθυστερήσεις.²⁹⁷*
- 3. Η ΕΕΔΑ επανέρχεται στην πάγια Σύστασή της περί διαβούλευσης με γυναικείες και φεμινιστικές συλλογικότητες και οργανώσεις, ώστε οι παρεμβάσεις να ανταποκρίνονται στις επιτακτικές ανάγκες των θυμάτων.*

Η. Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη

Όπως έχει επανειλημμένα επισημάνει η ΕΕΔΑ, η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης δεν εφαρμόζεται αποτελεσματικά στην Ελλάδα και τα θύματα στερούνται την προστασία που δικαιούνται, καθώς κρίσιμες ποινικές διατάξεις απουσιάζουν από τον Ποινικό Κώδικα, ενώ δεν έχουν ακόμη εκδοθεί οι Κοινές Υπουργικές Αποφάσεις

²⁹⁷ Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2021-2025 του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, 27 Σεπτεμβρίου 2021. Βλ. και Δήλωση της Εμπειρογνώμονα των ΗΕ *Dubravka Šimonović* με θέμα “*Urgent action needed to end pandemic of femicide and violence against women*”, κατά τη Διεθνή Ημέρα για την Εξάλειψη της Βίας κατά των Γυναικών, 25 Νοεμβρίου 2020.

που προβλέπονται για τη διεκδίκηση αποζημίωσης των θυμάτων.²⁹⁸ Τις θέσεις του περί μη προσήκουσας προσαρμογής της εθνικής νομοθεσίας στην Σύμβαση και τις ελλείψεις του κυρωτικού νόμου έχει δημοσιοποιήσει με ΔΤ ο Σύνδεσμος για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, ήδη από το 2021.²⁹⁹ Είναι αξιοσημείωτο, ότι ενώ ήδη από το 2013 η Επιτροπή CEDAW στις Καταληκτικές της Παρατηρήσεις, εξέφρασε τις ανησυχίες της σχετικά με την προστασία γυναικών και κοριτσιών θυμάτων βίας στην Ελλάδα, καλώντας την Ελληνική Πολιτεία να διασφαλίσει την αυστηρή επιβολή της νομοθεσίας, την άμεση πρόσβαση των θυμάτων σε μέσα έννομης προστασίας και τη δίωξη και τιμωρία των δραστών,³⁰⁰ εντούτοις η κατάσταση στην πράξη παραμένει σε γενικές γραμμές στάσιμη. Το 2024 η Επιτροπή CEDAW στις Καταληκτικές της Παρατηρήσεις επανέρχεται στο ζήτημα της πρόσβασης των γυναικών στη δικαιοσύνη υπενθυμίζοντας τη *Γενική της Σύσταση Νο 33 (2015)* για την πρόσβαση των γυναικών στη δικαιοσύνη και υπογραμμίζοντας την ανάγκη ενίσχυσης της γνώσης τους για τα δικαιώματά τους, καθώς και για τα ένδικα μέσα που δικαιούνται, με ιδιαίτερη έμφαση στην ενημέρωση των γυναικών προσφύγων, αιτούντων άσυλο και μεταναστριών.³⁰¹

Πρόσφατα το κοινωνικό κίνημα #MeToo και οι παρόμοιες εκδοχές του ανέδειξαν δημοσίως και στην Ελλάδα, την **έκταση του σεξισμού, της σεξουαλικής κακοποίησης και παρενόχλησης** που αντιμετωπίζουν ως επί το πλείστον οι γυναίκες και τα κορίτσια, προτρέποντας στην καταγγελία και δημοσιοποίηση των περιστατικών στα κοινωνικά δίκτυα. Η ΕΕΔΑ μάλιστα, με αφορμή τις πρόσφατες καταγγελίες στο χώρο του αθλητισμού για φαινόμενα σεξουαλικής κακοποίησης στο πλαίσιο εκμετάλλευσης σχέσης εξουσίας, επεσήμανε σε σχετική Δήλωσή της, **η πρόσβαση των θυμάτων σεξουαλικής βίας στη δικαιοσύνη, η διεξαγωγή αποτελεσματικής διερεύνησης των παραβιάσεων που αφορούν πράξεις που**

²⁹⁸ Βλ. σχετικά [Υπόμνημα](#) της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) προς την Επιτροπή που συστάθηκε από τον Πρωθυπουργό για τη Σύνταξη της Εθνικής Στρατηγικής για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, 30 Ιουνίου 2021, ΕΕΔΑ, Έκθεση ενόψει της Οικουμενικής Περιοδικής Αξιολόγησης (Universal Periodic Review, UPR) του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ, για την Ελλάδα, Μάρτιος 2021, [Παρατηρήσεις της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου \(ΕΕΔΑ\) στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων «Για την Προστασία της Εργασίας - Σύσταση Ανεξάρτητης Αρχής «Επιθεώρηση Εργασίας» - Κύρωση της Σύμβασης 190 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για την εξάλειψη της βίας και παρενόχλησης στον κόσμο της εργασίας - Κύρωση της Σύμβασης 187 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας για το Πλαίσιο Προώθησης της Ασφάλειας και της Υγείας στην Εργασία - Ενσωμάτωση της Οδηγίας \(ΕΕ\) 2019/1158 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 20ής Ιουνίου 2019 για την ισορροπία μεταξύ της επαγγελματικής και της ιδιωτικής ζωής», 14 Ιουνίου 2021, σελ. 19, ΣΔΓ, Ανακοίνωση, Παγκόσμια ημέρα της γυναίκας: σήμερα δεν γιορτάζουμε, επαγρυπνούμε και απαιτούμε, 8 Μαρτίου 2021](#)

²⁹⁹ [Δ.Τ. της 8 Μαρτίου 2021](#) του Συνδέσμου για τα Δικαιώματα της Γυναίκας, με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας.

³⁰⁰ Βλ. [Καταληκτικές Παρατηρήσεις](#) της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, [CEDAW/C/GRC/CO/7](#), 26 Μαρτίου 2013, παρ. 21 (α).

³⁰¹ Βλ. Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, [CEDAW/C/GRC/CO/8-9](#), 19 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 13 και 14.

στρέφονται κατά της γενετήσιας ζωής κι ελευθερίας και η χρηστή απονομή της δικαιοσύνης, συγκαταλέγονται ανάμεσα στις βασικότερες πτυχές της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων.³⁰²

Το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας (στο εξής Δίκτυο) έχει επισημάνει από το 2020 σε όλες τις Ετήσιες Εκθέσεις του,³⁰³ την **ελλιπή εφαρμογή του Ενωσιακού πλαισίου στη χώρα μας περί απόδοσης δικαιοσύνης στα θύματα εγκληματικών πράξεων**, συμπεριλαμβανομένων και των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας και βίας κατά των γυναικών. Υπενθυμίζεται, ότι το Δίκτυο δημιουργήθηκε στα μέσα του έτους 2011 από την ΕΕΔΑ και το Γραφείο της Υπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα (UNHCR), με τη συμμετοχή Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και φορέων της κοινωνίας των πολιτών, με στόχο τη συστηματική καταγραφή πράξεων βίας με ρατσιστικό κίνητρο και την τεκμηρίωση των σχετικών ποσοτικών και ποιοτικών τάσεων του φαινομένου. Το Δίκτυο σημειώνει, ότι παρότι χαιρέτησε την ενσωμάτωση της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ³⁰⁴ που θεσπίζει τα ελάχιστα πρότυπα αναφορικά με τα δικαιώματα των θυμάτων στο εθνικό δίκαιο με τον Ν. 4478/2017, Κεφ. Δ', αναγνωρίζοντας παράλληλα τη σημασία της πρωθύστερης Οδηγίας 2004/80/ΕΕ³⁰⁵ για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, που ενσωματώθηκε στην εθνική έννομη τάξη με τον Ν. 3811/2009, στην πράξη εκκρεμεί η έκδοση εφαρμοστικών του νόμου υπουργικών αποφάσεων, ενώ παρατηρεί **εν γένει καθυστερήσεις στην απόδοση δικαιοσύνης**. Σημειώνεται, ότι οι δύο Οδηγίες αποσκοπούν στην ενίσχυση της θέσης των θυμάτων εγκληματικών πράξεων θεσπίζοντας στοιχειώδεις ρυθμίσεις για την προστασία τους, όπως η πρόσβαση στη δικαιοσύνη και το δικαίωμα αποζημίωσης από το κράτος στις περιπτώσεις που ο δράστης της αξιόποινης πράξης δεν διαθέτει τους απαιτούμενους πόρους για να ικανοποιήσει το θύμα ή δεν μπορεί να εξακριβωθεί η ταυτότητά του ή δεν μπορεί να διωχθεί ποινικά και να του επιβληθεί ποινή. Αναλυτικά, τα σημεία στα οποία εστιάζει το Δίκτυο στις Εκθέσεις του είναι η ανάγκη επαρκούς ενημέρωσης και εκπαίδευσης των αστυνομικών σχετικά με την υποχρέωση συνδρομής των θυμάτων, παρέμβασης για τη διάσωσή τους και μέριμνας για την στήριξη και παραπομπή τους στις κατάλληλες υπηρεσίες,

³⁰² [Δήλωση της ΕΕΔΑ](#) για τα φαινόμενα σεξουαλικής κακοποίησης στο πλαίσιο εκμετάλλευσης σχέσης εξουσίας με αφορμή τις πρόσφατες καταγγελίες στο χώρο του αθλητισμού, Ιανουάριος 2021.

³⁰³ [Ετήσια Έκθεση του Δικτύου για το 2020](#), σελ. 53-54, [Ετήσια Έκθεση του Δικτύου για το 2021](#), σελ. 44-46, [Ετήσια Έκθεση του Δικτύου για το 2022](#), σελ. 32-33.

³⁰⁴ [Οδηγία 2012/29/ΕΕ](#) Θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της απόφασης-πλαισίου 2001/220/ΔΕΥ του Συμβουλίου. Το Άρθρο 16 της Οδηγίας ορίζει ότι τα κ-μ μεριμνούν και προωθούν μέτρα ώστε να ενθαρρύνεται η παροχή επαρκούς αποζημίωσης στο θύμα από μέρους του δράστη εντός εύλογου χρονικού διαστήματος.

³⁰⁵ [Οδηγία 2004/80/ΕΕ](#) Αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων. Στόχος της Οδηγίας είναι η αντιμετώπιση των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν τα θύματα σχετικά με την πρόσβαση σε δίκαιη και κατάλληλη αποζημίωση, λόγω του ότι ο δράστης δεν διαθέτει τους απαιτούμενους οικονομικούς πόρους ή διότι δεν μπορεί να εξακριβωθεί η ταυτότητά του ή να διωχθεί ποινικά.

η μονοσήμαντη αντιμετώπιση του θύματος από το ιατρικό προσωπικό ως προς τα ζητήματα υγείας που παρουσιάζει, ήτοι η απουσία παροχής ή προσφοράς άλλης υποστήριξης (ψυχοκοινωνικού περιεχομένου) αλλά και η απουσία σύνδεσης του προσωπικού των νοσοκομείων και άλλων φορέων παροχής ιατρικών υπηρεσιών με την ποινική διαδικασία (όπως λ.χ. την ενημέρωση των θυμάτων για τη δυνατότητα καταγγελίας ή την προσκόμιση εκθέσεων σχετικά με τα ιατρικά ευρήματα της επίθεσης στο θύμα).³⁰⁶ Επιπρόσθετα, το Δίκτυο υπογραμμίζει ότι τα εν λόγω **δικαιώματα ισχύουν για όλα τα θύματα χωρίς διακρίσεις, ανεξάρτητα από το καθεστώς διαμονής τους**, η δε Ευρωπαϊκή Επιτροπή διερευνά επίσης ορθές πρακτικές για τη διευκόλυνση μεταναστών-θυμάτων κατά την πρόσβασή τους δικαιοσύνη με σκοπό την αποσύνδεση της καταγγελίας εγκλημάτων από τη διαδικασία επιστροφής, χωρίς να διακυβεύεται η αποτελεσματικότητα των σχετικών διαδικασιών.³⁰⁷ Το πρόσφατο **Εθνικό Σχέδιο Δράσης κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας 2020-2023** του Υπουργείου Δικαιοσύνης επίσης περιλαμβάνει δράσεις για την άρση των υφιστάμενων δυσχερειών στην απόκτηση εύλογης -προσήκουσας αποζημίωσης για θύματα εγκληματικών πράξεων από πρόθεση αλλά και γενικότερα για την αναβάθμιση των διαδικασιών.³⁰⁸

Ως προς την αποζημίωση των θυμάτων, η ΕΕΔΑ παραπέμπει στα στατιστικά στοιχεία που συνέλεξε το Παρατηρητήριο Ισότητας των Φύλων και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΓΓΙΑΔ) για το διάστημα 2006-2022, και σύμφωνα με τα οποία, στην Ελληνική Αρχή Αποζημίωσης που σύμφωνα με το Ν. 3811/2009 (ΦΕΚ τ. 231 Α') είναι ο αρμόδιος φορέας για την καταβολή αποζημιώσεων στις γυναίκες θύματα βίας, έχουν υποβληθεί συνολικά επτά (7) αιτήσεις αποζημίωσης από γυναίκες θύματα ενδοοικογενειακής βίας, ενώ δεν καταβλήθηκε αποζημίωση για καμία από τις εν λόγω αιτήσεις. Παραμένει αξιοσημείωτο το γεγονός ότι τουλάχιστον κατά τα έτη 2018-2020 και 2022, διάστημα κατά το οποίο βρίσκεται σε ισχύ η Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης (Ν. 4531/2018), η αρμόδια Αρχή δεν έλαβε καμία σχετική αίτηση, καθώς και το ότι η μοναδική αίτηση που υποβλήθηκε το 2021 δεν οδήγησε στην χορήγηση της σχετικής αποζημίωσης.³⁰⁹

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Αιτήσεις	-	-	-	-	1	2	-	1	1

³⁰⁶ Ετήσια Έκθεση του Δικτύου για το 2020, σελ. 53-54.

³⁰⁷ Στρατηγική της ΕΕ για τα δικαιώματα των θυμάτων (2020-2025), 24 Ιουνίου 2020, σελίδα 17-18.

³⁰⁸ Ετήσια Έκθεση του Δικτύου για το 2021, σελ. 44-46.

³⁰⁹ Βλ. 4η Ετήσια Έκθεση για την βία κατά των γυναικών της Γενικής Γραμματείας Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Νοέμβριος 2023, σελ. 141 και 27ο Ενημερωτικό Σημείωμα, Δεκέμβριος 2020 της πρώην Γενικής Γραμματείας Ισότητας των Φύλων και Οικογενειακής Πολιτικής ΓΓΙΦΟΠ, σελ. 16.

Χορηγήσεις	-	-	-	-	0	0	-	0	0
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Σύνολο
Αιτήσεις	-	1	-	-	-	-	1	-	7
Χορηγήσεις	-	0	-	-	-	-	0	-	0

Τα βασικά προβλήματα σε σχέση με την αποζημίωση είναι καταρχήν, ότι δεν ενημερώνονται όλα τα θύματα σχετικά με το δικαίωμά τους να αξιώσουν αποζημίωση, ενώ εκείνα που υποβάλλουν αίτηση συνήθως απορρίπτονται. Επιπλέον, όπως αποδεικνύεται και με βάση τα στοιχεία όταν επιδικάζεται αποζημίωση στο θύμα, συνήθως δεν του καταβάλλεται, διότι ο δράστης δεν διαθέτει τους πόρους. Επίσης, οι διαδικασίες αξίωσης αποζημίωσης μπορεί να είναι πολύ μακροχρόνιες και σύνθετες. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, η ΕΕΔΑ εκφράζει τη βαθιά της απογοήτευση για την αποτυχία των αρμόδιων κρατικών αρχών να προβούν σε όλα τα απαραίτητα μέτρα για την ουσιαστική εφαρμογή του κανονιστικού πλαισίου για την καταβολή εύλογης και προσήκουσας κρατικής αποζημίωσης σε γυναίκες θύματα βίαιων εγκλημάτων από πρόθεση και τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων για τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία τους σύμφωνα με την Οδηγία 2004/80/ΕΕ.³¹⁰

Τέλος, αναφορικά με τη δωρεάν νομική συνδρομή σε ποινικές υποθέσεις που αφορούν γυναίκες, και δεδομένου του ερωτήματος της *Επιτροπής CEDAW* για πληροφορίες ως προς τα μέτρα που λήφθηκαν «για την κατάρτιση επαγγελματιών νομικών, συμπεριλαμβανομένων των δικαστικών, των τοπικών αρχών και των θρησκευτικών λειτουργών σχετικά με τις γενικές συστάσεις της Επιτροπής»,³¹¹ η ΕΕΔΑ εφιστά την προσοχή της Πολιτείας στο γεγονός, ότι η διαδικασία παραμένει ανεφάρμοστη στις περισσότερες περιπτώσεις σε νομοθεσία και πράξη, παρά την πρόσφατη τροποποίηση του συστήματος νομικής συνδρομής με τον Ν. 4596/2019, ο οποίος αναθεώρησε τον Ν. 3226/2004.

³¹⁰ Βλ. και [3η Ετήσια έκθεση για τη Βία κατά των Γυναικών](#), Γενική Γραμματεία Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, Νοέμβριος 2022.

³¹¹ Βλ. Επιτροπή ΗΕ CEDAW, Κατάλογος θεμάτων και ερωτήσεων πριν από την υποβολή της όγδοης περιοδικής έκθεσης της Ελλάδας και [CEDAW/C/GRC/QPR/8](#), 17 Νοεμβρίου 2020, παρ. 4, και [Κείμενο παρατηρήσεων της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου \(ΕΕΔΑ\)](#) στο σχέδιο απάντησης της Ελλάδας για την κατάρτιση του καταλόγου θεμάτων (list of issues) ενόψει της υποβολής της 8ης και 9ης περιοδικής Έκθεσης για τη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW), 9 Απριλίου 2023, σελ. 8-9.

Με βάση τα παραπάνω, η ΕΕΔΑ απευθυνόμενη στην ελληνική Πολιτεία, διατυπώνει τις ακόλουθες Συστάσεις:

1. Η ΕΕΔΑ καλεί τους αρμόδιους κρατικούς φορείς να λάβουν υπόψη τους τη Γενική Σύσταση Νο 33 (2015) της Επιτροπής CEDAW για την πρόσβαση των γυναικών στη δικαιοσύνη, καθώς και τις Συστάσεις της Επιτροπής στις Καταληκτικές Παρατηρήσεις της προς την Ελλάδα (2024) για την ανάγκη ενίσχυσης της γνώσης των γυναικών και κοριτσιών για τα δικαιώματά τους, καθώς και για τα ένδικα μέσα που δικαιούνται, με ιδιαίτερη έμφαση στην ενημέρωση των γυναικών προσφύγων, αιτούντων άσυλο και μεταναστριών.

2. Η ΕΕΔΑ, λαμβανομένων υπόψη των στοχευμένων Συστάσεων του Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, και εξειδικεύοντάς τις με γνώμονα την προστασία των γυναικών θυμάτων βίας, προτείνει, στη βάση του κανονιστικού πλαισίου του Ν. 4478/2017, ο οποίος μεταξύ των άλλων ενσωματώνει τις διατάξεις της Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας, τα εξής:

i) τη θέσπιση, ενός αποτελεσματικού μηχανισμού παραπομπών από πλευράς των αρμόδιων Αρχών για τον συντονισμό του συστήματος υποστήριξης των θυμάτων, τη χαρτογράφηση των εμπλεκόμενων υπηρεσιών και φορέων σε κεντρικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο και την ένταξή τους στον εν λόγω μηχανισμό, τον καθορισμό του πλαισίου λειτουργίας των αρμόδιων Αρχών εντός του μηχανισμού, τη δέσμευσή τους στην αξιολόγηση των αναγκών των θυμάτων και τη διασύνδεσή τους με τις υποστηρικτικές υπηρεσίες, τη συστηματοποίηση της παρακολούθησης του συστήματος και την αξιολόγηση της αποδοτικότητάς του,

ii) τη διερεύνηση προς αυτήν την κατεύθυνση του ενδεχόμενου ενεργοποίησης της Ομάδας Εργασίας που δημιουργήθηκε κατόπιν της συμφωνίας των αρμόδιων Αρχών με τον ΟDIHR, με στόχο την κατάρτιση επιχειρησιακού σχεδίου για τον συντονισμό των υπηρεσιών υποστήριξης θυμάτων βίας βάσει του Ν. 4478/2017,³¹² και

³¹² Ετήσια Έκθεση του Δικτύου για το 2021, σελ. 45-46.

iii), τη λήψη εξειδικευμένων μέτρων προκειμένου για την ολοκληρωμένη στήριξη θυμάτων έμφυλης βίας με ιδιαίτερες ευαλωτότητες στη βάση της θυματοκεντρικής προσέγγισης προτάσσοντας την υποστήριξη και προστασία του θύματος με βάση τις ανάγκες του, ανεξάρτητα από την καταγγελία ή όχι του περιστατικού βίας.³¹³

Όσον αφορά τον σχεδιασμό δράσεων για τον σκοπό της ουσιαστικής εφαρμογής της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης στο πλαίσιο και του ΕΣΔΙΦ 2021-2025, η ΕΕΔΑ καλεί την Ελληνική Πολιτεία να λάβει τα παρακάτω επιπλέον μέτρα:

3. Την ένταξη ανάμεσα στους βασικούς στόχους του ΕΣΔΙΦ 2021-2025, συγκεκριμένου στόχου για την εξάλειψη του φαινομένου της ατιμωρησίας των δραστών. Ειδικότερα, στο κείμενο του Σχεδίου προτείνεται η συμπερίληψη Δράσεων που διευκολύνουν την πρόσβαση των θυμάτων και των μαρτύρων σε διαδικασίες καταγγελιών και δίωξης σε όλους τους χώρους, όπου συστηματικά λαμβάνουν χώρα οι πράξεις αυτές και που ενθαρρύνουν την τιμωρία των δραστών.

4. Τον συντονισμό όλων των εμπλεκόμενων φορέων για την υλοποίηση Δράσεων και μέτρων με στόχο την απλοποίηση κι επιτάχυνση των διαδικασιών απονομής δικαιοσύνης στα περιστατικά βίας κατά γυναικών και ενδοοικογενειακής βίας, την προώθηση επανορθωτικών διαδικασιών και μέτρων αποκαταστατικής δικαιοσύνης υπό αυστηρές προϋποθέσεις (π.χ. περιπτώσεις ανήλικων δραστών) και την παράταση ή κατάργηση της παραγραφής σε συγκεκριμένα εγκλήματα, συμπεριλαμβανομένου του εγκλήματος του βιασμού.

Υπό το φως των παραπάνω, η ΕΕΔΑ προτρέπει την Πολιτεία, να ενθαρρύνει **τα μέσα ενημέρωσης και τεχνολογίας των πληροφοριών, να προβάλλουν το ζήτημα της άσκησης βίας από στενό σύντροφο και την ανεπαρκή καταγγελία του,** καθώς δεν πρέπει να θεωρείται ιδιωτικό, σύμφωνα με το γράμμα αλλά και τις εγγυήσεις της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης.³¹⁴ Με πλήρη εικόνα, τόσο της σημερινής πραγματικότητας που βιώνουν κυρίως οι γυναίκες όσο και των πραγματικών και νομικών δυσχερειών αντιμετώπισής της, η ΕΕΔΑ προτείνει τη διάθεση των κατάλληλων οικονομικών και ανθρωπίνων πόρων³¹⁵ και την υλοποίηση:

5. Σαφών και στοχευμένων Δράσεων πρόληψης και καταπολέμησης της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας και προστασίας των

³¹³ Ετήσια Έκθεση του Δικτύου για το 2022, σελ. 32-33.

³¹⁴ Βλ. Σύμβαση της Κων/λης, άρθρα 3 Ορισμοί και 17 Συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα και των μέσων μαζικής ενημέρωσης.

³¹⁵ Βλ. Ν. 4531/2018 Κεφάλαιο II- Ολοκληρωμένες πολιτικές και συλλογή δεδομένων Άρθρα 7- 11 και Κεφάλαιο IV- Προστασία και υποστήριξη, Άρθρα 18-28.

θυμάτων όλων των μορφών βίας που καλύπτονται από το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, άμεσα χωρίς καθυστερήσεις και ανεξάρτητα από την άσκηση ποινικής δίωξης. Επιπλέον, διοικητικών πρακτικών εξατομικευμένης υποστήριξης των θυμάτων όλων των μορφών βίας που καλύπτονται από το πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης.

6. Δράσεων και μέτρων σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο με τη συνέργεια όλων των εμπλεκόμενων φορέων (θεσμικά όργανα, υπηρεσίες και οργανισμοί), συμπεριλαμβανομένων των μη κυβερνητικών οργανώσεων και της κοινωνίας των πολιτών, όπως π.χ. πρόσληψη ή απόσπαση προσωπικού κοινωνικών λειτουργών και ψυχολόγων σε όλα τα αστυνομικά τμήματα της χώρας εξειδικευμένων στη διαχείριση περιστατικών σεξουαλικής βίας κατά γυναικών.

i) Ποινική Διαμεσολάβηση

Η Ποινική Διαμεσολάβηση καθιερώθηκε με τον Ν. 3500/2006 (Άρθρα 11-13), όπως αυτός τροποποιήθηκε με τον Ν. 4531/2018, στα αδικήματα της ενδοοικογενειακής βίας, ως συμβιβασμός ως προς τις χρηματικές αξιώσεις από το έγκλημα της ενδοοικογενειακής βίας με στόχο την επαναφορά της οικογενειακής ειρήνης και την άμεση ικανοποίηση των θυμάτων με την καταβολή εκ μέρους των δραστών παράλληλα εύλογης και προσήκουσα χρηματικής αποζημίωσης. Με αφορμή την υιοθέτηση του Ν. 5090/2024 *Παρεμβάσεις στον Ποινικό Κώδικα και τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας για την επιτάχυνση και την ποιοτική αναβάθμιση της ποινικής δίκης - Εκσυγχρονισμός του νομοθετικού πλαισίου για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας*, η ΕΕΔΑ υπενθυμίζει, ότι σύμφωνα με τις αλλαγές που επέφερε στον ΑΚ ο Ν. 4800/2021 «*Μεταρρυθμίσεις αναφορικά με τις σχέσεις γονέων και τέκνων, άλλα ζητήματα οικογενειακού δικαίου και λοιπές επείγουσες διατάξεις*», προβλέπεται διαμεσολάβηση σε διαφορές που αφορούν την άσκηση της γονικής μεριμνάς, εξαιρουμένων ωστόσο των περιπτώσεων ενδοοικογενειακής βίας, όπως ο νόμος ορίζει (Άρθρο 1514 ΑΚ - Παρέκκλιση από την από κοινού άσκηση της γονικής μέριμνας, παρ. 2). Στην πράξη μέχρι σήμερα σημαντικά παραμένουν τα κενά και οι ελλείψεις στις αναγκαίες υποστηρικτικές δομές των θεραπευτικών προγραμμάτων (οι δομές όπου πραγματοποιούνται τέτοια προγράμματα βρίσκονται κυρίως σε Αθήνα, Πειραιά και Θεσσαλονίκη), ενώ προβληματική είναι και η επικοινωνία και διασύνδεση μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων αρμόδιων υπηρεσιών. Όπως επισημαίνει η GREVIO στην

Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα,³¹⁶ στη χώρα μας δεν φαίνεται να ισχύουν συγκεκριμένα μέτρα για τη διασφάλιση της ασφάλειας του θύματος κατά τη διαδικασία διαμεσολάβησης, οι δε δράστες συχνά επιλέγουν αυτόν τον μηχανισμό προκειμένου να αποφύγουν τη δίωξη. Ιδιαίτερα θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η Σύσταση της GREVIO αναφορικά με τη διάταξη του Άρθρου 48 – Απαγόρευση υποχρεωτικών διαδικασιών για εναλλακτικούς τρόπους επίλυσης των διαφορών ή επιβολή ποινής της Σύμβασης της Κωσταντινούπολης, η οποία ενθαρρύνει σθεναρά τις ελληνικές αρχές να λάβουν όλα τα απαραίτητα μέτρα προκειμένου να διασφαλίσουν ότι η χρήση της διαμεσολάβησης σε περιπτώσεις βίας κατά των γυναικών βασίζεται στον πλήρη σεβασμό των δικαιωμάτων, των αναγκών και της ασφάλειας των θυμάτων. Ειδικότερα, η διαμεσολάβηση θα πρέπει να εφαρμόζεται μόνο σε γυναίκες θύματα βίας που είναι σε θέση να αποφασίσουν ελεύθερα εάν θα αποδεχτούν ή θα αρνηθούν τη διαδικασία. Οι ελληνικές αρχές θα πρέπει να διασφαλίσουν ότι οι αστυνομικοί, οι εισαγγελείς, οι διαμεσολαβητές και όλα τα άλλα εμπλεκόμενα μέρη στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης ακολουθούν ειδικές κατευθυντήριες γραμμές και κατάρτιση με επίκεντρο την έμφυλη διάσταση της ενδοοικογενειακής βίας και τον αντίκτυπό της στην ικανότητα των θυμάτων να εισέλθουν σε μια διαδικασία διαμεσολάβησης ισότιμα με τον δράστη.³¹⁷

Η ΕΕΔΑ συμπεριφέρει τα συμπεράσματα της GREVIO,³¹⁸ σύμφωνα με τα οποία, τα προγράμματα για τους δράστες δεν μπορούν να αντικαταστήσουν τη δίωξη ή την καταδίκη, και τις Συστάσεις της Ομάδας, η οποία καλεί τις αρχές να διασφαλίσουν ότι η αλληλεπίδραση μεταξύ προγραμμάτων δραστών και ποινικών διαδικασιών δεν επιτρέπεται να λειτουργεί καταχρηστικά και ενάντια στο δικαίωμα των θυμάτων σε δίκαιη νομική διαδικασία. Στα πλημμελήματα ενδοοικογενειακής βίας ο αρμόδιος για την άσκηση ποινικής δίωξης Εισαγγελέας ήταν μέχρι σήμερα αρμόδιος να διερευνήσει τη δυνατότητα διαμεσολάβησης. Η **διεύρυνση του θεσμού της ποινικής διαμεσολάβησης** με τον Ν. 5090/2024 (Άρθρο 123: Προϋποθέσεις ποινικής διαμεσολάβησης – Τροποποίηση άρθρου 11 ν. 3500/2006) μέσω, μεταξύ άλλων, της **δυνατότητας και των ανακριτικών υπαλλήλων, επιπλέον του Εισαγγελέα, για δυνατότητα παραπομπής της υπόθεσης σε ποινική διαμεσολάβηση** με την προϋπόθεση ο δράστης να παρακολουθήσει ειδικό συμβουλευτικό-θεραπευτικό πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας σε δημόσιο φορέα ή σε ιδιωτικό φορέα εποπτευόμενο από

³¹⁶ Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα της Ομάδας Εμπειρογνομώνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (GREVIO), 14 Νοεμβρίου 2023, σελ. 45-49.

³¹⁷ Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα της Ομάδας Εμπειρογνομώνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (GREVIO), 14 Νοεμβρίου 2023, σελ. 57.

³¹⁸ Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα της Ομάδας Εμπειρογνομώνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (GREVIO), 14 Νοεμβρίου 2023, σελ. 29, 46, 56-57.

το κράτος, θα πρέπει να διασφαλίζεται με αυστηρές εγγυήσεις και συγκεκριμένα κριτήρια. Όπως αναφέρεται στην Έκθεση Ανάλυσης Συνεπειών Ρύθμισης του Ν. 5090/2024 ο θεσμός της διαμεσολάβησης αποσκοπεί στην ταχύτερη διεκπεραίωση των υποθέσεων και την ειρήνευση των θιγόμενων σχέσεων μεταξύ μελών της οικογένειας, μέσω του θεσμού της αποκαταστατικής δικαιοσύνης,³¹⁹ ωστόσο είναι απαραίτητο να λειτουργεί αποτελεσματικός μηχανισμός εποπτείας και παρακολούθησης της συμμόρφωσης ή μη στους όρους της ποινικής διαμεσολάβησης και δυνατότητα επιβολής κυρώσεων.

Επιπρόσθετα, η ΕΕΔΑ επαναλαμβάνει εδώ την Σύσταση που είχε διατυπώσει για τον θεσμό της Διαμεσολάβησης σε περιπτώσεις διαφωνίας των γονέων, τον Απρίλιο του 2021, στις Παρατηρήσεις της στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης «Μεταρρυθμίσεις αναφορικά με τις σχέσεις γονέων και τέκνων και άλλα ζητήματα οικογενειακού δικαίου». Εν προκειμένω, η Εθνική Επιτροπή προτείνει επίλυση των προβλημάτων πριν και έξω από το Δικαστήριο, μόνο υπό την προϋπόθεση αποτελεσματικής υποστήριξης των θυμάτων από εξειδικευμένους διαμεσολαβητές και ταυτόχρονη υποχρεωτική προσφυγή σε ειδικές υπηρεσίες ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών.³²⁰ Σε κάθε περίπτωση η ΕΕΔΑ υπογραμμίζει με έμφαση ότι ο θεσμός της ποινικής διαμεσολάβησης σε περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας δεν θα πρέπει να λειτουργεί ως δυνητική περίπτωση εξάλειψης της ποινικής αξίωσης της Πολιτείας εναντίον των δραστών ενδοοικογενειακής βίας, αντίθετα θα πρέπει να λειτουργεί βάσει σαφών και αυστηρών εγγυήσεων.

Υπό το φως των ανωτέρω, η ΕΕΔΑ καλεί τις κρατικές αρχές να προβούν στα εξής μέτρα:

1. Η Εθνική Επιτροπή προτρέπει τις αρχές να διασφαλίσουν ότι οι διαμεσολαβητές και όλα τα άλλα εμπλεκόμενα μέρη στον τομέα της ποινικής δικαιοσύνης ακολουθούν ειδικές κατευθυντήριες γραμμές και κατάρτιση με επίκεντρο την έμφυλη διάσταση της ενδοοικογενειακής βίας και τον αντίκτυπό της στην ικανότητα των θυμάτων να εισέλθουν σε μια διαδικασία διαμεσολάβησης ισότιμα με τον δράστη.

2. Οι αρμόδιες κρατικές αρχές θα πρέπει να διασφαλίσουν την λειτουργία ενός αποτελεσματικού μηχανισμού εποπτείας και παρακολούθησης της συμμόρφωσης ή μη στους όρους της ποινικής διαμεσολάβησης και δυνατότητα επιβολής κυρώσεων.

³¹⁹ Ανάλυση Συνεπειών Ρύθμισης στο ΣχΝ «Παρεμβάσεις στον ΠΚ και τον ΚΠΔ για την επιτάχυνση και την ποιοτική αναβάθμιση της ποινικής δίκης – Εκσυγχρονισμός του νομοθετικού πλαισίου για την πρόληψη και την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας».

³²⁰ Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Δικαιοσύνης «Μεταρρυθμίσεις αναφορικά με τις σχέσεις γονέων και τέκνων και άλλα ζητήματα οικογενειακού δικαίου», 15 Απριλίου 2021, σελ. 5.

Θ. Εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση

Όσον αφορά το θεσμικό πλαίσιο της καταπολέμησης της εμπορίας με σκοπό την σεξουαλική εκμετάλλευση, η ΕΕΔΑ στις *Παρατηρήσεις Έκθ. Κράτους* τον Απρίλιο του 2023 όσο και στη δική της Παράλληλη Έκθεση προς την Επιτροπή CEDAW, τον Ιανουάριο του 2024 χαιρετίζει τις πρόσφατες τροποποιήσεις του Ποινικού Κώδικα που εισήχθησαν με τον Ν. 4619/2019 και τον Ν. 4855/2021 σχετικά με τις διάφορες μορφές εμπορίας ανθρώπων και τις προβλεπόμενες ποινές. Οι εξελίξεις, π.χ. η ρητή συμπερίληψη στο Άρθρο 323Α του ΠΚ όλων των μορφών εμπορίας ανθρώπων, ευθυγραμμίζονται και με τις προηγούμενες συστάσεις της Ομάδας Εμπειρογνομώνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων (GRETA),³²¹ όπως με ικανοποίηση αναφέρει η Ομάδα Εμπειρογνομώνων. Η GRETA θεωρεί ότι οι ελληνικές αρχές θα πρέπει να λάβουν περαιτέρω μέτρα για να ευθυγραμμίσουν πλήρως το άρθρο 323Α του ΠΚ με τον ορισμό της εμπορίας ανθρώπων της Σύμβασης Κωνσταντινούπολης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, διατυπώνοντας σαφώς στην διάταξη 323Α του ΠΚ τη μη σημασία της συναίνεσης ενός θύματος εμπορίας προς την επιδιωκόμενη εκμετάλλευση, όταν χρησιμοποιείται οποιοδήποτε από τα μέσα, γεγονός που θα συνέβαλε στην αποτελεσματικότερη υλοποίηση των διατάξεων για την καταπολέμηση του trafficking.³²²

Η ΕΕΔΑ συμμερίζεται τις θέσεις της GREVIO στη *Έκθεσή* της για την Ελλάδα, όπου ναι μεν αναγνωρίζονται τα θετικά βήματα που έχουν κάνει οι ελληνικές αρχές για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, αλλά επισημαίνεται ταυτόχρονα μια σειρά αδυναμιών σε θεωρία και πράξη. Έντονο παραμένει το φαινόμενο της υποαναφορικότητας και της ατιμωρησίας των δραστών. Το γεγονός αυτό επιδεινώνεται και από τη συχνή πρακτική των φερόμενων ως δραστών να εμπλέκονται σε αγωγές αντίποινων, συμπεριλαμβανομένης της δυσφήμισης σε περιπτώσεις σεξουαλικής βίας, κατά των γυναικών που καταγγέλλουν έμφυλη βία.³²³

³²¹ Βλ. δεύτερη *Έκθεση* για την Ελλάδα της Ομάδας Εμπειρογνομώνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων (GRETA), 2023, σελ. 6, 46.

³²² Δεύτερη *Έκθεση* για την Ελλάδα της Ομάδας Εμπειρογνομώνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων (GRETA), 2023, σελ. 6, 46.

³²³ *Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα* της Ομάδας Εμπειρογνομώνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (GREVIO), 14 Νοεμβρίου 2023, παρ. 267.

Σύμφωνα με ΔΤ της 20^{ης} Φεβρουαρίου 2024 των Συνηγόρων 19χρονης από την Ηλιούπολη που κατήγγειλε αστυνομικό το 2021, με το αιτιολογικό ότι την εξέδιδε και ο οποίος έχει ήδη καταδικαστεί για εμπορία ανθρώπων κατ' επάγγελμα στις 6 Φεβρουαρίου το 2024, εναντίον της 19χρονης ασκήθηκε ποινική δίωξη επειδή εργαζόταν χωρίς το απαιτούμενο πιστοποιητικό άσκησης επαγγέλματος και επειδή κατελήφθη να κατέχει ναρκωτικά για δική της αποκλειστικά χρήση για το διάστημα που ήταν αιχμάλωτη. Εν τέλει αθωώθηκε.

Η ΕΕΔΑ χαιρέτισε με ικανοποίηση το σπουδαίο βήμα της επικύρωσης της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης) με τον νόμο 4531/2018,³²⁴ η οποία **ποινικοποιεί τους αναγκαστικούς γάμους και οδήγησε στην τροποποίηση του άρθρου 323Α του Ποινικού Κώδικα** (εμπορία ανθρώπων) ώστε να συμπεριληφθεί η Εμπορία Ανθρώπων με σκοπό τον καταναγκαστικό γάμο.

Και βέβαια η ΕΕΔΑ σε όλες τις Εκθέσεις της εκφράζει **την ικανοποίησή της για τη δημιουργία του Εθνικού Μηχανισμού Αναφοράς (EMA)** για τον εντοπισμό των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων που σε συνεργασία με το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) συντονίζουν, από την 1η Ιανουαρίου του 2019, τις υπηρεσίες προστασίας θυμάτων και συγκεντρώνουν συστηματικά στατιστικά δεδομένα,³²⁵ καθώς και την υιοθέτηση του *Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων 2019-2023*, τα οποία, όπως υπογραμμίζει και η *Ομάδα Εμπειρογνομώνων GRETA* στη δεύτερη Έκθεσή της για την Ελλάδα³²⁶ συγκαταλέγονται μεταξύ των σημαντικών εξελίξεων των Ελληνικών Αρχών, ενώ αποτελούσαν και Συστάσεις της Ομάδας στην πρώτη Έκθεσή της για τη χώρα μας. Αναφορικά με το Σχέδιο Δράσης, πέραν των 5 στρατηγικών του στόχων,³²⁷ δεν υπάρχουν πληροφορίες σχετικά με την χρηματοδότηση,³²⁸ την πορεία υλοποίησης και την αξιολόγηση των δράσεων του. Επισημαίνεται και εδώ, ότι δεν υπάρχουν διαθέσιμα συγκεντρωτικά στοιχεία του Εθνικού Μηχανισμού Αναφοράς και της Ελληνικής Αστυνομίας για ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, ως ιδιαίτερη ευάλωτη κατηγορία θυμάτων εμπορίας.

Όπως είχε επισημανθεί και στην 1η Ετήσια Έκθεση για τη Βία κατά των Γυναικών της ΓΓΟΠΠΦ (2020),³²⁹ η έμφυλη ή ενδοοικογενειακή βία δεν περιλαμβάνεται στις κατηγορίες ευαλωτότητας των στοιχείων που τηρεί η Υπηρεσία Ασύλου. Για το λόγο

³²⁴ Βλ. [Παρατηρήσεις της ΕΕΔΑ](#) σχετικά με νομοσχέδιο σχετικά με την επικύρωση της σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και της ενδοοικογενειακής βίας και προσαρμογή της, Ελληνική νομοθεσία, 1 Μαρτίου 2018.

³²⁵ [Εθνικός Μηχανισμός Αναφοράς για την Προστασία Θυμάτων Εμπορίας Ανθρώπων \(EMA\)](#)

³²⁶ Βλ. δεύτερη Έκθεση για την Ελλάδα της Ομάδας Εμπειρογνομώνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων (GRETA), 2023, παρ. 27-30.

³²⁷ Το Σχέδιο Δράσης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Εμπορίας Ανθρώπων 2019-2023 περιλαμβάνει 5 στρατηγικούς άξονες: 1) Πρόληψη, Ευαισθητοποίηση και Περιορισμός της Ευαλωτότητας, 2) Εκπαίδευση και Κατάρτιση Ανθρώπινου Δυναμικού και ανάπτυξη Θεσμικού πλαισίου, 3) Προστασία, Αρωγή, Κοινωνική επανένταξη των Θυμάτων, 4) Δίωξη εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων και Απονομή Δικαιοσύνης, και 5) Προώθηση της συνέργειας μεταξύ αρμόδιων Εθνικών και Διεθνών φορέων, Πηγή Ιστοσελίδα Υπουργείου Εξωτερικών, [ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΘΝΙΚΟΥ ΕΙΣΗΓΗΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ](#) (Γ.ΕΘ.ΕΙΣ)

³²⁸ Βλ. Δεύτερη Έκθεση για την Ελλάδα της Ομάδας Εμπειρογνομώνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων (GRETA), 2023, σελ. 9.

³²⁹ [1η Ετήσια Έκθεση για τη Βία κατά των Γυναικών](#) της Γενικής Γραμματείας Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων, Νοέμβριος 2020, σελ. 43.

αυτό επιλέχθηκε η ευαλωτότητα που σχετίζεται με βασανιστήρια, βιασμό, ή άλλες μορφές ψυχολογικής, σωματικής ή σεξουαλικής βίας ή εκμετάλλευσης και η ευαλωτότητα που σχετίζεται με την εμπορία ανθρώπων. Η ΕΕΔΑ εκτιμά ότι τα μέτρα που λαμβάνονται για την παρακολούθηση και την καταπολέμηση αυτών των φαινομένων, συμπεριλαμβανομένου του Εθνικού Μηχανισμού Παραπομπής (ΕΜΠ) και των Συστάσεων της Ειδικής Γραμματείας Προστασίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων, κινούνται προς τη σωστή κατεύθυνση.³³⁰

Όσον αφορά τη διαδικασία αναγνώρισης των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, η ΕΕΔΑ στις *Παρατηρήσεις της Έκθ. Κράτους 2023*, συμμερίζεται επίσης τις πρόσφατες συστάσεις της GRETA και καλεί τις αρμόδιες **αρχές να λάβουν μέτρα για τη βελτίωση της διαδικασίας αναγνώρισης θυμάτων εμπορίας**,³³¹ και ειδικότερα να διασφαλίσουν ότι η ταυτοποίησή τους δεν θα εξαρτάται από την καταγγελία (δήλωση) του φερόμενου θύματος και τη συνεργασία του στην έρευνα ή την ποινική διαδικασία, τροποποιώντας την σχετική νομοθεσία. Για το σκοπό αυτό, η ΕΕΔΑ συνιστά στις κρατικές αρχές να αξιοποιήσουν την εμπειρία των σχετικών οργανισμών και φορέων, όπως εξειδικευμένων ΜΚΟ, ψυχολόγων, υγειονομικού προσωπικού και επιθεωρητών εργασίας κατά τη διαδικασία αναγνώρισης. Επίσης, η ΕΕΔΑ επαναλαμβάνει την ανάγκη να διασφαλιστεί ότι η διαδικασία χορήγησης του καθεστώτος του θύματος εμπορίας ανθρώπων να ολοκληρώνεται χωρίς αδικαιολόγητες καθυστερήσεις. Σε περίπτωση εντοπισμού θυμάτων εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση, είναι πολύ σημαντικό: **i)** να ακολουθείται η προληπτική προσέγγιση ενθαρρύνοντας τακτικές και συντονισμένες επιθεωρήσεις στους τομείς που διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο και **ii)** και να διασφαλιστεί η διαθεσιμότητα εξειδικευμένων διερμηνέων στις συνεντεύξεις των εικαζόμενων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων στο πλαίσιο της διαδικασίας αναγνώρισης, καθώς και ότι το κόστος της διερμηνείας καλύπτεται από τις αρχές.³³²

Αξίζει να αναφερθούν εδώ οι δύο παρακάτω δράσεις της ΕΕΔΑ στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής της αποστολής:

- **10ο Σεμινάριο του Γ' Κύκλου Σεμιναρίων της ΕΕΔΑ (Τα δικαιώματα του ανθρώπου στην (μετα)επιδημική εποχή: προκλήσεις και επιστροφή στην «κανονικότητα») με θέμα: "Εργασία στο σεξ: προστασία δικαιωμάτων, νομικό πλαίσιο και νομολογία"**, που απευθυνόταν στο ευρύτερο κοινό, το οποίο έλαβε χώρα στις 14.06.2021.

³³⁰ 4η Ετήσια Έκθεση για την βία κατά των γυναικών της Γενικής Γραμματείας Ισότητας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Νοέμβριος 2023.

³³¹ Δεύτερη Έκθεση για την Ελλάδα της Ομάδας Εμπειρογνομώνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων (GRETA), 2023, παρ. 159-160.

³³² Κείμενο παρατηρήσεων της ΕΕΔΑ για την εφαρμογή της Σύμβασης για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών μετά την κατάρτιση του θεματικού καταλόγου (CEDAW), 2 Ιανουαρίου 2024, παρ. 21 και 22, σελ. 7.

- Εκπαιδευτική δράση της ΕΕΔΑ για την ενδυνάμωση των γυναικών και την ουσιαστική ισότητα, με θέμα *Σεξισμός και παρενόχληση στο χώρο εργασίας: Διαδικασίες καταγγελίας και ελέγχου - 3η εκπαιδευτική δράση της ΕΕΔΑ*, στον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών (ΔΣΑ), που πραγματοποιήθηκε στις 24.05.2023. Τη συζήτηση συντόνισε η Άννα Απέργη, Πρόεδρος του Σωματίου Υποστήριξης Διεμφυλικών (ΣΥΔ), Προεδρεύουσα του Τμήματος Προώθησης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου της ΕΕΔΑ.

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, η ΕΕΔΑ, λαμβάνοντας υπόψη την [Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα](#) της GREVIO του 2023,³³³ καθώς και τις Συστάσεις της Επιτροπής CEDAW στο κείμενο των Καταληκτικών της Παρατηρήσεων για την Ελλάδα το 2024,³³⁴ προτείνει στην Ελληνική Πολιτεία τα εξής:

1. Η ΕΕΔΑ καλεί τους αρμόδιους φορείς να συμμορφωθούν με τις Συστάσεις της Επιτροπής CEDAW στο κείμενο των Καταληκτικών της Παρατηρήσεων για την Ελλάδα το 2024,³³⁵ και να αντιμετωπίσουν τις βαθύτερες αιτίες της εμπορίας ανθρώπων και της εργασίας στο σεξ, συμπεριλαμβανομένης της φτώχειας, προκειμένου να μειωθεί η ευαλωτότητα των γυναικών και των κοριτσιών στη σεξουαλική εκμετάλλευση και την εμπορία ανθρώπων και να διασφαλιστεί η αποκατάσταση και η κοινωνική ένταξη των θυμάτων, με την παροχή, μεταξύ άλλων, στέγης και υποστήριξης.³³⁶

2. Η Επιτροπή συνιστά την οικοδόμηση ικανοτήτων για δικαστές, εισαγγελείς, αστυνομικούς και αξιωματούχους των Σωμάτων Ασφαλείας, συνοριακή αστυνομία, επαγγελματίες υγείας και φορείς πρώτων βοηθειών, προκειμένου να διασφαλιστεί η έγκαιρη αναγνώριση των θυμάτων εμπορίας και η παραπομπή τους σε κατάλληλες Υπηρεσίες αποκατάστασης. Παράλληλα θα πρέπει να εκπαιδούνται στο πλαίσιο της άσκησης των καθηκόντων τους ώστε να επιδεικνύουν σεβασμό στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των θυμάτων, όπως η ηλικία, η φυλή, το χρώμα, η θρησκεία, η εθνικότητα ή εθνοτική καταγωγή, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η ταυτότητα ή τα χαρακτηριστικά φύλου, η αναπηρία. Ιδίως για τις γυναίκες πρόσφυγες σε καταυλισμούς προσφύγων συνιστάται η διασφάλιση επαρκούς πληροφόρησης σχετικά με τα δικαιώματά τους με ταυτόχρονη παρουσία των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών κατά τη διαδικασία αναγνώρισης.

³³³ Σελ.

³³⁴ Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/8-9, 19 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 26.

³³⁵ Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/8-9, 19 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 26.

³³⁶ Βλ. [Καταληκτικές Παρατηρήσεις](#) της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/7, 26 Μαρτίου 2013, παρ. 22, 23, d).

3. Η Επιτροπή συνιστά επιπλέον τη διερεύνηση, δίωξη και την αναγκαία και πρόσφορη καταδίκη των υπευθύνων για εμπορία ανθρώπων, και τη διασφάλιση ότι οι υποθέσεις εμπορίας ανθρώπων αντιμετωπίζονται σε εύλογο χρονικό διάστημα και μειώνεται ο φόρτος των μακροχρόνιων διαδικασιών, την επιτάχυνση της διαδικασίας πιστοποίησης θυμάτων, ανεξάρτητα από τη συνεργασία των θυμάτων με δυνατότητα ικανής προθεσμίας περίσκεψης και προθεσμίας ανάρρωσης.

4. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να λάβει τα κατάλληλα μέτρα για την καταπολέμηση της εκμετάλλευσης γυναικών και κοριτσιών στην πορνεία, τη δίωξη και τιμωρία των δραστών, τη μείωση της ζήτησης για πορνεία και παροχή προγραμμάτων εξόδου για τις γυναίκες που επιθυμούν να εγκαταλείψουν την πορνεία, συμπεριλαμβανομένων εναλλακτικών ευκαιριών δημιουργίας εισοδήματος, με τη διασφάλιση ότι οι γυναίκες που εξαναγκάζονται στην πορνεία μπορούν να αναγνωρίζονται και να προστατεύονται ως θύματα εμπορίας. Παράλληλα μέτρα θα πρέπει να ληφθούν για την αύξηση των επιθεωρητών εργασίας και την ενίσχυση της κατάρτισης τους.

i) Εργασία στο σεξ

Ως προς το ζήτημα της εργασίας στο σεξ, ο **N. 2734/1999** για τα *Εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα και άλλες διατάξεις*, ο οποίος ρυθμίζει το νομικό πλαίσιο για την εργασία στο σεξ, προβλέπει ένα απαρχαιωμένο μοντέλο με προϋποθέσεις που συνιστούν σαφείς παραβιάσεις της ιδιωτικής ζωής και προάγουν τις διακρίσεις και τη βία εναντίον των προσώπων που εργάζονται στο σεξ, όπως π.χ. η προϋπόθεση παρωχημένων υγειονομικών εξετάσεων ή της αγαμίας του εργαζόμενου προσώπου.³³⁷ Από πλευράς της η ΕΕΔΑ, στις *Παρατηρήσεις Έκθ. Κράτους 2023* έχει τονίσει την **απουσία του όρου «πορνεία» στον N. 2734/1999** για τα *Εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα και άλλες διατάξεις*, ο οποίος κάνει λόγο μόνο για «*άτομα που εκδίδονται σε σεξουαλικές υπηρεσίες έναντι αμοιβής*». Η Εθνική Επιτροπή προτάσσει τη χρήση των όρων «*εργασία στο σεξ*» και «*πρόσωπα που εργάζονται στο σεξ*» αντί των όρων «*πορνεία*», «*πόρνη*» ή «*εκδιδόμενος/η*», όροι που προκαλούν τον στιγματισμό των συγκεκριμένων προσώπων σύμφωνα και με τα συμπεράσματα της μακροχρόνιας έρευνας στα θέματα αυτά της Ειδικής Εμπειρογνώμονα και Ακτιβίστριας, αείμνηστης Μαρίνας Γαλανού, Προέδρου του Σωματείου Υποστήριξης Διεμφυλικών (ΣΥΔ) και μέλους της ΕΕΔΑ, η οποία έχει συντάξει και πλήρη πρόταση

³³⁷ Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών, *Θέσεις του ΣΥΔ για την σεξουαλική εργασία*, 26 Απριλίου 2016.

ΣχΝ προς την Πολιτεία για την μεταρρύθμιση της εθνικής νομοθεσίας στον τομέα αυτό.³³⁸

Η ΕΕΔΑ τόνισε στις Παρατηρήσεις της περαιτέρω, την έλλειψη τεχνογνωσίας στο πλαίσιο της Ομάδας Εργασίας (ΟΕ) που συστάθηκε για την αντιμετώπιση των προκλήσεων που σχετίζονται με τα ζητήματα πορνείας,³³⁹ καθώς, σύμφωνα με τις πληροφορίες της Έκθεσης του Κράτους προς την *Επιτροπή CEDAW*, διαπιστώνεται ότι πέντε (5) από τα εννέα (9) μέλη της ΟΕ ήταν αστυνομικοί και σύμβουλοι του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη. Όπως σημειώνεται και από την GREVIO **επιβλαβείς στερεοτυπικές συμπεριφορές διαπιστώνονται στις εισαγγελικές υπηρεσίες και στο δικαστικό σώμα**, γεγονός που μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τις αποφάσεις που λαμβάνονται στο δικαστικό σύστημα σε ότι αφορά ιδιαίτερα τις θηλυκότητες εργαζόμενες του σεξ.³⁴⁰

Ιδιαίτερη σημασία έχει επίσης το γεγονός της **απουσίας σαφούς διάκρισης μεταξύ «εργασίας στο σεξ» και «εμπορίας ανθρώπων»**. Μάλιστα στη Σύμβαση της Κωνσταντινούπολης η σεξουαλική εργασία δεν ορίζεται τη ως μορφή βίας κατά των γυναικών. Και πάντως η «σεξουαλική εργασία» δεν πρέπει να θεωρείται a priori ως μορφή εμπορίας ανθρώπων και να ποινικοποιείται, καθώς αυτό θα είχε τα αντίθετα αποτελέσματα, δηλαδή τα άτομα που εμπλέκονται σε τέτοιες δραστηριότητες θα διστάζουν να καταγγέλλουν την εμπορία ανθρώπων.³⁴¹ Στην ίδια προσέγγιση, η **Διεθνής Αμνηστία³⁴² και το Παρατηρητήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων,³⁴³ έχουν τονίσει, ότι η ανάμειξη της εμπορίας ανθρώπων με τη σεξουαλική εργασία μπορεί να οδηγήσει σε υπερβολικές πρωτοβουλίες** που μπορούν να καταστήσουν τα πρόσωπα που εργάζονται στο σεξ και τα πρόσωπα που έχουν πέσει θύματα εμπορίας, ακόμη πιο ευάλωτα στη βία και τη βλάβη. Στο σημείο αυτό, η ΕΕΔΑ υπογραμμίζει την ανάγκη διασφάλισης προστασίας των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων ανεξαρτήτως φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού ή ταυτότητας, προϋπηρεσίας, ενθαρρύνοντας παράλληλα τη συνεργασία τους με τις αρμόδιες αρχές.

³³⁸ Βλ. Μαρίνα Γαλανού, Εργασία στο σεξ, ορισμοί, νομικό πλαίσιο & σχολιασμός, στοχευμένη έρευνα σε τρανς πρόσωπα, θέσεις & προτάσεις, Πολύχρωμος Πλανήτης, 2022.

³³⁹ [Κείμενο παρατηρήσεων της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου \(ΕΕΔΑ\)](#) στο σχέδιο απάντησης της Ελλάδας για την κατάρτιση του καταλόγου θεμάτων (list of issues) ενόψει της υποβολής της 8ης και 9ης περιοδικής Έκθεσης για τη Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW), 9 Απριλίου 2023, παρ. 139, σελ. 16.

³⁴⁰ [Έκθεση Αξιολόγησης για την Ελλάδα](#) της Ομάδας Εμπειρογνομόνων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Βίας κατά των Γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας (GREVIO), 14 Νοεμβρίου 2023, παρ. 53, 160, 293, 294.

³⁴¹ Βλ. Μαρίνα Γαλανού, Εργασία στο σεξ, ορισμοί, νομικό πλαίσιο & σχολιασμός, στοχευμένη έρευνα σε τρανς πρόσωπα, θέσεις & προτάσεις, Πολύχρωμος Πλανήτης, 2022, σελ. 80.

³⁴² Βλ. Διεθνής Αμνηστία, [Πολιτική της Διεθνούς Αμνηστίας σχετικά με την υποχρέωση των κρατών για σεβασμό, προστασία και πλήρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των εργαζομένων στο σεξ](#), 26 Μαΐου 2016.

³⁴³ Human Rights Watch, [Γιατί η Εργασία στο σεξ πρέπει να αποποινικοποιηθεί](#), 7 Αυγούστου 2019.

Σε κάθε περίπτωση, όπως έχει επισημάνει και η Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, Dunja Mijatovic, τα **εργαζόμενα πρόσωπα στο σεξ είναι εκτεθειμένα στη βία**, ενώ έχουν **ανεπαρκή προστασία από τις αρχές επιβολής του νόμου και το δικαστικό σύστημα**.³⁴⁴ **Ανεπαρκής είναι και η προστασία της υγείας τους**, παρά τις αυξημένες ανάγκες υγειονομικής περίθαλψής τους. Όπως έχει αναφερθεί σε πολλά κείμενα και αναφορές της Επιτρόπου σχετικά με το δικαίωμα στην υγεία, τη σεξουαλική και αναπαραγωγική υγεία και τα δικαιώματα των γυναικών, τα πρόσωπα που εργάζονται στο σεξ αντιμετωπίζουν σημαντικά εμπόδια κατά την πρόσβασή τους στην υγεία.

Σχετικά με άλλες μορφές σεξουαλικής κακοποίησης, η ΕΕΔΑ στις *Παρατηρήσεις Έκθ. Κράτους 2023* αναγνωρίζει τις εξελίξεις στο νομοθετικό πλαίσιο ως προς την ποινικοποίηση της εκδικητικής πορνογραφίας (άρθρο 346 ΠΚ), ωστόσο, θεωρεί ότι στην πράξη η χρήση του όρου «πορνογραφία» είναι περιοριστική σε σύγκριση με τον όρο «σεξουαλική κακοποίηση μέσω εικόνας» που είναι ευρύτερος.³⁴⁵ Επιπλέον, ο όρος «πορνογραφία» δεν τονίζει τη μη συναινετική φύση των πρακτικών που ακολουθούνται και άρα η έννοια της «εκδικητικής πορνογραφίας» δεν καλύπτει όλες τις μη συναινετικές κοινοποιήσεις εικόνων ή βίντεο, επειδή ακριβώς δεν υποκινούνται απαραίτητα όλοι οι δράστες από εκδίκηση. Η εν λόγω διάταξη επικεντρώνεται μόνο σε ένα συγκεκριμένο κίνητρο του δράστη, το οποίο μπορεί να είναι κυρίαρχο αλλά όχι το μοναδικό. Κατά συνέπεια η μη συναινετική λήψη, η παραγωγή ή η προμήθεια προσωπικών εικόνων ή βίντεο (όπως π.χ. το upskirting) δεν καλύπτονται επαρκώς από το νόμο.

Λαμβανομένων υπόψη των παραπάνω προκλήσεων, η ΕΕΔΑ προτείνει ειδικότερα τη λήψη των ακόλουθων μέτρων:

1. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να προβεί στην αναθεώρηση του νομοθετικού πλαισίου του Ν. 2734/1999 για τα εκδιδόμενα με αμοιβή πρόσωπα και να αποποινικοποιήσει την εργασία τους βάσει ορθολογικών προϋποθέσεων ως

³⁴⁴ Συμβούλιο της Ευρώπης, Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Dunja Mijatovic, [Σχόλιο για την Προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των εργαζομένων στο σεξ](#), 15.2.2024, (Μετάφραση/Επιμέλεια/Σχολιασμός: Άννα Απέργη Κωνσταντινίδη).

³⁴⁵ See, GREVIO Γενική Σύσταση Νο. 1 για την ψηφιακή διάσταση της βίας κατά των γυναικών [GREVIO, 1st General Recommendation on the digital dimension of violence against women](#), October 2021. Στην αγγλική οι αντίστοιχοι όροι είναι: image-based sexual abuse / revenge pornography.

είδος παροχής αμειβόμενης υπηρεσίας, διασφαλίζοντας την ισότιμη προστασία τους από τις διακρίσεις και τη βία.³⁴⁶ Ιδίως θα πρέπει να εντάξει στο θεσμικό προστατευτικό πλαίσιο τη χρήση των όρων «εργασία στο σεξ» και «πρόσωπα που εργάζονται στο σεξ» αντί των όρων «πορνεία», «πόρνη» ή «εκδιδόμενος/η» στο νέο πλαίσιο.

2. Η Εθνική Επιτροπή συστήνει στις αρμόδιες υπηρεσίες να διευκολύνουν την πρόσβαση στην υγεία, την περίθαλψη, την ασφαλιστική κάλυψη των προσώπων που εργάζονται στο σεξ, συμπεριλαμβανομένων των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, με έμφαση στην προστασία των διεμφυλικών ατόμων.

3. Η ΕΕΔΑ καλεί την Πολιτεία να σχεδιάσει και να υλοποιήσει δράσεις εκπαίδευσης και κατάρτισης με στόχο τον αποστιγματισμό των προσώπων που ασκούν σεξουαλική εργασία, καθώς και την άρση επιβλαβών στερεοτυπικών συμπεριφορών που διαπιστώνονται σε εισαγγελικές υπηρεσίες και στο δικαστικό σώμα αναφορικά με τη μεταχείριση προσώπων που εργάζονται στο σεξ.

I. Γυναίκες μετανάστριες, πρόσφυγες και αιτούσες άσυλο

Η Ελλάδα, ως ένα από τα σημαντικότερα σημεία εισόδου στην Ευρώπη για πρόσφυγες και μετανάστες, έχει υποδεχθεί πάνω από ένα εκατομμύριο άτομα από τις αρχές του 2015. Η ΕΕΔΑ παρακολουθεί στενά από τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της, τα ζητήματα εισόδου και διαμονής στη χώρα πολιτών τρίτων χωρών, της προστασίας των δικαιωμάτων τους, των συνθηκών υποδοχής και φιλοξενίας, των διαδικασιών ασύλου, της διαδικασίας πολιτογράφησης, της κράτησης των αιτούντων διεθνή προστασία, των μέτρων ένταξης, καθώς και των ειδικών μέτρων για την προστασία του ευάλωτου πληθυσμού, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών και των παιδιών. Η Εθνική Επιτροπή δίνει ιδιαίτερη προσοχή στην παρακολούθηση της εφαρμογής του νομικού πλαισίου για τη διεθνή προστασία και των πολλαπλών εμποδίων που αντιμετωπίζουν στην πράξη οι δικαιούχοι της. Μεταξύ των μεταναστών/προσφύγων, οι γυναίκες και τα κορίτσια που εισέρχονται στη χώρα υπολογίζονται σε ποσοστό περίπου 50%. Τα περισσότερα κορίτσια συνοδεύονται από κάποιο μέλος της οικογένειάς τους και ελάχιστα από αυτά είναι ασυνόδευτα ή χωρισμένα από την οικογένειά τους. Οι γυναίκες και τα κορίτσια αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες προκλήσεις που σχετίζονται με το φύλο τους και είναι πιο πιθανό να πέσουν θύματα διακρίσεων και βίας σε βάρος τους.

³⁴⁶ Βλ. Μαρίνα Γαλανού, Εργασία στο σεξ, ορισμοί, νομικό πλαίσιο & σχολιασμός, στοχευμένη έρευνα σε τρανς πρόσωπα, θέσεις & προτάσεις, Πολύχρωμος Πλανήτης, 2022, σελ. 76.

Στις δύο Εκθέσεις Αναφοράς για το προσφυγικό και μεταναστευτικό ζήτημα, το 2019 και το 2020, η ΕΕΔΑ παρουσιάζει τις ολοκληρωμένες θέσεις της για όλα τα προαναφερθέντα επιμέρους ζητήματα με έμφαση στις διαδικασίες υποδοχής και φιλοξενίας, κράτησης, στις επαναπροωθήσεις, στην κατάσταση στα σύνορα, την προστασία των ευάλωτων, επισημαίνοντας ταυτόχρονα τα κενά στη νομοθεσία και την πράξη.

Σχετικά με το προφίλ του μεταναστευτικού και προσφυγικού πληθυσμού στη χώρα μας, τα στοιχεία είναι λίγα και προέρχονται από το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου και την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. Σύμφωνα με τα στοιχεία Δεκεμβρίου 2023 του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, 16.806 γυναίκες και κορίτσια αιτήθηκαν άσυλο το 2023 (ποσοστό 26% στο σύνολο των αιτήσεων).³⁴⁷ Ομοίως, εντός του 2023 θετικές αποφάσεις (αναγνώριση προσφυγικού καθεστώτος ή χορήγηση επικουρικής προστασίας) έλαβαν 7.998 γυναίκες και κορίτσια (ποσοστό 30,98% στο σύνολο των θετικών αποφάσεων). Επιπλέον, ειδικότερα ως προς τα ασυνόδευτα ανήλικα κορίτσια, 267 εξ αυτών έλαβαν σε α' βαθμό προσφυγική ή επικουρική προστασία το 2023. Από την πλευρά της η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες παρέχει περιοδικά στοιχεία για το προφίλ των πληθυσμών που διαμένουν στα κέντρα υποδοχής στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου και τα Δωδεκάνησα. Ενδεικτικά, στις αρχές του 2024 διέμεναν συνολικά 15.859 πρόσφυγες και μετανάστες στις Κλειστές Ελεγχόμενες Δομές Νήσων, εκ των οποίων οι γυναίκες αποτελούν το 18% και τα παιδιά 24% (ανάμεσα σε αυτά και κορίτσια).³⁴⁸

Η ΕΕΔΑ, σε προηγούμενες εκθέσεις της έχει τονίσει ότι, παρά τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στα σύνορα, **το νέο μοντέλο των «Κέντρων Υποδοχής Ελεγχόμενης Πρόσβασης» δεν αποτελεί κατάλληλο περιβάλλον για άτομα ευάλωτα, όπως γυναίκες με παιδιά,**³⁴⁹ όπως επισήμανε και πρόσφατα το [Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων](#) σε σχετική προσωρινή διαταγή.³⁵⁰ Όσον αφορά τις συνθήκες διαβίωσης των γυναικών αιτουσών άσυλο σε κέντρα φιλοξενίας στην ηπειρωτική Ελλάδα, ανύπαντρες μητέρες, παντρεμένες ή διαζευγμένες γυναίκες από το Αφγανιστάν μαρτυρούν ότι βιώνουν σοβαρή μοναξιά και αντιμετωπίζουν πρακτικά και οικονομικά εμπόδια και δυσκολίες λόγω έλλειψης πρόσβασης σε δημόσιες υπηρεσίες, μεταφορές και νομική βοήθεια.

³⁴⁷ Από αυτές, 5.545 ήταν ανήλικες. Βλ. Ενημερωτικό Σημείωμα Διεθνή Προστασία, [Παράρτημα Α](#), Δεκέμβριος 2023.

³⁴⁸ UNCHR Greece, [Νησιά Αιγαίου: Εβδομαδιαία Στατιστική Ανασκόπηση](#), 15-21 Ιανουαρίου 2024.

³⁴⁹ Άξια αναφοράς η σχετική προειδοποιητική επιστολή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, [January infringements package: key decisions](#), 26 Ιανουαρίου 2023. Βλ. και [Έκθεση Αναφοράς της ΕΕΔΑ για το προσφυγικό και το μεταναστευτικό ζήτημα](#), μέρος Β', 24 Σεπτεμβρίου 2020, σελ. 39, 46, 96.

³⁵⁰ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, [A.D. v. Greece](#) (no. 55363/19), 4.4.2023, case A.D. v. Greece (no. 55363/19)

Το 2020, η ΕΕΔΑ είχε επισκεφθεί τη Σάμο εντοπίζοντας ανησυχητικά περιστατικά βίας κατά γυναικών (ενδοοικογενειακή βία, βιασμοί [γυναικών](#)³⁵¹ και κοριτσιών, εκβιασμοί από λαθρέμπορους και πράξεις εμπορίας ανθρώπων) όπως και ένα γενικότερο αίσθημα έλλειψης ασφάλειας που περιόριζε την ελευθερία μετακίνησης του γυναικείου πληθυσμού. Τα εν λόγω περιστατικά ουδέποτε καταγγέλλθηκαν ούτε καταγράφηκαν λόγω της έλλειψης κατάλληλου υποστηρικτικού πλαισίου (π.χ. καταφύγια για τα θύματα εκτός των ΚΥΤ) και μηχανισμών που διευκολύνουν την πρόσβαση των θυμάτων στη δικαιοσύνη (όπως η παροχή υπηρεσιών διερμηνείας στις Αστυνομικές Διευθύνσεις και τα Νοσοκομεία). Στις **6 και 7 Φεβρουαρίου 2024** η ΕΕΔΑ πραγματοποίησε **νέα επίσκεψη στη Σάμο** για τη διερεύνηση των συνθηκών υποδοχής των αιτούντων διεθνή προστασία στα σύνορα,³⁵² καθώς αυξάνονταν οι αναφορές για ελλείψεις στην προστασία του φιλοξενούμενου πληθυσμού, ιδίως στην πρόσβασή τους σε υπηρεσίες υγείας.³⁵³ Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης έγινε αυτοψία στους χώρους της Κλειστής Ελεγχόμενης Δομής και έλαβαν χώρα συναντήσεις με τους προϊσταμένους των γραφείων υποδοχής και ασύλου, σωμάτων ασφαλείας, φορέων και οργανισμών υγείας καθώς και με εκπροσώπους διεθνών οργανισμών, μη κυβερνητικών οργανώσεων και κοινωνίας των πολιτών που δραστηριοποιούνται στο πεδίο (εντός και εκτός δομής). Με λύπη της η ΕΕΔΑ διαπίστωσε ότι οι διαμένοντες στη Δομή, συστηματικά από τον Σεπτέμβριο του 2023, **υπερβαίνουν τη χωρητικότητα της Δομής, χωρίς να διασφαλίζεται οιαδήποτε ιδιωτικότητα και ασφάλεια**, καθώς μόνοι άντρες, μόνες γυναίκες και οικογένειες με παιδιά διαμένουν όλοι σε ενιαίο χώρο. Εξαιρετικά ανήσυχη παραμένει η Επιτροπή και για το **χαμηλό επίπεδο παροχής υπηρεσιών υγείας στους διαμένοντες στη Δομή, μεταξύ αυτών ηλικιωμένοι, παιδιά και γυναίκες θύματα βίας**.

Σύμφωνα με το δίκαιο της ΕΕ, οι γυναίκες συγκαταλέγονται συνήθως στην κατηγορία των "ευάλωτων" ατόμων και, ως εκ τούτου, οι ιδιαίτερες ανάγκες τους πρέπει πάντα να λαμβάνονται υπόψη από τις κρατικές αρχές. Άλλωστε, σύμφωνα με πάγια Σύσταση της ΕΕΔΑ είναι κρίσιμης σημασίας ο **εντοπισμός και διαχωρισμός των προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας ή ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες** και η εξασφάλιση **αξιοπρεπών συνθηκών υποδοχής** για όλους. Το 2016 με τον Ν. 4375/2016 θεσπίστηκε η δημιουργία Κέντρων Πρώτης Υποδοχής και Ταυτοποίησης (reception and identification centers – RIC) με αρμοδιότητα την

³⁵¹ ΕΕΔΑ, [Εθνική Έκθεση σχετικά με την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μεταναστών στα σύνορα](#), Ιούλιος 2021.

³⁵² Επίτοπια επίσκεψη ΕΕΔΑ στη Σάμο: Μη σύμφωνες με τα βασικά πρότυπα οι συνθήκες υποδοχής στην ΚΕΔ Σάμου, 9 Απριλίου 2024.

³⁵³ Ενδεικτικά βλ. [Κοινή Επιστολή οργανώσεων](#) για τη Δημιουργία Ασφαλούς Χώρου για μόνες γυναίκες εντός της νέας δομής, 17.9.2021, Ελλάδα: Εν μέσω αυξημένων αφίξεων, οι [Γιατροί χωρίς Σύνορα](#) καταγράφουν σημαντικά κενά στην πρόσβαση των αιτούντων άσυλο σε υπηρεσίες υγείας στη Λέσβο, 1.9.2023.

αξιολόγηση της ευαλωτότητας των προσώπων που χρήζουν διεθνούς προστασίας σύμφωνα με την *Οδηγία 2013/33/ΕΕ σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία (αναδιτύπωση)*. Το μέτρο ουδέποτε εφαρμόστηκε αποτελεσματικά. Στη συνέχεια ο Ν. 4636/2019 που τον αντικατέστησε, συμπεριέλαβε επίσης αναλυτικές διατάξεις για τα ευάλωτα πρόσωπα, επί της ουσίας ωστόσο, επίσης δεν εφαρμόστηκε επιτυχώς. Τέλος, ο πιο πρόσφατος Ν. 4939/2022³⁵⁴ για την προστασία ιδιαίτερα ευάλωτων αιτούντων άσυλο (άρθ. 21-25 της *Οδηγίας 2013/33/ΕΕ, άρθ. 62-67 του νόμου*), προέβλεψε ρητά ότι το φύλο είναι ένας παράγοντας που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όσον αφορά τις συνθήκες υποδοχής και τις εγγυήσεις για τις διαδικασίες ασύλου. Στην πράξη με τις τροποποιήσεις που εισήγαγε ο Ν. 4939/2022 στον Ν. 4636/2019,³⁵⁵ αν και περιορίστηκαν οι εγγυήσεις προστασίας των ευάλωτων κατηγοριών πολιτών τρίτων χωρών, στην πράξη η Πολιτεία, λόγω και της ασφυκτικής πίεσης στα σύνορα με τη σταθερή αύξηση των ροών, προτεραιοποιεί συνήθως, στις επιχειρήσεις μετεγκατάστασης στην ενδοχώρα, τα ευάλωτα άτομα. Όπως τόνισε η ΕΕΔΑ στις δύο Εκθέσεις για την Πανδημία Covid-19, τον Ιούνιο του 2020 και τον Μάιο του 2021 (Έκθεση Αναφοράς), η μετεγκατάσταση ευάλωτων ατόμων στην ενδοχώρα, κατά τη διάρκεια της πανδημίας, έλαβε χώρα με συντονισμένο και διαφανή τρόπο με προτεραιοποίηση των ασυνόδευτων ανήλικων και των οικογενειών με ευάλωτα μέλη. Υπενθυμίζεται, ότι η ΕΕΔΑ σε όλες τις Εκθέσεις και συνεισφορές της έχει ταχθεί υπέρ της κατάργησης του μέτρου της διοικητικής κράτησης που επιβάλλεται σε ευάλωτα άτομα, μεταξύ των οποίων οικογένειες με μικρά παιδιά, καθώς πλήττει δυσανάλογα τα δικαιώματά τους.

Αξίζει να αναφερθεί, ότι από το 2022 η ΕΕΔΑ λειτουργεί [Μηχανισμό Καταγραφής Περιστατικών Άτυπων Αναγκαστικών Επιστροφών](#), αξιοποιώντας την εμπειρία της από την ίδρυση, το έτος 2011, από κοινού μαζί με το Γραφείο της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα (UNHCR) και την 12ετή πορεία του [Δικτύου Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας](#).³⁵⁶ Κατά τον πρώτο χρόνο λειτουργίας του ο Μηχανισμός έχει καταγράψει 50 περιστατικά άτυπων αναγκαστικών επιστροφών που φέρεται να συνέβησαν από τον Απρίλιο του 2020 έως τον Οκτώβριο του 2022. Αυτά τα περιστατικά υποστηρίζονται από 58

³⁵⁴ Ν. 4939/2022 *Κύρωση Κώδικα Νομοθεσίας για την υποδοχή, τη διεθνή προστασία πολιτών τρίτων χωρών και ανιθαγενών και την προσωρινή προστασία σε περίπτωση μαζικής εισροής εκτοπισθέντων αλλοδαπών.*

³⁵⁵ Ν. 4939/2022 *“Κώδικας Νομοθεσίας για την υποδοχή, τη διεθνή προστασία πολιτών τρίτων χωρών και ανιθαγενών και την προσωρινή προστασία”.*

³⁵⁶ Το [Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας](#) είναι μία πρωτοβουλία της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου και του Γραφείου της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες στην Ελλάδα και αποτελείται από φορείς που παρέχουν νομικές, ιατρικές και κοινωνικές υπηρεσίες ή και έρχονται και σε απευθείας επαφή με θύματα ρατσιστικής βίας ή θύματα άλλων επιθέσεων που υποκινούνται από μίσος. Αυτή τη στιγμή το Δίκτυο αποτελείται από 52 ΜΚΟ και 2 παρατηρητές.

προσωπικά μαρτυρίες που καταγράφηκαν μέσω προσωπικών συνεντεύξεων με 43 φερόμενα θύματα. Μεταξύ αυτών, το 26% είναι γυναίκες (11 από τους 43).³⁵⁷ Μαρτυρίες για υποτιθέμενες άτυπες αναγκαστικές επιστροφές μεταναστριών που έφτασαν στην ελληνική επικράτεια την ίδια περίοδο περιλαμβάνονται και σε άλλες πρόσφατες εκθέσεις (Γιατροί Χωρίς Σύνορα,³⁵⁸ Δανικό Συμβούλιο Προσφύγων³⁵⁹). Σύμφωνα με τις μαρτυρίες, ο συνολικός αριθμός των φερόμενων θυμάτων που εμπλέκονται στα περιστατικά ανέρχεται σε τουλάχιστον 2.157 άτομα, συμπεριλαμβανομένων 214 γυναικών και 205 παιδιών, καθώς και ατόμων με ειδικές ανάγκες, όπως και ατόμων που αντιμετωπίζουν ιατρικά προβλήματα, ατόμων με αναπηρία, ηλικιωμένων κ.λπ.

Τέλος, η ΕΕΔΑ επισημαίνει, όπως τόνισε τον Ιούνιο του 2021 στο Υπόμνημά της προς την Επιτροπή για τη Σύνταξη της Εθνικής Στρατηγικής για την ισότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων, ότι τα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα αιτούντα άσυλο παραμένουν μεταξύ των πιο αόρατων αιτούντων των Ευρωπαϊκών συστημάτων ασύλου και αντιμετωπίζουν σοβαρά εμπόδια στις διαδικασίες καθορισμού του καθεστώτος διεθνούς προστασίας, ενώ βρίσκονται αντιμέτωπα με τα αρνητικά στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που συνοδεύουν τις ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητες.³⁶⁰ Προκειμένου να τους χορηγηθεί άσυλο, τα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα αιτούντα άσυλο φέρουν το βάρος απόδειξης του σεξουαλικού τους προσανατολισμού, της έκφρασης, της ταυτότητας φύλου ή των **χαρακτηριστικών** φύλου τους όταν αυτός συνδέεται με έναν λόγο δίωξης στη χώρα καταγωγής ενώπιον των αρχών εξέτασης των αιτημάτων ασύλου και των δικαστικών αρχών (εφόσον η υπόθεση φθάσει στα δικαστήρια). Η ΕΕΔΑ έχει στο παρελθόν υπογραμμίσει την ανάγκη ιδιαίτερης αντιμετώπισής τους, υπενθυμίζοντας ότι στα πρόσωπα που χρήζουν ειδικών συνθηκών υποδοχής πρέπει να συμπεριληφθούν και τα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα, τα οποία θα πρέπει να εντοπίζονται

³⁵⁷ Μηχανισμός Καταγραφής Περιστατικών Άτυπων Αναγκαστικών Επιστροφών, [Ετήσια Έκθεση 2022](#).

³⁵⁸ Γιατροί χωρίς Σύνορα, [Σε κοινή θέα: το ανθρώπινο κόστος των μεταναστευτικών πολιτικών και των βίαιων πρακτικών στα ελληνικά θαλάσσια σύνορα](#), 2 Νοεμβρίου 2023.

³⁵⁹ DRC, [Protecting Rights At Borders, Overview 2021](#).

³⁶⁰ ΣΥΔ, [ΛΟΑΤΚΙ+ Πρόσφυγες στην Ελλάδα](#): η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας και πέρα από αυτήν.

από τις υπηρεσίες υποδοχής και να φιλοξενούνται κατάλληλα σε δομές υποδοχής και φιλοξενίας, δεδομένων των αυξημένων κινδύνων που αποδεδειγμένα αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι αυτοί (και έναντι των κοινοτήτων τους)³⁶¹ και να λαμβάνονται συγκεκριμένα προστατευτικά μέτρα για την προστασία τους.³⁶²

Λαμβανομένων υπόψη των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν τα ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα που αιτούνται ή έχουν λάβει διεθνή προστασία, η ΕΕΔΑ προτείνει ειδικότερα τη λήψη των ακόλουθων μέτρων:

1. Η ΕΕΔΑ καλεί τις αρμόδιες κρατικές αρχές να διασφαλίσουν ότι όλοι οι μετανάστες και αιτούντες άσυλο που εισέρχονται ή διαμένουν στην Ελληνική επικράτεια, ενημερώνονται λεπτομερώς για τα δικαιώματά τους. Ιδιαίτερα μέτρα θα πρέπει να ληφθούν για την προστασία των ευάλωτων πληθυσμών, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών και των κοριτσιών.

2. Η ΕΕΔΑ έχοντας επίγνωση των αναγκών των γυναικών μεταναστριών και προσφύγων στην Ελλάδα, συνιστά στην Πολιτεία: i) να αυξήσει τις θέσεις φιλοξενίας στην ηπειρωτική Ελλάδα, σε δομές κατάλληλες για μακρόχρονη διαμονή των αιτούντων διεθνή προστασία, με ιδιαίτερη μέριμνα για τις οικογένειες και τις γυναίκες, ii) να ενισχύσει το πρόγραμμα αστικής στέγασης, ιδίως για τις ευάλωτες ομάδες και όσους διαβιούν σε ακατάλληλες δομές, σε συνεργασία με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στην Ελλάδα και με στόχο τη σταδιακή φιλοξενία όλων των αιτούντων άσυλο, iii) να λάβει μέτρα για την προστασία των ευάλωτων κατηγοριών γυναικών, όπως η άμεση μεταφορά τους σε ανοικτές δομές φιλοξενίας, όπου μπορούν να λάβουν κατάλληλη φροντίδα και υποστήριξη για τις ιδιαίτερες ανάγκες τους.

³⁶¹ ΕΕΔΑ, [Παρατηρήσεις](#) στο Σχέδιο Νόμου του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη «Περί Διεθνούς Προστασίας: διατάξεις για την αναγνώριση και το καθεστώς των υπηκόων τρίτων χωρών ή των ανιθαγενών ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα πρόσωπα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας, ενοποίηση διατάξεων για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία, τη διαδικασία χορήγησης και ανάκλησης του καθεστώτος διεθνούς προστασίας, αναδιάρθρωση δικαστικής προστασίας αιτούντων άσυλο και άλλες διατάξεις», 24 Οκτωβρίου 2019, σελ. 18-19, ΕΕΔΑ, [Πληροφορίες](#) σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (UNCAT). Υποβολή προς την Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων του ΟΗΕ σε απάντηση στον Κατάλογο Θεμάτων αναφορικά με την Έκθεση της Ελλάδας, 14 Ιουνίου 2019, σελ. 31. Βλ. έτσι και Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σε European Parliament, Committee on Women's Rights and Gender Equality, [Report on the situation of women refugees and asylum seekers in the EU](#), 2015/2325 (INI), 10 Φεβρουαρίου 2016.

³⁶² ΕΕΔΑ, [Πληροφορίες](#) σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης κατά των βασανιστηρίων και άλλων τρόπων σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας (UNCAT). Υποβολή προς την Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων του ΟΗΕ σε απάντηση στον Κατάλογο Θεμάτων αναφορικά με την Έκθεση της Ελλάδας, 14 Ιουνίου 2019, σελ. 31. Βλ. έτσι Σύσταση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σε European Parliament, Committee on Women's Rights and Gender Equality, [Report on the situation of women refugees and asylum seekers in the EU](#), 2015/2325 (INI), 10 Φεβρουαρίου 2016.

3. Η ΕΕΔΑ προτρέπει τις αρμόδιες αρχές και τους εμπλεκόμενους φορείς να δώσουν έμφαση στον εντοπισμό/ταυτοποίηση των θυμάτων εμπορίας και διακίνησης ανθρώπων μεταξύ των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο στα κέντρα υποδοχής και των ατόμων που κρατούνται ως παράτυποι μετανάστες και να παρέχουν συνεχή κατάρτιση σε όλο το προσωπικό που έρχεται σε επαφή με τα άτομα αυτά.

4. Η ΕΕΔΑ καλεί την Ελληνική Πολιτεία και την ΕΕ να ενσωματώσουν την αναπηρία στις πολιτικές τους για τη μετανάστευση και το άσυλο, προκειμένου να διασφαλίσουν την προστασία και την ασφάλεια των γυναικών και παιδιών με αναπηρίες σύμφωνα με τη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.

5. Η ΕΕΔΑ λαμβάνοντας υπόψη τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, προτείνει στις ελληνικές αρχές να λάβουν τα ακόλουθα μέτρα: i) υποδοχή των προσφύγων με σεβασμό του σεξουαλικού προσανατολισμού, της έκφρασης φύλου, ταυτότητας φύλου, χαρακτηριστικών φύλου, ii) παροχή συνεχούς κατάρτισης του προσωπικού που έρχεται σε επαφή με τους ΛΟΑΤΚΙ+ αιτούντες, iii) εξατομικευμένη εξέταση κάθε αίτησης, συμπεριλαμβανομένων των ατόμων που θεωρείται ότι προέρχονται από ασφαλείς χώρες, με τη δυνατότητα παρουσίας εμπειρογνώμονα από την κοινωνία των ΛΟΑΤΚΙ+ προσώπων στις συνεντεύξεις για το άσυλο, iv) στην περίπτωση των τρανς ατόμων, να προστεθεί στα κριτήρια η συμβίωση με άτομα της ίδιας ταυτότητας φύλου, και v) να διασφαλιστεί ότι οι τρανς πρόσφυγες έχουν πρόσβαση σε διαδικασίες τρανς-μετανάστευσης.

6. Η ΕΕΔΑ καλεί τις κρατικές αρχές να απαντήσουν στο αίτημα της Επιτροπής CEDAW για πληροφορίες σχετικά με "τα στοιχεία για τον αριθμό των μεταναστριών που απασχολούνται ως κατ' οίκον εργαζόμενες και πληροφορίες σχετικά με τα μέτρα που έχουν ληφθεί, ούτως ώστε να διασφαλιστεί ότι απολαμβάνουν το ίδιο επίπεδο προστασίας και παροχών όπως ακριβώς και οι υπόλοιπες εργαζόμενες", καθώς επίσης και σχετικά με "τα μέτρα που έχουν ληφθεί για την κύρωση της Διεθνούς Σύμβασης Εργασίας 189 του 2011 για την προστασία των κατ' οίκον εργαζομένων.».

7. Η ΕΕΔΑ προτείνει την οικονομική και υλικοτεχνική ενίσχυση και την διεύρυνση των πολιτικών και προγραμμάτων κοινωνικής ένταξης, ώστε να συμπεριλαμβάνονται όλοι οι αναγνωρισμένοι δικαιούχοι διεθνούς προστασίας με στόχο την απόκτηση κατάλληλων δεξιοτήτων και γνώσεων προκειμένου να έχουν πράγματι ισότιμες ευκαιρίες με τους Έλληνες πολίτες στην εύρεση εργασίας και στην αυτόνομη διαβίωση.

ΙΑ'. Γυναίκες, κλιματική αλλαγή και κοινωνική δικαιοσύνη

Η ΕΕΔΑ αναγνωρίζοντας την **αδιαμφισβήτητη σχέση των θεμελιωδών δικαιωμάτων με την προστασία του περιβάλλοντος**, επαναλαμβάνει την αναγκαιότητα της διασφάλισης της προστασίας του περιβάλλοντος ως δικαίωμα του ανθρώπου, ιδιαίτερα μάλιστα στη σημερινή παγκόσμια συγκυρία, όπου η κλιματική αλλαγή φαίνεται να θέτει σε απειλή βασικά κοινωνικά δικαιώματα, γεγονός που έχει τονίσει και ο Υπάτος Αρμοστής του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.³⁶³ Υπό το πρίσμα αυτό η ΕΕΔΑ επιδιώκει την συστηματική επικοινωνία και συνεργασία με τους φορείς και τις οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος στη χώρα μας, προκειμένου να ενημερώνεται για τις θέσεις και τις πρωτοβουλίες τους και να τις αξιοποιεί θετικά στο πλαίσιο της αποστολής της και του συμβουλευτικού προς την Πολιτεία ρόλου της. Αξίζει να σημειωθεί, ότι με τον νέο ιδρυτικό νόμο της ΕΕΔΑ, τον Ν. 4780/2021, για πρώτη φορά στα είκοσι χρόνια (20) λειτουργίας της, **συμμετέχει στην Ολομέλεια της Εθνικής Επιτροπής πρόσωπο που ορίζεται από κοινού από την Greenpeace και τη WWF με δικαίωμα ψήφου.**

Με **Υπόμνημά** της τον Ιούλιο του 2022, το οποίο η ΕΕΔΑ κατέθεσε για τη συζήτηση και ψήφιση του Σχεδίου Νόμου του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας «*Διατάξεις για την απλοποίηση της περιβαλλοντικής αδειοδότησης, θέσπιση πλαισίου για την ανάπτυξη των Υπεράκτιων Αιολικών Πάρκων, την αντιμετώπιση της ενεργειακής κρίσης, την προστασία του περιβάλλοντος και λοιπές διατάξεις*», **προέταξε τα ζητήματα εναρμόνισης του εθνικού θεσμικού πλαισίου προστασίας του περιβάλλοντος με το ενωσιακό και διεθνές δίκαιο**, όπως η συμμόρφωση της Ελλάδας με την καταδικαστική απόφαση του Δικαστηρίου της ΕΕ (C-849/19) για ανεπαρκή προστασία των περιοχών Natura 2000,³⁶⁴ στο πλαίσιο της Οδηγίας 92/43/ΕΕ για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας, καθώς και η **συμμόρφωση με την Οδηγία 2011/92/ΕΕ για την εκτίμηση των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημοσίων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον**, που προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι: «*Τα Κράτη-Μέλη διασφαλίζουν ότι η αρμόδια αρχή ή οι αρμόδιες αρχές, κατά την εκτέλεση των καθηκόντων που απορρέουν από την παρούσα Οδηγία, δεν βρίσκονται σε σύγκρουση συμφερόντων*» (Άρθρο 9α).

Η ΕΕΔΑ ευαισθητοποιημένη απέναντι στις διαφοροποιημένες επιπτώσεις των περιβαλλοντικών ζητημάτων στις γυναίκες και τους άνδρες, εκφράζει την έντονη ανησυχία της ως προς τους τρόπους με τους οποίους οι έμφυλες ανισότητες υπονομεύουν την ικανότητα των γυναικών να αντιδρούν σε αυτές τις απειλές,

³⁶³ [Ανοικτή επιστολή](#) του Υπάτου Αρμοστή του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα σχετικά με τις προτεραιότητες για την κλιματική δράση με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα στην 28^η Διάσκεψη των Μερών της Σύμβασης Πλαισίου των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή, Νοεμβρίου 2023.

³⁶⁴ [Απόφαση](#) του Δικαστηρίου της Ε.Ε. στην υπόθεση C-849/19 (17.12.2020)

καθώς οι γυναίκες είναι από τις πρώτες ευάλωτες ομάδες που επηρεάζονται από κάθε κρίση, όπως οι κλιματικές αλλαγές. Συγκεκριμένα οι γυναίκες έχουν συχνά έλλειψη σε πόρους, τεχνολογία, δια βίου εκπαίδευση, που θα τις βοηθούσε να προσαρμοστούν στις κλιματικές αλλαγές, ενώ παράλληλα είναι ευάλωτες σε φαινόμενα όπως η σωματική, ψυχική και οικονομική βία που αυξάνεται ως αποτέλεσμα της κλιματικής κρίσης. Η κατάσταση αυτή οξύνεται ακόμη περισσότερο στην περίπτωση των ευάλωτων κατηγοριών γυναικών, όπως οι γυναίκες με αναπηρίες, οι γυναίκες μετανάστριες/πρόσφυγες, ρομά, ηλικιωμένες γυναίκες. Σύμφωνα με το EIGE, οι γυναίκες, οι νέοι και όλες οι ευάλωτες ομάδες πρέπει να συμπεριληφθούν πλήρως στις πολιτικές μας για το κλίμα.³⁶⁵ Όπως υποστηρίζεται, «πέρα από θύματα, οι γυναίκες μπορούν να αποτελέσουν και ενεργούς παράγοντες και θεرمούς υποστηρικτές της παγκόσμιας κινητοποίησης ενάντια στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος.»

Μία από τις περιβαλλοντικές παρεμβάσεις που πραγματοποίησε το έτος 2023 η ΕΕΔΑ για την κοινωνική δικαιοσύνη και το περιβάλλον ήταν η φιλοξενία, τον Ιανουάριο, σε συνεργασία με το Ελληνικό Γραφείο της Greenpeace, μελών των *Klimaseniorinnen*, μιας ομάδας γυναικών άνω των 64 ετών από την Ελβετία.³⁶⁶ **Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στην απόφαση των *KlimaSeniorinnen*, μέσω της οργάνωσής τους “Climate Seniors Association” να προσφύγουν το 2020 στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων** κατά της Ελβετικής κυβέρνησης, διεκδικώντας την ανάληψη δράσης κατά της κλιματικής κρίσης, με στόχο την προστασία των δικαιωμάτων τους, υποστηρίζοντας ότι **οι ηλικιωμένες γυναίκες κινδυνεύουν περισσότερο από τις επιπτώσεις των κλιματικών αλλαγών.**³⁶⁷ Το ΕΔΔΑ κλήθηκε να αναλάβει έναν «οιονεί νομοθετικό ρόλο» και να πάρει συγκεκριμένη θέση για τις υποχρεώσεις των Κρατών-Μελών σχετικά με την κλιματική αλλαγή, οι οποίες ρυθμίζονται σε άλλα διεθνή κείμενα. Και πράγματι η έκβαση της υπόθεσης *KlimaSeniorinnen κατά Ελβετίας*, αποτελεί **ορόσημο για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έναντι της κλιματικής αλλαγής.**³⁶⁸ Το Δικαστήριο έκρινε ότι παραβιάστηκαν το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ), καθώς και το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη (Άρθρο 6 της ΕΣΔΑ). Πρόκειται για πρωτοποριακή απόφαση, σύμφωνα με την οποία, καθίσταται σαφές ότι τα **Κράτη-Μέλη είναι υποχρεωμένα να καταπολεμήσουν**

³⁶⁵ EIGE Άρθρο, «Κάντε το 2024 τη χρονιά που δεσμεύεστε για μια πράσινη και ισότητα των φύλων Ευρώπη», 17 Ιανουαρίου 2024.

³⁶⁶ Βλ. Δ.Τ. ΕΕΔΑ, «Σπάζοντας τα ηλικιακά στερεότυπα για τον ακτιβισμό: Οι *KlimaSeniorinnen* στην Ελλάδα», 30 Ιανουαρίου 2023.

³⁶⁷ Στην υπόθεση *KlimaSeniorinnen κατά Ελβετίας*, οι αιτούσες επικαλούνται παραβίαση των Άρθρων 2, 8, 6 και 13 της ΕΣΔΑ, ήτοι των δικαιωμάτων τους στη ζωή, τον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, τη δίκαιη δίκη και ένα αποτελεσματικό ένδικο μέσο.

³⁶⁸ *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, Απόφαση 9 Απριλίου 2024, Application no. 53600/20.

αποτελεσματικά την κλιματική αλλαγή προκειμένου να προστατεύσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η πρωτοβουλία των KlimaSeniorinnen αναμένεται να λειτουργήσει ως παράδειγμα προς αυτήν την κατεύθυνση.

Την απόφαση καλωσόρισε η ΕΕΔΑ και βεβαίως το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Εθνικών Θεσμών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (European Network of National Human Rights Institutions, ENNHRI), μέλος του οποίου είναι και η ΕΕΔΑ, και το οποίο τον Σεπτέμβριο του 2021 και τον Δεκέμβριο του 2022, άσκησε παρέμβαση τρίτου με γραπτές παρατηρήσεις στο ΕΔΔΑ (πρώτα στο Τμήμα και κατόπιν στο Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως), υπερασπιζόμενο την ευθύνη των κρατών στην αποτελεσματική διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ έναντι των επιβλαβών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής.³⁶⁹

Η Επιτροπή CEDAW στις Καταληκτικές της Παρατηρήσεις το 2024 αναγνωρίζει ότι η Ελλάδα εφαρμόζει τη διάσταση του φύλου στο σχεδιασμό των περιβαλλοντικών και κλιματικών πολιτικών, ωστόσο, ανησυχεί **ότι οι γυναίκες, ιδίως οι γυναίκες αγρότισσες, οι γυναίκες με αναπηρίες, οι γυναίκες που ζουν σε φτώχεια και οι μετανάστριες, επηρεάζονται δυσανάλογα από την κλιματική αλλαγή**, καθώς συχνά ζουν σε εκτεθειμένες στον κίνδυνο περιοχές και δεν διαθέτουν τους απαραίτητους μηχανισμούς αντιμετώπισης για να αυξήσουν την ανθεκτικότητά τους στην κλιματική αλλαγή.³⁷⁰

Με αυτή τη διαπίστωση ευθυγραμμίζεται τόσο η πιο πρόσφατη **αναφορά του Ειδικού Εισηγητή των ΗΕ για τις υποχρεώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων σχετικά με την απόλαυση ενός ασφαλούς, καθαρού και βιώσιμου περιβάλλοντος**,³⁷¹ καθώς και η **αναφορά του Ειδικού Εισηγητή των ΗΕ για την προώθηση και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής**.³⁷² Ιδίως, τονίζεται η ευάλωτη θέση των γυναικών απέναντι στις δυσμενείς επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής και η ανάγκη ισότιμης συμμετοχής των γυναικών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

³⁶⁹ ΔΤ. του ENNHRI Το Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων εκδίδει πρωτοποριακή απόφαση για την κλιματική αλλαγή και τα ανθρώπινα δικαιώματα, 12 Απριλίου 2024.

³⁷⁰ Βλ. Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/8-9, 19 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 45-46.

³⁷¹ Αναφορά του Ειδικού Εισηγητή των ΗΕ για τις υποχρεώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων σχετικά με την απόλαυση ενός ασφαλούς, καθαρού και βιώσιμου περιβάλλοντος, David R. Boyd, με θέμα «Γυναίκες, κορίτσια και το δικαίωμα σε ένα ασφαλές, καθαρό και βιώσιμο περιβάλλον» A/HRC/52/33, 5 Ιανουαρίου 2023.

³⁷² Αναφορά του Ειδικού Εισηγητή των ΗΕ για την προώθηση και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής, Ian Fry, σχετικά με την βελτίωση της νομοθεσίας για την κλιματική αλλαγή, την υποστήριξη της απονομής δικαιοσύνης για την κλιματική αλλαγή και την προώθηση της αρχής της διαγενεακής δικαιοσύνης, A/78/255, 28 Ιουλίου 2023, παρ. 68-70.

Περαιτέρω, η Ετήσια Αναφορά του EIGE για τον Δείκτη Ισότητας των Φύλων για το 2023 περιλαμβάνει θεματικό αφιέρωμα στην Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, υπογραμμίζοντας την ανάγκη αντιμετώπισης των έμφυλων ανισοτήτων τόσο στο πλαίσιο της Δίκαιης Μετάβασης όσο και στο πεδίο της λήψης αποφάσεων.³⁷³ Ενδεικτικό είναι ότι το 2022, μόνο το 22% των υπευθύνων λήψης αποφάσεων στις κοινοβουλευτικές επιτροπές που εστιάζουν στο περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή ήταν γυναίκες.³⁷⁴

Ομοίως, η Σύσταση CM/Rec(2022)20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη-μέλη για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την προστασία του περιβάλλοντος κάνει λόγο για τον **ζωτικό ρόλο της ισότητας και της γυναικείας ενδυνάμωσης σχετικά με το περιβάλλον και την βιώσιμη ανάπτυξη**.³⁷⁵

Από πλευράς της η Εθνική Επιτροπή, στο πλαίσιο της αποστολής της, επιδιώκει την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας των πολιτών σε θέματα ισότητας των φύλων μέσω και της διάχυσης της πληροφορίας στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, στην ιστοσελίδα της και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (twitter και facebook). Χαρακτηριστικά μνημονεύονται οι ακόλουθες δράσεις της:

- Συμμετοχή της ΕΕΔΑ σε ημερίδα του ΕΙΕ και της WWF Ελλάς: "*Ο δρόμος προς την επίτευξη της κλιματικής ουδετερότητας*", όπου συμμετείχαν τα μέλη της που ορίζονται από κοινού από την Greenpeace και τη WWF με δικαίωμα ψήφου, στις 22 Νοεμβρίου 2023
- Κοινή εκδήλωση Greenpeace και ΕΕΔΑ για την κλιματική κρίση στο Goethe Institut Athen με θέμα Κλιματικό Κίνημα, Ευάλωτες Ομάδες και Ανθρώπινα Δικαιώματα και προσκεκλημένες τις KlimaSeniorinnen, στις 27 Ιανουαρίου 2023.
- 9^ο Σεμινάριο ΕΕΔΑ της ΕΕΔΑ για Το δικαίωμα στο περιβάλλον με ομιλήτριες την Πρόεδρο της ΕΕΔΑ, Καθηγήτρια Μαρία Γαβουνέλη και την Εμμανουέλα Δούση, Καθηγήτρια της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του ΕΚΠΑ, στις 7 Ιουνίου 2021.
- Συμμετοχή της Προέδρου της ΕΕΔΑ, Καθηγήτρια Μαρία Γαβουνέλη στη διαδικτυακή εκδήλωση της Βρετανικής Πρεσβείας και του WWF για την κλιματική νομοθεσία στην Ελλάδα, στις 20 Ιουλίου 2021.

Λαμβανομένης υπόψη της έμφυλης διάστασης των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες στο πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής, και ιδίως της

³⁷³ Δείκτης Ισότητας των Φύλων 2023 [Προς μια πράσινη μετάβαση στις μεταφορές και την ενέργεια](#), σελ. 52, 54

³⁷⁴ Δείκτης Ισότητας των Φύλων (Gender Equality Index- [Country Profile Factsheet 2023](#))

³⁷⁵ Σύσταση CM/Rec(2022)20 της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη-μέλη για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την προστασία του περιβάλλοντος, 27 Σεπτεμβρίου 2022.

Γενικής Σύστασης αριθ. 37 (2018) της Επιτροπής CEDAW για τις έμφυλες διαστάσεις της μείωσης του κινδύνου καταστροφών στο πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής, η ΕΕΔΑ προτείνει τη λήψη των ακόλουθων μέτρων, σύμφωνα και με τις Συστάσεις που απηύθυνε η Επιτροπή CEDAW προς την Ελλάδα στις Καταληκτικές της Παρατηρήσεις το 2024:³⁷⁶

1. Η ΕΕΔΑ καλεί τις αρμόδιες κρατικές αρχές να επανεξετάσουν τις στρατηγικές τους για την κλιματική αλλαγή και την αντιμετώπιση των φυσικών καταστροφών, λαμβάνοντας υπόψη τις αρνητικές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στα μέσα διαβίωσης των γυναικών και διασφαλίζοντας ότι οι γυναίκες εκπροσωπούνται εξίσου με τους άνδρες στην ανάπτυξη, τη θέσπιση και εφαρμογή νομοθεσίας, πολιτικών και προγραμμάτων για την κλιματική αλλαγή, την αντιμετώπιση καταστροφών και τη μείωση του κινδύνου καταστροφών, ιδίως μέσω:

(α) Συλλογής συγκεντρωτικών στοιχείων σχετικά με τον αντίκτυπο της κλιματικής αλλαγής και των φυσικών καταστροφών στις γυναίκες και τα κορίτσια

(β) Διασφάλισης της ενσωμάτωσης της διάστασης του φύλου στη νομοθεσία, τις πολιτικές, τη χρηματοδότηση και τα προγράμματα για την αντιμετώπιση των ειδικών αναγκών των γυναικών και των κοριτσιών και την ενίσχυση της ανθεκτικότητάς τους κατά την κλιματική αλλαγή

(γ) Αύξησης του αλφαριθμητισμού και της ευαισθητοποίησης για την κλιματική αλλαγή μεταξύ των κοινοτήτων γυναικών και κοριτσιών, συμπεριλαμβανομένων των γυναικών της υπαίθρου και των γυναικών με αναπηρίες, για να ενδυναμωθούν ως προς τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους και στην συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων προς αυτήν την κατεύθυνση.

³⁷⁶ Καταληκτικές Παρατηρήσεις της Επιτροπής των ΗΕ CEDAW για τη συνδυασμένη τέταρτη έως έκτη Περιοδική Έκθεση της Ελλάδας, CEDAW/C/GRC/CO/8-9, 19 Φεβρουαρίου 2024, παρ. 45-46.